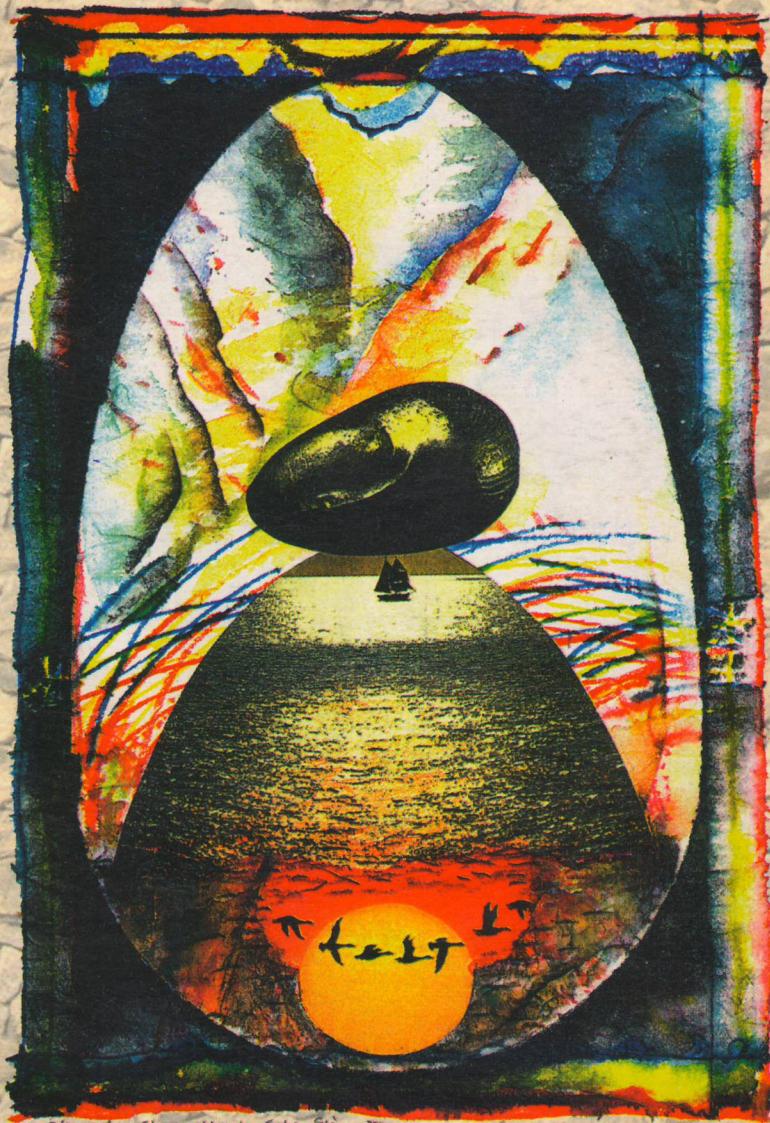

LIMBA ROMÂNĂ

Nr.1 (43) 1999 ANUL IX CHIȘINĂU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
de știință și cultură

Nr. 1 (43) 1999
ianuarie

REDACTOR-ŞEF
Alexandru BANTOŞ

REDACTORI-ŞEFI ADJUNCȚI
Ana BANTOŞ, Leo BORDEIANU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Eugen BELTECHI (Cluj), Silviu BEREJAN, Vladimir BEŞLEAGĂ, Cătălin BORDEIANU (Iași), Leo BUTNARU, Valentina BUTNARU, Augustin BUZURA (București), Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU, Ion CIOCANU, Anatol CODRU, Eugeniu COŞERIU (Germania), Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), Andrei EŞANU, Corneliu FLOREA (Canada), Ion HADĂRCĂ, Ion IACHIM, Dumitru IRIMIA (Iași), Dan MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MÂTCĂŞ, Vasile MELNIC, Ion MELNICIUC, Valeriu RUSU (Franța), Petru ȚARANU (Vatra Dornei), Vasile ȚĂRA (Timișoara), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Ion UNGUREANU, Grigore VIERU

REDACȚIA

Casa Presei, str. Pușkin nr. 22, Chișinău.
Pentru corespondență: Căsuța poștală
nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134,
Chișinău, 2012, Republica Moldova.
Tel.: 23 76 63, 23 44 12, 23 25 83.

*Studiul principal
al unei școli ... e limba...;
ea este totodată
organul,
prin care neamul
își cunoaște ființa sa proprie,
organul
prin care acest neam
moșenește
avutul intelectual și istoric
al strămoșilor lui.*

Mihai EMINESCU

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

FONDATOR
colectivul redacției
ISSN 0235—9111

PROCESARE COMPUTER
Maria FRUNZĂ, Galina ZAVTUR

CORECTOR
Ilinca ROŞCA

Acest număr de revistă
este ilustrat cu lucrări
de Ioan Sabin ȘTEFĂNUȚĂ.

Com. nr. 6495
Concernul PRESA

Articolele publicate în revistă
reflectă punctul de vedere al
semnatarului, care nu coincide
neapărat cu cel al redacției

SUMAR**ARGUMENT**

Alexandru BANTOŞ. Miracolul din preajmă
5

CONCURS DE CREAȚIE

Premiile revistei "Limba Română" pe anul 1998

6

Mariana CHIRIAC. Pentru tine ultima lebădă a copilăriei; Orientare; Lîngă nimic și lîngă ceva; Întîmplare; Titlu cu insomnii

8

Medeea MARCU. "Să aştept timpul să mă acopere..."; "Trebuie să reuşesc să ajunge la tine..."; "Zăpada astă în care mă cufund..."; "M-am pierdut sau mă mai pierd încă..."; "Nu vreau să pleci aşa cum cad frunzele..."; "Să mă răzbun pe praful și firele de nisip..."; "Cleopatra își deplinește puterea pierdută..."; "Oamenii se ascund după simboluri..."

11

Doina IACHIM. "Mai minte-mă o dată. Cît luna nu răsare..."; "Prin pădurea bradului..."; Printre ani; Aeternum vale; Dor de ploaie

14

Natalia TALMACEC. Mama; Tămăduire; Credință; Rezistență

17

Ion CONDREA. Dor; Vis; Melancolie

19

Vasile GRIȚCU. Curbă; Gingăsie; Epitaf

20

Olga IRIMCIUC. Dramele provincialului în nuvelistica lui Gib. Mihăescu și L. Pi-randello

21

EMINESCU AL NOSTRU

Indoeminescologia sau Eminescu la New-Delhi. Dialog: Mihai CIMPOI — George ANCA

24

Rumiana L. STANCEVA. Traducerile bulgare ale *Luceafărului* față cu noile interpretări ale poemului eminescian

29

Aurelia RUSU. Gruie Sânger. Relansarea mitului reparator

33

ARS POETICA

Hélène DORION. Vîntul, dezordinea, uitarea (Traducere din franceză și notă biobibliografică de Carmen MIHAI)

39

Anatol CODRU. Totem; Și această galaxie-a gurii...; "O dogoare îmi sfîșie gura mea meșteră...", "Mă uit la mine..."; Si va fi atât de simplu...

148

LIMBA ROMÂNĂ ESTE PATRIA MEA

Tamara RĂILEANU. Un apel în noua dimineață a limbii române

43

ÎMPĂRĀTEASĂ ȘI CERSETOARE

Călăuză pentru toți

44

Ion CIOCANU. Timpul lui Moș Crăciun; Un "fon" care nu este fon; "Fonul" și afonia noastră; Un "cît" urât; Cînd articolul este de prisos

45

Irina CONDREA. Utilizarea verbului a trebui

49

GRAMATICĂ ȘI ORTOGRAFIE

Ion BĂRBUTĂ. Valorile pronumele reflexiv la cazul acuzativ în română

51

SINTAXĂ

Elena UNGUREANU. Predicativitate și atributivitate: re-dimensionarea pragmatică a conceptelor

54

Sabina CORNICIUC. Afirmația — echivalenta negației semantice

58

FONETICĂ EXPERIMENTALĂ

Ana TĂTARU. Despre calitatea fonetică a diftongilor limbii române literare. Adaos la articolul prof. N. Babără din "Limba Română", nr. 4(40), 1998, Chișinău

63

Ana Tătaru, un apărător al specificului limbii române

65

RECUPERĂRI

Ion DRON. Lăpușna

66

STILISTICĂ ȘI POETICĂ

Alexandra GHERASIM. Fenomenul lexical — nucleu al textului poetic

70

ANIVERSĂRI. MIHAİL DOLGAN — 60

Cînd critica nu-ți pricinuiește durere sau mărturisiri în șoaptă. Dialog: Tatiana ROTARU — Mihaıl DOLGAN

75

PRO DIDACTICA

Florin GRINEA. Ghid de învățare la limba

și literatura română; Limbă, cuvînt, limbaj (stil)	POEZIA ANILOR '90
80	Dumitru CRUDU; Andrei Bodiu; Marius Daniel Popescu
Constantin SCHIOPU. Predarea liricii în școală — dificultăți și repere	132
92	
Elena DOBZEU. Tehnologii de îmbogățire a vocabularului	VOCABULAR
96	Eugenia CUCOȘ. Conferința <i>Terminologie și limbaje specializate</i>
	134
BACALAUREAT	Albina DUMBRĂVEANU, Ion DUMBRĂVEANU. Considerente privind expansiunea și utilizarea unor anglicisme în limba română
Limba și literatura română în școala națională	135
101	Comunicat de presă al Asociației Europene de Terminologie
VIAȚA CA O CORIDĂ	138
"Este a ta viață pe care o trăiești și nu cea pe care îți-o imaginezi." Dialog: Leo BORDEIANU — acad. Petru SOLTAN	LA CASA LIMBII ROMÂNE
103	Silviu BEREJAN. Patru decenii de anevoieasă căle spre adevăr
REMEMBER	139
Valeriu RUSU. Un om generos, un profesor excelent. 80 de ani de la nașterea lui B. Cazacu	Ilinca ROȘCA. "Lupta pentru adevărul științific continuă"
110	142
OPINII ȘI ATITUDINI	Imagini ale sufletului românesc
Coriolan BRAD. Profilul moral al exilului românesc	144
115	
LUMINĂ DIN LUMINĂ	PREZENTĂRI ȘI RECENTII
Nicolae MORAR. Spiritualitatea românească între tradiție și actualitate	Ana BANTOȘ. Metaforă și calcul
120	146
	Dumitru CRUDU. O carte fundamentală — <i>Antologia poeziei române de la origini pînă azi</i>
	150
	Valeriu CANTER. <i>Universul în casa fiecărui copil</i>
	151

IMPORTANT!

Nu ati reușit încă să vă abonați la revista "Limbă Română"?

Abonați-vă acum, azi și începînd cu luna viitoare veți avea noi și, sperăm, surprinzătoare întîlniri în plan literar, cultural, științific, didactic etc.

Numărul 8 al publicației noastre, de exemplu, va găzdui o *Ediție specială* constituită dintr-un **album-evocare** dedicat jubileului de 10 ani de la adoptarea legișlației lingvistice.

Revista, avînd la bază lucrări fotografice ale maestrului

MIHAI POTĂRNICHE,

va conține o analiză pertinentă a acestui segment de timp, realizată de oameni de stat, politicieni, publiciști, scriitori, oameni de știință, profesori școlari etc.

ABONAȚI-VĂ LA REVISTA "LIMBA ROMÂNĂ"

și veți avea la dispoziție pe parcursul întregului an un ghid necesar pentru cunoașterea mai bună a limbii și literaturii române și, în general, a vieții spirituale din tot spațiul românesc.

MIRACOLUL DIN PREAJMĂ

Se vorbește, insisten și obsesiv, despre existența noastră precară, despre şansele de a ne salva, despre virtualele perspective, care trebuie aflate în altă parte decât acasă. Sînt puse în circulație ipoteze, sînt încurajate concepții dintre cele mai hazardate, altele cu recul sigur din start. Manipularea fără jenă a unor vechi și tot atît de pernicioase pîrghii economice (în ultimă instanță politice: cine nu încelege mitul gazelor sau cel al energiei electrice?), acceptarea unor credite bancare externe exorbitant de mari și împovărtătoare pentru generații în sir (conform unor date, la momentul actual fiecărui cetăean al Republicii Moldova îi revine o datorie externă evaluată la 300 de dolari), ne dezechilibrează viața și ne pun în pericol nu numai prezentul, ci și viitorul. Neajutorat, obosit și dezolat de atîta prestație verbală, total descumpănit, cetăeanul de rînd, rămas față în față cu dramatica-i situație, desconsideră de-a valma politică și politicieni. Pe acest fundal este deprimantă condiția intelectualilor, a căror majoritate o alcătuiesc pedagogii. Fără surse elementare de trai, profesorii recurg la greve (ecoul amplelor manifestații de la începutul anului nu s-au stins încă), blocăază activitatea școlilor (așa cum s-a întîmplat recent într-o localitate de lîngă Fălești) și, privați de fireasca protecție a statului, neglijăți și ignorați cum n-au fost niciodată, schimbă catedra pe taraba de la piață sau își iau lumea în cap și pleacă prin străini. Potrivit statisticienilor, doar în localitățile din fostul raion Nisporeni timp de trei ani au abandonat școala 300 de profesori, 100 dintre care pe parcursul actualului an de învățămînt. Altă cifră și mai tulburătoare din domeniul medicinii: în 1998 au părăsit locurile de muncă 7000 (șapte mii) de salariați. Mai e cazul să apelăm și la alte argumente pentru a demonstra extincția potențialului nostru intelectual? Or, criza economică (fără precedent!) "deteriorează" nu numai mecanismul de funcționare a instituțiilor de învățămînt, de știință, de cultură și de ocrotire a sănătății, ea afectează iremediabil chiar fundamentul moral și etnic al basarabenilor. Cine poate stabili cât timp vom mai rezista? Cînd și în ce fel de împrejurări vom ieși din actualul labirint?

La aceste și alte asemenea întrebări ar trebui să răspundă cu promptitudine, profesionalism și competență maximă presa, cea de-a patra putere în stat. Dar, întrunește mass-media de la noi calitățile unei veritabile forțe sociale? Din vina cui ea continuă să fie o jalnică anexă a puterii politice? Sînt de-a dreptul anacronice, reprobabile exhibiția și verbiajul, machiavelismul, oportunismul cincic și pretinsul elitism al unor "director" de opinie, pentru care banul contează mai mult decât interesul național. Cine nu încelege că astăzi avem nevoie de **mai multe** publicații cu adevărat democratice, libere și independente, ocrotite și subvenționate de întreaga societate, publicații în stare să abordeze obiectiv, fără menajamente trista noastră realitate? În context, vom accentua, de asemenea, că Puterea e obligată să conștientizeze că nu mai are dreptul să se erijeze în tribunal, ignorînd fățuș misiunea nobilă a publicisticii. Pasivitatea, lipsa de receptivitate și de reacție, se știe, e tot atitudine. Schimbarea în bine la care aspirăm, recuperarea demnității civice, vor începe, neîndoilenic, o dată cu reforma presei. Acest adevăr este cunoscut. De ce atunci întîrzie să se producă miracolul care e în preajma și la îndemîna noastră?

Alexandru BANTOȘ

PREMIILE REVISTEI "LIMBA ROMÂNĂ" PE ANUL 1998

Pe data de 15 ianuarie a.c., de ziua nașterii lui Mihai Eminescu, la Casa Limbii Române din Chișinău, în cadrul ședinței de debut a Cenaclului revistei "Limba Română" au fost anunțate rezultatele concursului de creație al revistei "Limba Română" pe anul 1998.

Discursul inaugural al dnei Ana Banton, critic literar, a inclus multiple referințe la lucrările participanților la concurs. Între altele, dumneaei a accentuat existența unui registru vast de formule de expresie utilizate de cei peste o sută de concurenți: de la cele clasice pînă la cele postmoderne.

Îngrijitorul rubricii "Concurs de creație", poetul Leo Bordelanu, a venit cu completări și detalii revelatoare, scoțind în evidență creațiile tinerilor poeți și lucrările didactice cu caracter sintetic.

Președintele juriului, distinsul regizor și actor, dl Ion Ungureanu, vicepreședinte al Fundației Culturale Române, oficiind ceremonia premierii, a menționat miraculoasa capacitate de creație și "îndărătnicia", în sens bun, ale basarabenilor, care, în pofida condițiilor vitrege, scot la iveală noi și noi rezerve de suflet.

Diplomele de Laureat al revistei "Limba Română" pentru anul 1998, însوite de o succintă și inspirată prezentare a aportului fiecărui dintre colaboratorii permanenti ai publicației la promovarea limbii române în Republica Moldova, au fost înmînate de către dl Alexandru Banton, redactor-șef.

Noul cenaclu, învingătorii concursului și laureații revistei au fost salutați cu căldură de către scriitorii

Anatol Codru și Leo Butnaru, lingvistul Anatol Ciobanu (care a propus inițierea unor ședințe filologice) și de către alți oaspeți ai Casei Limbii Române.

I. LAUREAȚII EDIȚIEI I A CONCURSULUI DE CREAȚIE

POEZIE

Premiul I

Paul STRUTZESCU, director al Centrului Editorial-Tipografic "Chișinău-Prim" al Primăriei Municipiului Chișinău.

Premiul II

Nadia SCUTELNIC, studentă, anul I, Universitatea din București;

Pavel PĂDURARU, student, anul V, Universitatea de Stat din Moldova;

Silvia LOZOVARU, colaboratoare la Institutul Național de Perfectionare a Cadrelor Didactice.

Premiul III

Horia HRISTOV, student la Institutul de Stat al Artelor;

Liliana BULĂU, liceană, clasa a XII-a, Briceni.

Mențiuni

Steliană GRAMA, studentă la Institutul de Stat al Artelor;

Elena VIZIR, colaboratoare la ziarul "Țara";

Medea MARCU, colaboratoare la ziarul "Flux";

Diana VRABIE, liceană, Căinari; Olesea REABENCHI, liceană, Iordanovca, Basarabeasca;

Doina BULAT, liceană, Liceul Român-Englez "Mircea Eliade", Chișinău.

PROZĂ**Premiul II**

Vasile MARTIN, colaborator la ziarul "Moldova Suverană";

Ana RAPCEA, studentă la Universitatea de Stat din Moldova.

Premiul III

Vitalie CONDRĂȚCHI, student la Universitatea din Cluj;

Maria ENE-BRATU, profesoară, Școala nr. 3, Cahul.

Premiu special

Victoria BOTNARU, elevă, clasa a VI-a, Zorile, Orhei.

Mențiune

Veronica MÎȚU, liceană, clasa a IX-a, Drochia.

LUCRĂRI DIDACTICE**Premiul I**

Ion IACHIM, profesor școlar de grad superior, colaborator la ziarul "Făcia".

Premiul II

Larisa GUZA, profesoară, Bălți.

Premiul III

Elena DOBZEU, profesoară, Grozești, Nisporeni.

Mențiuni

Victor AXENTE, profesor școlar de grad superior, Cahul;

Mihai OLENSCHI, profesor școlar, Bălți;

Maria VATAMANIUC, profesoară, Gimnaziul nr. 7, Chișinău;

Lilia IORDĂCHESCU, profesoară, Gimnaziul nr. 7, Chișinău;

Nina BÎLHAC, profesoară, Grădiște, Chișinău.

II. AUTORI ȘI SUSȚINĂTORI AI REVISTEI — LAUREAȚI AI ANULUI 1998

Silviu BEREJAN

Cătălin BORDEIANU (Iași)

Ion BUGA

Leo BUTNARU

Valentina BUTNARU

Mihai CIMPOI

Anatol CIOBANU

Ion CIOCANU

Anatol CODRU

Ion CONȚESCU

Nicolae CORLĂTEANU

Nicolae DABIJA

Ion DRON

Andrei EȘANU

Ion HADÂRCĂ

Alexandru HUSAR (Iași)

Dan MĂNUCĂ (Iași)

Nicolae MĂTCĂȘ

Vasile MELNIC

Ion MELNICIU

Boris MIHALACHI

Valeriu RUSU

Dumitru TIUTIUCA (Galați)

Nicoleta TOIA

Petru ȚARANU (Vatra Dornei)

Ion UNGUREANU

Grigore VIERU

Mariana CHIRIAC
Chișinău

PENTRU TINE ULTIMA LEBĂDĂ A COPILĂRIEI

Copilul tău eram
și nu puteam plânge cu lacrimi.
Erai calul cel mai bătrân și mai drag,
de aceea nu-ți părea rău
că rămîi singur acasă.
Nu vroiam în lumea mea să te iau.
Nu vroiai să rămîn, să aud
clopotul din tine cum bate.
Nu puteai să te apropii de mine.
Nu te puteam vedea de aproape
ori mă temeam.
Ne întîlneam lîngă stîncă
din noi,
lîngă gestul din apa trădată.
Copilul tău cel mai răstignit
pe cruce eram.
Tu, calul meu cel mai bătrân și mai drag,
ridicat a căta oară din moarte.

ORIENTARE

Părul a răsărit în mare,
emoții și glasuri au amuțit,
numai ruga diagramei cerebrale
coboară peste motivul morții.
Numele tău, născut odată cu mine,
mă caută...
Mi-e dor...
Cuvîntul acesta, închis ca într-o parabolă
și repetat de mii de ori,
s-a înveșnicit și duce în urmă
înțimplări, ce n-au murit niciodată,
din care mi-e cunoscută doar una:
spaima auzului crescînd
spre ecoul memoriei,

făcîndu-mă să arunc o mișcare
a singurătății în vidul vederii,
ori să ies pe-un moment din vis.
Și să strig:

De tine mi-e dor, de tine.

LÎNGĂ NIMIC ȘI LÎNGĂ CEVA

Bărbatul din fața mea
ocolea frunzele
Lîngă orașul din care moartea nu pleacă
niciodată.
Şchiopătam de tristețe
între ploaie și lacrimi.

Bărbatul rămase în urmă:
dezlegă marea enigmă a lumii.
După ritualul înmormântării
repetam tema adormirii.
Înghețată îi ceream ceva din lucrurile sale
să mă îmbrac...

Bărbatul ajuns în stînga mea
ocolea frunzele, vorbea ca un orb.
Mi-aminteam imaginea fierului sărufind cenușa.
Orfelineate de amintiri singerau.

Ne luasem de mîini.
Ecoul din noi destrâma clipa de-un veac.
Orologiul nu mai bătea...

Dar cum să-i spun?
Cînd bărbatul de lîngă mine
lunecase într-un alt undeva.

ÎNTÎMPLARE

Era tot
nu puteam aştepta nimic
iar ce aşteptam
era pulbere.
Ce puteam fi
dacă nu femeia
pe care aveai
s-o găseşti
în mijlocul lucurilor
ori tot
ce stătea drept în fața morții
și trecea din noapte în noapte,
traversînd posibilul
ce putea
goni existența plîngîndu-și eroii
cu melancolia
ce plana printre ei, lăsînd,
să râmînă

niște pui de lup,
 îmblînzind necunoașterea
 vibrîndă prin gest
 și încercînd amintirile
 după
 care ar trece și Duminica
 recitîndu-ne,
 pe fundalul mănușii părâsite
 dublîndu-se,
 apoi cu infinitul
 prin care pornim
 înainte de a porni,
 ni-i frică de tipătul păsărilor
 de noapte
 înainte de a-l auzi
 o întîmplare
 în care lupii odihnesc
 îmbătrîniți.

TITLU CU INSOMNII

Credeam că toate-s din cauza
 lubirii.
 Și-am început să evadăm prin
 ecoul trupurilor
 ca niște orbi
 ce caută numere uitate de copilărie
 în geografia nimicului
 în cea mai mare noapte,
 în ultima
 cu insomnii.
 Împreună căutam piatra ce-o lăsai
 ba într-un sîn, ba în altul
 Să devină de-un alb incolor.
 Contur norilor făceam
 și alte linii mai adînci
 trăgeam la nivelul coastelor —
 să împăcâm melancolia.
 Solemnitatea mormîntului lăsam
 și din nesomn nimeream
 într-o casă prin care treceau toți...
 Rugam cineva să ne lege mîinile;
 mulți înțelegeau
 Să ne dezlege ochii.
 Eram aventura sfîrșitului
 prin care curcubeul
 și purta zdrențele.

FIŞIER

Maria CHIRIAC (n. 9.09.'72, Grinăuți-Moldova, Ocnita) își alimentează gîndurile și obsesile din copilărie, din timpul consumat la Școala de Medicină și la Facultatea de Litere a Universității Pedagogice "Ion Creangă" din Chișinău și reușește să le formuleze creînd imagini insolite. Autoarea vine cu un fel aparte de a realiza impactul dintre conținut și limbaj, oferindu-i cititorului ocazia de a vedea lucrurile altfel.

Medeea MARCU
Chișinău

* * *

Să aștept timpul să mă acopere
cu frigul lui?
Mă înălbesc, mă îngălbenesc,
ruginesc.

Mi-e frig...
Desenez o culoare roză
pentru inima mea tristă,
adun niște iluzii vechi —
să mă încălzesc la umbra lor.
Se ascunde viața de mine —
să-mi arate doar umbrele
plăpînde
pîlpînd la umbra unui felinar
uitat de "nimeni"
într-un colț de stradă pustie.

* * *

Trebuie să reușesc a ajunge la tine
prin timpul ce nu ține cu mine.
Trebuie să reușesc a ajunge la capătul
viselor mele uitate,
pentru a nimici îndoiala din mine, din toți.
Trebuie să mă prefac că mi-e bine —
să pot ajunge la tine.
Să uit de timp, de uitare, de vremi,
să intru în timpul "prezent continuu"
fără sfîrșit...

* * *

Zăpada asta în care mă cufund
este un fals, a tot ceea ce cred eu
că ar putea fi zăpadă.
Numai iluzia unei ninsori abundente
de un rafinament mult prea pretențios
îmi acoperă tîmpilele.

Sînt albe, atît de albe,
mă identific cu albul zăpezii false
pentru a umbri puțin spațiul
hărăzit mie să-l calc,
să-l savurez.
Mă cufund într-o realitate mai dură
decît însăși realitatea —
să pot privi soarele
după norii sumbri
mai reali decît ar putea fi.

* * *

* * *

* * *

**Să mă răzbun pe praful
și firele de nisip
Ce-mi acoperă ochii în timpul
vînturilor rebele
Să ajung la tine prin prăpastia
ce ne desparte,
E mult, mult mai adîncă
Decât aş fi putut crede.
Să mă răzbun pe o lume fără
sens. nebună.**

Să mă ascund departe de ea
Lăsând răzbunarea să se răzbune.

* * *

Cleopatra își deplinește puterea pierdută
Chiar și acum
Cînd nimeni nu o aude.
Cleopatra se transformă într-o
Ploaie rece ce-ți îngheată chiar ochii
Pentru a nu mai vedea adevărul.
Umbrele cerului se proiectează pe pămîntul pustiu.
Cleopatra regretă sau nu că a fost.
Ea schițează drumuri false
Pentru naivi și invidioși.
Ființele bolnave se pierd
În umbra ei.
Dorința lor este mult mai puternică
Decât realitatea însăși.
Cleopatra rămîne a fi Cleopatra.

* * *

Oamenii se ascund după simboluri
colorate de un Garcia Marquez
în culori de "singurătate".
Vrînd să zboare dincolo de
Tiparele unor prejudecăți.
Condamnăți sau poate autocondamnați
la un destin sufocant și stingher.
Cîntînd ceva ce se repetă după
două note
(mai multe nu există în acest portativ).
Ei își îngheță realitatea
izolați sau izolîndu-se.
Strigînd cu durere, vrînd să rupă
niște lanturi de fier.
Uitați de lume, formîndu-și o lume a lor.
Stingheriți de tot ce e nou.
Vor pieri, atîț de timizi,
atîț de vinovați.
Sufocîndu-se într-o iluzie oarbă,
creată de un Garcia Marquez.

FISIER

Medeea MARCU (n. 28.01.'74, Nisporeni), studentă la Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați, ne oferă o altă realitate — cea a culorilor, a semitonurilor, a dispoziției și a predispoziției, a paradoxurilor. Prin felul său de a scrie autoarea demonstrează că, totuși, are a spune ceva acum "cînd totul este spus".

**Doina IACHIM
Chișinău**

* * *

**Mai minte-mă o dată. Cît luna nu răsare,
Cît se aştern tăceri pe maluri de departe
Şi înfloreşte drumul sub mierea umbrei tale,
Cît ochiul tău de fieră se-mbolnăveşte-n noapte.**

**Mai minte-mă o dată. Cît cerbul nu porneşte
Spre basmul morţii calde, cît nu aud plîngînd
Clepsidra de cristal în solzii moi de peşte,
Cît nu mă storc de vrajă sub pulbere de cînt.**

**Mai minte-mă o dată. Cît manii nu mă fură
Şi cît mai pot să-ţi spun culoarea strunel mele
Căci, iată, macii vin şi-mi ard suflarea pură
Şi mîna-ţi de aramă mă-ncătuşează-n fieră.**

**Auzi? Tristeţea curge într-un izvor maro,
Nectarul moare-n floarea de patimă uscată
Tu, prunc bastard de zeu şi fiu de micadă,
La urma veşniciei mai minte-mă o dată.**

“PRIN PĂDUREA BRADULUI...”

**Domnul meu, îţi scriu acum
Ca să-ţi spun să nu mai vii,
Luna stă cu ochiu-n drum
Şi cu geana în chilii.
Mănăstirea ca din basme
M-a ascuns de tot ce ai
De privirile-ţi albastre
Şi de părul lung, bălăi.
Am fugit aici, stăpîne...
Apără-mă piatră pură!
De obrăznicia mînii
Şi de gura-ţi nesătulă.
Stelele se scurg în poame**

Cad în flori de catifea
Și-mi aduc aminte, Doamne,
Cum miroase pielea ta.
Ești pervers ca un Irod
Și frumos precum David.
Crai pribegie cu părul blond,
Cite fete te-au iubit?
Să nu crezi că stau și plâng,
Știi, sutana mi-i prea aspră.
Vreau atât: să-ți mai ating
Pleata fin de mătăsoasă.
Luna stă cu ochiu-n drum
Și cu geana în chilii...
Domnul meu, de pleci acum —
Niciodată să nu vii.

PRINTRE ANI

Mi-oi aminti demult-devreme
Că-ai fost un brad de smirnă nins
Și-n visul lacrimii m-a cerne
Durerea veșnicului linx.
Voi fi în hainele știute
Și rana golului m-a ține
La cea mai aurită puncte
M-oi îndoini în dor de tine.
O stea în gene mi-a rămas...
O ploaie pielea îmi încintă...
Mi-am amintit: purtai în glas
Tămîia florilor de stîncă.
Și-n frumusețile verzii
Storceai din clipe speriate
Povestea ochiului dintii
Și mitul ultimului șarpe.
Mi-oi aminti că mi-ai cioplit
Din toate scoicile cerești
O depărtare de nefrit
Să uit că vii, că pleci, că ești.
Dar sărutam iriși de larbă
Și pleoape de argint mănos,
Plîngeam nesigura silabă
Din melodii de chiparos.
Era acum. Era atunci.
În zi de lună înspire vineri,
Stăteam în drumul plin de cruci
Cu dor bătrîn și ochii tineri.

AETERNUM VALE

Mi-a rămas atât să-ți spun
Pînă nu va fi să mor:
Ești blestemul cel mai dulce
Din amarul unui dor.
Într-o viață de boem

Pari o vrajă bizantină,
 Noaptea sub o clipă lungă
 Ai preface-o în lumină.
 Sînt bâtrîn ca un miracol;
 Vreau să-ți spun cît nu dispar:
 Luna lîngă tine luce
 Ca o frunză de opal.
 În uitări te-am aruncat
 Și te-am aşteptat mereu
 Să-mi aluneci lin, pe palmă,
 Ca o lacrimă de zeu.
 Din abisul sideral
 Să revii aşa, plecînd,
 Ca o pasăre de mare
 Cu aripa de colind.
 Și cînd voi pleca departe
 Să te-mbraci în foi de nai
 Să-mi pășești pe vise crude
 Sau pe muchie de rai.
 Și să-mi recunoști tăcerea
 Stinsă-n florile de miere,
 Să rămîn tîrziu lehuză
 De pe urma vorbei mele.
 Cum îmi vine-un dor de tine...
 Și doar încă n-am plecat!
 Lasă-mă să-ți mîngîi nimbul,
 Preoteasă Deborah...
 Și mai vreau să-ți spun ceva
 Pînă nu mă frîng de morb:
 Ești cea mai sonoră umbră
 Din tabloul unui orb.

DOR DE PLOAIE

Alurea. Plouă aiurea
 Și merele curg peste mine
 Cînd luna își zvîrlе securea
 În iarba cu stoluri virgine.

Aripile-mi cern printre file,
 Amurgul se frînge în două
 Un dor mă cuprinde de tine
 În care și-n iarnă mă plouă.

Cărunta maramă de taină
 Din nori se destramă în miez
 Și gingaș-lăuntrica spaimă
 Cu flori de cais o pătez...

FISIER

Doina IACHIM (n. 9.01.'73, Mateuți, Rezina) își face studiile filologice la Universitățile din Chișinău, Iași și Timișoara, totodată adunînd cu migală elemente inedite ale culturii naționale și universale, pe care le integrează cu șicusință în structuri clasice marcate de o sensibilitate modernă. În 1998 apare volumul de debut al autoarei — **Grădina de taină**.

Natalia TALMACEC
Satul Nou, Sărata,
regiunea Odesa

MAMA

A mușcat timpul din tine
Ca cea mai flămîndă fieră,
A mușcat cu lăcomie
Și cu nepăsare, mamă.
Fost-ai un pui de primăvară,
Floare de iasomie.
Fosta-i un mugure de soare
În întuneric.
Fost-ai un strop de dulceață
În puhoiul de ape amare.
Timpul te-a mistuit.
Dar printre colții de aramă
A luncat un sîmbure de viață —
inima mea.
Tu n-ai murit...
Mă străduiesc să nu dispar
Sub zăpezile tăcerii,
Mă zbucium să încolțesc:
Să fii nemuritoare,
Mamă.

TĂMĂDUIRE

Într-o toamnă,
Cu privire senină de curcubeu,
Cînd luna din nemărginire,
Ca un legămînt,
Va coborî pe pămînt
Călare pe zbor,
Cînd Dumnezeu va plînge-o ninsoare
Cu dulce miez de vise și dor,
Mă voi dezbrăca de rugină,
De greul amintirii sărate
Și ca-ntr-o apă de botez,

**Setoasă de eternitate,
Mă voi arunca în lumină.**

CREDINȚĂ

**Prin lume pornesc să mă culeg
Din florile din văi.
Să mă încheg**

**Ca steaua din tainice văpăi.
Trăiesc.
Dar n-am un nucleu
Să mă-adune.
Inima demult mi s-a făcut tăciune:
Prea mult a iubit,
Prea mult a durut-o...
Însă mai cred
Că într-o bună dimineață
C-un zîmbet larg și luminos
Va reveni pe aripi de viață,
Precum Hristos.**

REZISTENȚĂ

**Liniștea mă înfioară și
Aud secolii șoptindu-se între ei,
Aud cum inimile sănt furate
De noi iubiri,
Aud cum florile își pun
Cercei de rouă,
Torcind împliniri
Pe un vîrf de stea,
Aud speranțele,
Aud cum gîndurile apun
În neștire,
Aud cum se începe-a destrâma
Nemărginirea,
Aud vălcărindu-se o furnică
Că nu poate zbura,
Aud cum pustiul îmi mânîncă sufletul...
De afîta liniște
Mi se face frică
Și încep să cînt.**

FIŞIER

Natalia TALMACEC, studentă în anul I la Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării a U.S.M., vine din Sudul Basarabiei, supunîndu-se în egală măsură atât forței de atracție a Centrului de spiritualitate românească pre nume Chișinău, cât și forței de atracție a cuvîntului. Poezia ei are amprenta nemărginirii și a liniștii din vecinătatea mării, a înțelepciunii și a cumsecădeniei oamenilor dintr-un sat în care Biserica nu a fost închisă nici în cele mai grele timpuri.

**Ion CONDREA
Chișinău**

DOR

Hăulind pe veșnice cărări,
Dorul nu se-nțoarce niciodată.
Au trecut atîtea așteptări,
iar iubirea este neschimbată.

S-au grăbit și toamnele de ieri
Să mă ningă și să mă trădeze...
Au trecut atîtea așteptări,
iar iubirea stă să mă vegheze.

Vîitorul s-a topit în zări
Cum îi șade bine să se-ascundă...
Au trecut atîtea așteptări,
iar iubirea lărăși îmi colindă.

VIS

Gem... Suflarea astrului sihastru
Întreataie ora mea și gîndul...
Eu... Acum... Mă descompun... Iar vîntul
Își adună ploile albastre...

Dor... Mirosul aspru de cafea
Îmi inundă creierii bolnavi...
Eu... Acum... În deșteptarea mea
Mai visez la chipul tău suav.

MELANCOLIE

Ne adună geamul,
Ne desparte iarna,
Prin zăpada veche
Pașlii s-au pierdut.
Dorul n-are haină,
Haina n-are toamnă,
Zlua n-are oră,
Ora a-nceput...

FIȘIER

Ion CONDREA — profesor de limba și literatura română la Liceul RepUBLICAN Universitar Real — stâruie într-un univers poetic fisurat, atins de veninul deziluziei, avînd, totuși, un lumeniș — frumusețea cuvintelor.

**Vasile GRÎTCU
Drochia**

CURBĂ

În două părți inverse —
 Una de umbră și alta de soare —
 Ne leagănă apa și vîntul.
 Suflarea.
 Curba mișcării
 Ne rupe din înimă
 Florile roșii de foc
 În timp ce de jos,
 Din adîncuri,
 Curentii, învolburindu-se
 Cresc.

GINGĂȘIE

Un abur —
 Aburul moale, alb
 și cald
 Al gingășiei
 Prin finele igheaburi
 De simț și de glas
 Ne ține făptura
 În joc de balans
 Necontenit
 Șiroind.

EPITAF

De acum înainte
 Voi fi-nstrăinat de cuvinte,
 Căci gura mea fi-va un nai de argint
 Prin care doar timpul va curge grăbit.

FIȘIER

Vasile GRÎTCU (n. 1938, Afumati, Nisporeni), absolvent al Universității de Stat "Alecu Russo" din Bălți, este profesor de limba și literatura română la Școala-internat din oraș Drochia. Păstorind cuvintele, V. Grîțcu nu a putut rezista ișpitei de a le trece "Prin finele igheaburi/ De simț și de glas."

Olga IRIMCIUC
Chișinău

DRAMELE PROVINCIALULUI ÎN NUVELISTICA LUI GIB. MIHĂESCU ȘI L. PIRANDELLO

Înainte de a examina subiectul propriu-zis, ne vom referi la termenul *provincie*. Nu ne vom limita la sensul tradițional al acestui cuvînt, ca "teritoriu sau localitate dintr-o țară în afara capitalei"¹, ci vom înțelege prin provincie un spațiu marcat de anumite coordonate axiologice, cum ar fi: mediocritatea, dezintegrarea, criza valorilor, conștiința eșecului etc. Luigi Pirandello numea un astfel de spațiu *il mondo di povero gusto e di povere cose* (lume de sărace bucurii și de sărace lucruri), iar L. Blaga l-a definit "un vast și grav complex de inferioritate"². Nu vom greși dacă îl vom considera provincial pe omul modern care, spre deosebire de antici, nu se mai simte integrat în macrocosmos, căci criza valorilor aduce cu sine și conștiința fragmentarului, "moartea lui Dumnezeu" semnificînd "moartea subiectului absolut în același timp în care desemnează instaurarea subiectului sfârîmat, complet deschis spre alteritatea inconștientului, incapabil pe vecie să se întoarcă asupra sieși în iluzia de a se putea cîti".³

Acestea fiind spuse, vom analiza coordonatele psihice ale dramelor provincialului, referindu-ne la nuvelistica lui Luigi Pirandello și la cea a lui Gib. I. Mihăescu.

Nu este întîmplător faptul că prozatorii sus-numiți își plasează personajele în cadrul sărac al orășelului provincial, fiindcă anume locul "unde nu se întîmplă nimic" permite, prin excelență, studierea mecanismelor interioare ce dirijează viața umană.

"Mă interesează foarte mult me-

diul din provincie, afirmă Gib. Mihăescu... Viața oamenilor se desfășoară mai adevărat. Un bun observator are material imens de utilizat. În provincie se poate prinde mai ușor un fenomen psihologic și chiar esența lui."⁴

Oare nu aceeași dorință de-a arăta viața umană "mai adevărat" a avut-o și L. Pirandello, care a creat "teatrul oglinzi" (*teatro dello specchio*)? Este situația cînd omul se descoperă pe sine și viața sa în toată golicineaua lor, situația-limită prin care individul își verifică existența.

Atât L. Pirandello, cât și Gib. Mihăescu sînt preocupati de cadru doar accidental, căci ei prezintă realitatea exterioră "în strictă dependență de universul interior al eroilor"⁵.

În nuvelele pirandelliene apare "un biet orășel arid din interiorul Siciliei, înconjurat din toate părțile de tuful livid și ars al minelor de sulf și de stîncile aspre de cretă, ce străluceau în razele soarelui..." (*Rochia lungă*).

În aceleași culori sumbre își pictează cadrul Gib. Mihăescu: "Spre cele patru puncte de zare porneau patru străzi: sau, mai adevărat, veneau din zări să se verse în mlaștina pieții ca patru riuri de pustiu. Și deasupra întregii priveliști mohorîte și sterpe, se înălțau amenințătoare și sinistre, ca două enorme figuri de orb, cele două caturi ale primăriei; pe imensa fațadă, doar două uși și patru ferestre..." (*Vin nou*).

Motivul *mlaștinii*, frecvent întîlnit în nuvelele lui Gib. Mihăescu, și calificativele *arid*, *livid*, *ars*, *aspru* conturează un mediu în care viața e apăsătoare și cenușie, în care sunt banalizate la maximum idealurile ancestrale. Totul sugerează sfîrșitul iminent al unei lumi, al unei culturi, fără edificarea unui nou, veritabil "templu". Cele două caturi ale primăriei ce seamănă cu niște "enorme figuri de orb" și "imensa fațadă" par a spune că evenimentele din exterior sunt lipsite de importanță, căci adevăratul spațiu al dramelor îl constituie interiorul uman.

Provincialul este chinuit de obsesii, generate de echivocuri și de incertitudini.

Cele mai frecvente cazuri de obsesii întîlnite în nuvelele lui Gib. Mihăescu și L. Pirandello sînt de

natură conjugală. Nu este întîmplător, deoarece familia constituie o oglindă a societății, ambele fiind reglate de același mecanism.

Opinia publică poate fi cauza apariției obsesiei. Ajunge să sădești în sufletul omului neîncrederea în propriile-i forțe pentru a-l face vulnerabil la reacțiile celor din jur, căci "individual nu are valoare în propriii săi ochi decât în măsura în care este purtător al valorilor pe care îl recunoaște grupul".⁶

Spre exemplu, Rărunc, protagonistul nuvelei **Scuarul** de Gib. Mihăescu, intuind că orășelul îi dezaproba proiectele ingineresti, este mistuit de incertitudini. Îndoiala îi afectează toate strunele lăuntrice și, ca urmare, personajul începe să-și bănuiască soția de infidelitate. A găsi probe care i-ar adăveri suspiciunile, a se răzbuna—iată ce ar putea să-i vindece nesiguranța, complexul de inferioritate. Obsesia îl face pe Rărunc să exagereze, să "simtă" că orașul îi confirmă bănuielile: "Rărunc clocotește ca atmosfera din juru-i. Urechile îi vîjîie ca două scoici năprasnice: el simte că la berărie se rîde".

Opinia publică devine, astfel, forța motrice a obsesiei: "Lucrul public; asta e buba care-l doare mai rău... Pînă acum mai mergea: bănuială, nesiguranță... Dar de aseară, toată lumea astă sătie precis, și mîine va ști și mai multă, și poișne va afla tot orașul" (**La Grandiflora**).

Imaginarul se amestecă atunci cu realul și personajul nimerește într-un labirint. "Gelozia, devenită obsesie, este și mai torturantă prin imposibilitatea verificării, a cunoașterii adevărului". Teroarea incognoscibilului e cauzată și de faptul că oamenii încetează să comunice între ei, dialogul transformîndu-se într-un nesfîrșit monolog. Individual este obligat să respecte anumite norme, dar, în același timp, încearcă să subordoneze o lume regulilor sale. Astfel, ia naștere "o lume haotică, reflectată de o judecată haotică". Or, nebunii, cei care sfidează ordinea publică, construindu-și în închipuire o altă lume, poate tot atât de absurdă, se încadreză perfect în acest univers. Eroii lui Gib. Mihăescu și ai lui L. Pirandello sunt, în majoritatea cazurilor, niște alienați.

Și în nuvela **L'uscita del vedovo (Ieșirea văduvului)** opinia publică joacă un rol decisiv în apariția și dezlănțuirea obsesiei, diferă doar motivația psihică. Faptul că în societate există cazuri de adulter este un argument suficient ca o soție să-și bănuiască soțul de infidelitate conjugală. E că și cum ar intui că o criză ce afectează societatea se răspînde iminent și asupra familiei: *Gli altri facevano il male, e lui ne doveva pianger la pena giacché, per la moglie, il tradimento di quei mariti era tal quale come se l'avesse commesso lui: gli toglieva la pace, l'amore di lei, tutte la gioje della famiglia, che aveva pur diritto di godere, lui, illibato com'era e con la coscienza tranquilla* (Răul îl făcea altii, iar el trebuia să suporte pedeapsa, deoarece, pentru soția lui, trădarea acelor bărbați era ca și cum comisă de dînsul: îi lăua liniștea, dragostea, toate bucuriile familiale, de care avea dreptul să se bucure, el, nevinovat cum era și cu conștiința liniștită).

Odată declanșată, obsesia duce la distrugere. Victime ale ideii torturante devin nu doar obsedății, ci și persoanele care-i încjoară (*vinovății*). Cel suspectat este terorizat. Orice gest, orice cuvînt devin potențiale probe ale vinovăției: "Încetini pasul să examineze puțin, pe furîs, zîmbetul acela. Dar nu găsi în el nici un pic de ironie; o răspîndere naturală a buzelor, fără nici o cută suspectă. Ieși deci trîntind ușa, dar nu făcu decât un pas, pentru a o redeschide de îndată ca să surprindă rîsul trădător. Dar nici acum nu găsi, pe față cu trăsături obișnuite, decât uimire, o uimire obișnuită..."

— Te rog să mă ierți!

— De ce să te iert?

— Mi-a scăpat ușa...

Ea dădu din umeri în chipul cel mai obișnuit, cel mai liniștit cu putință" (Gib. Mihăescu, **Deus ex machina**).

Este vehiculat motivul închisorii, dar izolare nu este un caz arbitrar, ci constituie o legitate pentru miciile orășele siciliene: "Nimeni nu se miră de această claustrare în orășelul de munte din fundul Siciliei, unde puțin lipsea ca rigidele obiceiuri tradiționale să nu impună soției să-și urmeze soțul în mormînt" (**Călătoria**).

Clastrarea cauzează o singurătate plină de disperare și frică.

Tânără femeie, protagonista nuvelei **Frigul** de Gib. Mihăescu, încișă de soțul brutal într-un conac păzit de o haită de cîini fioroși, e terorizată de "duhul înghetului". Frigul, motivul principal al nuvelei, "am putea spune chiar protagonistul... na-rațiunii"¹⁰, devine o permanentă a vieții eroinei. El vine din trecut, din iernile chinuitoare ale unei copilării petrecute în mizerie, și constituie simbolul unui cămin lipsit de iubire, al unui destin supus singurătății: "Frigul. Dihania astă mare și nevăzută ca zarea, cuprinzîndu-te pe nesimtite, strîngîndu-te în aripile de gheăță..."

Ea o cunoștea de mult... își aduce aminte... odată... ningea... pe atunci n-avea șoșoni... era în vremuri de război și trebuia să aștepte la rînd în față unei brutării. Ghetele subțiri se scofăciseră, — iar vîrfurile apucaseră în sus... degetele de la picioare parcă nu erau ale ei și parcă se înfirpserează în picioare ca niște cuțite...".

Într-o familie dirijată de "vocea" orășelului provincial, de obsesiile și teamă, soții se transformă în niște necunoscuți și totul, chiar și cuvintele, devine o pură convenție. Căsătoria accentuează și mai mult singurătatea indivizilor — *un matrimonio: due solitudini* (o căsătorie: două singurătăți). În acest vacuum al comunicării și al afecțiunii chiar și scurgerea timpului pare o absurditate, căci moartea e deja prezentă: *Guardava le stelle; aveva sotto gli occhi tutto il paese; una strana vista... udiva nel silenzio profondo dalle viuzze più prossime qualche donna che forse aspettava come lei; l'abaiare d'un cane e, con più angoscia, il suono dell'oradal compagnile della chiesa più vicina. Perche misurava il tempo quell'orologio? a chi segnava le ore? Tutto era morto e vanno.*

(Privea stelele; avea în față ochii satul întreg, o stranie imagine... auzea în liniștea profundă niște femei din apropiere, care, poate, așteptau la fel ca ea; auzea lătratul unui cîine și, cu mai multă neliniște, clopotul de la biserică cea mai apropiată. De ce măsura timpul? ce rost mai aveau orele? Totul era mort și pustiu) **Leonora, addio!**

În operele lor Gib. Mihăescu și Luigi Pirandello creează imaginea omului modern, mistuit de incertitu-

dinile existențiale. Scriitorii ne dezvăluie cauzele apariției dramelor interioare. Aceste cauze sunt, de fapt, niște trăsături specifice secolului XX — conventionalismul normelor, echivocurile, vacuumul de comunicare, dezintegrarea etc. Astfel, criza valorilor se răsfrînge adînc asupra individului, transformîndu-l în prizonierul propriilor obsesiilor. Căci dramele provincialului sunt dramele celor care și-au satisfăcut nevoie de absolut "prin transformarea unei valori relative într-o absolută, a unui bun relativ într-unul absolut. În acest caz are loc înstrăinarea omului nu numai de absolut, ci și de sine însuși".¹⁰

NOTE

¹ Șăineanu, L., **Dicționar universal al limbii române**, Litera, Chișinău, 1998, p. 722.

² Blaga, L., **Opere alese**, V.II, Știința, Chișinău, 1995, p. 367.

³ Ferry, L., **Homo aestheticus**, Meridiane, București, 1997, p. 42.

⁴ Ghîță, F., **Gib. Mihăescu**, Minerva, București, 1984, p. 82.

⁵ *Ibidem*, p. 68.

⁶ Sillamy, Norbert, **Dicționar de psihologie**, Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 336.

⁷ Ghîță, F., *op. cit.*, p. 98.

⁸ Diaconescu, M., **Gib. I. Mihăescu**, Minerva, București, 1973, p. 151.

⁹ Balotă, N., **Gib. I. Mihăescu. Omul și opera** // Gib. I. Mihăescu, **Nuvele**, Editura Tineretului, București, 1969, p. 42.

¹⁰ Râmbu, N., **Filosofia valorilor**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1997, p. 65.

FIŞIER

Olga IRIMCIUC (n. 6 mai 1977, Chișinău), absolventă a Liceului Român-Italian "Dante Alighieri" (1994), își face studiile la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova (anul V). Este laureată a unui concurs de poezie originală în limba italiană (Parma, 1998).

Proba critică a O. Irimciuc denotă o cunoaștere profundă a subiectului abordat și o bună inițiere în arta analizei literare.

INDOEMINESCOLOGIA SAU EMINESCU LA NEW DELHI

*Dialog: Acad. Mihai CIMPOI —
George ANCA,
profesor, fondator
al Academiei Internaționale
"Mihai Eminescu"*

— Eminescu s-a întâlnit temeinic cu cultura vechilor inzi; mai mult decât atât: am putea spune că opera sa se naște în bună măsură la confluența celor două culturi — indiană și română. Amita Bhose spunea decis în finalul cunoștutei sale monografii *Eminescu și India* (iași, 1978): "Prin scările sale, el a unit spiritualitatea indiană cu cea românească, două culturi atât de apropiate, dar din nefericire atât de despărțite. Efectuând astfel o armonioasă sinteză a celor două literaturi, Eminescu a împrospătat cultura românească și astfel a realizat visul lui William Jones" (p. 143). În nici o țară din lume nu s-a realizat o astfel de sinteză multrînvînată de marii romântici europeni. Sufletul indian a putut fi transplantat, conchide cercetătoarea indiană, doar în sol românesc: "Prin scările lui Eminescu, imaginea cosmogoniei și concepția *nirvanei* indiene s-au integrat literaturii române pentru totdeauna. Mihai Eminescu e singurul poet european care a făcut India nemuritoare în țara sa" (*Ibidem*). Am putea afirma, evident, că Eminescu este cel care europează și — într-un sens mai îngust — românează indianismul, derivind din cercul schimbărilor, transformărilor și transmigrațiunilor lui Buddha macrocercul cosmic și "cercul strîmt" pămîntean...

Acest dialog este realizat în excludere pentru revista "Limbă Română".

— Ceea ce tradițional eminescologic este inspirație indiană în opera lui Eminescu devine, într-adevăr, în context indianistic, o întâlnire, o corespondență în accepția lui Swendborg-Baudelaire. Înainte de a ajunge în India, în 1977, pe marginea tezei de doctorat, Constantin Noica mă întrebase: "Ce-ți trebuia ocolul Baudelaire pentru Eminescu?". Mai înainte, ca student, am susținut drept lucrare de stat, în 1966, *Mitul lui Zalmoxis la Eminescu și Lucian Blaga*, de mult folos în India, pentru paralela puțin frecventată; deși afirmată de autorități ale istoriei religiei (Keith), între imortalitatea getilor și imortalitatea hindușilor. Că a fost coleg de doctorat cu Amita Bhose, mi-am amintit și toamna aceasta, în 1998, cînd noul profesor indian de la Universitatea București, Yatendra Tiwari găsea în versurile oarecum apofaticice *Eu nu cred nici în Iehova/ Nici în Buda Sakyamuni* recunoașterea unui dumnezeu universal. Așa a și mai venit vorba de Eminescu. Melancolia "se face vers" după cum *soka* (durere) se face *sloka* (vers) în sanscrită. Dukha, suferința budistă, își reeditează adevărurile nobile (patru) în Vede-le românilor care sunt *Scrisorile* lui Eminescu, în meditații însuflate în același timp de Zalmoxis, Buddha, Cristoy. Upanișadic, à la Noica, putem vorbi de un "ocol India" spre Eminescu și "un ocol Eminescu" spre India — am experimentat "corespondență" acestora comparînd, public, imnul rigvedic al originii cu traducerea în sanscrită a fragmentului respectiv din *Scrisoarea I*. Poate numai metrii lui Eminescu sunt în stare să româneze muzicalitățile lui Jayadeva — oricum acesta a fost dedesubtul formal al versiunii mele din *Gitagovinda*; infinitezimalul metru mandkranta de 17 silabe al lui Kalidasa, în Meghaduta (**Norul vestitor**) nu este nici el străin de metrica universal-eminesciană, receptată mai adesea în registru safic ori troaic, dar de ascultat în en/do/decasilabi cu Dante, Shakespeare, Milton (toți în "corespondență" cu India).

Alegerea lui Buddha, via Schopenhauer, adîncise rădăcina româ-

nească a lui Ioasaf. Referințe în "engleză" fiecărui continent la dezvoltarea eminesciană le-am strîns în romanul epistolar *The Buddha. Letters from the Buddhahood to Eminescu* (1994).

— **Acțiunile Dvs editoriale, intelectuale, preocupările de indianistică românească au dus la înființarea unei Academii Internaționale "Mihai Eminescu" la New Delhi. Ideea creării unui astfel de centru hermeneutic de informare (știm că el deține și o librărie de carte și periodice românești). Vă rugăm să ne vorbiți despre activitatea acestei Academii care îl redă, printre altele, pe Eminescu Indiei. Aici apare și ideea că întîlnirea dintre cele două culturi, asigurată la cea mai înaltă cotă de personalitatea și de vocația universalistă pe care a avut-o, să se transforme într-o adevărată reîntîlnire. Căci există un Eminescu al Indiei care trebuie re-integrat acestei țări, de care s-a legat cu un legături de con-substanțialitate, cu un fond de budism românesc — ca să zicem aşa —, pe unde indianismului profund, con-simțit ca atare de el. Acel Buddha eminescian, invocat și într-o variantă a Luceafărului său — subtextual —, în *Glossă, Odă (în metru antic)*, *Tatwam asi* și în aproape întreaga sa proză, se cade re-identificat acum cu orizontul Buddha al vechilor inzi.**

— Academia internațională "Mihai Eminescu", inaugurată în 1981, a fost, inițial, o extensie a orelor cu studenții indieni, ajungând să-i fie consemnate, o dată la două săptămâni, programele în marile cotidiene din New Delhi. Consilierul Petre Mateescu (ambasador după 1996) m-a vizitat pentru a-mi spune că nu am aprobare "din țară", drept care i-am replicat că este vorba de o "academie". Altfel, încă o interdicție, ceaușistă aceea, a lui Eminescu. Publicarea, în 1983, la centenar, a *Doinelui* lui Eminescu în revista Academiei, *Latinitas*, în versiunea engleză (Nilima Das) și hindi (Vinod Seth), alături de original, a declanșat represiunea lui Abhay Maurya cu doctorat la Moscova, șeful

Departamentului de Limbi Moderne Europene, nedezagreat de... Ambasada Română; marele savant Gurbksch Singh, vicecancelarul (rectorul) Universității Delhi nu a luat în considerare denunțul, insistând să-mi încehi, la termen, profesoratul (am revenit în România în 1984; după un scurt somaj, de așteptat, am devenit directorul bibliotecii Politehnicii bucureștene unde eminescologi de talia lui Petru Creția au onorat programele dedicate lui Eminescu). Îmi cer iertare acum pentru a-i fi spus că nu domnia-sa, ci casa de cultură sovietică ar fi condus universitatea (a rîs, eu mă gîndeam, la fel, și la ce-mi spusește atașatul militar român, Moldoveanu, că, da, Basarabia e pămînt românesc, dar n-o putem spune, nu putem face ca de *Doina*, că se supără...). În anul centenarului morții, numai Ion Chițoran a menționat, la Centrul UNESCO din București printre academiile invizibile, pe cea cu numele Eminescu, pornită în India. După 1989, Francis Dessart, din Namur, ne-a scris o scrisoare sugerîndu-l, ca membru, pe L. S. Senghor. Am reînceput sesiuni. Dimitrie Vatamaniuc și Romulus Vulcănescu au fost premiați. Stefan Milcu și alții savanți au intrat în Academia Eminescu. Presa înregistreză fără sănse de înființare a unui muzeu Eminescu în clădirea în care a murit, pe strada Plantelor. Cenzorii securiști, din India, se erjează în susținători. Încă o dată, renunțarea pare înțeleaptă. Totuși, Congresul Mondial de Antropologie din Statele Unite (1998) include două simpozioane — frumusețea popoarelor; antropologia închisorilor comuniste — sub egida Academiei Eminescu (trecută, în volumul final, ca din lipsă de spațiu, doar "International Academy" — Eminescu devenise subînțelus pentru omenirea însăși). Cel puțin Vinod Seth — tot India, numai ea — îmi scrie iar pe adresa IAME, International Academy Mihai Eminescu. Chiar cînd va muri unul dintre noi, celălalt o va mai ține minte.

Înregistrată la Poliția din Delhi pe numele meu și al lui Ashok Kumar Tyagi, revista "Inedited" a cuprins

rubrica IAME, ca antologie poetică românească, în engleză și, apoi, în alte limbi indiene, paralel cu traducerea lui Eminescu, întîi în sanscrită, lucru apreciat de Mircea Eliade. Propria operă a poetilor traducători ai lui Eminescu — de dinainte și după (n-au lipsit dedicații, parafraze, dar și identificări avatorice, mai mult sau mai puțin de poză) — are de a face cu un patrimoniu spiritual comun sui generis. La o masă rotundă pe care am organizat-o la Doordarschan ty Indiana, pe tema "India în literaturile europene", oarecum în replică la afirmația colegiului Geza Bethlenfalvi — că, aşa cum este abordat la ei, Tagore era jumătate ungur — am declarat că, prin creația sa, Eminescu poate fi socotit indian. Am putut practica, anii de-a rîndul o cunoaștere a lui Eminescu prin India și a Indiei prin Eminescu. O parolă pentru mulți studenți, profesori și scriitori indieni, din Himalaia (Dharamsala, Almora) în Bangalore (conferință la Indian Institute for World Culture, la un timp după ce, în New Delhi, International Academy of Indian Culture îmi publicase, prin președintele ei, Lokesh Chandra, un studiu asupra corespondențelor româno-sanscrite, de fapt, în Indo-Asian Studies": **Sanskrit and Romanian...**). Cum budismul are, în India, un regim oarecum comparabil cu cel al creștinismului în Israel, am urmat, cu gîndul la budismul lui Eminescu, un curs de filozofie tibetană, în Himalaia, și am tradus din Milarepa. Am visat uneori că Eminescu va fi trecut vreodată printre miriadele de buddhas și bodhisatvas, ca Mula (Max Müller), dar, în agonia culturală românească și planetară, am preferat mai adesea să mă mulțumi cu observația că, transcriind mii de cuvinte în alfabet sanscrit, devanagari — al zeilor — el ne-a oferit și astfel sugestia unei terapii. **Nirvana/Rugăciunea unui Dac** sincretizează spațiul-timpul unei religii proprii. Budistul dac se întîlnește, creștin, cu Angelus Silesius ori Juan de la Cruz. Suferința (**Odă**), caducitatea (**Glossa**), diferențiala upanișadică (**Ta tvam asi**) își cauță perpetuu expresia unică eminescian-românească (română a devenit, prin Eminescu, una din limbile

în care s-a tipărit în India reală, comunicantă autoindiei eminesciene).

— Ați încercat, temerar, să scrieți poeme în tipare indiene: dodii, soninde, bhajane, upanișade. Dacă înțeleg bine, v-ați programat un discurs, un auto-referențial indian prin forme arhetipale indianistice: "privire dinăuntru dilatătă peste obiceul ochilor musonul ploua la delhi de sufletu-mi în academia liberă eminescu după eclipsa solară"; "refuzul metrului sanscrit catullus alai de alai de piane pe apia atlanta sîngerînd din nas eu încheindu-mă la palmier printre banyani din ujjain se poate ghici cum e noaptea pe tropic în muribund design de broderie bengală".

Un referențial menit să împace "rădăcinile clasice, tulpinile romantice, florile moderne". În ce măsură arhetipalitatea indiană credeți că se integrează într-un discurs (post)modernist?

— În sanscrită și tratatele științifice îmbracă haină poetică. Savanții sanscritiști sunt și poeti închinători unei zeițe, alteia. Religiozitatea indienilor excelează prin muzicalitate, chiar revendicările sociale sunt strigate, nu o dată, în bhajan, în cîntec. Am încercat să mă indianizez fie în templu, fie printre cei ce, dormind pe străzi, abia de rosteau cîteva cuvinte în somn. Cursurile universitare și programele eminescologice ținînd de pîne, de *making a living*, tentam și depășirea simplului jurnal prin scrisul — tropical — de versuri în atmosferă, de piese, de romane, cu oarecare disperare a supraviețuirii și speranță a nouății în arhaic. Românizarea cuvintelor indiene, emfaza libertară a ritmurilor — cum că toate imnurile revoluționar-folclorice se înrădăcină aici, mi se păruse astfel pînă-n Sardinia, anecdotică, diurn-mitologică, umorul spaimei, parodia yoga, mantra, filmi-gane, gloria-kitsh a zeilor și politicienilor, dar fiecare clipă salvată din neant își cauță dodia de acasă, acum indodie, nu fără ermetismul acum arhetipal, acum instinctivă autocenzură de frica securiștilor și kaghebiștilor fără număr. Pentru colegii indieni, deloc în

glumă, Indira Gandhi era comparată cu Sita, din **Ramayana**, atunci cînd căzuse de la putere, în favoarea lui Morarji Desai, nimeni altul decît Ravana. Eu înțelegeam politica indiană (acum și românească) prin **Tiganiada** (și prin propria literatură de improvizare, nesimbolică, nerugăciune). Revenit în vatra comunistă, moda infiltrată postdecembrist a postmodernismului ținea, în ce mă privea, de postindianism. Dar nu mai citeam **Indian Literature** ci **Michigan Quartelly, Anfidius, La pavolta dei passato, Human Organization**. Îmi dau seama că am fost postmodernist în India și din ce în ce mai amnezc în post-India. Am încropit o tetralogie, **Apocalipsa indiană** — a apărut primul volum, **Maica Medeea** la Paris — și, derutat de ambiguitatea rostului romanului, am reconstituit, recompus cîte ceva din devotjunea tinereții lăsată în India tipărind o carte de **Doine în dodii** (1997), urmînd alteia, **50 doine lui Ilie Ilașcu** (1994). India a redevenit doină. În India mă ocupase asiduu cu "transsounding", iubind sanscritul saf (adevăr) ca pe satul meu Ruda (Rudra e și un nume al lui Shiva). Sunetul-silaba-metrul se aleg, ca dintru început, forma e eternă, Shuny budist, golul dao.

— Vă aparține un volum intitulat *Indoeminescology*. E vorba de un amplu program hermeneutic, de ramură nouă a eminescologiei universale, de o căutare de punți între indianism și românism prin Eminescu, Brâncuși, Eliade, Blaga și ceilalți mari "indieni" români?

— Jocul sanscrit al sufixelor și prefixelor — **Mahabharata, Natyashastra, Advaita** — e molipsitor. Indoeminescologia, ca indianistică eminescologică și eminescologie indianistică, este și o practică (studiu lui Eminescu în India, traduceri în și din limbi indiene, publicații etc.) și o ezoterică (dukha, dodia, Medeea etc.). Indobrâncușologia ține de această ezoterică. Am început cu antropoezia (antropomorfis în creația lui Eminescu), apoi teoantropoezie (feminină) și concertizări de ontopoezie mai ales în cheie sanscrită-română-romanică. Pe de o parte am publicat,

în etern samizdat, astfel de contribuții, ca semnalare a unei tentative ca și nebibliografiable, pe de altă parte, să delimitez de megalomania destructivă la care poate duce absolutizarea sau și simpla exteriorizare a ezotericii indoeminescologice. Nu e vorba de ținerea vreunui secret, ci de ferirea de a ajunge la el, contemplarea sensurilor și sunetelor în libertatea lor dinții, paradiziacă, eminesciană. Cred că sunt mulți români care, ca și mine, consider că Eminescu i-a ajutat la greu. Înțelegerea, prin el, a unor opere de azi a venit de la sine. Am dezvoltat, de exemplu, tema miezului de noapte, retro, de la **Midnight's Children** de Salman Rushdie, în apoi la **Mureșan** de Eminescu (e drept, cu încă un articol despre Rushdie, publicat, m-am ales, în 1993, cu o amenințare cu moartea expediată din Teheran, poate în înțelegere cu serviciile noastre). Există o dimensiune tragică, sacrificială în eminescologie; am publicat o hermeneutică a versului în temniță și exilat **Haos, temniță și exil la Eminescu, Cotruș, Gyr și Stămatu**, (1995) spre a realiza, în final, că marea poezie românească izvodită în memorie de martirii din pușcările comuniste făcea parte dintr-un cosmos eminescian ca și dintr-un liturgism al libertății, cu strigarea expresivă a "cererii" de eliberare a lui Ilie Ilașcu, ale cărui cuvinte și ființă, acutizează sacrificiul românesc pe altarul istoriei nedrepte. Mai fiecare e (indo)eminescolog pe cont propriu în ziua de azi. Studenți de-a mei, autentici postmoderniști, challengers, *in spe*, pe terenul indianisticii universale, vor crește, fie și tăcut, nemaiautomărturisit, în demersul lor o interpretare nouă, mereu mai adîncă și mai fericită a lui Eminescu, o întoarcere într-un tîrziu, nereprimată, la românoeminescologie.

— Ați mai scris o *Doină cu variatiuni* în stil eminescian, bineînțeles modernizată, adaptată la realitățile din ziua noastră. Emīnescologia mai nouă pune un accent deosebit pe ontologic. În acest sens indianismul eminescian nu acuză nici o contestare: se înscrive organic dimensiunilor existențiale ale operei eminesciene. În schimb

se aud voci dezaprobatore la adresa poeziei sociale care ar fi exclusiv istorică, deci fără ecouri în ziua noastră. Am putea să-l receptăm — azi — pe Eminescu prin mitopo(i)etică, prin mitemele lui fundamentale sau și prin teme sale? Care credeți că e modelul de receptare a personalității sale astăzi?

— Pe lîngă interzicerea clasiciilor români, a lui Eminescu, proletcultismul impus de sovietici a fost însotit, printre altele, de o pletoră de traduceri, din rusă, de literatură indiană stalinistă (guvernul comunist a interzis sanscrita și în Bengal, iar mitopoemele străvechi indiene sînt, prin actualitatea lui Eminescu, mai abordabile în România decît în India). Imediat ce publicase **Doina eminesciană** în 1983, am și aflat ce puține rupii costă să fii doborât, ca nimic, pe stradă. **Doina cu variațiuni** e un delir al demonetizării generale, și al doinei. Postmoderniștii sînt fiii naturali ai proletcultiștilor, cu adaosul unei anume intelectualizări a profanării, mai spectaculoasă eficiență a dărâmării, oricum în cazul **Coloanei nesfîrșite** a lui Brâncuși (la fel de gravă, a spus cineva, ca ruperea de țară a Basarabiei), o materializare valpurgică, de new age, a ceea ce nu poate fi atins și spurcat. În locul pînă la urmă onorabilului roman **Culii** al și mai onorabilului scriitor Mulk Raj Anand, care a salutat entuziast poeme "indiene" iscate în ambianța AIME, indianisme kittsch inoculate societății din vest, între imbecilizare și crimă, spală creierii generațiilor fără a întîmpina rezistență. În context, India lui Eminescu, România lui Eminescu, integrala universurilor sale sînt scoase în afara vremurilor. Înjosirea de sine a societății românești se măsoară și prin renunțarea complice la problematica eminesciană. Basarabia, problema evreiască, poate și cea indiană blocaseră, anii în sir, tipărirea ediției începute de Perpessicius. Prohibirea de acum a lui Eminescu merge împreună cu moda demolării conceptelor de stat, națiune, popor, Europa. Se bat valurile mării, o statie, o mișcare națională, cultura română. Mitul și cultul lui Eminescu

sînt incriminate apocaliptic. O criză creștină, națională, eminesciană. În India, am crezut în receptarea integrală a lui Eminescu la Chișinău și Cernăuți am simțit cum supraviețuirea națională nu poate fi separată de doctrina Eminescu, de poezia lui, în Seul am fost nu numai într-un templu budist, de sufletul lui Eminescu, dar am întîlnit o școală eminescologică, conexă cu Freiburg, București, America.

FIȘIER BIOBIBLIOGRAFIC

Scriitorul, filologul și cineastul George Anca s-a născut la 12 aprilie 1944 în Ruda-Vâlcea. Este licențiat al Facultății de Filologie a Universității din București, doctor în filologie (1975). A urmat specializări la Universitatea din Roma și la Delhi University (sanscrită), unde activează și în calitate de lector (1977-1984). Înființează și conduce Academia "Mihai Eminescu".

Lucrările științifice și literare ale lui George Anca au văzut lumina tiparului în peste 20 de cărți și peste 200 de studii, articole, conferințe etc.

Volume de poezie:

Poems, Delhi, 1978; **Mantre**, International Academy Mihai Eminescu (IAME), Delhi, 1982; **50 doine lui Ilie Ilașcu**, IAME, București, 1994 și a.

Romane:

The Budha, IAME, București, 1994; **Apocalipsa indiană** (tetralogie, în curs de apariție) și a.

Piese:

XII by Horace Gange, IAME, Delhi, 1994 și a.

Eseuri:

Indeminescology, IAME, București, 1994; **Articles on educations**, Biblioteca Centrală Pedagogică, București, 1995 și a.

Filme:

Statuile lui Eminescu, 1974; **India în literaturile europene**, New Delhi, 1979 și a.

**Prof. Rumiana L.
STANCEVA
Universitatea din Sofia
(Bulgaria)**

**TRADUCERILE
BULGARE
ALE LUCEAFĂRULUI
FAȚĂ CU NOILE
INTERPRETĂRI
ALE POEMULUI
EMINESCIAN**

Mărturisesc de la bun început că am o misiune dificilă (care, printre altele, dovedește că domeniul nostru — literatura — stă adesea sub semnul subiectivității). Aș dori să prezint cititorilor revistei "Limbă Română", compatrioților și exegetilor lui Eminescu traducerile în limba bulgară din capodopera poetului național român, la rîndul lor ca pe niște capodopere.

M-aș sprijini pe cîteva traduceri, realizate de importanți poeți bulgari într-o limbă frumoasă, cu un vers corect. Privite în ansamblu acestea ar putea să sugereze, pentru noi toți, o atmosferă sărbătoarească, de mulțumire. Dar o asemenea concluzie — grăbită! — ar putea fi falsă.

Spre cîinstea școlii noastre de traducători, trebuie să spun că exigările redactorilor și autorilor sunt, de obicei, destul de mari. Se caută consecvent o rima bogată, un ritm corespunzător celui original, nu se permite "chinuîrea" limbii.

Dar să vorbim mai concret. Cea mai bună traducere bulgărească a Luceafărului și, la prima vedere, cea mai reușită este aceea a poetului Dimităr Pantelev¹. Calitățile acesteia au fost semnalate și altădată de profesorul Constantin Velichi². Practic, este vorba despre păstrarea elementelor de versificație — iamb cu săptă și opt silabe, rime înscrise, masculine și feminine. Limba, cu mici excepții, este naturală, iar cînd am

comparat textul traducerii cu cel al originalului, aproape că nu am găsit nici o lipsă a unității de sens.

Succesul lui Dimităr Pantelev nu este întâmplător. Acest autor s-a impus în lirica bulgară împreună cu Atanas Dalcev și alți poeți din generația anilor '20, care s-au împotriva simbolismului și care au introdus așa numita "poezie obiectivă", în bulgară "предметна поезия", cea a obiectelor, concretă. În plus, Pantelev este cunoscut printre confrății săi și ca un virtuoz al formei; el a tradus mult, îndeosebi din poeții slavi. Traducerea Luceafărului, efectuată probabil pe baza altor traduceri (adică nu din original), arată că poemul lui Eminescu l-a atras prin importanța gîndirii autorului, prin valoarea literară de excepție a lucrării.

Nu mai puțin importantă este și traducerea realizată de Elisaveta Bagriana, în 1956³. Această poetă bulgară, tradusă și cunoscută în lumea întreagă prin versul ei evocator de puternice sentimente și neîmbînzite stări sufletești, nici nu are nevoie să vă mai fie prezentată. Si dacă, la prima vedere, prefer traducerea lui Dimităr Pantelev, o fac doar dintr-un motiv formal; Bagriana folosește numai rima feminină, alternând versuri iambice cu săpte și cu nouă silabe.

Mi se pare însă interesant să supunem și altele încercări aceste traduceri. Si anume: cum rezistă ele la trecerea timpului? Si cum ar putea face față noilor interpretări ale operei eminesciene? Cum ar sta lucrurile, din acest punct de vedere, în ceea ce privește traducerile?

Eram, aşadar, de mult obișnuită cu interpretarea devenită clasică și susținută cu brio de George Călinescu și de Tudor Vianu, și anume că astfel, îndrăgostit de o fată pămînteană, ar fi simbolul geniului nemuritor, osindit să nu-și găsească, pînă la urmă, împlinirea într-o dragoste adeverătată.

Am întîlnit, însă, de curînd, într-o ediție în mai multe limbi a Luceafărului, în prefață semnată de Petru Mihai Gorcea⁴, o interpretare diferită într-o oarecare măsură de cea tradițională și mi-am pus în această situație întrebarea dacă nu cumva o asemenea interpretare ar putea fi dedusă și din traducerile existente în bulgară sau dacă noua viziune nu ar impune,

poate, încă o traducere.

Care ar fi, aşadar, nouitatea, ineditul interpretării efectuate de Petru Mihai Gorcea? Criticul nu se mai poate mulțumi cu antiteza — geniu nemuritor și singuratic, pe de o parte și oameni de rînd, animați de o dragoste împărtășită, pe de altă parte. Și nici cu posibilitatea ca opera de artă să ilustreze o idee preconcepță. Prin urmare, interpretarea lui Petru Mihai Gorcea nu admite că ar fi vorba, pur și simplu, de un poem romantic, dezvoltat pe motivul unui basm. Se atrage, aşadar, atenția că basmul se întrerupe, transformându-se, din acel moment, într-o idilă. Și, în această situație, pe prim-plan ieșe eroina; ea este cea care trece prin ritul inițierii, rit ce se încheie cu o nuntă.

Se impune însă întrebarea: pînă unde să respectate, totuși, exigențele genului, ale basmului? Căci eroina este, ca într-o poveste, o fată de împărat, care inițindu-se în ritualul nupțial, se retrage temporar din lume. Și, mai departe: de obicei, în basme, se iubește un zmeu care răpește frumoasa. De aici, viitorul ei mire lumesc trebuie, la rîndul său să îndeplinească propriu-i rit de inițiere, printre-o încercare decisivă: fie o luptă cu zmeul, fie o nouă răpire. Or, în poemul lui Eminescu, Luceafărul, ființa supranaturală, este cel care o atrage pe fata de împărat, el este cel care îi inspiră iubire, neavînd însă forță să o răpească. Aș adăuga și o altă nuanță. Și anume, chiar în desfășurarea acțiunii este implicată posibilitatea fetei de a alege între o viață pămînteană și una fără de moarte. De aceea, aş spune, nu mai pare paradoxal faptul că, în final, ea optind pentru cea dintîi, nu mai are loc nici o luptă pentru salvarea fetei. Dorința ei de a împăca cele două posibilități antinomice este evidentă. Căci încă de la prima ei întîlnire cu Luceafărul ea pune condiția ca el să devină om de rînd, să se integreze contingentului. Așa că tocmai pe baza lipsei de conflict direct între cei doi pretendenți la dragostea ei, cred că Gorcea are dreptul să evidențieze că: "basmul se transformă în idilă, nuntă cu care se încheie nu mai are obișnuitul aspect social, ci este o *nuntă naturală*, o nuntă idilică a celor doi, în totală izolare, ca o încercare de integrare privită în marile ritmuri cosmice"⁵.

Explicația lipsei de forță a ființei supranaturale; deci a Luceafărului, pe de o parte, și persistența dorinței lui de a se transforma în om tocmai pentru a dobîndi iubirea pămînteană a fetei, pe de altă parte, ar fi următoarea: "Luceafărul nu se află pe aceeași treaptă de realitate cu cei doi tineri. El este o ființă eminentamente onirică, apare numai în visul fetei (s.n. — R.S.), prin transformarea în preafrumosul tînăr, a petei de lumină pe care astrul serilor și al dimineților o provoacă în oglinda ce-l răsfringe peste chipul frumoasei adormite"⁶.

În sprijinul acestor alternative ale Luceafărului — existența-i neîndoielnică, de astru și întruchiparea-i antropomorfă din visul fetei — Gorcea vine și cu un citat din C. G. Jung. Și anume: "fiecare din noi ne visăm sufletul sub imaginea unei frumuseți de sex opus"⁷. Bineînteles, în interpretarea la care mă refer, autorul realizează că Eminescu nu putea să-și gîndească poemul într-un plan psihanalitic...

Încă înainte de a intra în analiza concretă a traducerilor, aş dori să subliniez că nu consider ca o obligație a traducătorului să prevadă viitoarele interpretări. Demonstrația diferențelor între original și traducere va fi făcută numai cu intenția de a arăta cum chiar o traducere foarte reușită în întregime, cu greu își poate depăși condiția, și anume, aceea de a rămîne ca o posibilă interpretare.

Dar să ne explicăm. Îndeobște, toți traducătorii bulgari ai acestui poem eminescian⁸ sănătățează să folosească un nume propriu — Hyperion⁹, și asta deoarece denumirea respectivei stele în limba bulgară este de genul feminin, Зорница, Вечерница. Excepție fac traducerile cele mai vechi, unde s-a procedat la inventarea unui nume masculin, derivat de la substantivul "stea" — Звезда din care Звездъ sau Звездан. Trebuie să subliniez că, în toate cazurile, însă, traducătorii bulgari au fost conștienți să întrebuințeze un nume propriu, scris, firește, cu majusculă. Iar asta, aproape fără voia autorilor traducerilor, a condus și la reprezentarea Luceafărului în toate aparițiile lui, drept o ființă umană.

Apoi induce în eroare și versul "și pas cu pas pe urma ei", unde, evi-

dent, "паши" sînt înțeleși în sensul unei deplasări efective în spațiu. Ca urmare, Dimităr Panteleev își permite să traducă prin "при ней с пламнали очи" (la ea cu ochi înflăcărați). Mai departe găsim pentru "алунека-нодае", "се спусна плах и нежен", adică — alunecă timid și lin. Prin urmare, a utilizat cuvinte care indică o persoană fizică. Dar cea mai mare îndepărtare de la imaginea astrală a Luceafărului se ivește atunci cînd acesta "докосвава с ръце", adică o atinge efectiv pe fată, într-un gest foarte autentic, cu mîinile.

Toate aceste "abateri", în ghilimele, deoarece aduc argument post-factum, sînt însă din plin răscumpărate, pînă la urmă, de imaginea în variantă bulgară, a Luceafărului, care, repet, nu rămîne în urma originalului, din punct de vedere al forței poetice¹⁰.

Și încă o observație. Mă gîndesc la chemarea adresată de fată astrului, chemare care, la începutul poemului implică mai multă căldură, și deci este mai personală¹¹, pentru ca, spre final, cînd eroina renunță la intenția de nuntă cu Luceafărul să sublinieze limpede nevoia ei de a dispune de un spirit protector, de o stea norocoasă¹². Din păcate, în varianta bulgară a lui Panteleev, aceste chemări nu comportă diferențe de sens, ci prima strofă se repetă identic.

Ar mai fi și alte deosebiri importante. De pildă, versul "El zboară, gînd purtat de dor" devine "А той лети от страст обзет" adică "el zboară cuprins de patimă". Așadar, cuvîntul "gînd" s-a pierdut — nu știu dacă nu cumva încă din prima traducere folosită de Panteleev. Însă tocmai "gîndul" este ceea ce deosebește pe Luceafăr de fată; ea, cea călăuzită de impulsuri interioare, el, cel care gîndește și caută soluția unei iubiri cu viitor încert, cu împlinire incertă, el, cel gata, prin urmare, la compromis cu propria-i condiție celestă. Și tocmai în forță lui de spirit gînditor zace și slăbiciunea lui. Cum afirmă Constantin Ciopraga¹³, "titânul lui Eminescu (întruchipare a faptei) este totuna cu Geniul (întruchipare a gîndului) — un simbol ambivalent".

N-am să trag concluziile finale, decît după ce mă voi opri la aceleași episoade, de astă dată în traducerea Elisavetei Bagriana. În primul rînd, la

ea, prima descriere a luminii astrale reflectată de oglindă a păstrat ambiguitatea nălucitoare a originalului. În al doilea rînd și în această interpretare s-a pierdut, din păcate, calitatea de gînditor al Luceafărului: "Лети, понесен от жажды", adică "zboară dus de sete, de dor". În al treilea rînd, merită să citez mai amplu din final, unde poeta bulgară a redat cu exactitate modul în care fata se adresează Luceafărului¹⁴.

Pe baza tuturor acestor observații ajung, în fine, la următoarele concluzii:

1. În ambele traduceri, în afara "abaterilor", în fapt, nu prea importante, marea majoritate a versurilor rămîne fidelă originalului în ceea ce privește sensul, acestea fiind redate totodată, într-o bulgară frumoasă, naturală, cu iz de basm, făcîndu-se apel la încîntătorul lexic folcloric.

2. Interpretarea tradițională a poemului eminescian nu este nesuccită, acea a lui Petre Mihai Gorcea necunoscînd deocamdată o amplă răspîndire nici în România.

3. Alăturînd cele două traduceri efectuate cu respect față de gîndirea eminesciană — fiecare dintre acestea cu plusurile și minusurile sale, mi-am amintit cu plăcere definiția literatului francez Léon Robel, relativ la traducere; ea ar fi, după părerea acestuia, suma tuturor traducerilor posibile ale unei opere. O definiție pe cît de paradoxală, pe atît de optimistă. Mai întîi, deoarece lasă deschisă posibilitatea unor noi traduceri — nu neapărat mai reușite, ci *diferite* și, mai apoi, îmi permite și mie să închei printr-o concluzie la fel de optimistă, de pozitivă. Și anume, că poemul **Luceafărul**, care în limba bulgară se bucură de unsprezece traduceri, este, prin urmare, foarte bine prezentat cititorilor noștri. Și dacă primele traduceri ale poemului (cele ale lui Boris Kolev, din anul 1933) nici nu le-am supus aici analizei (însă le putem citi din curiozitate și cu nostalgia față de o creație deja depășită), lucrarea Bagrianei o putem recita tocmai ca să gustăm din slova ei, alăturată gîndirii marelui poet român, dar nesupusă versificării lui. În sfîrșit, traducerea lui Dimităr Panteleev poate fi apreciată pentru forma care respectă atît de bine originalul, fără mari

distanțări de ideile eminesciene.

Dincolo de valoarea mai mare sau mai redusă a unor traduceri, aş dori să reamintesc în final, că interesul pentru opera eminesciană a existat în Bulgaria cel puțin din anul 1894, cînd este atestată prima traducere în limba bulgară din Eminescu¹⁵, existînd, în același timp, și unele sugestii referitoare la traduceri chiar mai timpurii. Putem afirma deci că Eminescu se traduce în limba bulgară de un secol și ceva. E o deschidere și o preocupare firească pentru cultura și literatura noastră, ținînd seama de legăturile strînse pe care le-au avut vreme de veacuri și le au și astăzi cele două popoare vecine și prietene.

NOTE

¹ В: Румънски класици. /XIX-XX в./ НК, С., 1973.

² Constantin N. Velichi, *Poeziile și proza lui Eminescu în limba bulgară*, Romanoslavice, XII, filologie, București, 1965, p. 209-234.

³ Румънски поети. **Антология**, Под редакцията на Л. Станчев, Ал. Муратов и И. Стратиев. НК, С., 1956.

⁴ Petre Mihai Gorcea, *Luceafărul — un mit original* // *Mihai Eminescu, Luceafărul*, Ed. Cartea Românească, 1984, p. 17-22. Pentru mai multe amănunte, vezi Petre Mihai Gorcea, *Steaua din oglinda visului*, Ed. Cartea Românească, 1983.

⁵ *Ibidem*, p. 20.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Profesorul Constantin Velichi, în articolul deja menționat, citează traducerile lui Boris Kolev din anii 1933, 1939, 1950 (1953), traducerile Elisavetei Bagriana din anii 1943 și 1956, cele două variante ale lui Dimităr Pantaleev din anii 1950 și 1963, adică opt apariții și mai citează integral două traduceri nepublicate și efectuate mai înainte de către Ianka Miteva și Pirin Bojadjiev. La acestea, trebuie adăugată și reeditarea — în 1973 — a traducerii lui Dimităr Pantaleev, apărută mult după publicarea articolului prof. Velichi.

⁹ O problemă menționată de prof. C. Velichi.

¹⁰ Părea un tînăr voievod
Cu păr de aur moale,
Un vînăt giulgi se-ncheie nod
Pe umerele goale.

lar umbra feței străvezii

E albă, ca de ceară —
Un mort frumos cu ochii vii
Ce scînteie-n afară.

Прилича на неземен княз,
с коси от чисто злато,
наметнал в тоя чуден час
син плащ на рамената.

И спира горд и мълчалив,
с лице от въськ хладен,
красив мъртвец със поглед жив,
със поглед жив жаден (с. 107).

¹¹ Cobori în jos, luceafăr blînd,
Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n casă și în gînd,
Si viața-mi luminează!

¹² Cobori în jos, luceafăr blînd,
Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n codru și în gînd,
Norocu-mi luminează

¹³ Constantin Ciopraga. **Luceafărul** în "România literară", nr. 13, 1989, 30 martie.

¹⁴ Хиперион отгоре гледа
възторга им в лицата.
Едва се момъкът наведе,
прегърна го момата...

Цветя ухаят посребрени
и, сякаш лек дъжд, падат
над къдиците позлатени
на влюблените млади.

Тя от любов опиянена,
взор вдига, вижда горе
Хиперион и несмутена,
му тихочко говори:

Хиперионе, на Земята
слез по лъчите свои,
огрей ти мене и гората,
и щастието мое! (с. 83).

Hyperion vedea de sus/ Uimirea-n
a lor față./ Abia un braț pe gît i-a pus/ Și
ea l-a prins în brață.../ Miroase florile-
argintii!/ Și cad, o dulce ploaie,/ Pe
creștetele-a doi copii/ Cu plete lungi,
bălaie/ Ea, îmbătată de amor,/ Ridică
ochii. Vede/ Luceafărul. Și-ncetișor/
Dorințele-i încrede./ — "Cobori în jos,
luceafăr blînd,/ Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n codru și în gînd,/ Norocu-mi
luminează!".

¹⁵ Alexandru Iordan, *Eminescu în literatura bulgară*, în "Converbirile literare", 1939, nr. 6-7-8-9, p. 1133-1142.

Aurelia RUSU
Aix-en-Provence — Marsilia

GRUIE SÂNGER. RELANSAREA MITULUI REPARATOR

Pe canavaua istoriei ca și în temporalitatea cotidiană, eroii — reprezentând întîlnirea dintre uman, arhe tipal, originar și etern, pe de o parte, istoric-individual-nou, pe de alta — exprimă, fiecare după caracterul, moravurile și comportamentul său, o sumă de elemente înconjurătoare, prin trăsături normale sau excepționale. Statuat printr-un arbitraj impenetrabil, eroul comite fapte pe care el însuși nu le vrea, precum uciderea "în joc" a lui Floribel, fratele vitreg, a tatălui "mascat" în urs sau a celor doi preoți. Simțindu-se manevrat de forțe pe care nu le înțelege și de care e străin, diabolizat prin naștere, incest și crimă, se revoltă "împotriva naturei și a lui D-zeu", împotriva legilor firii și ale virtuții.

Dar al naturii, virtutea e bazată "pe legi naturale", "e dreptul nepus în discuție" și ca și dreptul, "e echilibrul — echilibrul e lumea" (2257, 50).

"Remișcență" din "Idee" eter nă (Platon, **Menon**, 97, 98), ca și opiniiile adevărate, ea își poate întuneca în viață sensibilă claritatea, atâtă vreme cît continuitatea pe plan etic și politic, ca și în lanțul cauzal, s-a frânt, precum în **Gruie Sânger**, prin uciderea domitorului de tradiție și drept — "păstorul" poporului și gerantul Dreptății. Vizînd universalul ("Omenirea considerată ca un corp", 2257, 51), virtutea este, ca și binele, structurală individului. Inegalitățile fizice, intelectuale, morale, structurale și ele, sănătatea neesențiale prin raport la egalitatea fundamentală și esențială, de drept dacă nu de fapt a "omului sin-

gular" ca parte în umanitate. Cu **Gruie Sânger**, Eminescu pare persuadat, că și filosofii epocii elenice și Socrate, că nimeni nu face răul în mod voit. "Prin pozitivul legilor și drepturilor în el [în om] nu se trezește decât ceea ce-i sădît de la natură, adecă binele — cum i-ar și trece prin minte aceea ce nu-i poate trece, pentru că nu-i predispus spre aceasta" notase el în epoca studiilor universitare, în ms. 2257, 212. Cel rău, și Gruie Sânger este dintre aceștia, este victimă propriei sale înșelăciuni asupra binelui după care aleargă — deservit pînă și de uneltele sale de luptă și de apărare, precum "nenorocitul său arc", cu care își ucide "fratele" și probabil, tatăl, care-l abandonase pe albia rîului, și care armă ar fi trebuit să fie însemnul curajului și vitejiei, ca atribute ale adevăratului fețor de domn. Virtutea, indiferentă, căci lipsită de obiect atîta vreme cît nu e pusă în raport de interesul individual, devine "fundamentul etic al dreptului și legilor positive din momentul manifestării antitezii ei — *viciul și crima, răul*" — (2285, 153 v.).

Gruie Sânger ia lucrurile așa cum î se par. Neavînd conștiința răului, deciziile sale sunt irresponsabile, "el nu știe că o întîmplare — nașterea sau moartea unui om, o foamete, o boală sunt în stare să mute punctul de concentrație al acestui compromis de puteri" (2257, 213), schimbînd, și pentru multă vreme, întreaga orientare a raporturilor om — societate, om — natură și devenire.

Asemenea unei oglinzi trăitoare, sau, cu imaginea lui Eminescu, din ms. 2255, 408, lucire de val și rotare de "cumpănă", între două puncte și împrejurul unei axe, omul este reflec tul, "icoana" universului, dar ca oglindă gînditoare e forma impressa și unghi de reflexiune imago-expressa: "o-ntrebare pusă din nou spiritului universului" (**Archaeus**).

Conceptia lui Eminescu asupra acestui eveniment primordial al vieții este modelatoare și complexă pentru că se articulează pe intrarea eroului

În scena lumii, intrare în ordinea firii și, în același timp, intim corelată de anterioritate — părinții din părinți — și de soartă, „ursită”, ca vicisitudine și resursă a adevărului. Predestinarea, profetiile și miracolul înfrunzirii și rodirii lemnului uscat reprezentă anunțarea, expunerea și trecerea pragurilor teoretice și configurative ale desfășurării de energie necesară pentru recuperarea sensului existenței, prin re-echilibrarea și re-sursarea însăși a centrului vitalității cosmice.

În Grecia antică și pînă la Uppsala, în Suedia, „sacrificiul regelui era legat de cultul arborilor” (cf. Jacques Brosse, *Mythologie des arbres*, p. 80) — și *Arbore* este numele generic al sfetnicului domnitorului, în tot ciclul **Mușatinilor** și al **Dodecameronului dramatic**.

Însă precizerea venirii și sacrificiului „fiului” urmează discernerii efectelor păcatului părintilor și reprezentă capacitatea interpretativă a „Maicei bătrâne”, divinitatea maternă din basmele fantastice și ciclul mioritic, transmisă prin tradiția colectivă a înțelepciunii populare și trecută, în tragedie, pe numele Doamnei Maria, regina al cărei soț fusese ucis. Odată făcută profetia și pronunțat blestemul, decizia e acceptată și de părinți — Mihnea și Irina — care-și îndepărtează, spre proprie nefericire și pustiu, unicul fiu, *expunându-l*, pe apa repe-de-curgătoare a Bistriței, și *nu* morții, ceea ce ar contrazice unicitatea unei asemenea misiuni reparatorii necesare, prin epuizarea parcursului ajungerii la fundul răului și recuperării, prin cunoașterea îspășitoare a echilibrului cosmic.

Cum în prefacerile energiei universale divinitatea, insensibilă și fără chip, este „Mută/ La rugare și la hulă”, „nimic — decât un gînd” (*Memento mori*, v. 1204—1206), dialogul, posibil doar cu dumnezeul-gînd din inima omului, este căutare și epuizarea confruntării dintre multitudinea „semnelor” sensibile și sinele profund, într-un timp omenesc al limitei (cf. „omul mic și-n margini strîns”, *id.*, v 1197),

un timp „istoric”, al trecerii și autodistrugerii — timp al tragediei omului.

Semnificațiile unei asemenea luări de cunoștință, unele clare și directe, altele „incifrate” în hieroglife obscure, pot fi decriptate în sensul lor ideal poetic după ce întregul circuit rectificator s-a împlinit, iar omul „în exil” l-a regăsit pe dumnezeul peregrinării sale, traseul linear al parcursului său l-a recurbat în unitatea și rotunjimea unui alt început, pus din nou în armonie cu ordinea cosmică. Vechea sciziune necreștină între spirit (care durează într-o lume viitoare) și corpul sortit aneantizării și metamorfozelor este negată, prin unitatea din finalul tragediei, simbolizată în formă și culoare: „mărul însîngerat” ca spațiu enigmatic al contemplației și devenirii: cercul e limitat — mărul nu; ca multiplicitate vulnerabilă, în pragul morții/vietii, vizibilă cît scăpărarea unei fulgerări, sub raza căreia morții — părinți — înviază, ochiul care vede se întunecă.

„Profetia” sau, în *Gruie Sânger*, blestemul (= răul augur) s-a epuizat. Nu însă printr-un eveniment-miracol, ci pentru că tot ce se se întîmplă este în consecință acțiunii anterioare, iar „explicarea fenomenelor devine un fel de calcul a priori” (cf. ms. 2255, 401). Diferențierea nominală și nominabilă, fondată pe o denuminație întrinsecă, (proprie întregii orientări construcțiviste a lui Leibniz) sau numerală (a pitagoreicienilor) angajează totalitatea fenomenelor într-o conexiune globală și convergentă, în care ne-numele și fără-numărul, indiscernabilul, nu este tolerat. Curba ființei — unice — se închide asupra multiplicării sale insondabile, spirituală și material-energetică. „Evenimentul” este exclus prin „balanță” exactă a proliferării și consumării extințoare a formelor ținută nu atât de „limba”-Dumnezeul leibnizian, cît de echilibrarea prin activitatea continuă, inepuizabilă, a celor două principii universale.

Dacă morala începe prin recunoașterea existenței răului, „discursul

moral implică o sarcină: de a face umane lumea umană, societatea umană” (cf. Marcel Conche, **Le fondement de la morale**, p. 58, 62), creând condiția discursului înțelepciunii, adică al echilibrului sufletului și spiritului, în ceasurile în care înțeleptul modern, poetul/filosoful, trebuie să se occupe cu reașezarea și îmbogățirea idealurilor omenirii, venind cu “spontaneitate morală” în apropierea celui înșelat, păgubit și năpăstuit, pus la mijloc în cumpăna repetativă și rotitoare a “ciocanului ce cade pe ilău” (a se vedea însemnarea din ms. 2257, f. 213 r. și finalitatea umanistă a poemului **Împărat și proletar**, “ca un memento mori pe al istoriei plan”).

Este virtutea un lucru ce poate fi învățat? “Acestă demonstrație vă voi face-o, răsunse Protagoras lui Socrate, povestind un mit sau expunându-l într-un discurs rezonat” (Platon, **Protagoras**, 320 b 8 — c 7).

Decis să realizeze un **Dodecameron dramatic** (vezi 2275, 175 v.), Eminescu meditează îndelung asupra momentului fondator, înțînd mai ales de intimitatea individuală, ontologică a întemeietorului, înainte de eșafodarea statului național — scena istorică a tuturor intrigilor, poftelor și crimelor, trecînd emblematic și deasupra numerotării titlurilor ce ar fi urmat să compună dodecameronul, numele lui

Bogdan-Dragoș, deschizătorul șirului “măreților Mușatini”, în scaunul Moldovei. Pentru această dăinuire, crede necesară o temelie umană stabilă, fortificată și purificată de perfidiile usurpatoare și de invidiile ucigașe, ce au pricinuit atita nefericire, rupturi și decădere în mersul istoric al țării. Că astfel gîndeascriitorul ne-o dovedește și următoarea notiță, din epoca gazetăriei bucureștene, între marginaliile la poezia **La steaua** și începiturile exercițiilor pentru **Luceafărul**:

Într-un mediu pururea proaspăt orice există în infinit. O rasă de cai ori de boi care trăiesc din neam în neam pe un singur pămînt, începe a degenera și se stinge. Schimbînd mediul, trecînd în altă fară și la altă

pășune, ea re-întinerește, se re-nvigorizează, se regenerează. O idee se naște într-o țară bătrînă, încearcă a-și întînde rădăcinile în complexul de idei obiceiuite ale poporului, interesează o zi și trece. Aceeași idee intră în sufletul unui popor tînăr și face o revoluție în toată natura lui intelectuală. Ideea nouă la un popor tînăr devine epidemică — să ferească Dumnezeu ca să fie însă o idee greșită — toată dezvoltarea lui va fi atunci greșită. Dar toate au astfel natura valului. Să ne-nchipuim că Cezar ar fi trăit pe un pămînt depărtat de noi, ale cărui raze n-ajung la noi decît într-o mie de ani. Să ne-nchipuim că astăzi Brutus îl ucide și noi ținem ocheanul spre acea stea. Acum nu vedem nimic — abia peste-o mie de ani am vedea ceea ce în steaua X se petrece astăzi. Pe de altă parte să ne-nchipuim că oamenii din toți corpii cerești țin ocheanele îndreptate spre noi, unii mai aproape alții mai departe — și Cezar azi cade de mîna lui Brutus. Cei din lună ar vedea astăzi, cei mai de departe mîni, și mai departe poimîni, în văile universului peste o mie de ani. Raza care a căzut pe față lui murindă, călătorește în univers și ajunge pe rînd toate stelele infinitului și miliarde de ani, pe ani, pe rînd însă, tragedia morții lui Cezar se petrece mereu, fără sfîrșit.

Tragedia aceasta trăiește, dar pururea într-un mediu nou. Pretutindinea e o clipă care nu este, devine, este, scade, nu este.

Sufletul trebule tratat ca pămîntul, să i se dea ce-i trebuie spre a fi productiv, ideea ca sămîntă. (ms. 2276 I, 209-210).

Tragedia unui Cezar care, ca și în însemnarea de mai sus, devine, scade, este/nu este, trăind pururea, într-un mediu nou, Eminescu o regăsise resemnificată, în șirul purtătorilor de stemă, “dătători de lege și-așezători de datini/ Lumine din lumine, Mușatini din Mușatini”, și-si trecuse într-un proiectat poem **Mușat și urșitorile** episoadele constitutive: “Mușat și codrul/ Visele unei nopți de vară/

Mușat în biserică/ Mușat la domnie/
Mușat în război/ Mușat și cititorul de
zodii/ Mușat și vitejiile de pe cale” ...
(cf. O IV, 583-586). Căci, după cum
se poate lesne remarcă, poetul făcea
din **Călătoria feclorului de împărat**
fără de stea — Gruie Sânger, ca și
Andrei Mureșanu și Sarmis — o pro-
blemă a tuturor, “povestea” dobândind
adîncă dimensiune tipic-semnificantă
de hermeneutică a ființei.

Uciderea lui Iuga, voievodul din
scaunul Sucevei, este prilejul “istoric”
și declanșarea tragediei. Este provoca-
rea pe care părinții: Mihnea — Irina
(într-o lectură paralelă: *Mihai — Cori-
na*, prenumele din urmă fiind și pseudonimul ce însoțește primele publicații literare ale Veronicăi Micle) o aduc
ordinii instaurate, de drept și tradiție,
atrăgînd după sine pedepsirea urma-
șului. Gruie va fi sortit să parcurgă
toate avataurile devenirii, pînă cînd
dintr-o “energie cheltuită în zadar (fără
un scop superior, omenesc, etern)” să
devină “energie conștientă” (s.a., ms.
2255, 370 v.), putîndu-se reintegra,
prin dobîndirea elementului *specific* și
stereotip, care e însemnul asimilării
și baza întăririi continuității”. Inteligen-
ța, “moștenire de la părinți, e rezultanta
șirului coadaptăriilor consecutive —
care pentru Eminescu nu se poate
confunda cu simpla aptitudine a
schimbării locului; căci prin topică,
“ceru-l schimbi, nu sufletul, marea
trecînd-o”. Prin recurs și reacțune
reconciliatoare, la nivelul cel mai
adînc al nucleului formativ, pot fi
dobîndite “înțelegerea oricărui timp din
trecut și puțină pricepere pentru viitor.
Căci orice știință e și o prevedere:
a=b=c. Iată fundamentul prorociei”
(**2255**, 402).

În cunoșcător aplicat, Eminescu
deriva “țara părinților”, *patria*, de la
pater (cf. **Opera politică**, II, 328),
părinții desemnînd deopotrivă pe tatăl
și mama începuturilor, iar satul natal
fiind, ca și pentru cronicarii și învățății
evului mediu, locul datinei, al bunelor
tradiții și al înțelepciunii strămoșești.
Pe cînd domnitorul, ca și Iuga în **Gru-
ie Sânger**, era un pater-conducător

spre binele și propășirea comunității,
pentru că era un “ales” și “o-ntrupată
cumpăna-dreptății”. Participiul sub-
stantiat *parens*, al verbului *parere*,
“a procura, a naște; a pune jos”, exprimă
prin rădăcina sa indo-europeană
“darul” — un *dar* ceresc — precum în
numele *Bogdan* — și în același timp
unul pămîntesc, sumbru, obscur,
pîndit de *Moira*, *Gruie*, *Parca*, denumiri
ale celor trei zîne “ursitoare”, care
dețin cunoașterea adevărată, este
cuvînt înrudit după Varron (cf. **Dicționarul istoric al limbilor franceze**,
s.v.) cu *parere*. Irina, în tragedie, este
“părintele” care-l pune în lume și pe
calea răului — avatar al dobîndirii
cerului — pe Gruie. Fiică a babei
vrăjitoare, tipul scorpiei din pădurea
nepătrunsă, ea este mama vieții,
mediul sensibil în care noaptea se
înfiripă spăimoasă reaua prevestire și,
la rîndul ei, zînă “ucizător de
frumoasă”. La început parcele ca și
ielele fuseseră demoni, adică “spirite”,
cum spuneau cei vechi, duhuri ce
populau tot universul, destinate a
transmite și a transporta mesajele
către oameni și zei. În oglinda sinistră
din peștera Irinei, Gruie se descoperă
pe el însuși: reflex al oglinții și
complice, ca fiu și amant al Meduzei-
moiră. Mama-iubita-fiica este
jumătatea sufletului, este partea
identică, este durată extatică, expia-
tiune și pieire instantanee. Iubirea e
totală ca și moartea.

Asumîndu-și vina tragică și do-
minînd prin forța cunoașterii și ener-
giile individuale monstrul — lestul —
din sine, Gruie Sânger ajunge să
exprime infinitudinea ființei singulare
în infinitul existenței.

Forma pe care se fondează cu-
noașterea este simbolizată în tragedie
prin “măr”, imaginea unității reînnoite,
acord efemer în ritmarea sezoanelor
și transgresiune alegorică între cele
două principii Bine/Rău — în fond
indiferente și originar nediferențiate,
chiar înfrâțite, complementare crea-
ției, ca în unele cosmogonii vechi
românești din nordul bucovinean —

și între cele două extremități: polul divin, denotat prin predicate negative (fără formă și corp, invizibil și mut), iar la cealaltă extremă, materia, ca energie, cauzalitate și moarte — ambele resimțite ca "privăjune" (termen tipic plotinian) sau "manc", neologismul adoptat ca atare de Eminescu (în *Dicționarul de rime și în traducerea lui Timon din Atena*).

Putem conchide că nu mesianismul (dezvoltarea și învățarea "cuvântului" lui Mesia pentru dobândirea ispășirii) și nici materialismul determinist, mai mult sau mai puțin evoluționist, edifică gîndirea teoretică pe care s-a configurat proiectul dramatic, ci sentimentul dimensiunii tragicе, al limitei, în care a fost statuat individul uman. Pentru *eroul eminescian*, însă, nu moartea este singura ieșire posibilă, ci dorința de a cunoaște, a face, a fi, la impulsul vocii interioare, vocea inimii, care începe să fie auzită din momentul în care cunoașterea îi dă capacitatea să discearnă propriul său adevăr fenomenologic și artistic, adevărul de perspectivă (cf. 2264, 177) în lumea aparențelor și să devină stăpîn al destinului tragic.

"Nestorul" eminescian este o nenorocoasă întoarcere în sine, ca într-un rău adînc și insecabil, un rău săpat în carne și sîngele omului. Corpul și creierii "sunt o rană mare, cumplit de sensibilă", care-l înlăntuie "acestei lumi, din care nu poți scăpa nici prin sacrificiu, nici prin virtute, nici prin moarte chiar" (cf. *Scrisoarea către Angela*, în O VI, *Proza literară*, p. 343-344). Corpul martirizat duce sufletul în virtute: "Urzirea unui suflet este corpul, datoria lui de a-l conduce pe acesta în virtute" (2262, 1 v.). Semnul, imaginea exterioară a cuvântului, nu poate fi despărțit de conținutul semnificant, pe care experiența are a-l verifică.

Poetul nu viza, după cum am mai remarcat, virtutea în general și nici hieratica împletire în eternitate care ca și moartea e indiferentă, ci realitatea singulară a omului doritor să trăiască, reducînd intensitatea sufe-

rinței — ontologic-naturală, sau socială, provenită din inegalitatea de șansă — omul care vrea să-și exerceze dreptul de a da viață, de a face binele, de a crea după capacitatea și în limitele disponibilităților sale. Pe de altă parte — și Gruie Sânger face înțeleasă această dimensiune — libertatea de a face orice este negarea moralei și înlocuirea ei prin clișee mecaniciste, demoralizante, de tipul: nu face, nu zice... Guvernarea proceselor naturale, mai mult sau mai puțin involuntare și hazardate, prin voință și rațiune responsabilă este problema oamenilor, dependenti de ceilalți ca și de cadrul fizic și istoric. Fără a fi constrîns sau obligat, omul poate realiza, totuși, ceea ce poartă în el, cu condiția de a se cunoaște pe sine, cu deficiențele și darurile sale și prin întoarcerea la bază, să regăsească sensul vieții, care este unul și același cu sensul moral. Decadența, observă în **Fundamentul moralei** (1993) Marcel Conche, pare a fi mai degrabă o "maladie decât o greșeală morală". Eminescu notase într-un caietel de cursuri (ms. 2288, 10) în chip de constatare și invocăție, ca și Juvenal odinoară: "Moralitatea e pentru suflet identică cu sănătatea pentru trup. Un popor imoral e fizic nesănătos sau degenerat" (s.n. — A.R.). Darul vieții este fruct; *de-generat este cel infertil*, fără generație și fără succesiune, secătuit pînă la a redeveni materie inertă.

Drama **Gruie Sânger**, a cărei "fabulă" receptează în linii mari fabula antică oedipiană, reinterpretează și rupe tabu-urile. Eroul transgresează spațiul terestru, apropiindu-și, asemenea lui Sîntilie, din imaginarul popular arhaic, imensitatea celestă. Proiectul eminescian, conceput și dimensionat cu atritivele tragediei moderne, "se definește nu pornind de la fabulă, ci plecînd de la eroul central și de la caracterul său; caracterul este acela care creează situațiile a căror înșiruire conduce la sfîrșitul tragic. Nu mai există *fatum* exterior; destinul s-a interiorizat" (citînd după

Joël Lefebvre, **Théâtre allemand, 1750-1850**, p. 45).

Multitudine în unitate, *archaeus-ul* e premsa și factorul axial al fiecărei spețe, existind individual, în plan secund — la Van Helmont ca și la Dimitrie Cantemir, după cum remarcă Gh. Vlăduțescu, în **Filosofia legendelor cosmogonice românești**, p. 152-153 —, dar și agentul, antrenat fără putință de ieșire (ca în "blestemul" din **Rugăciunea unui Dac** și mai suscitată "scrisoare" a lui Dionis către Angela), în angrenajul prefacerilor și reciclajului spre unde?, pe ce itinerarul teleologic? "Prin acest labirint de lumi — unde voi găsi în acest mare vis ce se numește viață, firul de aur al scopului?" (**Cassiodor**) — se întreba la 18 ani poetul, tentând ca și Dionis cunoașterea superioară (**gnosa**) și devoalarea resorturilor obscure în raport de voință și actele divine. Într-un manuscris de și mai mare tinerețe (2262, 1 v. - 4 v.), însăila gînduri disparate asupra greșelii în aritmetică divină, a "punctului fără destin", glosat deîndată ca *Univers necunoscut* și *umbră* care nu trebuia să fi fost, dar este, există, ca *unitate* de spirit și materie, de *eu* și *tu*, umbră și lumină, suflet de finger și corp de om, purtat de lupta continuă între Eros (= eliberare prin extaz și uitare) și păcat (= interdicțiile, tabu-urile, dogmele moralei moralizatoare și a bisericii — instanță inchizitorială care satanizează erosul și culpabilizează, ca și Christos, sexualitatea) și ca *manifestare* a iubirii (= creație, viață, frumusețe) și a morții, adică întoarcerea în punctul laborios al începuturilor. Fără iubire, *materia+spiritul=omul* n-are sens: "există fericire fără amor?" e întrebarea cu care se încheie **La aniversară**, în varianta manuscrisă.

Lipsa de iubire, de dragosteă înțeleasă ca proximitate la toate vîrstele și nivelurile, este mancul: *manque de a fi și a crea; manque față de obligațiile și îndatoririle umane; manque de a învăța, a ști, a face* — este golul și omisiunea, rătăcirea și

greșeala, pierderea de sine, căderea și păcatul împotriva părintilor și împotriva firii.

Aici se plasează disjuncția în tratarea mitului: ca *recit* moralizator, într-o legendă fioroasă, mutilată de preferințe estetice și opțiuni creștinești, la **Gruie Sânger**, în versificarea lui Vasile Alecsandri; ca *obiect*, pentru istoric, în decodarea trecutului, sau, dimpotrivă, ca joc al imaginarului și "blocaj" constatat în "Încetineaală cu care se petrece procesul de profesionalizare a istoriografiei românești", ca în interpretarea lui Lucian Boia, **Istorie și mit în conștiința românească**: și, în fine, în ceea ce privește accepția tragică din proiectul eminescian, mitul ca *discurs*, nici adevărat, nici fals, adevarat dublei naturi a ființei și abordat ca model explicativ cosmologic. Pentru Eminescu, interesul pe care-l prezintă mitul, ca *discurs* inverificabil și manifestare "palpabilă" a unei idei, nu rezidă în valoarea adevărului, nici în formula prin care se exprimă, ci în calitatea sa de mijloc virtual la dispoziția unui virtuoz pentru a motiva comportamentul și a înălța partea inferioară din sufletul omului.

Hélène DORION
Canada

VÎNTUL, DEZORDINEA, UITAREA

Scriu încercînd să aud rumoarea necunoscutului.

*Ceea ce scriu depinde de această relație
avută cu cineva de nevăzut care așteaptă și imploră.*

Antonio Ramos Rosa

În firișorul subțire de cerneală care rămîne se pot încă citi aceste cuvinte:
— nimic nu trebuia să fie uitat.

Locuri, cîteva obiecte, pereții între care se strecoară tandrețea. Un trup, voci, și deodată memoria care își ia înapoi totul.

Cineva scrie. Pline de ceea ce trec sub tăcere, frazele continuă totuși să cheme, să încalce marginea vidului, distanța de neșters pînă la lume.

Cineva scrie: — eu nu am putut să uit.

Voi vorbi despre tine
ca să îndepărtez obscuritatea
care veghează, tenace
complice absenței tale
mă voi duce să mă pierd
într-o dezordine lăsată de viață
care se desprinde dintr-o dată

Cineva scrie, și acest cuvînt merge spre în afară, aduce înapoi ceea ce se pierduse în așteptările noastre repede.

Totuși, a simți din nou. Că sfîrșitul e pe aproape, căiece clipă apropie de frig și mă frînge ceva mai mult.

Moartea, indiferența, care rămîne la intrare.

În vălmășagul vietilor noastre, cîteva ore își găsesc sprijin în tandrețe. Privirile noastre iscodesc aceste coridoare venite odată cu noaptea. Se oprește un tren care nu va merge mai departe.

Nici un peron. Luna și calea ferată spintecă întunecimea; singură singurătatea mai rezistă încă.

**Cîntărим un obraz
printre cele pe care le visăm
ca o memorie desprinsă de lucruri
scriem uneori
doar atît**

Frigul deranjează. Împiedică viața să rupă sigiliile lucrurilor.

Trebuie să te lași mult timp atins de lumină pentru ca să poată în cele din urmă să aibă greutatea a ceea ce lipsește.

Limpezimea niciodată nu cîntărește prea mult în noi.

Vînt de dimineață, țăriță ridicată de aer, crengi care se mișcă puțin. Ceea ce ar putea încă să mă rețină, dar nu-i de ajuns. O mînă închisă pe gerul în care se adună drumurile; viețile noastre oferite dezastrului.

Eu rămîn aici, însăcimată înaintea a ceea ce nu mai împiedică renunțarea.

Cu totul de nemărturisit este moartea care vine din orice lucru, dă buzna fără motiv la un colț de o dragoste sau de o absență; e acest vid pe care îl fixăm din ce în ce mai mult cu privirea, îndelung, căutînd să ne înghită.

**Mîni copleșite
epuizate de tot
de-atîta trăire și netrăire
ceva în noi nu se mai ridică**

**și ne întoarcem totuși
către o origine
de-a lungul luminii care se micșorează
acolo unde sîngele bătea
un vînt ne respinge
cît se poate de departe**

Trebuie să ne lăsăm atînși de albastrul unui cer, să facem să se întoarcă la sine frumusețea de a fi aici, să fi pus în rezervă unele clipe la fel de neînsemnate ca și un gest neașteptat, sunetul liniștit al unei voci, un poem furișat în căușul unei vieți, apoi să le chemăm aşa cum am face-o cu o iubire.

Putem atunci rezista tristeții.

**Nu rămîne decît această dragoste
care mă așteaptă
pe drumul memoriei
pe care merg iarăși
pentru a ușura greutatea rupturii
în viețile noastre**

nimic nu dezvăluie un cer adevărat
un cer pe care aerul să-l ducă cu el
pentru a-l aerisi

Numai într-un tîrziu am învățat să privesc înălțimea și limita, să păstrez puțin din obscuritatea care se zbate într-o zi.

Numai într-un tîrziu am învățat a mă deprinde cu vidul pentru a atinge privirea care face vizibile cuvintele — urme, săpături, întoarcere.

Zgomote și liniști
care se ating
în mișcarea simplă a zilei
eu cau ceea ce mă desparte
fără încetare de tine

Cînd a tăcea devine
ceea ce rănește în distanță
pentru cîteva secunde
cu cuvintele puțin din viață
se îndepărtează
și aceasta-i de ajuns pentru a redeschide singurătatea

Să mergi de la o noapte la alta fără să resimți nimic, poate doar posibilitatea de a înainta puțin mai mult, pentru că vechile întrebări rămîn în loc în întuneric.

O voce revine. Linia frîntă a uitării nu este un drum de urmat.

A căuta încă. A salva dintr-o privire ceea ce rîde de eternitate.

Dar sîntem uneori mai săraci de a fi căutat atîta, de a fi dorit atîta. În incertitudinea care rămîne, nu lucrurile mari ne rețin, ci celealte, puse în rezervă unul cîte unul, cu gingăsie.

Ea spunea uneori lumina
mă rătăcește pe măsură
ce înaintez
mi-ar trebui să fiu moartă
sau mai bine să nu mai păstrezi nici urma
să nu rețin nimic în trecere
numai aerul care duce cu el.

Memorie precum un perete
o imagine se lovește de alta
ziua sapă în ea însăși
există mereu ceva
care zguduje și cutremură viața
ca o memorie a lumii

niciodată netezită

Un nume care întotdeauna va lipsi. Mergem să trăim în disparație, pe marginile a ceea ce măinile noastre nu încetează să readucă și să respingă.

În această absență în care sunt aruncată, misterul ține uneori de aceste nimicuri ce răstoarnă viațile noastre sau de un drum care dintr-o dată se desface și merge mai departe decât celelalte.

Un nume va lipsi întotdeauna, și tocmai în această absență fără ieșire scriu, nu mi-a fost cu putință să uit.

Traducere din franceză de Carmen MIHAI

FIŞIER BIOBIBLIOGRAFIC

S-a născut la Quebec în 1958 și a publicat în jur de 15 volume de poezie în Canada, Franța, Belgia, Germania, România și Spania, printre care **Sans bord, sans bout du monde** (**Fără margine, fără capăt al lumii**), apărut la Editions de la Différence și care și-a meritat premiul Alain-Grandbois al Academiei de Litere din Quebec, și **L'Issue, la résonance du désordre** (**Ieșirea, rezonanța dezordinii**), publicat de editurile L'Arbre à Parole, Noroit și Cogito, pentru care a primit Premiul Festivalului Internațional de Poezie de la Oradea.

Printre altele, o antologie a poemelor sale a apărut în Franța în 1990 la Editura Dé Bleu, cu titlul **La Vie, ses fragiles passages**. Textele sale sunt traduse în mai multe limbi și un volum regrupind poemele traduse în engleză, **The Edges of Light (Selected poems: 1983—1990)** a fost publicat în 1995 în Canada și în SUA de Guernica Editions.

Hélène Dorion a colaborat la lucrări colective, antologii și a publicat și alte texte și articole în diverse reviste din Quebec și Ontario, SUA, Germania, Anglia, Spania, Portugalia, Finlanda, Italia, Grecia, Franța, Belgia și Luxemburg. Este de asemenea alcătuitoarea unei antologii de versuri de poeti din Quebec și pregarătește o ediție a poemelor lui Saint-Denys Garneau. Co-realizează, din anul 1992, o serie de înregistrări audio de poezie și muzică. A fost redactor la revistele Estuaire (Quebec) și Regart (Belgia) și a colaborat, în calitate de critic, timp de 8 ani la diverse publicații culturale și literare. A realizat de asemenea numeroase speciale de reviste străine consacrate poeziei din Quebec. Atât în Quebec, cât și în străinătate, participă frecvent la lecturi publice, colocvii și alte manifestări literare.

În 1992 a primit pentru întreaga sa operă Le Prix International de Poésie Wallonie-Bruxelles, decernat la Paris, și în 1993 — Le grand prix de la Culture des Laurentides.

Hélène Dorion este directoare literară a Editurii Le Noroit, membră a juriului premiului de poezie Louise Labé și colaborează la redacția revistelor *Présages* (Franța) și *Le Courrier du Centre International d'Etudes Poétiques* (Belgia).

Carmen MIHAI

UN APEL ÎN NOUA DIMINEAȚĂ A LIMBII ROMÂNE

Iată-ne ajunși în al zecelea an de când Limba Română încearcă să redevină amfitrioana casei sale basarabene. Toate bune, — deși prea cu încetul —, și s-ar putea chiar și pe baspeți să-i obișnuim cu obiceiurile casei, dacă n-am fi măcinați din interior. După paravanul patriotismului promoldovenesc, comuniștii și socialiștii încearcă să conserveze starea patologică provocată de ideologia totalitaristă în perioadele de dominație imperială. Astfel, mai avem mulți rătăciți, care, deși săn români prin naștere și vorbesc frumoasa limbă românească, se tem să privească spre Apus, zicîndu-și *moldoveni*, în sensul propagat de noii ideologi — cultivatori ai românofobiei. Or, vremurile s-au schimbat și nu e cazul să stăm în expectativă — putem pierde șansa.

O primă învingere a fricii, intrate în măduvă oaselor, ar fi pronunțarea — sus și tare — a unicei denumiri corecte a limbii pe care o vorbim — **Limba Română**.

Din păcate, atât demnității, cât și mulți intelectuali și-au însușit de minune sirul sinonimic: *limba de stat*, *limba oficială*, *limba noastră*, *limba strămoșească*, *limba mamei*, *limba maternă*, chiar *limba natală* sau pur și simplu — *limba* etc., corect, desigur, sub aspectul exprimării, dar mă întreb și vă întreb: cum vom încetățeni glotonimul **Limba Română**, dacă vom continua să-l ocolim?

De aici vine și apelul pe care vreau să-l lansez în această nouă dimineată a Limbii Române în casa ei basarabeană. Nu că aş avea ceva împotriva varierii stilistice, din contra, dar, — temporar —, pînă nu vine ziua legiferării depline a glotonimului *Limba Română* — și în mentalitatea noastră, și în Constituția țării —, să nu mai pronunțăm nici *limba noastră*, nici *limba de stat*, nici *limba strămoșească* etc., ci numai și numai **Limba Română**. și abia după încetățenirea denumirii corecte, ne vom putea permite și varierile stilistice.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

Tamara RĂILEANU

CĂLĂUZĂ PENTRU TOȚI

Avem o limbă fără de pereche în lume: "Ca un fagure de miere", a zis Poetul.

Dar... ce am făcut de-a lungul veacurilor cu acest produs sublim al dezvoltării simțului deosebit de apartenență la națiunea noastră? Mai exact, ce a rămas din el, în urma atitudinii denigratoare și chiar anihilatoare față de noi, din partea dușmanilor și a răufăcătorilor noștri?

Să mai spunem o dată, împreună cu distinsul lingvist Nicolae Mătcaș, că în decursul anilor 1812—1918 "prin eliminarea aşa-zisei limbii moldovenești din învățămînt, administrație, biserică și înlocuirea ei cu limba rusă, țarismul înăbușea în Basarabia nu numai spiritul general românesc, ci și pe cel local, moldovenesc, scopul constînd în rusificarea popoarelor neruse, inclusiv a românilor basarabeni" (Nicolae Mătcaș, **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul**, Revista "Limba Română", Asociația Culturală "Grai și Suflet", Chișinău, 1998, p. 193)?

Să recunoaștem, cu înțîrziere neierată, că am practizat mișelete cu "teoria" înfloririi limbii noastre — "egală între egale" — alături de celealte limbi ale popoarelor din fosta Uniune Sovietică, toate înlocuite printr-o manoperă diabolică prin "cea de-a doua limbă maternă", rusa, care s-a infiltrat încelul cu încelul și în vocabular, și în construcția frazei, dînd naștere unei limbi macaronice deocheate și unor calchieri necugetate, de care nu putem scăpa nici pînă în prezent?

Să mărturisim cu durere că nici după adoptarea acum zece ani a legislației lingvistice n-am obținut rezultatele dorite și, principalul, n-am reușit să punem limbă noastră în capul mesei aici, la ea acasă?

Toate acestea sunt necesare, dar insuficiente. Mai e nevoie de o conștientizare profundă și deplină de către noi toți a adevărului suprem despre apartenență noastră la neamul românesc și despre obligația sacră de a ne cunoaște bine limba, "măsurariul civilizației unui popor" (Mihai Eminescu); de o atitudine plină de responsabilitate față de orice cuvînt sau frază rostită și, mai ales, scrisă; de o aşezare la loc de cinste a dicționarelor și a altor cărți de cultivare a limbii, pe care să le consultăm în orice clipă, în scopul de a nu ne îngunoioșa și de a nu ne schimonosi limba maternă.

În același sens ne pot servi drept ajutor rubricile de cultivare a limbii. Revista noastră nu le-a ignorat de-a lungul existenței sale. Dar, începînd cu numărul curent, intenționăm să dăm amploare acțiunii de promovare permanentă a normelor literare de scriere și vorbire și de combatere a greșelilor de limbă. Drept motto al rubricii sale pot servi spusele lui Mihai Eminescu: *Limba română la sine acasă e o împărăteasă bogată, căreia multe popoare i-au plătit bani în metal aur, pe cind ea pare a nu fi dat nimănui nimic. A o dezbrăca de averile pe care ea... le-a adunat, în mai bine de o mie de ani, însemnează a o face din împărăteasă cerșetoare.*

Împărăteasă și cerșetoare... Ce facem, mai exact, ce trebuie să întreprindem împreună și fiecare în parte pentru ca limba română la est de Prut să abandoneze rolul de cerșetoare? Noua noastră rubrică își propune să ofere răspuns la această întrebare, să devină o călăuză pentru toți cei care vor să cunoască mai bine, mai profund limba. Împreună vom apropia ziua cînd ea va fi considerată împărăteasă și stăpînă la ea acasă.

**Dr. Ion CIOCANU
Chișinău****TIMPUL LUI MOŞ CRĂCIUN**

Încă tînără și vioaie, bunicuța încearcă să-și ogoiască nepoțelul pornit pe plîns, promițîndu-i un cadou frumos: "lată vin sărbătorile de iarnă și am să-l rog pe Moș Gerilă să-ți aducă un fluier cu șase găuri!"

În loc să se ogoiască, nepoțelul izbucnește și mai nemulțumit: "Nu-l vreau pe Gerilă, că el te îngheță!"

Bunicuța își mușcă stâruitar, în tacere, buzele. Copilul frecventea grădinița, ascultă adesea povești de Ion Creangă și, probabil, de acolo ține minte isprăvile lui Gerilă. Aduceți-vă aminte și dumneavoastră, stimăți cititori, ce scrie Ion Creangă în "Povestea lui Harap Alb", mai exact — ce face Gerilă cînd "credinciosul împăratului se duce repede și dă foc casei de aramă pe dedesubt, cu 24 de stînjeni de lemn, de se face casa roșie cum e jăriticul": "Atunci Gerilă suflă de trei ori cu buzișoarele sale cele iscusite și casa rămîne nici fierbinți, nici rece, cum e mai bine de dormit într-însa" (Ion Creangă, *Opere*, vol. I, Editura "Literatura artistică", Chișinău, 1989, p. 181, 182).

Ceva mai fiziu, Gerilă "se mînre și unde nu trîntește o brumă pe pereți, de trei palme de grosă, de au început a clănțâni și ceilalți de frig, de sărea cămașa de pe dînșii" (p. 183).

Nu îmulțim exemplele din care se vede cu toată claritatea cine este Gerilă și se înțelege foarte ușor de ce copilului nu-i poate produce nici o

plăcere întîlnirea cu dînsul, ci constatăm că în condițiile regimului totalitar comunist de odinioară, cînd Crăciunul era ca și interzis, la sărbătorile de iarnă era prezent numai Moș Gerilă. Poate n-ar fi "venit" nici el, dar rușii îl aveau pe "Ded Moroz" și, prin urmare, nu puteam să nu-l avem și noi, în traducere directă, mecanică, necugetată și... greșită. Or, în limba română cei doi moși, pe care bunicuța din eșeu noastru i-a confundat în mod nepermis, în virtutea unei obișnuințe intrate adînc în memorie, sănătate, pe de o parte, Gerilă, "personaj din basmele populare, care e înzestrat cu forță supranaturală și care este întruchiparea frigului și a iernii" și, pe de altă parte, Moș Crăciun, "personaj din povești, închipuit ca un moș rumen cu barba albă, care aduce copiilor daruri în timpul sărbătorii crăciunului" (*Dicționar explicativ al limbii moldovenești*, vol. I, Editura "Cartea moldovenească", Chișinău, 1977, p. 453, 657).

Aici ne vedem obligați să observăm că ideologia comunistă, de un ateism feroce, și-a lăsat amprenta nefastă și asupra dicționarelor timpului. Autorii dicționarului din care am citat la urmă scriu — și ei — negru pe alb că Moș Gerilă înseamnă "personaj fantastic despre care copiii mici cred că le aduce jucării și daruri de Anul Nou" (p. 453). Altfel zis, l-au tradus — și ei — direct pe rusescul "Ded Moroz", atribuindu-i semnificația de Moș... Crăciun, de a cărui existență erau, după cum am văzut din citatul precedent, pe deplin conștienți.

Confundarea lui Moș Crăciun cu Moș Gerilă sub influența limbii ruse și a ideologiei comuniste, vădită în vorbele spuse nepoțelului de către bunicuța din eșeu de față, se cere depășită cît mai curînd de toți conaționalii noștri. Ne ajută în acest sens **Dicționarul explicativ al limbii române**, care nici nu pomenește de Gerilă (cu toate că ar fi cazul), ci ne lămurește simplu și clar cine este Moș Crăciun: "personaj legendar despre care copiii mici cred că aduce daruri pentru pomul de iarnă" (p. 236).

Drept care conchidem că, deși pînă odinioară ambii moși erau

denumiți la noi, în Republica Moldova, cu același nume — Gerilă —, oamenii crescând și educații în acele timpuri trebuie să conștientizeze profund deosebirea flagrantă, absolut esențială, dintre acești doi moși diferenți. Nu de alta, dar azi și copiii înțeleg că Moș Crăciun este cu totul alt moș decât... Gerilă.

UN "FON" CARE NU ESTE FON

Citim într-o carte a unui scriitor tîrnăr că „anume pe fonul acestei tăceri transcendentale poți auzi vocea propriei tale fințe” și strîngem din umeri. O fiind la mijloc graba, lipsă de atenție, autorul s-o fi lăsat în nădejdea redactorului, acesta — în nădejdea corectorului, acesta — la rîndul său — ori n-a știut nici el ce să scrie în textul ce î se încredințase pentru a-l aduce la o formă gramaticală acceptabilă, ori a înțeles greșeala autorului, dar a lăsat în mod conștient să i se vadă față adevărată, de necunoscător al subtilităților limbii noastre.

Însă trecem de pagina 5, unde am găsit „fonul” citat, și — după unele pagini relativ îngrijite sub aspect lingvistic — dăm de o expresie referitoare la un cîntec specific, numit de autor „cîntecul Energiei” și despre care naratorul afirmă răspicat la pagina 26: „Îl ascult și ziua, pe fonul păcii din cuget....”.

„Fonul”... „Fon” — în cuvinte ca telefon, de exemplu, — ne „trimite” dintr-o dată la ... sunet. „Tele” înseamnă „departe”, „la distanță”, iar „phone”, din limba greacă, este sunet. Dar ce înseamnă „fon”, luat aparte, adică fără elementul de compunere „tele”?

E un substantiv masculin (pl. „foni”) care denumește o „unitate de măsură pentru nivelul de intensitate al unui sunet, apreciat după senzația auditivă pe care o produce acesta” (**Dicționarul explicativ al limbii române**, ediția a II-a, Editura Univers enciclopedic, București, 1996, p. 390).

Prin urmare, „fon” se referă la sunet, și este important să ne

dumerim de unde apar expresiile de felul „Pe fonul realizărilor grandioase, pot fi observate și unele neajunsuri” sau cele citate deja dintr-o carte care s-a dorit artistică.

Credem că acestea apar în urma unor calchieri necugetate din aceeași limbă rusă, care ne-a fost predată de aproape două veacuri într-un volum mai mare și cu mai multă ingeniozitate decât limba noastră cea străbună. În limba rusă se zice și se scrie „na fone velikih dostijenii...”, și o mare parte a conaționalilor noștri „împrumută” fără să stea prea mult pe gînduri acest „fon” rusesc. Or, nu este cazul să ne lăsăm atât de ușor induși în eroare. Să nu ne lenevîm a deschide primul dicționar ce ne stă la îndemînă, de exemplu **Dicționar rus-moldovenesc**, vol. 3 (Chișinău, Redacția principală a Enciclopediei, 1988, p. 462), ca să conștientizăm că „na svetlom fone” înseamnă pe un fond deschis; „na fone cego-libo” se traduce pe *fundalul*, iar în sens figurat rusescul „fon” are sensurile *cadră*, *ambianță*.

Îată cîte echivalente românești are „fonul” rusesc. Și ce facem noi cînd ne pomenim în față unei expresii cu care ne-am obișnuit citind și recitind de atîta amar de vreme cărți rusești, făcîndu-ne studiile în școli cu predare în limba rusă, auzind pînă și în prezent la tot pasul limba aceasta frumoasă, nu-i vorbă, dar străină pentru firea limbii noastre de origine latină?

Am lăsa fără răspuns această întrebare.

Cu atît mai mult, cu cît răspunsul s-ar cuveni să și-l dea fiecare să însuși. Întîi să se gîndească bine ce are de făcut el sau ea, ca să nu-i maimuțărească în continuare, mecanic și irresponsabil, pe străini, apoi să-și spună sie însuși (sie însăși) ce are de făcut pentru a se feri de calchieri ca cele constatațe, după care ar putea să spună și altora cum ar trebui să luptăm împotriva cuvintelor care doar îngunoioșează vocabularul nostru, în cazul dat — împotriva unui „fon” care nicidcum nu este fon.

"FONUL" ȘI AFONIA NOASTRĂ

V-am îndemnat într-un eseu precedent, dragi cititori, să cugetați — fiecare în parte — ce aveți de făcut pentru a evita calchierile de felul "Pe fonul realizărilor grandioase..." sau "Pe fonul acestei tăceri trancendentale...". Să cugetați, să vă spuneți dumneavoastră înșivă ce urmează să întreprindetă fiecare în mod personal, apoi să-i sfătuji și pe alții ce e cazul să întreprindem cu toții pentru a nu-i imita orbește pe ruși, ci a ne vorbi corect și frumos limba rămasă de la strămoși.

Totuși, cînd am afirmat că am lăsa fără vreun răspuns întrebarea ce-i de făcut (în cazul "fonului"), am folosit un simplu procedeu menit să activeze atenția și acțiunile dumneavoastră, și nu ne-am eschivat de la un răspuns concret și, în limita posibilităților noastre, convingător.

Noi suntem pe deplin conștienți de adevărul că după o întrebuițare îndelungată a unor cuvinte și expresii rusești, numai formal "moldovenizate", între care și a cuvântului "fon" în locul celor corecte: *fond*, *fundal*, *cadră*, *ambianță* etc., omului — chiar celui trecut prin școli — îi vine greu să sesizeze toate greșelile de exprimare, comise de-a lungul unei vieți, unele inexactități, inclusiv calchieri nejustificate și reprobabile, se strecoară chiar în vorbirea și în scrierea unor oameni bine instruși. De aceea noi personal, pentru ca să nu traducem mecanic și pînă la urmă eronat din limba rusă, consultăm permanent dicționarele explicative și cele bilingve.

O atenție sporită, neapărat constantă, față de vorbirea și — repetăm pentru a suta oară — față de scrierea noastră este un remediu general menit să asaneze starea de lucruri din domeniul comunicării publice. Ziceam de dicționare, dar cu același succes pot fi luate drept surse de instruire conversațiile cu pedagogi, savanți, scriitori și alți oameni cunoșcători ai limbii, inclusiv atenția — care nu ne costă nimic, ci, dimpotrivă, ne poate procura plăcere, satisfacție spiri-

tuală! — față de exprimarea lor orală și scrisă, bunăvoița și chiar recunoștința cu care urmează să reacționăm la eventualele lor corectări pe marginea și în miezul exprimării noastre, propunerii și sugestii în vederea cultivării vocabularului și limbajului de care facem uz.

Un aparat de radio, chiar un difuzor obișnuit, nu trebuie nicidcum considerat obiect de lux, ci un interlocutor viu, binevoitor și plăcut pe tot parcursul orelor noastre de odihnă, în special în timpul emisiunilor pe teme literare și lingvistice.

Ziarele și revistele constituind în timpul de față pentru mulți conaționali ai noștri adevărate obiecte de lux, este bine ca fiecare dintre noi să urmărească și emisiunile televizate de cultivare a limbii (televizoarele procurate odinioară ne mai servesc). Cu alte cuvinte, este nevoie să folosim — toți! — toate mijloacele pentru a ne îmbogății, însănătoși și plasticiza exprimarea.

Toate acestea sunt recomandări generale. Dar noi personal, pentru a nu comite greșeli și pentru a contribui la stîrpirea greșelilor din exprimarea celor mulți, pe care îndrăznim să analizăm în eseurile noastre, în urma cercetării atente și permanente a surselor lingvistice prestigioase și, bineînteles, a antrenării intuiției, a) spunem deschis autorului cărtii din care am citat două "fonuri" cu totul deocheate în contextul enunțurilor sale concrete, apoi și altor conaționali care gresesc în privința "fonului" cu bucluc, că domniile lor întrebuițează în chip eronat cuvântul în cauză, b) recomandăm, în spiritul normelor științifice consultate, formele corecte ale expresiilor supuse criticii: *pe fondul...*, *pe fundalul...* și c) prevenim cititorii să nu se lase contaminati de boala pe care am numit-o afonie lingvistică artificială, altfel zis — nepuțința noastră de a "prinde" cu auzul exprimarea defectuoasă. Spre deosebire de afonia naturală, "imposibilitatea de a vorbi ca urmare a lezării laringelui sau a nervilor acestuia" (Dicționarul enciclopedic al limbii române, ediția a II-a, p. 18), afonia artificială adverește nepuțința

cronică a unor conaționali ai noștri de a se exprima corect, exact și — de ce nu? — frumos, în albia firii însăși a limbii rămase de la strămoși, și nu a miilor de calchieri de tipul celor cu faimosul "fon" preluat mecanic și absolut irresponsabil din limba rusă.

UN "CÎT" URÎT

Cînd spunem că este imperios să acordăm o atenție constantă atât exprimării orale, cât și — mai ales — corectitudinii scrierii noastre, conștițientăm o datorie sacră a fiecărui dintre noi și, în afară de aceasta, folosim corect adverbele "atât" și "cât". În construcțiile verbale de felul celei din propoziția premergătoare adverbul *cât* se prezintă absolut obligator; fără el întreaga construcție pentru înălțarea căreia avem nevoie de cuvintele corelativе "atât... cât (și)" se risipesc, nu "sună" frumos, e lipsită de eleganță strict necesară comunicării. Desigur, cuvintele corelativе — în cazul dat: adverbele în discuție — pot lipsi, fără ca propoziția să suferă din punctul de vedere al clarității și esenței mesajului comunicat. De exemplu: "Acordăm o atenție constantă exprimării orale și — mai ales — corectitudinii scrierii noastre". Fraza este simplă, clară, corectă, din ea lipsind ambele cuvinte corelativе, adică și "atât", și "cât". Însă nu este nicidcum admisibilă lipsa numai a unuia dintre adverbele în cauză. Imaginează-vă, stimăriți cititorii, că lipsește numai adverbul "cât". Fraza "Acordăm o atenție constantă atât exprimării orale, și — mai ales — corectitudinii scrierii noastre" se prezintă nu numai "șchioapă" de unul dintre pilonii verbali meniți să-s-o susțină, dar în absența acestuia ea se dovedește cu totul inestetică. Or, noi ne permitem de atîtea ori în vorbirea cotidiană, uneori și în comunicarea scrisă, greșeala de a omite celălalt pilon al frazelui, adverbul "atât", și de a întrebunța, prin urmare, numai adverbul "cât", ca în exemplul: "Lucrările conferinței evoluează spre găsirea soluției practice de eliminare a consecințelor pactului în discuție, cât și spre stabilirea și recunoașterea internațională a statutului politico-juri-

ridic al Republicii Moldova" (Mariana Cernicova, *Podul de piatră*, Imprimeria Mirton, Timișoara, 1996, p. 24). De ce recurgem la adverbul "cât", dacă lipsește celălalt adverb, "atât", și — drept consecință — n-avem cu ce îl... corela? Nu sună oare mai elegant, mai clar și — principalul — corect enunțul în cauză, dacă ne lipsim și de adverbul "cât", construindu-ne comunicarea fără nici un adverb, adică fără cuvinte corelativе, în felul următor: "Lucrările conferinței evoluează spre găsirea soluției practice de eliminare a consecințelor pactului în discuție și spre stabilirea și recunoașterea internațională a statutului politico-juridic al Republicii Moldova"?

Conchidem că este corect și estetic ori să folosim amândouă adverbele corelativе, ori să nu folosim nici unul. Atunci cînd folosim numai unul dintre adverbele care se vor corela în virtutea tradiției și a unei estetici de mult afirmate ca particularitate inalienabilă a limbii române, altfel zis atunci cînd folosim numai un adverb dintre cele două — în exemplul citat de noi aici: "cât" —, acesta "sună", ba și se privește, grafic, de-a dreptul urît.

CÎND ARTICOLUL ESTE DE PRISOS

Citim într-o carte de publicistică, prețioasă în linii mari, că "acele puncte-poduri.. le-am păstrat neschimbate, aşa cum le-am surprins ca martor și reporter în decursul a primilor cinci ani..." (Mariana Cernicova, *Podul de piatră*, Imprimeria Mirton, Timișoara, 1996, p. 10) și nu ne vine să credem ochilor. În primul rînd, *decursul* nu este *a*, ci — evident — *al* anilor. În rîndul al doilea, cu ce e mai rău, altfel zis — mai puțin corect, "în decursul primilor cinci ani", adică o astfel de construcție a expresiei, în care articolul — fie acesta *a*, fie *al* — ar lipsi?

Or, greșeala care s-a strecurat pînă și într-o carte în general bine scrisă și atent corectată este deosebit de frecventă în vorbirea curentă, în limbajul oral, prin definiție mai puțin îngrijit. Chiar un coleg de breaslă ne făcea atență, într-un rînd, că o pro-

blemă pe a cărei margine discutam cu apreindere era abordată — zicea colegul — “pe parcursul a cîtorva sute de pagini de revistă”. Apare același articol a și — culmea! — într-un context în care se cere neapărat articolul *a/* urmat de un genitiv, ca și în propoziția citată din carte la care ne-am referit inițial. Nedumerirea noastră e următoarea: de ce autorul enunțului reprodus aici n-ar zice simplu, clar și, după convingerea noastră, corect: “pe parcursul cîtorva sute de pagini de revistă”?

Poate să apară întrebarea: un *a* de prisos, care ar fi totuși cazul să fie un *a/*, de asemenea de prisos, este oare natural să constituie obiectul unei discuții serioase în probleme de cultivare a limbii? Sau cel puțin obiectul unui eseu ca cel de față?

Prin înseși rîndurile acestea noi personal dăm un răspuns afirmativ la o atare întrebare. Nu se spune și nu se scrie “În decursul a (al) cîtorva ani” și nici “Pe parcursul a (al) cîtorva sute de pagini de revistă”, ci *În decursul cîtorva ani și Pe parcursul cîtorva sute de pagini de revistă*. Aici articolul — *a, a/* — este pur și simplu de prisos.

Totuși, de unde se ia greșeala consemnată, altfel zis — care este cauza aparitiei ei?

Reflecțiile ne-au dus la frazele de tipul “Limba rusă ne-a fost băgată pe gît pe parcursul a sute de ani” și “Savantul dezvăluie adevărul despre românitatea noastră pe parcursul a sute de pagini”. Aici articolul *a* — și nu *a/*, care e corect, dar nu este plăcut la auz, — este obligator. Faptul că el apare și în cazurile cînd între substantivul *parcursul* și numeralul **sute** avem adjecțivul **multe** se datorează numai și numai autorului sau autorilor care, prin analogie cu frazele corecte de tipul celor citate de noi la urmă, îl folosesc în mod abuziv și greșit.

Irina CONDREA
Chișinău

UTILIZAREA VERBULUI A TREBUI

Verbul *a trebui* se deosebește de celealte verbe prin faptul că este impersonal prin conținut și unipersonal — prin formă. Așa că, la orice persoană sau număr, el are aceeași formă — *trebuie*. Deci, corecte vor fi exprimările de tipul *eu trebuie să plec, tu trebuie să pleci, noi trebuie să plecăm, ei trebuie să plece* și.a.m.d., iar cele în care se utilizează diverse forme de persoană sănt greșite; nu se recomandă să spunem *tu trebuiești să înveți, el trebuiește să citească, noi trebuie să lucrăm* — în toate cazurile forma corectă a verbului este *trebuie*.

Fiind utilizat totdeauna în îmbinare cu alte verbe, *trebuie* impune și anumite restricții în privința conjuncțiilor care-i urmează. Astfel, corectă este îmbinarea cu conjunctivul — *trebuie să plătească, trebuie să rezolve*, dar nu se admite aici și conjuncția *ca* — *trebuie ca să citească* este de acum o construcție greșită.

Uneori vorbitorii pun în raport corelativ formele *pentru ca să și trebuie ca să*, obținând niște fraze de tipul: *pentru ca să ajungi la gară, trebuie ca să mergi prin centrul*. Prima parte a frazei este corectă — *pentru ca să ajungi la gară* — iar în cea de-a doua parte *ca este de prisos*, fiind suficient *trebuie să mergi prin centrul*. Sau un alt exemplu: *pentru ca să devii un bun specialist, trebuie să înveți mult* (incorrect: *trebuie ca să înveți*).

Însă, în cazul cînd pe lîngă al doilea verb apare un subiect, conjuncția ca se va păstra, de exemplu în următorul enunț: *Trebuie ca și părinții să participe la festivitate*. O îmbinare care nu este acceptată de

limbajul-standard este *trebuie de* în cazuri de felul: *trebuie de găsit o soluție, trebuie de anunțat colectivul, trebuie de lucrat cu copiii* etc. Asemenea formule sînt preferate, în special în limbajul administrativ, pentru forma lor impersonală, căci se afirmă doar în liniile cele mai generale că trebuie făcut un lucru, dar nu se spune concret cine îl va face — va găsi soluția, va anunța, va lucra. Dar, într-o exprimare îngrijită, verbul din asemenea îmbinări trebuie raportat la o persoană, la un subiect concret: **elevii trebuie să învețe, noi trebuie să plătim, voi trebuie să găsim soluția etc.**

Pentru a păstra caracterul impersonal al enunțului *trebuie* se poate utiliza cu participiul în îmbinări de felul: *trebuie făcute modificări* (incorrect: *trebuie de făcut*), *trebuie propagate cunoștințele, trebuie realizat programul, trebuie organizate grupe, trebuie organizate lucrările* — în toate cazurile fără prepoziția *de*.

Expunerea va rămîne impersonală și deci se va conforma rigorilor stilului administrativ și atunci când *trebuie* va fi urmat de un verb la ditateza pasivă, de exemplu: *trebuie să fie calculate cheltuielile* (incorrect: *trebuie de calculat*), *trebuie să fie anunțați membrii, trebuie să fie făcute modificări, trebuie să fie luate măsuri* și.a.m.d. Propozițiile de mai sus pot fi redate și în alt mod,

care de asemenea respectă normele stilului administrativ — ***trebuie să se calculeze, trebuie să se modifice, trebuie să se ia măsuri*** și.a. Aceste formulări, bune pentru varianta scrisă, sînt totuși, incomode la pronunțare din cauza îmbinării *să se*, uneori urmată de un cuvînt care începe tot cu *se* — *să se separe, să se situeze, să se sistematizeze* — sînt îmbinări care creează un vădit discomfort la rostire și de aceea trebuie evitate în discurs.

Într-un limbaj îngrijit verbului *trebuie* nu î se poate alătura prepoziția *de a*, cu alte cuvinte, nu sînt corecte exprimările de tipul: *trebuie de a rezolva problema, trebuie de a organiza concursul, trebuie de a găsi mijloace* — toate acestea se vor reformula utilizîndu-se fie participiul, fie ditateza pasivă: *trebuie rezolvată problema sau trebuie să se rezolve problema*.

În general, acest de a nu poate să apară după verbe sau expresii impersonale, așa încît nu sînt acceptabile îmbinările *trebuie de a găsi, e necesar de a motiva, e greu de a citi, e ușor de a scrie* etc., care pot fi ușor reformulate: în loc de *e greu de a cîștiiga* încrederea se va spune *e greu să fie cîștiigată* încrederea sau *e greu să cîștiigăm* încrederea.

Nu sînt acceptabile nici enunțurile de acest fel: *se recomandă de a începe, se interzice de a intra, se propune de a schimba, se recomandă de a folosi*. Pentru asemenea cazuri există soluții mai bune: *se recomandă începerea, se interzice intrarea sau se recomandă să se folosească, se propune să se voteze* etc.

În general, *trebuie* avut în vedere faptul că de a poate să apară doar pe lîngă substantive, și nu pe lîngă verbe. În mod constant, sînt însotite de determinative introduse prin *de a* substantivele abstracte ce semnifică anumite aspecte spirituale, de exemplu: *dorința de a învăța, placerea de a citi, necesitatea de a urma, posibilitatea de a comunica, intenția de a explica* și.a. Iar pe lîngă verbe de a este nefiresc și, de cele mai multe ori, generează exprimări stîngace.

Ion BĂRBUTĂ
Institutul de Lingvistică
al A.Ş.M.,
Chișinău

VALORILE PRONUMELUI REFLEXIV LA CAZUL ACUZATIV ÎN ROMÂNĂ

Folosit exclusiv pe lîngă un verb, pronumele reflexiv (acuzativ, forma neaccentuată) se caracterizează în limba contemporană prin valori multiple. Astfel, s-a constatat că sintagma "pronume reflexiv + verb" comportă mai multe semnificații, fiind în multe cazuri ambiguă. Din această cauză ea necesită utilizarea unor mijloace contextuale suplimentare care ar servi la dezambiguizarea ei¹.

Funcția de bază a pronomului reflexiv este de a stabili identitatea referențială a două dintre complinirile verbului. Aceasta înseamnă că, în cazul unui verb însoțit de un pronume reflexiv, în două dintre rolurile implicate de acțiunea verbală apare același referent. În felul acesta pronumele reflexiv nu numai că reprezintă în actul lingvistic concret un anumit referent investit cu rolul de obiect al acțiunii, dar indică totodată și raportul lui cu subiectul acțiunii, care este un raport de identitate referențială.

Alăturat unui verb, pronumele reflexiv în cazul acuzativ arată că subiectul face o acțiune care se râsfrînge asupra lui, adică obiectul acțiunii este subiectul însuși: *Copilul se îmbracă de acum singur*. Pe lîngă această valoare de bază, care, însă, nu este cea mai frecventă, pronumele reflexiv îndeplinește și alte roluri, servind la exprimarea unor

semnificații îndepărtate, într-o măsură mai mare sau mai mică, de cea dintîi. Așadar, apărut inițial ca marcă a identității referențiale a subiectului cu obiectul acțiunii, pronumele reflexiv (formele neaccentuate) și-a extins sfera de utilizare căpătînd valori suplimentare.

În general, pronumele reflexiv (acuzativ, forma neaccentuată: *mă, te, se, ne, vă, se*) se folosește:

1. ca element constitutiv al verbelor pronominal, cu următoarele valori:

a) valoare reflexivă (marchează identitatea referențială a subiectului cu obiectul acțiunii — cel care înfăptuiește acțiunea este și obiectul ei),

b) valoare reciprocă (semnifică situații în al căror cadru fiecare participant face o acțiune asupra altcuiva și în același timp suferă acțiunea celuilalt),

c) valoare intranzitivă (limitează acțiunea la sfera subiectului, anulînd ipostaza de obiect al acțiunii),

d) valoare impersonală (marchează imposibilitatea stabilirii unui raport cu un subiect);

2. ca morfem al diatezei mediopasive.

Să analizăm succint fiecare dintre aceste valori.

1. Verbele cu valoare reflexivă sunt numite în gramatica românească verbe reflexiv-obiective. În plan semantic, ele denumesc acțiuni înfăptuite de subiect asupra lui însuși: *Băiatul se spală cu apă rece*. După cum vedem, verbele în discuție implică un singur participant care are rol de agent și de pacient al propriei acțiuni.

Pot fi folosite cu valoare reflexivă un număr relativ mic de verbe care exprimă acțiuni ale omului asupra propriului exterior (*a se pieptăna, a se încălța, a se îmbrăca*), acțiuni verbale sau interioare, psihice (*a se lăuda, a se analiza, a se cunoaște*). Alăturat unui asemenea verb, pronumele reflexiv în acuzativ exprimă reversibilitatea acțiunii asupra autorului ei, marcând astfel dubla ipostază a subiectului: cea de participant activ și cea de participant pasiv². Specific pentru formele neaccentuate ale pronomului reflexiv cu o asemenea valoare este faptul că ele pot fi reluate, redundant uneori, prin formele accentuate ale aceluiași pronume: *Ei se laudă deseori pe sine*. Uneori sensul reflexiv este întărit cu ajutorul prefixelor *auto-* sau *sine*⁻³: *a se autodemasca, a se auto-*ciță, *a se autodizolva, a se autoflagela*,

a se sinucide.

2. Verbele cu valoare de reciprocitate desemnează acțiuni înfăptuite și suferite — concomitent sau alternativ — de doi sau de mai mulți participanți: *a se ajuta* (unul pe altul), *a se respecta* (unul pe altul), *a se vedea* (unul pe altul) etc. Situația reciprocității are un caracter complex. Ea include două sau mai multe acțiuni cu sensuri de desfășurare opuse, ale căror subiecte acționează unul asupra celuilalt: *Ion îl caută pe Radu + Radu îl caută pe Ion = Ei* (Radu și Ion) *se caută unul pe altul*. După cum vedem, fiecare dintre aceste acțiuni are ca punct de plecare și ca punct de sosire diferenți participanți, însă, datorită multiplicării aceleiași acțiuni în cadrul situației de reciprocitate, aceștia cumulează rolurile de agent și de pacient.

În cazul valorii de reciprocitate, pronumele reflexiv exprimă orientarea acțiunii de la un participant spre altul și ipostazele activă și pasivă ale acestora. Deci, ca și în cazul valorii reflexive, pronumele cu valoare reciprocă marchează identitatea subiectului cu obiectul, cu deosebirea că în situația de la urmă participanții îmbină nu ipostazele de subiect și de obiect ale unei singure acțiuni, ci ale unor acțiuni opuse ca sens.

Valoarea reciprocă este posibilă doar în cazul utilizării verbului la forma de plural, cf.: *Ei se laudă* (numai *pe sine*), dar *Ei se laudă* (fie *pe sine însisi*, fie *unii pe alții*). După cum vedem, reciprocitatea, la fel ca și reflexivitatea, este marcată cu ajutorul acelorași mijloace: formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv (*ne*, *vă*, *se*). Astfel, coincidența mărilor de exprimare a acestor două valori necesită utilizarea unor mijloace suplimentare de dezambiguizare⁴, cum ar fi construcțiile pronominale *unul pe altul*, *între ei* sau adverbul *reciproc*: *La nevoie prietenii se ajută unul pe altul; Așa se numesc ei între ei*. Valoarea reciprocă este întărită uneori și cu ajutorul prefixelor *inter-* sau *între-*: *a se intercondiționa, a se întrepătrunde*.

3. Ca însositor al unui număr însemnat de verbe, pronumele reflexiv nu mai orientează acțiunea asupra subiectului însuși, ci anulează transferul acțiunii dinspre un punct de plecare (subiectul) spre un punct de sosire (obiectul). Pierzindu-și valoarea reflexivă, pronumele în discuție devine un element detranzitivator, un indice al caracterului intranzitiv al acțiunii verbale

semnalând astfel absența poziției actantiale de obiect. În felul acesta, pronumele reflexiv limitează acțiunea la sfera subiectului, care apare în postura de unic participant activ implicat în întregime în desfășurarea procesului: *a întrista* (pe cineva) — *a se întrista, a opri* (pe cineva sau ceva) — *a se opri, a rupe* (ceva) — *a se rupe*.

În funcție de poziția lor în sistemul limbii, verbele în cauză se împart în următoarele subgrupe:

a) verbe pronominale intranzitive cu pereche nepronominală tranzitivă: *a bucura — a se bucura, a începe — a se începe, a ruina — a se ruina*.

b) verbe pronominale intranzitive cu pereche nepronominală între care există deosebiri semantice mari: *a duce — a se duce, a află — a se află, a îndura — a se îndura, a pleca — a se pleca, a uita — a se uita*.

c) verbe pronominale intranzitive fără pereche nepronominală: *a se căi, a se mira, a se mîndri, a se răsti*.

În cazul lexemelor din prima subgrupă, corelația verb nepronominal/verb pronominal exprimă opozitia tranzitiv / intranzitiv. Cele două perechi de verbe diferă doar prin trăsăturile "acțiune orientată asupra unui obiect extern" — "acțiune limitată la sfera subiectului însuși". Astfel, ocurența pronumelui reflexiv în acuzativ pe lângă un verb inițial tranzitiv (*a supăra — a se supăra, a ridica — a se ridica*) constituie un mijloc de exprimare a caracterului intranzitiv al verbului, fără a implica alte modificări ce ar afecta semantica lexicală a acestor verbe. În consecință, în structura semantică a pronumelui reflexiv s-a produs un transfer de la reflexivitate la intranzitivitate. După cum relevă lucrările de specialitate, transferul în cauză se explică ușor. Trăsătura comună a acțiunilor reflexive (*a se spăla*) și a celor intranzitive (*a se apropia*), trăsătură care a favorizat acest transfer, este limitarea acțiunii la sfera subiectului⁵.

În structura verbelor pronominale cu sens lexical deosebit de cel al perechii lor nepronominale (*a se uita*), precum și în cazul verbelor fără pereche nepronominală (*a se zbate*), pronumele reflexiv, pe lângă faptul că marchează caracterul intranzitiv al acțiunii, se constituie ca un formant lexical obligatoriu pentru exprimarea sensului lexical specific al acestor verbe. În sistemul limbii, verbele în cauză se caracterizează prin

autonomie deplină, reprezentând unități lexicale distincte.

4. De la utilizarea pronumele reflexiv ca element detranzitivator s-a ajuns la o altă întrebunțare a lui — la cea de marcă a caracterului impersonal al verbului. Și de data aceasta pronumele reflexiv este un indice al suprimării unei poziții actanțiale, și anume a poziției de subiect. Cu această valoare, pronumele reflexiv se întâlnește în structura unor verbe care exprimă fenomene, stări ale mediului ambient ce nu pot fi raportate la un anumit subiect: *a se lumina, a se întuneca, a se însera, a se desprinăvăra*. În enunț, verbele impersonale se folosesc numai la persoana a III-a singular, fără a stabili relația cu un subiect.

5. Pronumele reflexiv în acuzativ mai are funcția de morfem al diatezei medio-pasive servind astfel la alcătuirea unor forme gramaticale ale verbului. În lucrări recente s-a stabilit că diatezele diferă, în primul rînd, prin perspectiva din care vorbitorul privește situația din realitate⁶. Astfel, diateza activă prezintă situația din punctul de vedere al subiectului (*Columb a descoperit America*); diateza pasivă descrie situația din punctul de vedere al obiectului (*America a fost descoperită de Columb*); cea de a treia diateză — pe care o vom numi medio-pasivă — concentrează atenția asupra acțiunii însăși (*În 1492 se descoperă America*). Subliniem că vom include în această categorie reflexivul impersonal (*Pe aici nu se trece*) și reflexivul pasiv (*Libertatea nu se cumpără*).

Prezentind situația în ansamblu dintr-o perspectivă dinamică, construcțiile medio-pasive permit vorbitorului să-și concentreze atenția asupra acelor participanți și circumstanțe, care interesează în actul concret de comunicare: obiectul direct și indirect (*Nemulțumitului i se ia darul*); obiectul direct și instrumentul (*Cu rîma mică se prinde peștele mare*); obiectul direct și circumstanța (*Greșelile se plătesc scump*); obiectul indirect și circumstanța (*Mi s-a arătat spre ușă*) etc.

Din cauza confuziei cu alte valori, verbele în construcțiile medio-pasive se folosesc mai ales la persoana a III-a și cu subiecte-nume de inanimate. Cazurile de folosire a verbelor la diateza medio-pasivă și la celealte persoane sunt foarte rare: *Te cunoști după mers că ești bolnav*.

Așadar, pronumele reflexiv (acuzativ, forma neaccentuată) servește la exprimarea a cinci semnificații diferite. În patru cazuri de utilizare pronumele reflexiv intră în componența verbelor pronominale marcând fie modificarea sensului de desfășurare a acțiunii (*a lăuda pe cineva — a se lăuda pe sine — a se lăuda unul pe altul*), fie anularea unei poziții actanțiale (obiectul sau subiectul). În structura diatezei medio-pasive, pronumele reflexiv, mai ales forma de persoana a III-a se, are funcția de a schimba perspectiva de descriere a situației din realitate.

Diferențierea acestor valori ale pronumele reflexiv se poate face numai cu ajutorul mijloacelor contextuale, cum ar fi semnificația verbului, prezența sau absența unor compliniri, precum și relația lor cu acțiunea verbală. În unele cazuri, drept criteriu de verificare poate servi și posibilitatea reluării formelor neaccentuate prin formele accentuate sau prin anumite construcții pronominale.

NOTE

¹ Avram, M., **Gramatica pentru toți**, București, 1986, p. 152.

² Irimia, D., **Gramatica limbii române**, Iași, 1997, p. 203.

³ Avram, M., **Probleme ale exprimării corecte**, București, 1987, p. 126—133.

⁴ Milaș, C., **Reflexivul se și verbele de reciprocitate** // C.L., 1993, nr. 1—2, p. 175.

⁵ Сабанеева, М.К., Щерба, Г.М., **Историческая грамматика французского языка**, Sankt-Petersburg, 1990, p. 171.

⁶ Manoliu Manea, M., **Gramatica, pragmasemantică și discurs**, București, 1993, p. 92.

Elena UNGUREANU
Institutul de Lingvistică
al A. Ş. M.,
Chişinău

PREDICATIVITATE ȘI ATRIBUTIVITATE: RE-DIMENSIONAREA PRAGMATICA A CONCEPTELOR

Purtătorul unei limbi nu numai că emite sunete și cuvinte, ci le și aranjează într-o anumită ordine, le reproduce pe cele codificate deja și astfel produce vorbirea, a cărei unitate de bază este **enunțul**¹. Obiectul pragmalingvistic îl constituie unitățile vorbirii "de la și pînă la", adică tot ce se întâmplă de la sunet pînă la enunț (discurs). Din moment ce pragmatica presupune prezența obligatorie a emițătorului și a receptorului, ceea ce implică alteritatea ca o dimensiune intrinsecă a limbajului², comunicarea nu se poate produce decât prin intermediul enunțurilor, care se caracterizează prin trăsătura lor definitorie — predicativitatea. Din cîte se știe, anume predicativitatea conferă statut de unități comunicative nu numai enunțurilor și cuvintelor, ci chiar și sunetelor (inutil să amintim de celebrul "I" din limba latină³ ca model de cel mai scurt enunț. "Cuvîntul care exprima, la începuturile limbajului, o frază indicativă nediferențiată avea, foarte probabil, o funcție predicativă" constată, în acord cu mulți alți cercetători, Henri Wald⁴.

Ceea ce însă atrage atenția într-un mod cu adevărat surprinzător este tocmai faptul că prin limbajul poetic actual deseori se încearcă o revenire la începuturile limbajului, o întoarcere la semnificațiile cuvîntului, o re-ontificare a lui. Re-semnificarea pe care o putem urmări efectiv în texte supuse analizelor aduce în prim-plan și un alt aspect al problemei, la fel de simptomatic sugestiv: destrămarea "armăturii sacre a sintaxei (subiect / predicator): textul nu mai are fraza ca model; este adesea un jet puternic de cuvinte, o panglică de infra-limbă"⁵.

Pragmatica sintactică ajunge astfel să echivaleze cu predicația, adică cu referirea la realitatea celor enunțate. În pofida restricțiilor ce i se impun, predicația s-a extins imens la toate nivelurile limbii, cercetătorului revenindu-i sinuoasa problemă de identificare a ei nu doar în enunț, nici doar în cuvînt, ci **dincolo** de el. Intertextualitatea devine nu numai o problemă a criticii literare ci și a lingvisticii*. Și cu toate acestea e greu să nu cazi de acord cu C. Crișan cînd afirmă: "Încărcat de sensuri și sinonimii, de revelații și taine contradicțiorii, cuvîntul a ajuns să spună prea mult"⁷. Acest "prea mult" e tot un fel de predicație, ce se datorează de astă dată unui purtător abstract de limbaj sau unui individ-creator, veșnic nemulțumit de capacitatea cuvîntului, care-l determină să-l "biciuiască... pentru ceea ce el (cuvîntul) poate sau nu poate să spună"⁸. În căutarea predicației cuvîntului în sens larg ne lovim de aceleași probleme pe care le pune și pragmatica.

Unitatea fundamentală a pragmasintaxei este enunțul, care în calitatea sa de semn complex, este alcătuit din alte semne, mai "simple", de nivel subierarhic. Fenomenele

* Limbajul poeziei postmoderne, se pare, seamănă întrucîtva cu acea "vocabular sălbatică" (situată la alte înălțimi, bineînțeles!), care "era: ceea ce este în chip veșnic și trufăș **în afara frazei**". Atunci în mod virtual, toată lingvistica se prăbușea, ea care nu crede decât în frază și care a atribuit o demnitate exorbitantă sintaxei predicative (ca formă a unei logici, a unei raționalități)¹⁶.

pragmaticice se manifestă și "înăuntrul" enunțului, între semnele lui constitutive, ceea ce generează, cel puțin, două direcții fundamentale ale studiilor de pragmasintactică: **pragmatica enunțului și pragmatica elementelor enunțului.**

Pornind de la postulatul celui care a pus bazele pragmaticiei, Ch. Morris: "pragmatica se ocupă de **apariția, întrebuițarea și influența** semnelor"¹⁰ (s.n. — E. U.), trebuie să avem în vedere că atunci cînd e vorba de întrebuițarea semnului în centrul atenției revine atitudinea vorbitorului față de semn, precum și mijloacele și scopurile întrebuițării lui. Anume caracteristica intensională a semnului îi permite emițătorului ("conștient sau intuitiv") să aleagă din sirurile de variante existente în limbă acele mijloace, care în fiecare act concret de comunicare ar corespunde în gradul cel mai înalt, după părerea lui, intenției sale comunicative"¹⁰.

Faptul că reperul **contextual** este unul de bază pentru pragmatică trimite la ideea dependenței foarte mari a cuvîntului față de vorbitor, de situație, de cadrul temporal etc. Cuvîntul abstractizat, al limbii, diferă de cuvîntul concret, al vorbirii, acesta din urmă devenind în textul poetic, bună-oară, "dependent de context, ambiguu, multiplu caracterizator, vizionar și simbolic"¹¹. Atributului, de exemplu, dacă ar fi să apreciem acest element al sintaxei prin prisma pragmaticiei, îi revine cel mai de seamă loc în repertoriul figurilor de stil. Însăși menirea lui ontică este de a fi "însușire" a unui obiect sau fenomen, fără de care acestea nu pot fi concepute. Atributul ca un dat ontic poate fi predicativizat, adică separat prin predicat de obiectul-subiect sau de fenomenul-subiect. De fapt, nici nu e cazul să se stabilească limite tranșante între atribuție* (atribuire) și predicăție (predicare)**, căci ele nici nu există.

Actualizarea, aproape fără nici

* Sensul lui lexicografic nu este cu totul departat de tema discuției noastre, căci a *atribui* deja înseamnă un act de predicăție.

** A rostii o *predică*, de asemenea, poartă în străfunduri o idee mai largă de predicativitate.

un fel de impedimente, a unei îmbinări atributive de cuvinte și a reducerii astfel a handicapului ei comunicativ o plasează cu ușurință în rîndul enunțurilor; la fel cum și enunțul poate parcurge un drum invers, depredicativizator, intrînd în lumea îmbinărilor de cuvinte, fără însă a se transforma într-o entitate statică, moartă, lipsită de facultăți predicative. Acestea se conservează în tipare ordinare sau neobișnuite, atrăgînd elemente modalizatoare, temporalizatoare, personalizatoare, care sunt considerate, în mod tradițional, virtuți **doar** predicative. De aici reiese clar necesitatea reconsiderării naturii îmbinării atributive, recunooscîndu-i capacitatele predicative, precum și a predicatului, care, "spunînd ceva despre subiect", îl caracterizează și îl distinge de alte subiecte, înțocmai cum "o face" și atributul.

În textul poetic ceea ce numim tradițional **atribut** ocupă pozițiile sintactice ale predicatului logic; noul informațional care î se pretinde, de regulă, predicatului, îl ocupă frecvent realizatorii funcției atributului și foarte frecvent noul informațional "atributiv" întrece noul "predicativ"¹².

Poeticul produce o distrugere a ierarhiilor sintactice, el destrămă orice norme, impune topici implicit predicative, realizează pozitii care contravin legilor gramaticale, avînd un singur scop: influențarea receptorului, realizînd, deci, un scop preponderent pragmatic. Cercetătorul poeticului nu face decît "calea inversă celei utilizate de poet, care și arată arta într-un anumit mod de sintagmatizare a paradigmelor", scoțînd "elementele din ordinea lor în discurs" și așezîndu-le "în diferite sisteme, unde aceste elemente contractează anumite opozitii care lămuiesc mai bine natura și raporturile lor mutuale"¹³.

Am insistat asupra acestor coordonate interpretative pentru că ele ne oferă o revizuire a limitelor funcționale atîț ale predicatului, cît și ale atributului. Căci cum putem delimita, în cadrul unei gramatici tradiționale, un atribut veritabil de un atribut circumstanțial? Nicidcum. Pentru că situațiile în care își găsesc realizare sunt identice și numai formal diferă. Structurile de adîncime scot la suprafață

relații predicative circumstanțializate care pun atributul propriu-zis în rîndul atributelor "circumstanțiale". De exemplu: *Apa lină rupe malul* (P., p. 32) = *Apa, deși e lină, rupe malul*, sau *Buturuga mică răstoarnă carul mare* (P., p. 66), sau *Casa nemăturată oaspeți așteaptă* (P., p. 91) etc. Multe dintre subordonatele atributive relevă cu prisosință existența unor relații de natură cauzală, concesivă, temporală, spațială, condițională etc. care nu se pot depista cu aceeași ușurință și la nivelul de adâncime al atributului, tocmai în virtutea acestui tip de structură ascunsă. În asemenea situații se impune atenției noastre problema interferenței funcțiilor, în special a celor predicativ-atributive, dar și a celor atributiv-completive, inclusiv circumstanțiale, care provoacă numeroase dificultăți la identificare. Cum se va descurca elevul analizând enunțuri de felul: *Frumos, chipeș, avea o uitătură vie și cam ascunsă, de nu-l ghiceai ce ar vrea și ce n-ar vrea. Mustăți negre și dese.* (...) Cămașa pe el, *ca floarea* (Dv., p. 18); *Pervazurile ușei curate ca un pahar, prispa din față lipită cu pămînt galben* (Dv., p. 11); *Fata Chivului e cum arar se mai află sub soare. Chipul ei parcărifi zugrăvit: alb, și cu două răsuri pe obrajii. Ochii negri ca mura, frumoși de pică*, dar cînd îi încruntă te sperie *ca-ntunericul. Părul lins, cu unde albăstrui* (Dv., p. 13)? Acestea sînt, fără îndoială, realizări predicativ-atributive sau atributiv-predicative, fapt care reclamă, după opinia noastră, o redimensionare a conceptelor.

Textul oferă dimensiuni mai largi funcțiilor sintactice, permitînd o interprătrundere și o intercondiționare a lor. O analiză sintacticopragmatică, pentru care pledăm (și în școala generală, și în învățămîntul superior), ar înlătura mai multe divergențe de interpretare, facilitînd înțelegerea semnului lingval și a menirii lui. Astfel, cîmpul atributivității, interferînd cu cel al predicativității, urmează să fie extins și asupra atributului verbal, neglijat de gramaticile școlărești¹⁴. Foarte evidentă apare această continuitate grammaticală și semnificativă în enunțurile maxime sau în proverbe: *Arboarele mare cade tare* (P., p. 35), *Mîța blindă zgîrie rău* (P., p. 118) etc.

Optica pragmatică ar evidenția inconsecvența clasificării prea rigide a atributelor. În gramatică s-ar putea opera eficient și absolut justificat cu categorii ca **atribut-predicat** (*frumoasa femeie...*), **atribut-complement** (*casa de dincolo*) și asemena. Procedură nu ar trebui să complice, ci, dimpotrivă, să contribuie la explicitarea cazurilor de utilizare concretă.

Robert C. Stalneker menționa că pragmatica se ocupă de studierea actelor de limbaj și a **contextelor** în care ele se produc¹⁵. Contextul a devenit un imperativ în studiul gramaticii; fără el nu putem stabili decît aproximativ adevărata încarcătură funcțională a elementelor enunțului. Iată un exemplu:

1. *Isteața nemăturată* (Ecaterina și Il-a — E.U.) știa să ducă lucrurile în aşa fel ca supușii să moară cu numele împăratesei lor pe buze (D., p. 63-64).

2. *Vicleană, isteață, bine informată despre săracia și mizeria poporului rus*, Ecaterina, din cînd în cînd, orbea lumea cu bogățiile și fanteziile curjii sale (D., p. 64).

3. *Stătea zveltă, isteață, tînără, cu capul sus* (D., p. 78).

În toate cele trei enunțuri avem **attribute-predicate**; în primul exemplu — un atribut cauzal, deși neisolat, gradul de predicație fiind indicat și de topica inversată; în al doilea exemplu — un atribut izolat, element al unei construcții gerunziale eliptice, de asemenea cauzal; în cel de-al treilea exemplu — un atribut numit de tradiție "circumstanțial". Nuantele concesiv-cauzale le depistăm iarăși într-un context mai larg:

... ce mult ar fi dat să poată scăpa odată de acești doi zăluzi, pentru a se ghenui pe canapea, sub blînda și primitoarea plapumă...

Nu se putea, pentru simplul motiv că era împăratesa acestor doi porumbei. Puterea unui împărat se realizează în primul rînd prin voință. Lucruri cunoscute... S-a așezat, dar, pe marginea canapelei. **Stătea zveltă, isteață, tînără, cu capul sus**. Fără ste, nu e deloc ușor, la șaizeci de ani, să te fii de parcă ai fi avut șaisprezece, dar ochii de capră sălbatică o urmăreau întă, și era de datoria măriei sale

să domine nu numai prin voință, ci și prin eleganță (D., p. 78).

Și-atunci, în mod firesc și logic ne întrebăm: care mai este deosebirea între realizările celor trei atribute? Contextul ne demonstrează că ele sunt echivalente.

Pozitia atributului o ocupă, de regulă, cuvintele cele mai semnificative; adjecativul ca realizator de bază al acestei funcții, este reprezentat de logoformele cele mai încărcate de emotivitate. Mînuirea artei epitetului a fost în perioada romanticismului o virtute a scrisului / scrierii. Căpătind o nouă viață în epoca modernă, atributul-epitet, atributul-metaphoră, atributul-metonomie etc. reconstruiesc arsenala unei gramatici poetice, care constituie și ea obiectul pragmaticii, care e un gen de gramatică a comportării verbale a omului în societate sau în poezie, ca lume imaginară. În acest limbaj omenesc, ca instrument de acțiune socială și individuală, în baza unui sistem de norme, postulate și strategii, "pragmatica atributului" ar reprezenta, fără îndoială, una dintre cele mai promițătoare direcții ale pragmaticii lingvosintactice.

Concluziile la care ne conduc, neîndoilenic, cele enunțate mai sus sunt următoarele:

1) atributivitatea în consonanță cu predicativitatea¹⁶, necesită o descriere integrală contextualizată;

2) cadrul semiotic, în parte cel pragmatic, face posibilă interpretarea mult mai largă a categoriei de atributivitate, în ea găsindu-și perfect locul toate tipurile de atribut (actualizat, static, circumstanțial, verbal), reprezentând esențe mai mult sau mai puțin identice;

3) în descrierea sintacticosemantico-pragmatică a figurilor de stil (a tropilor), atributul dispune de un loc privilegiat, ocupând frecvent poziții preponderent predicative;

4) dintre cele două funcții ale limbajului, aceea de a **numi** și aceea de a **spune** ceva¹⁷, îmbinarea atributivă poetică, recunoscîndu-le pe ambele, dă prioritate celei de a doua — ea **spune** din ce în ce mai mult, capătând și degajînd predicație;

5) toate acestea sunt o pleoarie pentru o introducere dozată (dar neînțîrziată) a perspectivei semiotice prin

terminologizarea comportamentelor respective ale unor viitoare gramatici pentru uzul claselor de liceu specializat, precum și pentru facultățile de filologie, fapt ce ar facilita înțelegerea limbii ca sistem semiotic.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

¹ Ețcu, Ion, **Unele considerații cu privire la conceptul de propoziție** // "Revistă de lingvistică și știință literară", nr. 3, 1995.

² Coșeriu, Eugen, **Prelegeri și conferințe**, Iași, 1994, p. 19-22, 30.

³ Berejan, Silviu, Dumeniuk, Ion, Măcăș, Nicolae, **Lingvistica generală**, Chișinău, 1985, p. 220.

⁴ Wald, Henri, **Realitate și limbaj**, București, 1968, p. 113.

⁵ Barthes, Roland, **Plăcerea textualui**, Cluj, 1994, p. 14.

⁶ Ibidem, p. 78.

⁷ Crișan, Constantin, **Ieșirea din metaforă**, București, 1972, p. 132.

⁸ Ibidem, p. 132.

⁹ Apud: **Коммуникативно-прагматические функции языковых единиц**, Kuibîșev, 1990, p. 4.

¹⁰ Ibidem, p. 14.

¹¹ Oancea, Illeana, **Cuvînt și context poetic** // "Limbă și literatură", 1984, vol. IV, p. 480.

¹² Vezi, în acest sens și Kovtunova, И., **Поэтический синтаксис**, Moscova, 1986, p. 161.

¹³ Solomon, Marcus, **Poetica matematică**, București, 1970, p. 155.

¹⁴ Vezi despre aceasta la Ețcu, Ion, **Tipologia propozițiilor în limba moldovenească**, Chișinău, 1979.

¹⁵ **Новое в лингвистике**, XVI, Moscova, 1985, p. 419.

¹⁶ Pentru conceptul de predicativitate vezi Hazy, Șt., **Predicativitatea: determinare contextuală analitică**, Cluj-Napoca, 1997.

¹⁷ Coșeriu, Eugen, **op. cit.**, p. 17.

ABREVIERI

Dv. — Delavrancea, Barbu, **Sultănică**, Chișinău, 1990.

D. — Druță, Ion, **Biserica albă**, Chișinău, 1988.

P. — **Proverbe și zicători moldoveniști cu echivalente rusești**, Chișinău, 1978.

Sabina CORNICIU
Universitatea de Stat
din Moldova

AFIRMAȚIA — ECHIVALENTA NEGAȚIEI SEMANTICE

Se știe că dintre cele două tipuri de enunțuri întemeiate pe opoziția logico-semantică *afirmativ-negativ*, enunțurile affirmative confirmă ceea ce se instituie în actul de comunicare [1, p. 133] și se caracterizează prin aspectul pozitiv al actualizării planului semantic [2, p. 365].

Spre deosebire de enunțurile negative, marcate pozitiv prin mijloace specifice explice — adverbul *nu* pe lîngă *nucleul predicitional central* [2, p. 365] — semnificația afirmativă, la nivelul expresiei, este marcată negativ. Cu alte cuvinte, lipsa adverbului de negație de pe lîngă *predicat* este unicul indiciu al enunțurilor pozitive, ele affîndu-se în opoziție semantică cu cele negative.

Interogația retorică (IR) cu aspect pozitiv "încalcă" această regula ritate și intră în raport de sinonimie, nu de opoziție semantică, cu enunțuri assertive negative.

Așadar, surpriza pe care ne-o provoacă astfel de enunțuri este dublă. Pe de o parte, ea constă în folosirea "anomalică" a elementului interogativ, întrucât are loc neutralizarea semiei "interrogativitate", propoziția interogativă ca formă realizând semnificația unei asemănări. Pe de altă parte, neutralizarea se extinde și la nivelul calității comunicării: propoziția pozitivă din punct de vedere formal are sens negativ, ceea ce reprezintă așa-numita negație expletivă [3, p. 148].

Pornind de la postulatul lui Spinoza *Omnis determinatio negatio est*, profesorul Petre Botezatu ajunge la concluzia că "fiecare afirmație include o negație, fiecare negație naște o afirmație" [4, p. 189].

Să urmărim exemplele:

(1) *Căci stă oare destoainția unei națiuni în vreun raport cu întinderea teritoriului pe care ea îl ocupă?* [5, p. 121].

(2) *Dar poate oare să existe o judecată dreaptă într-o societate bazată pe minciună?* [6, p.2].

Deși marcate prin prezența adverbului interogativ dubitativ *oare*, interogațiile de mai sus nu implică un conținut situat sub semnul îndoilei și sunt dovedă exemplară a contradicției între planul expresiei și cel semantic. Având în planul expresiei mărcile caracteristice interogativelor, exemplele citate au totuși un caracter assertiv. Utilizat retoric, adverbul *oare* se dezinterogațivează și plasează comunicarea în registrul negației implicite, căci autorii știu prea bine că destoainția unei națiuni nicidcum nu stă în vreun raport cu întinderea teritoriului pe care aceasta îl ocupă și că nu poate, categoric, să existe o judecată dreaptă într-un stat bazat pe minciună.

Trecute prin faza interogativ-retorică, aceste judecăți se subiectivează din perspectiva atitudinii subiectului vorbitor față de cele comunicate. Transpunerea interogației în enunțativă negativă îi sacrifică primei latură expresivă, iar din punct de vedere strict intelectual, ele nu diferă.

Întrebîndu-se formal:

E însă oare bine de a vorbi unui popor redeșteptat de curînd la o viață nouă pe tonul unui Hamlet, al cărui cuget era acoperit de valul celei mai negre melancolii, sau în limbajul unui Schopenhauer, care detestă viața ca cea mai nenorocită sarcină pe acest pămînt? [7, p. 188], Barbu Delavrancea, prin construcții affirmative, pune în circuit conținuturi negative bine reliefate. Stabilind echivalența logico-semantică între interogație și asemănări, între afirmație și negație, inserția în structura interogativei a subordonatelor atributive constituie argumentul unicului răspuns posibil, realitatea faptului despre care se întrebă fiind evidentă.

Or, răspunsul implicat în interogație poate fi formulat diferit, dar totdeauna va avea sens negativ: *nu e bine* (negație obișnuită, propriu-zisă);

sigur că nu e bine (atașarea adverbului modalizant accentuează certitudinea răspunsului); *ba nu e bine deloc* (negație intensă, întărîtă cu ajutorul altor adverbe sau locuțiuni adverbiale) să vorbești unui popor redeschepțat de curînd pe tonul unui Hamlet sau în limbajul unui Schopenhauer.

E lesne de observat că deghi-zarea semnificatului negativ în înveliș semnificant interogativ-affirmativ contribuie la intensificarea ideii de negare (lucru ușor verificat prin efectuarea operațiilor transformaționale), astfel sporind forța argumentativ-persuasivă a mesajului.

Regizate în manieră retorică, interogațiile affirmative determină formularea unei concluzii de factură negativă și nu o impun autoritar, prin formulări categorice.

Cu toate că IR își construiește dispozitivul structural după modelul interogativelor propriu-zise, exprimarea implicită a singurului răspuns posibil e motivată și de unele particularități în organizarea enunțului. În opinia cercetătorului D. Irimia [2, p. 363] două trăsături își fixează întrebării identitatea interogativ-retorică. Vom menționa și noi că însoțirea elementelor interogative de adjecțivul *altul* (*alta*) sau compuse pe baza lui, prezența în context a unor comparative/superlativе adjecțivale sau adverbiale, precum și introducerea elementelor restrictive *decît, dacă* nu facilitează depistarea sensului fără referire la macrotext.

Îată și exemplele:

(1) *Poate fi o mai vastă și mai legitimă mîndrie a unui neam decît saltul acesta dincolo de istorie, întrarea aceasta în eternitate printr-o mare creație spirituală, care poartă cu ea toate virtuțile rasei?* [8, p. 128].

(2) *Putea fi ceva mai cuviincios și mai corespunzător simțământului de venerație ce viază în tot românul pentru memoria lui Ștefan-Vodă decît să participe poporul, în masa lui cea mai compactă, la serbarea numelui marelui domn și să-i depună închinările lui de aproape?...* [5, p. 479].

Grație prezenței în interogație a adjecțivelor la gradul comparativ, acompaniate de adverbul de restricție, răspunsurile nu se lasă mult așteptate, ele fiind sugerate foarte clar de însăși

structura IR.

Exteriorizarea explicită a răspunsurilor se reduce la următoarele negații: (1) *nu poate fi o mai vastă și mai legitimă mîndrie decît...* și (2) *nu putea fi ceva mai cuviincios decît...*

Menținîndu-ne pe această direcție de gîndire, vom mai adăuga că transformele negative generează, la rîndul lor, semnificații affirmative favorizînd echivalența comparativului cu superlativul relativ: (1) *numai saltul acesta dincolo de istorie poate fi cea mai vastă și mai legitimă mîndrie a unui neam;* (2) *numai participarea poporului la serbarea numelui marelui domn putea fi cel mai cuviincios simțămînt de venerație ce viază în tot românul pentru memoria lui Ștefan-Vodă.*

Coexistența pașnică, într-o singură structură, a afirmației și a negației, ele generîndu-se reciproc, probează dimensiunea retorică a următoarei interogații:

Oare Mircea I, în cei 38 de ani, Ștefan cel Mare în cei 46 de ani ai domniilor lor au avut o altă preocupare decît neaînmarea țării? [5, p. 225].

Firește, și de această dată, intenția autorului nu este de a întreba, ci de a spune în cunoștință de cauză și cît mai reliefat că marii reprezentanți din trecut ai neamului nu au avut o altă preocupare decît neaînnarea țării, ceea ce, transpus în alt limbaj, ar sinonimiza cu afirmația: *numai neaînmarea țării a fost pentru Mircea I și Ștefan cel Mare cea mai nobilă preocupare.*

Încheind discuția cu privire la particularitățile realizate la nivelul organizării IR totale, dorim să accentuăm că acestea sînt caracteristice și interogațiilor parțiale.

Dat fiind faptul că ele parcurg aceleași operații interpretative, din care se deduce cu ușurință sensul, să urmărim exemplele fără a le comenta:

(1) *Astăzi, cînd lumea este dominată de superputeri militare și nu numai militare, prin ce altceva, dacă nu prin gîndirea filozofică, prin creația literară și artistică, poate să răzbătă o țară cum este România?* [9, p. 140-141].

(2) *Însă cine-a introdus mizeria aceasta economică și intelectuală,*

domnia inepției și a ignoranției, dacă nu liberalismul? [5, p. 430].

(3) *Dar ce este legea naționalităților, ce autonomia confesiunilor decât drept public? [5, p. 471].*

Din cele ilustrate pînă aici, concluzionăm că IR cu aspect pozitiv, beneficiind de mărcile interogativelor reale sau de particularități structurale specifice, exprimă implicit, în orice anturaj contextual, informații cu încarcatură semantică negativă.

Prilejuită de expresivitate și persuasiune, capacitatea afirmării de a dezvolta negații (intense, individuale, categorice) ne-a determinat să credem că ne aflăm în prezența unui operator logico-semantic (nu lingvistic) care justifică opoziția negație formală — negație semantică.

Caracterul implicit al celui de-al doilea termen al dihotomiei poate fi susținut în baza IR parțiale, ce cuprind în sfera de extensie a interogației oricare altă parte de propoziție decât predicatul.

În continuare, vom analiza cele mai frecvente modele interogativ-retorice a căror identitate, pe lîngă intonația specifică, este marcată de diverse elemente interogative (pronume/adjective, adverbe interogative):

Cine:

Cine ar fi îndrăznit p-aproape de Unire să zică unui muntean că Moldova nu e patria lui sau unui moldovean că în Muntenia n-ar fi țara lui? [7, p. 404].

Cine ar fi îndrăznit să spue munteanului că n-ar fi moldovean și moldoveanului că n-ar fi muntean? [...]

Cine ar îndrăzni să spue lui Goga și Lucaci că nu sunt cetățeni români? Cine ar fi neghiobul nesimțit care să nu vază în alegerea lor (în parlamentul român — S.C.) un semn premergător al zilei de mîine, al zilei de jertfă, de întregire și de glorie? [7, p. 406].

E de observat că pronumele interogativ *cine*, însotind un verb la potențial prezent, dar mai ales perfect, creează toate premisele pentru un eventual răspuns negativ. Astfel, interogativele *Cine ar fi îndrăznit?* (repetată) sau *Cine ar îndrăzni?* ("trimite" la "nume" (masă de oameni) dintră care nici unul nu poate avea legătură cu acțiunea vizată). Pronumele din

assertiunea echivalentă ca sens *Nimeni n-ar fi îndrăznit* reprezintă termenul negativ al pronumelor nehotărîte înscrisе în raportul totalitate-partitivitate. Negarea supozitiei primare *cineva/unii ar fi îndrăznit* invalidează, în chip logic, subiectul marcat prin totalitate (toti), ceea ce conduce, în cele din urmă, la impersonalizarea enunțului: *nu s-ar fi îndrăznit să se zică...*

Ce:

N-avem cultul amintirilor. Am fost zbuciumați din cale-afară. Ce știam noi, pîn-acum 50 de ani, de ce se va întîmpla cu viața noastră, cu pomul pe care-l sădeam, cu bruma de gospodărie cătă puteam înfiripa între două primejdii? [10, p. 349].

Avinđ ca echivalent semantic o negativă categorică, IR conține suplementar și o nuanță de regret pe care n-o poate surprinde cu exactitate enunțul: *Nimic nu știam noi (nu se știa), pîn-acum 50 de ani...*

În ipostaza de adjecțiv pronominal ce favorizează corelația sa cu *nici un* (*nici o*):

Dar ce interes aveam eu, și ce interes are orice scriitor să imite pe altcineva, să imite alt scriitor, altă carte? Chiar dacă realitatea ne-ar ispiti s-o facem [9, p. 86].

Semnificația indubabilă retorică e confirmată de implicarea răspunsului în interogație, ca rezultat al negării presupozitiei că scriitorul ar avea vreun interes să imite pe altcineva. În acest sens, formularea interogativă *ce interes aveam eu?* dovedește, în plan logico-semantic, identitatea sa cu enunțul assertiv *nu aveam nici un interes*.

Atunci cînd Eminescu se întreba la 1882:

*Într-adevăr, ce patriotism poate fi acel care simulează a apăra interesele țării pe cînd în realitate cestunile s-a pus la cale? [5, p. 390], el nega, de fapt, manifestările unui asemenea patriotism, desconsiderîndu-l, căci nu poate fi vorba de patriotism care simulează apărarea intereselor țării (valoarea negativă e sugerată și de inserția incidentului *într-adevăr*). Vom adăuga că asupra calității negative a judecății ce a servit drept bază generativă a interogației, indică și verbul modal *a putea* — verbele mo-*

dale sau echivalentele lor semantice, conjunctivul verbului de bază, alături de intonație și anturajul contextual, au un rol decisiv în formulările interogative cu funcții secundare, deriveate [11, p. 157].

În structurile supuse analizei, prin interogativul ce desemnează cantitatea, se pune în evidență corespondența *cît* (*cîtă*, *cîți*, *cîte*) — *puțin* fără a afecta calitatea pozitivă a comunicării.

Îngrijorat că de literatura didactică “nu se ocupă deloc cei ce se străduiesc cu fixarea limbii literare”, George Coșbuc se întreabă:

Cîți dintre scriitorii noștri literari știu ce literatură didactică avem noi și cum e scrisă? [12, p. 301].

Interogativa de mai sus transmite convingerea autorului că puțini dintre scriitori cunosc starea reală în acest domeniu și exprimă implicit, pe lîngă notele de regret, și un îndemn spre redresarea situației.

Se întâmplă însă aici un lucru curios. În universul nostru empiric *puțin* se opune lui *mult*. Afirmând că puțini știu, negăm posibilitatea înfăptuirii acțiunii pentru cei mulți. Or, dacă puțini știu, înseamnă că mulți nu știu. Cu adevărat, nu există afirmație ne-contaminată de aspecte negative, precum nu există negație incapabilă să dea naștere unei afirmații.

Adverbul interogativ *unde* (cu

trăsătura semantică *loc*) dezvoltă sensul termenului negat din opoziția binară *pretutindeni* — *nicăieri*:

Dar unde ați mai văzut o literatură tipărită numai cărți bune? Unde ați mai întâlnit un public care să ajungă direct la cărțile bune? [8, p. 44].

Interogațiile citate lasă să se înțeleagă că nicăieri nu există literatură alcătuită numai din cărți bune, că nicăieri publicul nu ajunge direct la cărțile bune. Justețea acestor răspunsuri-concluzii, înscrise în IR, își găsește confirmare în contextul imediat următor care, într-un fel, comentează sensul implicit al interogației: “cărțile bune au nevoie de sute de cărți medioce care să le susțină, să le alimenteze, să le facă posibilă înflorirea tot aşa cum frunzele veștede cad și se transformă în humă, ca să poată nutri un ghiocel din primăvara viitoare” [8, p. 44]. Cu o mare doză de sugestivitate, acest pasaj extins fortifică ideea că în structura sa de adîncime IR pozitivă “ascunde” semnificații negative.

Cu titlu ilustrativ, vin în sprijinul tezei enunțate anterior și alte exemple.

Adverbul interogativ *cînd* (avînd coordonata semantică *timp*) apare în IR ca substitut al circumstanțialului *niciodată*, *nici cînd* din asertiunea negativă:

O, Doamne! Cînd ne vom împăca cu oamenii aceștia care strigă pace și seamănă răscoală! Cînd va veni timpul ca sărutările noastre frâște să nu fie întâmpinate cu sărutări de ludă! Cînd vor ajunge oamenii aceștia să simtă trebuința a avea o Patrie liberă și tare! [13, p. 234].

Implicitarea afectivă a subiectului vorbitor este evidentă (dovadă elocventă, la nivelul expresiei, e semnul exclamării și vocativul însotit de interjecție). Din punct de vedere logic însă, lanțul de interogații nu este altceva decât expresia recodificării unor judecății negative. Reduse la mici segmente interogative, gen: *Cînd ne vom împăca?* *Cînd vor ajunge?* *Cînd va veni timpul?*, întrebările vor beneficia de un singur răspuns: *Niciodată* (*nici cînd*), în defavoarea presupozиțiilor primare: *cîndva ne vom împăca*, *cîndva va veni și timpul* etc., căci “pururea fi-vor oameni care o să conspire

cu streinul în contra ţării sale" [13].

Când IR este formulată cu ajutorul adverbului *cum*, rostul ei este de a arăta, cît mai nuanțat, că nu există nici o împrejurare care să facă posibilă acțiunea exprimată de verbul-predicat.

Mai e de menționat, în treacăt, că redimensionatele retoric, întrebările, cu excepția celor prefăcute de interrogativul *cînd*, "tolerează" numai verbe modale sau conjunctivul verbului de bază.

Să exemplificăm:

Putem izgoni pe marii clasici din manualele școlare, dar cum să izgoseni din istorie tulburătoarele, înlăcramitele și răspicatele lor dovezi de româniitate?! [14, p. 1].

Prin această interrogativă parcă ar pătrunde vocea autorului spunând: *Firește, nicidecum nu poți izgoni din istorie dovezile de româniitate.*

Ultimul exemplu pune în lumină niște adevăruri ce devin mai penetrante fiind îmbrăcate în veșmînt interrogativ-retoric:

Cum poți pune semn de egalitate între strămoșii tăi... și cei care i-au dus către Pol?!...

Cum poți pune semn de egalitate între cei care au semănat lumină și cei care au semănat întuneric?! Între cei care au făcut școli și între cei care le-au închis?! Între cei care au deschis biserici și între cei care le-au dărîmat?! Între cei care au umplut Basarabia cu pedagogi și între cei care i-au împușcat?!

Lansată doar pentru a aminti și a sublinia niște răspunsuri, suita de interogații, prin distribuirea cu pricepere a materialului lexical (mai ales a cuvintelor cu sens antonimic), spune un *nu* categoric motivînd temeinic absurditatea încercărilor de a pune semn de egalitate între entități incompatibile.

În încheierea celor relatate, concluzionăm:

◆ Dovadă exemplară a neconcordanței dintre conținut și expresie, IR reliefiază "tensiunea" dintre semnificat și semnificant, dintre formă și funcție. Analiza ne arată că o încărcătură semantică negativă irupe în mod surprinzător în construcții interrogative affirmative.

◆ Construindu-și dispozitivul

structural după modelul interrogativelor autentice, dar și cu trăsături specifice, IR anihilează și opoziția binară *interrogativă-enunțiativă*.

◆ În IR cu aspect pozitiv, elementele interrogative substituie, în mod constant, termeni cu semnificații indefinite, ce marchează negativitatea și nu tolerează varianta intermediară cu sens partitiv (cea din urmă coincide cu presupozitia primară).

◆ Avantajul formulărilor interrogativ-retorice constă în posibilitatea acestora de a subiectiva, a individualiza informația transmisă.

BIBLIOGRAFIE

1. Diaconescu, I., **Sintaxa limbii române, I. Unitățile sintactice**, Facultatea de Litere, București, 1992.
2. Irimia, D., **Gramatica limbii române**, Editura Polirom, Iași, 1997.
3. Avram, M., **Gramatica pentru toți**, Editura Academiei Române, București, 1986.
4. Botezatu, P., **Negația în logica formală modernă** // "Revistă de filozofie", București, nr. 1, 1973, p. 67-84.
5. Eminescu, M., **Publicistică**, Editura Cartea Moldovenească, Chișinău, 1990.
6. Matcovschi, D., **Uniti-vă** // LA, 8 iunie '95, p. 2.
7. Delavrancea, B., **Opere**, vol. 7, Editura Minerva, București, 1970.
8. Eliade, M., **Profețism românesc**, I-II, Editura "Roza vînturilor", București, 1990.
9. Mugur, F., **Con vorbiri cu Marin Preda**, Editura Albatros, București, 1972.
10. Vlahuță, A., **Versuri și proză**, Editura Eminescu, București, 1981.
11. Дырул, А., Негативно-аффирмативные противопоставления, Chișinău, 1986.
12. Coșbuc, G., **Versuri și proză**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991.
13. Boliac, C., **Poezii și articole**, Editura Tineretului, București, 1957.
14. Vieru, Gr., **Limba română se amînă** // LA, 15 septembrie '94.
15. Dabija, N., **Încă o dată despre jandarmul român** // LA, 30 mai '96, p. 1.

ABREVIERI

IR — interogație retorică.

Ana TĂTARU
Heidelberg—Bistrița

DESPRE CALITATEA FONEMATICĂ A DIFTONGILOR LIMBII ROMÂNE LITERARE

*Adaos la articolul
prof. N. Babără
din "Limba Română"
nr. 4 (40), 1998, Chișinău¹*

Fără îndoială că o veche și pasionată cercetătoare în domeniul foneticii contrastive (cu primul articol în 1961)² se bucură să constate că și la Chișinău există preocupări serioase în acest domeniu. Articolul domnului Babără ne dovedește aceasta.

Cercetările anterioare ale diftongilor limbii române standard, zisă literară, mă determină să aduc completarea următoare:

Încă în anii '60, cercetătorul fonetician V. Șuteu³ de la București, sub conducerea acad. Al. Rosetti a dovedit, pe baza cercetărilor cu apărătoare de precizie, faptul că în limba română standard există doar trei diftongi monofonematici care sunt indivizibili și au durata unei singure vocale, și anume /ə/, /o/, /ø/. Celalți diftongi sunt bifonematici și divizibili și au durata corespunzătoare. Tot în acel timp, la Sankt-Petersburg un alt fonetician valoros, N. Dukel'ski (1958)⁴, a cercetat cu apărătoare de precizie vocalele și diftongii limbii române și a prezentat și roentgenograme (vezi articolele sale).

În lucrările subsemnatei am ținut cont de aceste cercetări în comparația sistemului fonetico-fonologic al limbii române cu cel al englezii britanice. În plus, am dovedit că aşa cum există două foneme semivocale în limba engleză — /j, w/

Ana TĂTARU

(transcrierea de față este cea internațională IPA) — tot așa există și în limba română standard. De asemenea am stabilit, înțînd cont și de teoria lui S. Pușcariu, că [i] nesilabic din cuvinte ca: *pomi* este un alofon al vocalei /i/ și nu o muiere a unor consoane ca în limba rusă (*iesti*). Deci, cele două semivocale românești /j, w/ formează diftongi bifonematici cu vocalele respective, ca în *ai*, *au* etc. și pot fi divizați, având o durată mai lungă decât cea a diftongilor monofonematici. Aceasta se poate verifica și cu urechea liberă.

În sistemul fonetico-fonologic pe baza căruia am studiat pronunțarea limbii române standard, în contrast cu engleza și mai tîrziu cu germana, am inclus următoarele sunete distinctive: șapte foneme vocale: /i, e, a, o, u, ə, ɔ/ (in, elev, an, om, un, măr, în), trei diftongi monofonematici: /ə a, ə o/ (vrea, oameni, Geo rge), două semivocale: /j, w/ (iar, au) și douăzeci de consoane: /p, b, t, d, f, v, s, z, k, g, ʃ, ʒ, tʃ, dʒ, r, l, m, n, h, ts/ (pat, ban, dac, gaz, vas, haz, șal, jar, cer, ger, foc, mic, fin). La acestea se adaugă allofonii (numiți de unii lingviști alofoanele): [k̚, g̚, h̚] (chem, ghem, ierarhie) și [i] nesilabic după unele consoane: *pomi*.

Acest sistem fonetico-fonologic al limbii române standard l-am folosit începînd din 1961 în toate comparațiile mele contrastive, ca și în

descrierea specificului pronunțării românești și s-a dovedit cel mai apropiat de realitatea specificului pronunțării limbii române standard (a fost aprobat și de acad. E. Petrovici în prima mea lucrare de doctorat din 1964: **Probleme de fonetică română și engleză**, 304 p., rămasă în manuscris, deși era diferit de sistemul fonologic conceput de dînsul). Evident, comparându-l cu teoriile altor lingviști români și străini ca: Ș. Pușcariu, E. Petrovici, Al. Rosetti, Al. Graur, A. Avram, E. Vasiliu, V. Şuteu, F. Agard, A. Lombard, J. Augerot etc. găsim diferențe foarte mici sau mari. Însă și cercetările cu aparate de precizie ale profesorilor americanii H. Clegg și W. Fails, comunicate în 1985 la congresul Academiei americano-române, de la Berkeley USA, care au verificat descrierile lucrării mele din 1978⁵, le-au aprobat întru totul.⁶ În toate articolele subsemnatei, ca și în cărțile mele din 1975, 1978, 1983, 1984, 1997⁷ sistemul fonetico-fonologic respectiv a putut înlătura contradicțiile existente între teoriile anterioare ca și balastul stalinist la aşa-zisele consoane "mariate" în limba română literară.

Nu e cazul să intru în detaliile analizelor originale, cuprinse în cărțile mai sus amintite. Ele sănt prezente în bibliotecile românești de la București și Cluj-Napoca precum și de la Chișinău, nemaivorbind de cele din Germania, USA, Japonia etc. Iar trimiterile la articolele științifice ale

subsemnatei se găsesc tot în cărțile respective. Diagramele după roentgenograde, prezentate în cărțile din 1975, 1978, 1997 pot fi comparate cu cele ale prof. Dukel'ski și ale prof. Babără.

NOTE

¹ Babără, N. (1998), **Statutul fonematic al unor diftongi descendenți românești (pe baza datelor roentgenocinematografiei)** // *Limba Română*, nr. 4 (40), Chișinău, p. 83—92.

² Tătaru, A. (1961), **Despre unele vocale ale limbii engleze, privite comparativ cu vocalele limbii române** // *Cercetări de lingvistică*, VI, Cluj, p. 339—349.

³ Şuteu, V. (1963), **Observații asupra structurii acustice a vocalelor românești** // *SCL*, 14, 2, p. 179—198.

⁴ Dukel'ski, N. (1958), **Glasnije sovremenennogo rumanskogo literaturnogo iazika o kacestvennom otnoshenii** // *Vestnik Leningradskogo Universiteta*, nr. 2, p. 109—131.

⁵ Tătaru, A. (1978), **The Pronunciation of Rumanian and English: Two Basic Contrastive Analyses**, Frankfurt/M, 211 p.

⁶ Clegg, H., Fails, W. (1985), **Acoustic Evidence in Romanian Vowels**, Congress of Amer-Rom. Academy of Arts and Sciences, Berkeley.

⁷ Tătaru, A. (1975), **A Contrastive Study of the Pronunciation of Rumanian and English: A General Comparison of Their Systems and a Special Comparison of Their Occlusive Consonants**, Bonn, Dissertation, 210 p.

Tătaru, A. (1978), *op. cit.*, punctul 5.

Tătaru, A. (1983), **Rumänisch: die Aussprache, Româna: Pronunțarea, Rumanian Pronunciation**, Heidelberg, 409 p.

Tătaru, A. (1984), **Rumanian Pronouncing Dictionary, Rumänisches Aussprachewörterbuch, Dicționar de pronunțare a limbii române**, vol. I. (A-L), vol. II (M-Z), Heidelberg, 950 p.

Tătaru, A. (1997), **Limba română: Specificul pronunțării în contrast cu germana și engleza**, Cluj-Napoca, 212 p.

Tătaru, A. (1997), **Antologie de texte literare în transcriere fonetică internațională**, Cluj, 64 p.

ANA TĂTARU, UN APĂRĂTOR AL SPECIFICULUI LIMBII ROMÂNE

Doamna dr. dr. Livia Ana Tătar, (doctor în filosofie 1975, Bonn și doctor în filologie 1995, Cluj-Napoca), colaboratoarea noastră, a trecut pragul celor 70 de ani.

Viața profesoarei Livia Ana Tătar, ca autoare — Ana Tătaru, s-a desfășurat în timpul unor represalii săngeroase împotriva familiilor de preoți în România comunistă. Ca fiică de preot a suferit timp îndelungat de pe urma nedreptăților de tot felul.

A studiat filologia la Universitatea din Cluj (1946-1950), cu două specialități principale: română și engleză. A susținut examenul de stat în 1950. A fost profesoară de liceu la secția germană a liceului din Bistrița (1951-1958), apoi cadru universitar la Catedra de limbi germanice a Universității Babeș-Bolyai din Cluj (1958-1970). Și-a făcut doctoratul (1958-1964) la aceeași universitate. Deși l-a încheiat în 1964 cu examene obligatorii și cu lucrarea **Probleme de fonetică română și engleză**, 308 p., acordarea titlului de doctor i-s-a tot amînat din motive politice.

În 1970 s-a refugiat în Germania, unde a făcut un nou doctorat, la Bonn, între 1972-1975 și, cu lucrarea **A Contrastive Study of the pronunciation of Rumanian and English: A General Comparison of Their Systems and a Special Comparison of Their Occlusive Consonants** a obținut titlul de doctor în filosofie "Cum laude".

Pe parcursul anilor (începînd din 1961) a publicat numeroase articole științifice de lingvistică, mai ales de fonetică contrastivă.

Volumele Dnei Ana Tătaru, **The Pronunciation of Rumanian and English: Two Basic Contrastive Analyses**, Frankfurt, 1978; **Rumänisch: die Aussprache, Româna: Pronunțarea, Rumanian Pronunciation**, Heidelberg, 1983; **Rumanian Pronouncing Dictionary, Rumänisches Aussprachewörterbuch, Dicționar de Pronunțare a limbii române**, vol. I A-L, vol. II M-Z, Heidelberg, 1984; **Limba română: Specificul pronunțării în contrast cu germana și engleză**, Cluj-Napoca, 1997 și Anexa: **Antologie de texte literare în transcriere fonetică internațională**, Cluj-Napoca, 1997 sunt apreciate și recenzate în străinătate. Cu ultimele două lucrări doamna profesoară și-a luat

doctoratul în filologie la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca în 1995. O caracteristică de bază a cărților domniei sale: pînă în prezent ele sunt unice în domeniul respectiv iar dicționarul de pronunțare este și singurul cu transcriere fonetică internațională IPA.

Profesoara Dr. Dr. Livia Ana Tătaru a pus pe baze noi de cercetare (verificate științific la mai multe universități din străinătate — Bonn (Germania), Berna (Elveția), Utah (USA), Sydney (Australia) — sistemul fonetic-fonologic al limbii române în contrast cu cel al englezii și germanei. L-a debarasat de influențele staliniste, pătrunse în lin-gvistica românească, păstrînd legătura cu teoriile marelui Sextil Pușcariu (vezi sistemul fonetic-fonologic tratat în toate lucrările sale). La acesta se adaugă noi analize fonetice atât pentru pronunțarea limbii române, cît și pentru cea a limbii engleze și a limbii germane.

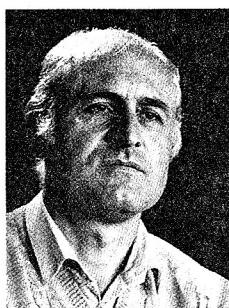
Preocuparea doamnei profesoare Tătaru în domeniul limbii române se axează și în prezent pe sublinierea și apărarea specificului limbii române, mai ales în condițiile deteriorării lui sub influențe străine.

Faptul că activitatea științifică a doamnei Tătaru, dusă în condiții foarte grele e prea puțin cunoscută, se datorează împrejurărilor generate de regimul comunist. Fiind refugiat politic din 1970, alături de alți oameni de știință fugiți din țară, a fost inclusă în categoria dușmanilor de patrie și lucrările sale nu au fost citate decît de unii curajoși ca: Al. Graur sau D. Chițoran și de lingviștii străini.

În prezent cercetarea științifică, debarasată de constrîngerile politice, trebuie să repună în drepturile sale remarcabilele rezultate ale prof. Ana Tătaru. În mod pozitiv această reconsiderare s-a început la Congresul româno-american ținut la Universitatea din Cluj-Napoca în 1997, cînd, la lansarea cărții sale de fonetică contrastivă, publicată de Editura Dacia, ca și în ședința festivă a congresului, doamna profesoară Tătaru a fost sărbătorită.

Atât sistemul fonetic-fonologic, prezentat și analizat în cărțile domniei sale, cît și numeroasele analize originale trebuie să fie cunoscute, apreciate la justă valoare și utilizate și la noi, nu numai în străinătate, unde au apărut cu explicații în trei limbi (engleză, germană, română).

"L.R."

**Ion DRON
Chișinău**

LĂPUŞNA*

Numele topic *Lăpușna* din Basarabia are o semnificație deosebită în istoria noastră. Această străveche localitate este situată în valea râului Lăpușna, affluent pe stînga Prutului.

Investigațiile de ordin arheologic demonstrează că pe locul Lăpușnei și al satului Rusca se găseau locuințe și așezări omenești începînd cu epoca bronzului (mileniul II î.Chr.), inclusiv așezări caracteristice culturii *Nouă*¹. Tot pe teritoriul localității Lăpușna și al satelor Rusca și Anini, ce fac parte din comuna Lăpușna, au fost descoperite numeroase așezări și necropole ce țin de cultura autohtonilor geti (secolele IV—III î.Chr.) și *Sântana de Mureș-Cerneahov* (sfîrșitul sec. III — sfîrșitul sec. IV d. Ch.)².

De asemenea, pe locul Lăpușnei, au fost descoperite așezări umane din secolele VIII–XIII "presărate" cu ceramică, pe alocuri amintind de unele forme și tipuri slave³, fapt ce i-a făcut pe arheologii proruși și prosovietici să le atribuie unor populații slave. Vestigiile arheologice medievale (perioada secolelor XIV–XVII) aflate pe locul Lăpușnei și în perimetrul comunei cu același nume, sînt cu mult mai numeroase, mai variate, fiind totodată dovada unei vieții înfloritoare în zonă⁴.

În felul acesta, vestigiile și descoperirile arheologice, practic, demonstrează (în corelație cu mărturiile izvoarelor scrise) continuitatea populației băstinașe pe locul Lăpușnei din cele

mai vechi timpuri.

Cronicarul Miron Costin vorbind despre "orașele Tării Moldovei" include *Lăpușna* în categoria orașelor ce depindeau de vornicul Tării-de-Jos, al cărei "scaun (...) este mai presus decît al Tării-de-Sus". Orașul de scaun al Tării-de-Jos era Bîrladul, pe cînd Dorohoiul a fost "scaunul" marelui vornic din Tara-de-Sus. Atunci cînd vorbește despre "Dregătorii care nu iau parte la sfaturile secrete" Miron Costin amintește și de un *serdar*, care este în același timp și "hatman al doilea" și care "din cauza tătarilor trebuie să locuiască întotdeauna la Orhei sau la Lăpușna". Tot Miron Costin mai spune despre ținutul Lăpușna că "acolo este orașul Lăpușna și orășelul Chișinău"⁵.

Pe timpuri Lăpușna a fost un centru militar-administrativ, dar și un punct economic important pe marele drum internațional care legă Polonia și Transilvania de Crimeea și Marea Neagră⁶. După ocuparea Bugeacului de către turci și așezarea nohaiilor nomazi în sudul Basarabiei (începînd cu anul 1568), precum și odată cu schimbarea traseelor a mai multe căi comerciale, scade treptat însemnatatea militară, vamală și comercială a Lăpușnei și tot mai mult (din a doua jumătate a secolului XVII și pînă pe la finele secolului XIX) crește rolul Chișinăului, mai întîi ca tîrg, iar mai apoi (după 1812) ca centru regional al Basarabiei.

Recensămîntul din anul 1989 înregistrează în Lăpușna 6149 locuitori, dintre care: 6007 moldoveni, 74 ruși, 40 ucraineni, 28 persoane — reprezentanți ai altor etnii. În 1694 "moșia domnească numită Lăpușna, cu tot pămîntul cît va țineea de acel loc, cu conacul și cu tot locul cu tot venitul (...) în hotarele demult stabilite" este dăruită de domnitorul Constantin Duca mănăstirii *Ioan Zlatoust* din Iași⁷. În 1772–1773 tîrgul Lăpușna aparținea proprietarului Lupul Hîncul. În acei ani în localitate se găseau 106 case cu 76 moldoveni "liberi", 3 fețe bisericești, 2 volintiri, 14 văduve, 2 țigani, 4 lucrători ai șăstrarului Iacomis și 2 lucrători ai Lupului Hîncul. La 1774 în Lăpușna locuiau 72 bîrnici moldoveni și 6 rufeturi (2 popi, 2 diaconi și 2 femei sărace)⁸.

Pe la mijlocul secolului XIX în Lăpușna locuiau 1950 moldoveni⁹. Către finele secolului XIX aici, în 573 de case trăiau mai bine de 3400 de oameni¹⁰. Dacă ar fi să credem indicilor statistici, am concluziona că pînă prin 1987 populația băstinașă din localitate se găsea într-o creștere numerică: în 1973 — 5568 locuitori; 1987 — 6538 locuitori. Din

* Cercetările au fost efectuate cu sprijinul finanțier acordat de Primăria comunei Lăpușna (primar Vasile Bubuioc) și SA "Vitis-Lăpușnița" (președinte Vasile Munteanu).

1989 (cu 6149 oameni) populația localității se află relativ în descreștere.

Destule dificultăți vom întâlni la capitolul ce se referă la cronologizarea atestării documentare a numelui topic în discuție. Timpul exact al întemeierii localității, evident, se pierde în negura vremii, însă altfel stau lucrurile în ce privește prima atestare documentară.

În **Enciclopedia Sovietică Moldovenescă (ESM)** au fost comise mai multe erori de ordin cronologic, explicate, fie prin faptul că istoricii nu cunoșteau denumirile inițiale ale localităților, fie că la momentul cercetărilor n-au fost date publicitatea hrisoave și alte acte domnești corespunzătoare; în unele cazuri unii autori, conștient ori inconștient, "inspirindu-se" din surse mai vechi, depășite, au contribuit la tirajarea erorilor comise în trecut.

De exemplu, **ESM** scrie că *Lăpușna* ar fi fost menționată documentar în anul 1429. Același lucru eronat se afirmă și într-o altă enciclopedie editată la Chișinău¹¹. **Dicționarul enciclopedic moldovenesc** (Chișinău, 1989) și **Locațările Moldovei în documente și cărți vechi** de Vladimir Nicu (Chișinău, 1991) "susțin" neîntemeiat că *Lăpușna* ar fi fost atestată în izvoarele scrise ca localitate în anii 1430-1431. A. Eremia în unele lucrări afirmă că *Lăpușna* ar fi atestată documentar pentru prima dată în anul 1429¹², în altele — în 1431¹³, ba chiar și în 1429-1432¹⁴. Se cere menționat faptul că pentru perioada anului 1429 nici un act intern domnesc ori un altul extern nu înregistrează toponimicul *Lăpușna*. Pentru anii 1430-1431 există un act domnesc (publicat în serialul *Documenta Romaniae Historica. A. Moldova*, Volumul I, București, 1975, p. 145) în care se vorbește doar despre rîul *Lăpușna* și multe sate așezate pe acest rîu, însă nu și despre localitatea cu același nume. În acest din urmă act domnesc mai este amintită și o localitate *Lepoveșna* pe *Lăpușna* care însă nu ne poate satisface curiozitatea, deoarece nu avem nici un argument de identificare a *Lepoveșnei* cu toponimicul *Lăpușna*, amintit de trei ori în varianta *Lăpușna* și o dată în *Lupușna*. De altfel, actul amintit, datat cu 10 aprilie <1430-1431> a fost "scos de Gheorghe Evlogie dascălul, la let 1780 octombrie 30", de pe un (alt — I.D.) *Ispisoc gospod* lui Alexandru Vodă" cu mai multe greșeli și copiat încă o dată la 11 iunie 1804 de "Andrei diac" cu încă alte cîteva "lecturi greșite"¹⁵. Și ne întrebăm aici: "De ce traducătorul actului în cauză, sau copistul care au păstrat de patru ori numele topic *Lăpușna* în text n-ar fi păstrat și numele

corect al localității?"

Deși localitatea are o vechime onorabilă, pentru întâia dată pare a fi menționată în izvoarele scrise la 25 august 1454, alte acte mai timpurii neajungind pînă la noi. Istorul Constantin C. Giurescu consideră că e "foarte probabil" ca *Lăpușna* să dateze din "a doua jumătate a secolului al XIV-lea" de rînd cu alte multe localități "contemporane cu întemeierea statului" moldovenesc, iar îninutul (*Lăpușnei* — I. D.) și-a luat nume de la tîrg și nu "de la apă"¹⁶.

La 25 august 1454 domnitorul Moldovei Petru Aron reîntărește călugărilor mănăstirii Moldovița un privilegiu mai vechi care reprezenta "dania părinților domnitorului" "ca să umble trei care ale lor după pește" "în bunăvoie și fără piedică" și "să nu plătească vama nicăieri" și "nici la *Lăpușna*". Mai tîrziu *Lăpușna*, în calitate de punct vamal, este întîlnită în hrisovul lui Ștefan cel Mare, datat cu 1 aprilie 1470, în care domnitorul confirmă dreptul părintelui Siluan de la mănăstirea Neamț de a umbla "slobod" cu "trei măji" fără a plăti vamă, "nici la *Lăpușna* (...), nici la lași, nici la Vaslui, nici nicăieri altundeva, nici la cetăți, la porți (...), nici vameșii de la Suceava"¹⁷.

În studiile noastre toponimice și istorice s-au făcut mai multe încercări de a etimologiza numele topic *Lăpușna* din Basarabia. De exemplu, un oarecare G. Răutu în ziarul "Tinerimea Moldovei" (la 7 aprilie 1968) publică un articol intitulat *Lăpușna: Lapis, Lopuh ori Turban?* G. Răutu trece în revistă mai multe "teorii" despre crearea toponimicului, toate legate de unele expunerii și etimologii populare. Autorul spune că "în limba tătară" *Lăpușna* ar însemna "iarbă de leac, buruiană de bubă rea. Turcește — turban ușurel de culoare neagră, pe care îl purtau călăreții nomazi. Latinește *lappa* înseamnă brusture". Tot latinește "lapis" înseamnă "piatră". Cei ce susțin originea turcă, adăugă autorul, spun că "în părțile *Lăpușnei* pe vremuri era o fabrică de turbane turcești, pe care le purtau soldații unităților de cavalerie" și căci aici mai "trăiau cumani, ce purtau turbane negre". "Teorile" tătare ori turcești cu care a vrut să ne uimească G. Răutu au fost "inspirate" de autor dintr-un articol de-a dreptul fantezist, scris cîndva de preotul Mihail Ciachir (găgăuz de felul său) care în orice nume topic din Basarabia vedea numai decîtoare creație lingvistică tătară, turcă ori găgăuză și în nici un caz una română¹⁸. G. Răutu mai leagă formarea numelui *Lăpușna* și de "un grup de slavi" — "deoarece în vale

creșteau mulți brusturi (*lopuh*)" care iau dat "și satului, și rîului, și văii numirea de *Lopuh*, care mai tîrziu, moldovenizîndu-se (în concepția autorului — I. D.), s-a transformat în *Lăpușna*", autorul absolut neînțînd cont de oarecare legități și transformări fonetice. Tot acest autor mai însiră în articolul său din "Tinerimea Moldovei" încă o legendă, conform căreia în perioada războaielor daco-romane pe malurile Lăpușnei ar fi existat orașul *Nuș* și cetatea *Lasta*, distruse de legionarii lui Traian. Obținând victorie asupra băstinașilor daco-geti Traian ar fi întemeiat pe locul Lăpușnei "unde creșteau tufe de brusture" (care în latină se numește "lappa") un oraș. Mai spune G. Răutu că toponimicul *Lăpușna* ar coborî la latinescul *lapis* "piatră", ori la îmbinarea "lap-lap" ori la cuvîntul "lăpuș" ce ar fi însemnat un fel de papuci din piele subțire "ce aveau mare căutare printre turci și tătari", mai adăugînd în încheiere că "o fi observat cineva din partea locului ruinele vechilor orașe *Nuș*, *Lasta* sau *Lapis*, care deocamdată ne par a fi legendare?"

G. Răutu în articolul său cu multe versiuni, "teorii" și etimologii populare, fără referiri bibliografice, a "preluat erorile" lui Mihail Ciachir.

Pe de altă parte, cercetătorul Anatol Eremia, inclusiv numele topic *Lăpușna* în categoria toponimelor ce reflectă cîndva unele particularități ale florei și faunei locale (exemple: *Aluniș*, *Vîișoara*, *Salcia*, *Schinoasa*, *Lupăria*, *Cucoara* etc.) [NL, 170], consideră *Lăpușna* un nume creat de slavi [GNR, 88]. Și îlorgu lordan, vorbind despre numele topice *Brustura*, *Brusturata*, *Brusturoasa* și.a. create de la apelativul *brusture* (răspîndite pretutindeni în spațiul etnic românesc), aduce în calitate de exemple mai multe sinonime toponimice: *Lăpuș*, *Lăpușul*, *Valea Lăpuș*, *Lăpușel*, *Lăpușata*, *Lăpușoiul*, *Lăpușnic* și.a., la baza căror stă, conform opiniei acestui om de știință, apelativul bulgar *lopus* (slav. *lopuh*) "cap-talan"¹⁹.

Mulți cercetători însă n-au obseruat că numele topice *Lăpus*, *Lăpușul*, *Lăpușata*, *Lăpușel*, *Lăpușoiul* (și altele, în componența căror vom găsi elementul *lăpuș*) sunt formate de români și nu sunt împrumuturi toponimice. La baza acestor nume topice stă românescul *lăpuș* (*lăpuc*) care este un regionalism în graiurile române (pe lîngă *brusture* de origine daco-getă) și care este un derivat — urmaș al latinescului *lappa* "brusture". Marius Sala a demonstrat, analizînd mai multe cuvinte de origine latină cu sufixul *-uș* (*aus*, *cătuș*(ă), *căuș*,

mătușă, *păpușă*, *părătuș* și.a.), că "sensurile lui *lăpuș* și ale compușilor lui se referă la diverse plante cu frunze late, printre care și "brusture", iar singurul sens al lui *lăpuc* este "brusture". Coincidența parțială cu sensul latin *lappa* este evidentă (...), lat. *lappa* nu a dispărut fără urme din română; el se păstrează sub forma derivatelor *lăpuc* și *lăpuș* (...), nu sunt "împrumuturi din alte limbi", iar în toponimie "este destul de frecvent (...) sub forma *Lăpuș*, a unor deriveate (*Lăpușata*, *Lăpușel*, *Lăpușoiul* etc.) sau a unor compuși (*Lăpușul de Sus*)²⁰.

Cercetătorul român Mircea Homorodean nu excludea posibilitatea "unei origini românești a hidronimului" *Lăpuș* — affluent pe dreapta Someșului. Proveniența românească a numelui rîului *Lăpuș* fiind "dovedită de existența în limba română a apelativului *lăpuș*"²¹. Constantin C. Giurescu a considerat că "numele Lăpușnei identic cu acela al apei, este de origine slavă: el derivă din *lopus* care înseamnă în limba bulgară "scăiu, scaete"²². În bulgară *lopus* înseamnă "brusture" și nu "scai". Reieseind din trecerea latinescului *lappa* "brusture" în românescul *lăpuș* / *lăpuc* (comp. aici lat. *lappaceus* "asemănător cu brusturele", *lappago* "plantă asemănătoare brusturelui")²³, *lăpușu* în dialectul aromân ca moștenit din lat. *lappa* + *-uș*, alban. *lăpușă* "specie de plantă ierboasă cu frunzele late" și românescul *lăpuș* sinonim cu *cinstef* și înțînd cont că băstinașii (moldovenii) de pe aceste meleaguri sînt românofoni, mai degrabă ar trebui să vedem în *Lăpușna* o creație toponimică autohtonă, ce-i drept, slavizată cu sufixul *-n(a)*, decît un nume de origine "turcă" ori "tătară". În timpul cercetărilor pe teren am reținut din memoria unor bătrîni din localitatea Lăpușna că acestei aşezări pe timpuri i-s-a mai zis (între săteni) și *Lăpușata*, nume necunoscut azi localnicilor. Această informație s-ar potrivi întrucîntă cu denumirea localității în discuție, înregistrată într-o cronică turcească în forma (varianta) *Lăpușta*²⁴. Am putea considera *Lăpușta* o eroare a autorului cronicii, dar suntem în drept, înțînd cont de existența variantei *Lăpușata* pentru *Lăpușna*, să vedem în *Lăpușta* (astfel însușită ori reținută de turci), din cronică turcească o variantă care pe la 1672 mai era folosită de băstinașii moldoveni în forma (primară) *Lăpușata* pe lîngă *Lăpușna*, impusă (în opinia noastră) de cancelaria domnească, unde actele în secolele XIV-XVI se scriau în exclusivitate (doar cu foarte puține excepții, în limba latină) într-un idiom vechi slav. Fosta formă *Lăpușata* s-ar potrivi perfect în contextul

nostru etnotponomic cu o altă *Lăpușata* — numele unei comune din județul Vîlcea²⁵.

În concepția noastră numele topice (la început al văii) *Lăpușna* derivă din altul indigen *Lăpușata*, creat de populația băştinașă românofonă (de la termenul botanic regional românesc *lăpuș* "brusture"), însă slavizat prin sufixul slav *-n(a)* de dieci și alcătuitori actelor în cancelaria domnească deja în secolele XIV-XV. Acest proces a decurs ca și în cazul a multe alte nume topice slavizate de la noi: *Cerna / Ciorna* (din Valea lui Negrea)²⁶, *Camien* (din *Piatra*)²⁷, *Cer(v)lenul* (din *Roșu* = lacul Roșu), *Dîșcova* (din *Dașcu*²⁸), mai multe sate numite *Cobila / Cobile* (din *lapa*), *Verona* (din *La Ciori*)²⁹, *Bistrița* (din *Repedea*), *Crasna* (din *Frumoasa*), *Crasnii Torg* (din *Tîrgu Frumos*), *Peresecina* (din *Porosocica*) și.a.

Cu toate acestea, în memoria noastră *Lăpușna* rămîne un nume istoric, un nume de glorie al străbunilor noștri.

NOTE BIBLIOGRAFICE

¹ Dergaciov, V. A., *Pameatniki epohi bronzî. Arheologicheskai karta Moldavskoi SSR*, 3 vîpusk, Chișinău, 1973, p. 92, 94; *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic — sec. X)*, București, 1976, p. 431.

² Lapușnean, V. L., Niculiță, I. T., Romanovskaja, M. A., *Pameatniki rannego jeleznogo veka. Arheologicheskai karta Moldavskoi SSR*, 4 vîpusk, Chișinău, 1974, p. 60; Rikman, E. A., *Pameatniki sarmatov i plemion cerneahovskoi kul'turi, Arheologicheskai karta Moldavskoi SSR*, 5 vîpusk, Chișinău, 1975, p. 54, 55.

³ Fiodorov, G. B., Cebotarenco, G. F., *Pameatniki drevnih slavean (VI-XIII vv.). Arheologicheskai karta Moldavskoi SSR*, 6 vîpusk, Chișinău, 1974, p. 32, 74.

⁴ Polevoi L. L., Bîrnica, P. P., *Srednevekovie pameatniki XIV-XVII vv. Arheologicheskai karta Moldavskoi SSR*, 7. vîpusk, Chișinău, 1974, p. 78.

⁵ Costin, Miron, *Opere*, Vol. I, București, 1965, p. 236, 268, 269, 325.

⁶ Sava, Aurel V., *Documente privitoare la tîrgul și ținutul Lăpușnei*, București, 1937, p. VI.

⁷ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VI, Chișinău, 1992, p. 166.

⁸ *Moldova în epoca feudalismului*, vol. VII, partea I, p. 97; Partea II, p. 446, Chișinău, 1975.

⁹ Kabuzan, V. M., *Narodonaselenie Bessarabskoi oblasti i levoberejnih raionov Pridnestrovia*, Chișinău, 1974, p. 126.

¹⁰ Arbore, Zamfir, *Dicționarul geo-*

grafic al Basarabiei, București, 1904.

¹¹ *Sovetskaia Moldavia. Kratkaia entziklopedia*, Chișinău, 1982.

¹² Eremia, A. I., *Gheograficeskie nazvania rasskazivat*, Chișinău, 1990, p. 148.

¹³ Eremia, A. I., *Nume de localități*, Chișinău, 1970, p. 67 (mai departe: NL); Eremia, A.I., *Tainele numelor geografice*, Chișinău, 1986, p. 60 (mai departe: TNG).

¹⁴ Eremia, A. I., *Gheograficeskie nazvania rasskazivat*, Chișinău, 1982, p. 88 (mai departe: GNR).

¹⁵ *Documenta Romaniae Historica*.

¹⁶ A. Moldova, Vol. I, București, 1975, p. 146.

¹⁷ Giurescu, Constantin C., *Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea*, București, 1997, p. 258-259.

¹⁸ A. Moldova, Vol. II, București, 1976, p. 58, 244.

¹⁹ Ciachir, Mihail, *Explicația numerilor turco-tătare ale orașelor, comunelor, cătunelor și fermelor din Moldova dintre Prut și Nistru și unele tradiții păstrate în legătură cu aceste numiri* // "Revista Societății istorico-arheologice bisericești din Chișinău", vol. XV, Chișinău, 1924, p. 81, 82.

²⁰ Iordan, Iorgu, *Toponomia românească*, București, 1963, p. 62, 466. Tot aici se va compara *Lapoșul / Lapușul / Lăpușul*: 1) sat în componența comunei Dărămănești (jud. Bacău); 2) fost sat în partea de vest a satului Bicazul-Chei (jud. Neamț), înglobat în 1965 în satul Bicazul-Chei (*Tezaurul toponimic al României. Moldova*, Vol. I, București, 1991).

²¹ Sala, Marius, *Urmași ai lat. *lappa* în limba română* // "Studii și cercetări lingvistice", 1980, septembrie-octombrie (5 — XXXI), p. 621—624.

²² Homorodean, Mircea, *Aspecte ale continuității în lumina toponimiei. Cu privire specială la Țara Lăpușului* // *Studii de onomastică*, V, Cluj, 1990, p. 159.

²³ Giurescu, Constantin G., op. cit.

²⁴ Dvorețki, I. H., *Latinsko-russkii slovari*, Moscova, 1976.

²⁵ *Cronici turcești privind țările române. Extrase*, III, București, 1980, p. 144.

²⁶ Ghinea, Dan, *Enciclopedia geografică a României*, vol. II (H-P), București, 1997, p. 113.

²⁷ Dron, Ion, *Ciorna — Valea lui Negrea / Valea Neagră* // "Limba română", 1998, nr. 4, p. 95, 96.

²⁸ Comp. *Costin* — numele locului (anul 1699) în a cărui zonă a fost întemeiat satul, numit de autorități *Dîșcova* (*Moldova în epoca feudalismului*, vol. VI, Chișinău, 1992, p. 194).

²⁹ Gonja, Alexandru I., *Rolul cancelariei moldovenești în slavizarea numelor de locuri în secolele XIV-XVI. Originea istorică a Cobilelor* // Gonja, Alexandru I., *Studii de istorie medievală*, Iași, 1998, p. 7—24.

Alexandra GHERASIM
Universitatea de Stat
din Moldova

FENOMENUL LEXICAL — NUCLEU AL TEXTULUI POETIC

Textul poetic comunică sau construiește prin faptul că există ca organizare, ca sistem de semne, cu anumite straturi de semnificare, ca rețea, formă, ansamblu sau structură. Astfel se desfășoară un proces prin care modificarea unei semnificații este determinată de factori socioculturali ce sănătățează empiric de către emițători și receptori, afișându-se într-un complex context de implicații culturale ce le conferă potențialități de identificare.

Deși refuză orice ordine discursivă în comparație cu proza, textul poetic se configuraază și trăiește prin actualizarea momentului nevralgic din ierarhia structurală a textului în proză — punctul culminant sau intriga. Considerăm că aceasta se constituie în poezie prin crearea de nepertinențe. Marcarea lor se face prin devieri în raport cu norma. Multă poetă recurg la devieri pentru a spori perceptibilitatea unor trăsături verbale, facilitând astfel funcția lor semiotică de exemplificare. Pentru a respecta legea care cere ca în orice frază predicativă predicatul să fie pertinent cu subiectul, adică semantic să fie capabil să-și îndeplinească funcția, se recurge la o reducere a deviației și se restabilește corectitudinea logică a enunțului prin intermediul figurilor de stil.

Figura intervine pentru a reduce abaterea creată de nepertinență printr-o compensare contextuală, or, tocmai acest fapt ne oferă cele mai fascinante posibilități de deznodămînt, manifestându-se astfel caracterul deschis al textului poetic. În poezie, de cele mai multe ori metafora este

utilizată pentru a reduce abaterea creată de nepertinență. Procesul transformațional al metaforizării presupune două operații concomitente. Ecaterina Mihăilă (1995, p. 74) susține că inserția unui lexem, care produce anomalie într-un text, atrage după sine introducerea unor trăsături adiționale și un anumit număr de restricții selective. Această inserție poate fi considerată ca un proces transformațional în care o configurație de trăsături lexicoidale este reangajată într-un cuvînt din lexicon.

În continuare ne propunem să urmărim cum sănătățează fenomele lexicale ale vocabularului — polisemia și omonimia, antonimia și paronimia, sinonimia, paremiologia și expresiile frazeologice în complicatul proces de edificare a textului poetic.

Pentru studiu am ales poezile lui Vasile Romanciu, care oferă cu generozitate posibilitatea de demonstrare a funcțiilor estetice și persuasive ale fenomenelor lexicale.

Deseori caracterul ludic al textului poetic este susținut de sentimentul de uimire cu consecințe revelatoare “că nu există corespondență între forma perceptibilă a enunțurilor și funcția lor reală: enunțuri aparent foarte asemănătoare pot fi în realitate foarte diferite și invers. De unde și ideea că funcția profundă a enunțurilor nu poate fi citată în forma lor aparentă, ci numai într-o organizare subiacentă: aparența nu este decât superficială” (O. Ducrot, 1996, p. 310).

Fenomenul lexical elocvent în această ordine de idei este cel al omonimiei. Aceleiași realități fonice îi pot corespunde semnificații radical diferite. Generator perfect de ambiguitate, fenomenul omonimiei a fost valorificat cu tenacitate de poetul V. Romanciu în poezia *Note fugare*.

**Ne-am născut. Trăim. Vom muri.
 Conjugăți, înjugați, subjugăți
 de verbul a fi.**

**Din însemnările filozofului,
 amatorului:
 “Prezentul e trecutul viitorului”.**

Orgoliu deșert, vanitate?

**Producem trecut în cantități
nelimitate.**

**În Trecut vei ajunge mare,
ne-întrecut,
poleit cu respect —
din imperfect, mai-mul-ta-per-
fect...**

Mesajul poeziei se dezvăluie prin două concepțe încifrate în structura de adâncime a textului: cel al efemerității și al deșertăciunilor. Pornind de la acest nucleu referențial, plasat într-o lume reală sau într-una imaginară în text, autorul alege circumstanțe pertinente pentru valorificarea lui, altfel spus, îi crează o determinare contextuală care îi poate orienta semnificația în direcția scontată. Autorul a știut să intuiască funcționalitatea fenomenului polisemiei împreună cu cel al omonimiei conversive și a calculat efectele jocului scrierii sale, pe care ar trebui să le aibă cu certitudine asupra cititorului, efecte datorate relațiilor reciproce dintre sensurile ocurrente ale substantivului "timp", explicit lexicografic astfel: I. s.n — durată, perioadă, măsurată în ore, zile etc., care corespunde desfășurării unei acțiuni, unui fenomen, unui eveniment, surgere succesivă de momente, interval, răstimp, răgaz; II. s.n. — categorie gramaticală specifică verbului, cu ajutorul căreia se exprimă momentul în care se petrece acțiunea; fiecare dintre formele flexionare ale verbului, prin care se exprimă categoria gramaticală a verbului (DEX, p. 954).

Interpretate ca arhiseme aceste două accepții ale lexemului "timp" sănătate contextual să producă efecte mereu noi, variind succesiv domeniul de aplicare: dialectică-gramatică, dialectică-grammatică.

Primele trei strofe constituie spațiul de actualizare a conceptului din subsidiar "efemeritate". Soluții amelioratoare de decodare în prima strofă vin, dacă știi să observi punctele de tangență ale transformărilor dominate de categoria dialectică "existență" actualizată prin verbul "a fi": ne-am născut — conjugăți; trăim — înjugați;

vom muri — sub jugați.

Metafora explicită din strofa a doua "prezentul e trecutul viitorului", menită să susțină aceeași dominantă semantică, reprezintă o alchimie ușor verificabilă numai dacă noțiunea de "timp dialectic" este proiectată pe cea de "timp gramatical".

În următoarea secvență — "Orgoliu deșert, vanitate?/ Producem trecut în cantități/ nelimitate" — lipsa arhisemului II marchează sfârșitul textului. În acest loc al poeziei intervine opozițional al doilea concept semantic al structurii de adâncime — "deșertăciunea". Ruptura în succesiunea "dialectică-grammatică" se produce cînd al doilea arhisem este abandonat, producîndu-se astfel o deviere de la conformitatea primelor două strofe, o nepertinență. Crearea noii pertinențe sau reducerea deviației e posibilă prin interpretarea ambiguă a omonimului conversiv "în Trecut", a cărui valoare morfologică este de locuție adverbială. Marcarea grafică prin majusculă ne pune în față unei dileme interpretative: unde "vei ajunge mare, ne-întrecut?" sau cînd "vei ajunge mare, ne-întrecut?". Oricare ar fi interpretarea, cert e un lucru — clasa morfologică în care s-a convertit substantivul "timp" este cea a adverbului, în virtutea fenomenului omonimie conversive.

Ambiguitatea progresează prin utilizarea sugestivă în context a participiului adjecтивat "ne-întrecut" — și acesta marcat grafic prin cratimă și susținut semantic de adjecтивul calificativ "mare" și expresia perifrastică "poleit cu respect".

Deosebit de spectaculos se prezintă sfârșitul textului prin evocarea arhisemului II cu ajutorul lexemelor "imperfect" și "mai-mul-ta-perfect", subordonate funcțional noțiunii "timp grammatical". Acestea sunt definite de gramaticile normative după cum urmează: "Imperfect — formă verbală în a cărei semnificație aspectul și timpul s-au contopit într-o sinteză în care opozitiile aspectuale au preponderență față de cele temporale. Caracterul specific al imperfectului este exprimarea duratei și iteratiiei" (D. Irimia, 1997, p. 231). "Mai mult ca perfectul este

un timp de relație și prezintă acțiunea verbală ca încheiată în trecut, înaintea altei acțiuni și aceasta încheiată, într-un moment anterior prezentului procesului de comunicare" (D. Irimia, 1997, p. 236).

Dar jocul tensiunilor interne ale textului sau ceea ce potențează acel "schimb armonic între expresie și impresie" este actualizat prin sensurile omonimice conversive deja cu valoare adjectivală a lexemelor "imperfect" și "mai mult ca perfect". "Imperfect" — lipsit de perfectiune și "mai mult ca perfect" — superlativul pleonastic al adjecțivului "perfect". În felul acesta s-a creat o imagine cu dublă funcție de echilibrare a constituentilor textuali și de deschidere a interpretărilor. Soluții poetice similare descoperim și în alte poezii ale lui V. Rombaciuc, cum ar fi **Coctel amar** (vezi textul mai jos) sau **Mai văd, mai aud, mai înțeleg**: "... Crește numărul zeilor reprofilăți/ pana poetului este în pană..."

Permanenta ispită de a încalcă normele de structurare sintagmatică, mînată și de o reacție adversativă față de previzibil, autorul și-o satisfacă valorificînd un fenomen lexical foarte apropiat de cel al omonimiei — paronimia. Unii autori mai numesc paronimele "omonime aproximative sau imperfecte" (vezi: Gh. Dragomirescu, 1993, p. 175).

Figura de stil bazată pe paronimie — paronomaza — folosită pentru a produce surpriza unei relații semantice deosebite între cuvintele cu similitudine sonoră, încreză mesajul poeziei **Coctell amar**.

**Mai hibernăm în vizuine?
Mai ținem hangul la coțcari
Cine sănsem acuma, cine?
Vizionari? Vizuinari?**

**Ochii, vederea scrutătoare
Iși mută locul în stomac.
Frățietatea noastră are
Mărimea firului de mac.**

**Bîrfim. Minciuna ne hrănește.
Sânsem cu toții filozofi.
Deci, lumea nu se plătisește
Cât face coadă la cartofii.**

**Azi lirele-n cîntări divine
Se-ntrec, dar vail artiști săr-
mani —
Azi zvonul lirelor sterline
E prețuit la melomani.**

**Ne consolăm — aşa e veacul:
Bolnav de fală, un falit.
Spetindu-te să-i cauți leacul,
Nici nu observi că ai murit!**

Conceptul despre mediocritatea decadentă și coruptă îl desprindem din implicațiile semantice ale figurii din prima strofă și susținută prin retorismul întrebărilor: Cine sănsem acuma, cine? / Vizionari? Vizuinari? Considerăm că originalitatea poeziei este determinată de rafinamentul autorului în alegerea mijloacelor lexicale. Funcționalitatea figurii rezidă în vizibila discontinuitate semantică a termenilor aparent identici. Imaginația cititorului este forțată de lexemul "vizionar" să croiască idealuri și să străbată timpuri, ca de acolo să se rostogolească vertiginos în pămînt, în întuneric și să se înscrive în plebea "vizuinilor".

Pentru sporirea "eficienței" contextului întru menținerea pîrghiei tematică a poemului și pentru a marca sfîrșitul lui, autorul reia ostentativ figura în ultima strofă prin secvența "bolnav de fală, un falit" — aluzie fină la trufie și orgoliu, pe de o parte, și la eșec și vanitate, pe de altă parte. Aspectul relevant al paronomaziei în structurarea textului este acela că la prima lectură se creează pentru moment o imagine derutantă prin interpretarea afinității termenilor, echilibrată semantic mai apoi prin interpretarea deosebirilor dintre aceștia. Fără comentarii vă propunem să împărtășim revelația estetică în urma lecturii unui exemplu similar în poezia **Confuzii de larnă**: "... Formulez revendicări, obțin re-vindecări..."

O modalitate aparent lejeră de producere a nepertinenței în textul poetic este sinteza lexicală a doi termeni cu sens contrar, proces bazat pe fenomenul antonimiei. Figurile de stil care constau în plasarea ingeni-

oasă în text a antonimelor sau simulara raportului logic contradictoriu ori absurd între subiect și predicat, sănă oximoronul și paradoxul. Zicem o modalitate aparent lejeră, deoarece lipsa de abilitate și inspirație în mînuirea lor ar produce confuzii și ermetism.

În continuare vă propunem să urmărим felul în care efectele antonimiei sporesc coeficientul de expresivitate în poezia **A suferi o victorie**.

Așa va scrie-n cronică, în istorie:
a suferit... o victorie
acest ilustru și biped microb
pe dinafără rege, pe dinăuntru —
rob
al proprietă deșertăciuni
care-i transformă auru-n
tăciuni...

adică o victorie, vezi bine,
de care-i este teamă și rușine,
c-a stat în fruntea unei oști
de renegăți, lingăi și proști
(mai bine cu-nțeleptul pierzi o
luptă
decât cu prostul să cîștigi o sută)...

e limpede, e clar: cum să te bucuri
de o victorie hrănită cu ciubucuri?
cînd chipul tău deloc nu-i cel
pretins —

victorios, ești cel învins.

Așa va scrie-n cronică, în istorie:
a suferit... o victorie...

Titlul derulant al poeziei concentrează revolta autorului împotriva ipocriziei dezaggregate succesiv în duplicitate, machiavelism și perfidie. Actualizată într-un oximoron, sintagma "a suferit o victorie" generează o imagine solitară prin forța de sugestie. Abolirea semului definatoriu "bucurie" al sememului "victorie" și eclipsarea acestuia cu semul antonimic "durere", constituent al sememului "suferință", conșternează cititorul prin "hăul" dintre semnificațiile termenilor asociați. Reticențele semului "durere" iradiază malefic mesajul întregului text, amplificate fiind și de perechile antonimice: rege-rob, aur-tăciuni, înțelegt-prost, culminînd cu paradoxul "... chipul tău deloc nu-i cel pretins — / victorios ești cel învins".

Pentru reașezarea sau reordnarea ariilor semantice ale elementelor deviante din poezie autorul creează un cadru contextual edicator, iar reluarea primelor două versuri la sfîrșitul poeziei anunță închiderea textului. Realizarea acestei performanțe a definirii prin negare este un efect incontestabil al antonimiei.

Modelată în temeiul același fenomen lexical, impresionează ingenuitatea poeziei **Mai cîntă?**

Suflete, mai cîntă? Pentru cine?
Dezolat, cîntecul tău:
E bine
că nu e mai rău,
E rău
că nu e mai bine...

Decodarea mesajului necesită o lectură atentă, fiindcă există pericolul de a interpreta versurile: "e bine/ că nu e mai rău, / E rău/ că nu e mai bine" ca pe niște expresii sinonimice, de fapt ele realizînd o antimetateză — figură care reia cuvinte asemănătoare, dar inversarea ordinii lor corespunde cu inversarea ideii. Remarcăm o pasiune a scriitorului de a oferi soluții de decodare imprevizibile și surprinzătoare anume prin firescul utilizării mijloacelor lexicale, preluate de-a gata din bogata limbă română. Or, aceasta este o sursă inepuizabilă a originalității limbajului său artistic cu har valorificată și în volumul **Citirea pro-**

verbelor, lucru pe care l-am menționat și în cartea **Raporturile text — metaforă în limbajul literar-artistic**. Nimeni nu mai poate face abstracție de tezaurul cultural existent și orice creație literară implică o convenție și raportarea la acesta. Este ceea ce în teoria textului poartă numele de intertextualitate. Vom urmări cum să sint integrate expresiile idiomatice în structura de suprafață și implicațiile acestei integrări în structura de adâncime a textului **Stau să mă consolez...**

*Un gureș și obștesc descînt era
pe-aproape și departe,
iar El privea...*

(L. Blaga)

*... Apoi veni și rîndul omului.
Luînd țărâna din pămînt,
Creatorul îi modelă, obosit,
făptura.
Rotunjind în palme
ultimul boț de humă,
îi aşeză capul pe trunchi
ca și cum ar fi pus punctul pe i
Stau să mă consolez:
nu văd de ce m-ar supără
că-n aceeași zi
Domnul mai făcuse fiarele
 sălbaticice,
animalele domestice
și toate tîrtoarele.
Nu-i nimic, mă gîndesc,
de ce să fiu suspicios
tocmai eu, un biet muritor,
dacă Dumnezeu
a privit toate cîte a făcut
și toate erau bine făcute.*

Este o poezie în care originalitatea transmiterii mesajului derivă din evocarea unor imagini ușor recurgibile în expresiile consacrate "a așeza (a pune) capul pe trunchi" și "a pune punctul pe i". Dualismul interpretării — cea literală, denotativă, a secvenței "Rotunjind în palme/ ultimul boț de humă/ îi aşeză capul pe trunchi" și interpretarea raportată la existențul cultural — sporește efectul surprizei. Este o modalitate de producere a sensului prin opoziție, de răsturnare a imaginilor pentru ordonarea lurnilor: cea reală și cea creată de autor. Este și o tentativă temerară a scriitorului de a primeni mijloacele artistice utili-

zate. Plasarea în versul imediat următor a frazeologismului "a pune punctul pe i" denotă vocația ludică a poetului și forța de sugestie, frapîndu-ne cu "încorâță", dar și cu exactitatea utilizării expresiei poetice pentru reducerea nepertinenței semantice. În organicitatea împletirii lor rezidă forța de sugestie a mesajului.

Versurile următoare proiectează semnificația astfel conturată pe panorama sacramentală a procreației cu dublă orientare: în sfera sublimului și în cea a profanului. Sfîrșitul textului este semnalat tot prin mijlocirea intertextualității, și anume, prin evocarea versetelor biblice "a privit toate cîte a făcut / și toate erau bine făcute" — capacitate originală a autorului de a pune punctul pe i într-o situație care necesită consolare.

Analizele și observațiile referitoare la valoarea fenomenelor lexicale în procesul constituirii textului poetic au fost făcute la cursul special "Elemente de poetică lingvistică" de la Facultatea de Litere a USM cu concursul studenților de la anul III, Silvia Croitoru, Maria Postică, Tatiana Gorzu și.a.

BIBLIOGRAFIE

1. Dragomirescu, Gh., **Mica enciclopedie a figurilor de stil**, Chișinău, 1993.
2. Ducrot, O., Schaeffer, J-M., **Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului**, București, 1996.
3. Iliescu, A., **Poezia simbolistă românească**, București, 1985.
4. Irimia, D., **Gramatica limbii române**, Iași, 1997.
5. Mihăilă, E., **Textul poetic. Perspectivă teoretică și modele generative**, București, 1995.
6. Scarlat, M., **Istoria poeziei românești**, vol. IV, *Momente și sinteze*, București, 1990.

IZVOARE

- Romanciuc, V., **Un timp fără nume**, Chișinău, 1996.

CÎND CRITICA NU-ȚI PRICINUIEȘTE DURERE sau MĂRTURISIRI ÎN ȘOAPTA

Dialog: Tatiana ROTARU —
Mihail DOLGAN

— Dle profesor Mihail Dolgan, cititorii noștri sunt curioși să afle de unde își trage obîrșia neamul dolgănesc.

— Cam de prin părțile de unde rîul Răut își începe izvoarele, mai exact, dintr-un sat de la nordul Moldovei, Rădiul Mare (fosta comună Dondușeni, județul Soroca), părintii fiindu-mi Irina Danilenco-Brânisteru și Dumitru Dolgan (unul dintre cei 18 copii ai lui Ioan și Sonia Dolgan!). Firi poetice, în anul nașterii mele (1939), au avut frumoasa idee de a sădii în fața casei un nuc — Nucul lui Mihaiță, care de atunci încocăcează îmi tot numără toamnele tot mai aurite și tot mai singure, căci casa părintească mă aşteaptă acum cu ușile înciate...

Într-o veche carte din 1867, *Analele Comitetului de Statistică al regiunii Basarabia*, vol. 2, p. 217, editată în limba rusă la Chișinău am descoperit (nu fără ajutorul colegului meu de la Academie, Vasile Ciocanu) o foarte interesantă mărturisire a unui fost proprietar de pămînt al satului Rădiul Mare, în legătură cu felul de a fi al moldovenilor de prin părțile locului. Acest proprietar de pămînt se numea A. Brijozovski și scris negru pe alb: *Spre cinstea locuitorilor moldoveni din părțile loțului pot fi aduse o sumedenie de calitate minunate. Obiceiurile lor se întemeiază pe cea mai sinceră venerație față de religie, cinstă și soveste... Am trăit în Rusia în mai multe regiuni ale întinsului ei*

Mihail DOLGAN

nemărginit, am studiat diferite popoare, naționalitățile ce-o compun, însă nicăieri n-am întîlnit un popor atât de slăvit și de cinstit, atât de bun și de o înaltă moralitate ca moldovenii de aici, din Rădiul Mare. Mi-ar plăcea să cred că aceste mult prea frumoase spuse ale unui străin la adresa consătenilor mei sunt valabile și astăzi, peste 132 de ani, cînd satul Rădiul Mare are peste 275 de ani de la întemeiere.

— V-ați născut sau ați devenit critic literar?

— Am venit în critica literară din poezie și publicistică: după vreo patru cinci caiete de versuri din anii '50 (unul bine apreciat de Liviu Deleanu, altul — de Valentin Roșca) și după zeci de articole la zi, publicate în gazeta raională "Tribuna" (din fostul raion Tîrnova), mai tîrziu — în gazeta studentească "Кишиневский университет" și în presa republicană, am început să mă consacru criticii literare, prima mea lansare reală fiind articolele din "Cultura Moldovei": *Oximoronul în poezia moldovenească și Poezia și culorile*, ambele apărute în anul 1963. M-am afirmat treptat, fără zarvă și fără a epata prin răsturnări zgomotoase de nume sau cărți. Găseam placere mai ales în analiza concretă a figurației metaforice sau simbolice, prin care cutare sau cutare condeier reușea să genereze stări lirice inedite, un frumos poetic incon-

fundabil. În să constat că cel mai bine, mai în elementul meu m-am simțit ca critic literar în scurtul răstimp cînd nu cunoșteam personal aproape pe nici un scriitor. Cînd am început să-i cunosc îndeaproape, judecăările mele au devenit mai precaute, mai puțin degajate, mai "strîmtorate" oarecum.

— Îl dați dreptate lui George Călinescu care susținea că pentru a deveni critic literar trebuie mai întîi să ratezi cît mai multe genuri literare?

— Sînt nevoit să-i dau dreptate, de vreme ce am "păcatuit" și eu în sfera creației. După cum am mărturisit mai sus, am scris la început de cale vre-o cinci caiete de versuri, precum și zeci de nuvele și povestiri, un început de roman, o mulțime de reportaje, apoi am adunat aforisme, maxime, cugetări sentențioase, caiete întregi de poezii etc. Cînd George Călinescu decreta paradoxul că "nimeni nu trebuie uns critic înainte de a fi ratat un cît mai mare număr de genuri literare", avea în vedere, desigur, cunoașterea din interior de către critic a chinurilor creației și a pravilelor ei estetice. Cum poți să te pronunți, bunăoară, asupra calității unei poezii, dacă tu nu ai habar de cum se plăsmuiește o metaforă sau un simbol, cum se găsește o rimă rară sau niște armonii inedite, ce este o situație poetică ș.a.m.d.?

— Aveți niște poeti preferați?

Apreciați un anumit tip de poezie?

— M-am străduit întotdeauna să cuprind, să înțeleag și să mă bucur de toate formele frumuseții poetice, de toate tipurile posibile de lirism. Folosindu-mă de o metaforă străină, voi zice la fel: niciodată n-am să înțeleag de ce, ridicînd în slăvi orhideea, ar trebui să înjosim floarea-soarelui, și, dimpotrivă, de ce preamăring floarea-soarelui, ar trebui să călcăm în picioare orhideea. Așa e și în lumea literaților — toate talentele sunt frumoase în felul lor.

— Se spune că sinteți foarte principial...

— În actul meu de investigație critico-științifică m-am condus de următoarele principii-crez:

— să scriu aşa cum simt și cum gîndesc, judecînd opera literară în funcție de valoarea ei estetică și nu de factorii extraliterari;

— să fiu drept cu mine și, în același timp, să fiu drept cu scriitorul și cu cititorul (faptul acesta m-a ajutat să susțin cărți pe care foarfecele cenzurii totalitare au cercat să le "taie" sau chiar le-au "tăiat" și să apar cauza unor poeti rău văzuți la "palat");

— să mă străduiesc să nu plac, cu orice preț, nimănui, nici chiar mie însuși;

— să rămîn eu însuși în orice împrejurări, fără a aștepta să văd dincolo bate vîntul (în mai tot ce am scris m-am zbătut să-mi afirm și să-mi apăr modul meu de a fi în viață și în critică, chiar dacă a fi tu însuși în timpuri dificile, cînd toți îți "dictează" despre cine să scrii, cum să scrii și cam ce să scrii, este extrem de dificil);

— să stau cu față spre toți scriitorii și să dau fiecăruia ce-i al său, fără a-l vătăma (totodată, n-am căutat să obțin aprobarea tuturora, fiind convins că o atare situație e imposibilă, cum imposibil este a privi la întreaga varietate a lumii cu o singură pereche de ochi);

— să critic pe oricine, dar să nu urasc pe nimeni, înînd bine minte că cel o dată criticat, de două ori trebuie vorbit de bine cu alte prilejuri.

— Care este calitatea indispensabilă unui adevărat critic literar?

— Onestitatea. Ea este totul sau aproape totul. Poetul italian Petrarcha zicea: "Prefer un om fără cunoștințe literare, decât cunoștințe literare fără om". Evident, conjugarea cunoștințelor literare cu omenia este o operație nu dintre cele ușoare, iar în cazul criticii literare ea reprezintă chiar o piatră de încercare. Probitatea morală reprezintă o condiție sine qua non a judecății de valoare. Cineva spunea că a fi onest înseamnă a recunoaște valorile primordiale ale

operei, nu a semnala petele din soare.

— Ati știut să apărați scriitorii sau, mai bine zis, scrierile neagreate de regimul comunist?

— Atunci cînd doi critici tăbărau asupra unui scriitor, niciodată nu eram al treilea. Dimpotrivă, căutam în fel și chip să arunc un colac de salvare celui căzut la strîmtoare. La momentul oportun am luat apărarea, prin intervenții polemice și argumente probante, mai multor cărți de poezie ostracizate de către critica obtuză sau chiar arestate de "paznicii literari" ai regimului: volumele *Dealuri* de N. Esinencu, *Ornic* de P. Botu, *Mitul trandafirului* de L. Lari, *Inima și tunetul* de L. Damian, *Temerea de obișnuință* de M. I. Cibotaru, *Săgeți* de P. Cărare și a.

De multe ori am abordat anumite teme sociale și cu scopul (tactică-diplomatică) de a lua apărarea unor poeti talentați, care, pe atunci, erau mușrați cum că ar neglijă problemele contemporaneității, punindu-le în mînă în felul acesta un atu salvator. De oatăre "analiză" au beneficiat P. Mihnea, L. Damian, I. Vatamanu, L. Lari și alții. N-am stat de o parte nici atunci cînd unele dintre criticii generației mele (și nu numai!) au avut diverse probleme.

— Vă rugăm să vă referiți la dificultățile întîlnite în cariera Dumneavoastră.

— Amintindu-mi de cele pățite și îndurante de-a lungul celor patru decenii de activitate, în să constată că viața criticului este țesută mai mult din spini decât din floră, se constituie mai mult din amărăciuni și neplăceri decât din bucurii și satisfacții. O primă amintire ar data din 1956. Lucram contabil în satul natal. A fost suficient să public în gazeta raională "Tribuna" un articol de atitudine, în care i-am criticat pe podgoreni pentru că au purces la curățatul viței de vie cu mare întîrziere, din care cauză o mulțime de muguri zăceaau rupti pe pămînt, și imediat președintele de colhoz m-a eliberat din post, zicîndu-mi: "Nouă nu ne trebuie astfel de contabili, care să

ne facă de rîs colhozul". Cam de pe atunci am hotărît în sinea mea să mă fac critic literar, în ciuda faptului că mama mă ruga să nu merg pe calea aceasta atât de primejdioasă și atât de ... "necreștinească" ("Cum să poți dormi liniștit, cînd știi că ai criticat pe cineva, iar acel cineva suferă, căci e om!").

Fiind deja student la universitate, în 1959, am publicat — în gazeta "Кишиневский университет" — un reportaj critic intitulat *Înțrebările lipsesc...* (era vorba despre un seminar la comunismul științific, față de care studenții nu prea manifestau interes). Mi-am aprins paie în cap: conducătorul grupului a organizat o adunare specială, în cadrul căreia m-a muștruluit în fel și chip în fața colegilor.

Tot fiind student, țineam frecvent lecții în fața oamenilor muncii din republică. Dorind să popularizez creația lui George Coșbuc, care, nu cu mult înainte, fusese pentru prima dată editat în Moldova, îmi argumentam aserțiunile mele despre pace și război, despre pămînt și dragoste cu anumite poezii din marele poet ardelean (declamarea lor îl emoționa pe țărani pînă la lacrimi). Ca la comandă, s-a găsit un publicist albastru la inimă, dar cu post de răspundere, care, organizând o lecție de verificare m-a "fericit" cu un foileton chilometric publicat în "Tinerimea Moldovei".

Prin anul 1965, cînd lucram la Academia de Științe în calitate de laborant și prezentam lunar la Televiziunea Moldovenească revista "Nistrul", am îndrăznit să formulez niște observații critice mai dure despre un ciclu de versuri aparținînd unui poet, care urma să devină prim-secretar al Uniunii Scriitorilor din Moldova, reproșîndu-i (între paranteze!) și următorul fapt concret: "Cît se mai poate oare scrie despre "săpatul" fintinilor, dacă nu venim să aducem nimic inedit?". Atâtă mi-a trebuit! Un scriitor consacrat și cu autoritate i-a sărit imediat în apărare (era nevoie oare?!), tăbărînd asupra mea — de pe paginile

"Tinerimii Moldovei" — și "punîndu-mă la punct" în termenii cei mai urîți posibili.

Și mai violente au devenit atacurile atunci, cînd am început să editez cărți și să mă angajez în polemici. Vîrind să mă scoată din brazdă și să mă înnegrească în ochii lumii (proverbul însă glăsuieste: "Înnegrind pe altul, nu te albești pe tine!"), un critic de notorietate a stîrnit vorba cum că subsemnatul s-ar "inspira" din cercetători români, fără a-i cîta. Acest urît procedeu de răfuială a făcut barbă în Moldova, căci de pe urma lui au avut de suferit — pe nedrept — mai toți criticii din generația mea.

Cînd se părea că apele s-au limpezit, mă pomenesc cu altă năpastă: cu un "vigilent" care avea în mîini și pîinea, și cuțitul. Pentru faptul că am luat sub aripă pe un poet rău văzut la "palat" (pe N. Esinencu), în același timp criticînd pe un recenzent oficios, susținut de același "palat", cartea mea **Conștiința civică a poeziei contemporane** (1976) a fost amenințată de cuțitul cenzurii totalitare. Numai grătie intervenției prompte și diplomatice a lui Simion Cibotaru **Conștiința civică**... a ajuns pe polițele librăriilor, deși într-un tiraj de două-trei ori mai mic.

Mai tîrziu aprecierile înalte de care s-au bucurat în multe dintre articolele mele poetii Liviu Damian și Grigore Vieru au provocat atîta iritate și animozitate, atîta invidie albastră și ranchiușă, încît unii scriitori, mai ales dintre veterani, nemaiputînd suporta laudele la adresa altora, au încercat să se răfuiască cu mine prin recenzii interne, dezaprobatore, caustice sau prin scrisori particulare de intimidare. Astfel, un poet, cu care, de obicei, începea șiragul ierarhizărilor valorice de pe vremuri și despre care am scris multe pagini de bine, dar și — unele — critice, afirma, într-un aviz menit colegiului redațional al revistei "Nistrul", cum că toate materialele criticului M. Dolgan despre Gr. Vieru și L. Damian (poeti pe care dumnealui

nu-i prea avea la inimă) sînt, nici mai mult, nici mai puțin, niște "articole primejdioase", cu "păreri subiectiviste", cu "adunături de ditirambi".

Același poet (Deputat în Sovietului Suprem al Uniunii R.S.S.), de astă dată într-o scrisoare oficială pe adresa mea, mă amenința cu toată seriozitatea că dacă nu voi proceda aşa cum îmi cerea s-o fac, atunci, citez: "iartă-mă, eu am să-ți fiu popă, poate chiar mitropolit...". După care continua orgolios, pentru a mă da cu totul gata: "Iți scriu epistola asta în mod oficial cu unele copii la unele instanțe".

Un alt poet vîrstnic, ușor irascibil și pendușind între extreme, în urma unui articol de problemă, care conținea observații drastice și la adresa proprietăților cărți, mi-a expediat o scrisoare mînoasă (pe hîrtie de toaletă!), unde îmi interzicea categoric să mă mai ating de acum înainte de operele sale, altfel știe el ce-o să-mi facă... A uitat, probabil, de adevărul semnalat încă de A. Russo (în 1856): "Orice se publică, gramatică, istorie, manuale, poezie sau filozofie, este proprietatea nemărginită a criticii, ori de unde vin...".

Și tot aşa... Mai încearcă și spune adevărul critic pînă la capăt!

— Dar, negreșit, ați avut și unele satisfacții?

— Desigur, au fost atitudini și de altă natură, ca aceasta a lui Liviu Damian: "Sănătos ca pîinea fii/ Bine faci — bine să ai./ Cum ai fost — aşa rămîi:/ Bard și critic, brad de plai" (Lui Mihail Dolgan, 1979). Sau ca acest fragment de scrisoare al cunoscutului istoric literar Gheorghe Bogaci: "Stimate Mihail Dolgan!.. Am citit acum recenzia ta O poezie a demnității umane (din "Moldova Socialistă", 1984, 18 septembrie), în care te recunosc de subtil critic literar, de serios om de știință, și de OM CINSTIT!!!... Dar pentru că aici, în fundul Siberiei, eu unul nu pot procura volumașul lui Hadârcă (e vorba de *Lutars*, 1984 — M.D.), de care m-am îndrăgostit în urma recenziei D-tale,

rogu-te, fă un gest frumos și-mi expediază volumașul poetului..." (Irkutsk, 13 octombrie 1987).

— **Care sunt caracteristicile definitorii ale generației de critici din care faceți parte?**

— Pleiada de critici literari a lui Mihai Cimpoi și Ion Ciocanu, din care fac parte și eu, a beneficiat de două perioade de înnoire a societății, foarte favorabile spiritului critic veritabil: la început de cale — perioada "dezghețului" hrușciovist, instaurată în locul cultului personalității, și în plină maturizare — perioada "restructurării" și a deșteptării conștiinței naționale, ce a detronat regimul totalitar. Trezia și clarviziunea acestor perioade au făcut și fac ca fiecare om de litere: prozator, poet, critic literar, cercetător științific să reprezinte ceea ce reprezintă el de facto, fără adaosuri, dar și fără scăderi de calitate, să privească cu ochii deschiși la valori și nonvalori, să spună lucrurilor pe nume, să opereze cu adevăruri mai mult sau mai puțin întregi. În răstimpul dintre cele două perioade menționate mai sus, deseori au fost exagerate valorile mici și diminuate valorile reale, talentul a fost "căutat" în aşa-zisa potcovire ideologică și nu în potcovirea estetică. Astăzi trebuie revizuită și normalizată (nu răsturnată!) balanța ierarhizării valorilor noastre artistice.

— **Cine dintre scriitorii contemporani a înțeles mai bine și mai profund funcțiile și rosturile criticii literare?**

— Doar unul singur, Nichita Stănescu. Afirând că o literatură fără critică literară este o literatură oarbă, el conchidea: "A apără cauza criticii, înseamnă a apără cauza literaturii. Cine se supără pe oglindă, înseamnă că trăiește la cîmp... Laud critica aceea care mă înțelege — cu recunoștință. De asemenea, laud critica aceea care mă nedreptășește, tot cu recunoștință, pentru că dreptul ochiului este acela de a privi, iar dreptul scriitorului singuratic este acela de a fi citit de către fratele său" (*Despre critică*).

Vor ajunge oare vreo dată scriitorii din Moldova la înălțimea acestei conștiințe critice a genialului Stănescu?

— **În final Vă rugăm să reveniți la statutul criticii literare.**

— Dacă vrem să fim drepti cu noi însine, cu scriitorul analizat și cu cititorul, o altă cale pentru critică nu poate exista decât numai de a spune lucrurilor pe nume în mod civilizat și, pe cît se poate, prietenește, fără orgoliu — și atunci cînd lucrarea este de aleasă calitate, și atunci cînd valoarea ei lasă de dorit, și atunci cînd ea este cu desăvîrșire mediocră. A pluti în indecizie și nonopțiune sau a îmbrăca toga lui Zoil, hulitorul lui Homer, nu ține de critica veritabilă. Adevărul, chiar cel mai neplăcut și mai dureros, poate și trebuie să fie rostit cu demnitate și fără insulte în aşa fel încât să se vadă bine adevărul, dar și bunăvoița, bună-cuvînța, omenia. Căci dacă e adevărat că frumosul artistic nu poate fi slujit cu bîta, nu e mai puțin adevărat că același frumos nu poate fi nici apărat cu bîta. Ca să fii obiectiv în critică (în limitele posibilității), trebuie să respecti nu numai legile riguroase ale esteticii, ci — neapărat — și legile riguroase ale eticii. Ura, ranchiuna și invidia sunt incompatibile cu rațiunea de a fi a criticii literare. Într-o scrisoare către Ganskaia, Balzac mărturisea nici că se poate mai sincer: *Cît de dulci sunt obiecțiile critice, care se desprînd de pe buze prietenești; în ele ai toată crezarea; ele îți strecoară în suflet amăraciune, căci nu te îndulcești de faptul că sunt juste, însă ele nu-ți pricinuiesc durere.*

Florin GRINEA
lași

GHID DE ÎNVĂȚARE LA LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ*

LĂMURIRE

Studiul limbii și al literaturii noastre în gimnaziu ori liceu se conturează ca o activitate intelectuală aparte deoarece îmbină (sau ar trebui să îmbine!) într-o perfectă armonie *cunoașterea științifică* — materializată atât prin înșurirea normelor limbii sau ale teoriei literaturii, cît, mai ales, prin cultivarea deprinderilor de a "opera" cu asemenea norme — și *cunoașterea artistică*, realizabilă în procesul de receptare a textelor beletristice.

Aventura cunoașterii nu este, însă, lipsită de riscuri atâtă vreme cît nu dispui de un "echipament" adecvat; or, tocmai asupra adecvării echipamentului oferit de specialiști (profesori, cercetători) — între care se afirmă Constanța Bărboi (1), Iustina Itu (2) și, mai cu seamă, Constantin Parfene (3) — am dori să facem cîteva sugestii — sperăm, folositoare în primul rînd elevilor dar, poate, și îndrumătorilor lor; acestora din urmă le-ar permite, credem, retrăirea momentelor primei lor călătorii întru Cunoaștere. Numai retrăind din plin prima tentativă, se poate realiza o certă colaborare elev — profesor și elibera (nădăduim!) rutina ce ne transformă demersul în reeditarea inutilei ascensiuni a lui Sisif (inutilă fiindcă a fost golită de orice semnificație).

Am optat pentru *sugestii* — și nu pentru *recomandări, indicații, sfaturi* — atât din cauză că *sugestia "desmărginește"* (cum ar spune Noica), chemîndu-ne la competiția cu noi însine, cît și pentru că am voit a alcătui un ghid mai altfel, un ghid "posibil", în cadrul căruia o "știință" (a limbii, a literaturii) să se întrepătrundă cu arta cuvîntului (literatura artistică); or, *Arta "lucrează"* cu sugestia: "Poezia — spune Arghezi — e presimțire, bănuială, incertitudine și aproximativ /.../. Substanța poeziei și ființa ei întreagă vin din "mi se pare", din "parcă", /.../ — din teritoriul imens al închipuirii..." (4). Nu am vrea, totuși, să se înteleagă că respingem arbitrar *modelul, îndrumarea, povârja*; intenția noastră este, doar, să îndemnăm spre configurarea unei opțiuni, nu să direcționăm imperativ către o anume opțiune.

Învățarea sistematică — singura profitabilă pentru aspirantul la Cunoaștere — include, printre formele sale, *studiu individual*, activitate intelectuală necesară explorării selective și pertinente a universului în care viețuim (5). Ideal ar fi ca, în paginile ce urmează, să abordăm întreaga problematică a acestui complex fenomen care este studiul individual; nu ne vom angaja într-o astfel de întreprindere deoarece autorii menționați (vezi (1), (2), (3), (5)) / aproape epuizează subiectul în discuție. Noi vom încerca însă a ne concentra atenția asupra "instrumentarului" necesar studiului individual; din acest instrumentar elevii cu care am colaborat au optat pentru oferta făcută de Constantin Parfene, alegînd *nota de studiu, fișa-conspect* (vezi, *Literatura în școală*), *comentariul literar, compunerea tip "paralelă"* (vezi, *Compozițiile în școală*). Se impune a

* Cu acest material introductiv începem publicarea unui amplu ciclu de *fișe-consp*ecți la limba și literatura română și de *comentarii literare* oferite revistei noastre de către profesorul ieșean Florin Grinea.

aminti faptul că aceste "unelte" au fost ușor adaptate pentru a corespunde parametrilor personalității elevilor, adaptare acceptată de mai multe serii succesive de elevi.

Referitor la problematica generală a *studiului individual* trebuie, totuși, să facem niște precizări: a) singura motivație reală pentru această activitate intelectuală rămâne *interesul pentru Cunoaștere* (neactivat constant, acest interes se pervertește ușor în neproductiva "obligație școlară"); b) lectura — element "vital" al studiului — trebuie să fie un "eveniment al cunoașterii" (6) pentru a putea genera o (posibil!) nouă interpretare a textului literar/ "... nimeni n-a interpretat definitiv o mare poezie, ideea ei latentă crește mereu și rămâne la infinit producătoare de sugestii." (7) /; c) alegerea "uneltelelor" adecvate (necesare completării "echipamentului" despre care vorbeam) este totdeauna problema echipei elevi — profesor (rezolvarea problemei se bazează pe cunoașterea parametrilor personalității fiecărui elev, cunoaștere realizabilă cu ajutorul specialiștilor de la Laboratorul de orientare școlară sau, la nevoie, printr-o baterie de chestionare alcătuite chiar de profesorul de Limba și literatura română).

Nominalizând "uneltele", a căror folosire o recomandăm pentru că a dat bune rezultate atât la gimnaziu cât și la învățămîntul profesional și liceal (liceu industrial, cursuri de zi și serale, precum și la liceele teoretice) — pe parcursul a, circa, douăzeci de ani, am prezentat, de fapt, configurația ghidului nostru: o parte, alcătuită din *fișe-consppecți și note de studiu*, va cuprinde noțiuni referitoare la limbă, cuvînt, stil (limbaj), teoria literaturii, istorie literară românească; o altă parte, formată din *comentarii literare "posibile"*, *note de studiu și compunerî tip "paralelă"*, va sugera modele de compozitî școlare; în fine, o ultimă parte va propune sugestii pentru alcătuirea chestionarelor necesare cunoașterii elevului (atunci cînd nu se poate apela la un laborator de specialitate). Materialele pe care le oferim vor fi grupate pe criteriul tematic numai în partea compusă din *fișe-consppecți și note de studiu*, pentru celelalte părți acțiunea de grupare nefiind, obligatoriu, necesară.

Exprimăm întreaga noastră gratitudine Doamnei inginer Loreley-Christine Buchholtzer care a realizat întreaga tehnoredactare computerizată a modestelor noastre pagini.

PRELIMINARII

Nota de studiu — preluată din *Literatura în școală* (3), este un posibil "nucleu" pentru fișele tip "teze", "plan", "consppecți" (*id.*) ori pentru compozitî (comentariu literar, compunere tip "paralelă") deoarece în această notă se consemnează un "fapt", aparținînd limbii — în general, limbajului poetic, teoriei ori istoriei literaturii, ceea ce permite formularea unor observații personale. Aceste observații atestă capacitatea elevilor de a "extragă" și "opera" cu informația și de a-și cultiva spiritul creativ. Acuratețea alcăturirii *notei de studiu* este un semn sigur al trecerii de la lectura metodî dirijată spre captarea informației la lectura de profunzime, generatoare de cunoaștere și, în timp, de placere; redactarea expediată a același material indică, mai totdeauna, ori o lectură a cărei regulă "... principală de metodă..." (8) nu mai este "...reprezentarea expresivă a sensului intelectual și emotiv al unui text..." (*id.*) ori chiar omiterea lecturii în favoarea transcrierii — mai mult sau mai puțin selective — a unor păreri împrumutate din prefete, comentarii standard, articole de largă popularizare și. a.

Aplicații

A. Ars poetica

"Ce e poezia? Înger palid cu priviri curate,

Voluptos joc cu icoane și cu glasuri tremurate,
Strai de purpură și aur peste țărîna cea grea." (9).

"Poezia [...] e umbra și lumina care catifelează natura și dă omului senzația că trăiește cu planeta lui în cer...". "... e umbra vieții trăite, o umbră ascunsă în frumuseți grăite." (4).

Obs. Promotor* al "esteticii uritului", Tudor Arghezi se manifestă aici ca un romantic de cea mai pură esență.

B. Conotații:

"Limba noastră-i o comoară

În adâncuri înfundată, (s.n. — F.G.)

Un șirag de piatră rară

Pe moșie revărsată." (10).

Obs. Al doilea vers trebuie înțeles, în primul rînd, ca referire la adâncul ființei noastre naționale și doar în al doilea rînd ca "aluzie" la vechimea, în timp, a limbii pe care o vorbim. Numai din adâncul sufletului nostru limba — prin care ne afirmăm ca o comunitate unitară — se poate revârsa pe întregul pămînt românesc.

C. Numele personajelor la Caragiale

Cațavencu: "... cu silabele lui stridente și cu conturul ridicol, redă perfect pe demagogul *latrans*." (11).

Obs. Pentru remarcă lui Ibrăileanu numele "suficient" putea fi și *Cațaveicu* (vezi *Neicu!*). Introducînd un *n* — ceea ce produce, la prima vedere, o aglomerare consonantică: *nc* — Caragiale ne trimite, probabil, la cuvîntul *venal**; Cațavencu demonstrînd din plin că posedă asemenea caracteristică: *venalitate**.

D. Limbaje (sensuri)

I. "... orice sistem de semne simbolice..." (12) necesar intercomunicării;

între sisteme: *Limbajul articulat* a cărui realitate de bază este "actul lingvistic" (*id.*).

II. "... ramificații sociale, ca urmare a folosirii limbii de diverse categorii de oameni." (13); sens echivalent cu *variante, stiluri funcționale*.

Obs. Ambele accepții se referă la "realități lingvistice" în circulație dar de la precizarea lui E. Coșeriu (12) — precizare absentă la Al. Graur (13) — se trece firesc spre definirea limbii drept "sistem de izoglose" (12) existînd ca "memorie a unor acte lingvistice" (*id.*).

Alcătuirea *notei de studiu* poate părea un exercițiu atât de simplu încît ajunge să frizeze banalitatea; aparența înșală! La o privire mai atentă se constată că "faptele" puse în discuție nu aparțin "convenționalului" la care trimit, cu insistență — din păcate, *Manualul de limba și literatura română*. Sesizarea neconvenționalului mărturisește despre o foarte bună *mobilitate intelectuală* a școlarului, caracteristică, de multe ori, incomodă — în raport cu *capacitatea intelectuală* a aceluiași școlar — pentru mult prea mulți "îndrumători" în ale Cunoașterii.

Fișă-conspect — "formă sintetică de consemnare a aspectelor esențiale ale unei probleme pe baza mai multor surse bibliografice" (3) — se poate realiza, după o constantă pregătire a elevilor, fie în ultima clasă de gimnaziu, fie în prima clasă liceală (ideea continuității pregătirii în aceeași manieră se impune de la sine!). Asistența oferită de către profesor colaboratorilor săi, elevii, rămîne — de regulă — permanentă, mai ales în ceea ce privește identificarea și selectarea materialului documentar necesar redactării fișei-conspect. Acest "instrument" al muncii intelectuale este, prin natura lui, și "modelul" ce se impune a fi urmat (cu destulă strictețe pentru a da naștere la tensiuni!) și "finalul" care încoronează efortul de eficientizare a studiului individual; depinde de tactul profesorului ca încoronarea să se realizeze cu întregul ei fast.

Adaptarea acestui tip de fișă se reduce la modul de punere în pagină pe două coloane: coloana din stînga cuprinde "idei" (ca într-o fișă-teze) și cuvinte ce se cer explicate; coloana din dreapta conține citate (extrase) care "susțin" și, în general, amplifică ideile. Structura fișei este, în general, aceasta: *definirea noțiunilor, caracteristicăi, clasificării, surse bibliografice, exerciții* ("modelele" sănt

prezentate în "capitolul" referitor la noțiuni despre limbă, cuvânt, stil (limbaj), teoria și istoria literaturii).

Compunerea tip "paralelă" — poate valorifica, în urma unui constant "antrenament", originalitatea observațiilor consemnate în notele de studiu. Pentru a convinge, oferim cîteva sugestii.

1. Pornind de la părerile lui Al. Philippide (14) și E. Simion (15) referitoare la Calistrat Hogaș, Geo Bogza, Mihail Sadoveanu se poate formula următoarea observație asupra *sentimentului naturii* la cei trei scriitori: primii doi *umanizează natura*, relevînd similitudinile între destinul acesteia și soarta ființei umane, în timp ce al treilea *trăiește destinul naturii* aşa cum, la începuturi, omul trăia mitul. Hogaș ia act de "sublimul" natural ca un intelectual de formă clasică, "cenzurat" de o amabilă ironie; Bogza intră în "corespondență" (într-o manieră similară celei simboliste) cu "dramele" naturii; Sadoveanu este un "fragment" de natură care, aidomă picăturii de rouă, răsfîrgea întreaga existență naturală, pe cît de familiară pe atît de misterioasă pentru noi.

2. Tema *destinului asumat* aşa cum apare în vizuinea lui L. Blaga — **Am înțeles păcatul...** (16) și T. Arghezi — **Inscripție pe un portret** (17). Ambele poeme sînt convîngătoare argumente în favoarea supremei opțiuni a artistului autentic ce-și sacrifică marea iubire (Arghezi) ori soarta în limitele firescului (Blaga) pentru aceea creație prin care omul poate accede la Divinitate. Strofei a patra din **Inscripție pe un portret** îi răspund versurile blagiene, parcă săpate în stîncă: "Sunt tremur de fericire: / Ziua întreagă deasupra mea / puterile păsărești au arătat în triunghiuri / spre ţînte luminoase". Înălțarea spre aceste "țînte luminoase" — simbol al autenticiei și nemuritoarei creații artistice — îl face pe Blaga să renunțe la fireasca fericire (idee exprimată în versurile trei — nouă) și să se "scuture" de sine însuși "ca un cîine, ce-a ieșit dintr-un rîu blestemat." Idolatrizînd femeia iubită — "Făptură vrăjitoare și duioasă" — Arghezi își reprimă încrîncenat elanurile erotice deoarece sufletul său e închinat *Marii Arte* prin care se poate aduce o clipă de fericire omenirii: "Durerea noastră — aduce cald și bine/ Celor hrăniți cu jertfele din noi." Imaginea tragică a iubitei asemuită iederii "Rămasă-n legănare și pustiu" amplifică pînă la martiraj sacrificiul artistului creator, permîșîndu-ni-se, astfel, apropierea de această covîrșitoare personalitate care este *Poetul*.

În sfîrșit, reproducem mai jos o compunere "paralelă" realizată în anul școlar 1980-1981:

Contribuția lui George Coșbuc și Octavian Goga la dezvoltarea poeziei românești

Atît George Coșbuc cît și Octavian Goga sînt scriitori ce se afirmă în perioada posteminesciană, însă influența poeziei lui Eminescu este mai accentuată la Goga, dominîndu-i activitatea literară.

Goga și Coșbuc provin din așezări rurale ardeleniști cu medii diferite de cultură și civilizație.

G. Coșbuc provine din mediul spiritual românesc al Năsăudului (sat Hordou), unde tradițiile, obiceiurile s-au păstrat intacte.

O. Goga s-a născut în Rășinarii Sibiului, localitate asediată de maghiari, unde cultura și spiritualitatea românească era înăbușită.

Ambii scriitori sînt originari din familiile de preoți cărturari, deci sînt crescuți într-o atmosferă religioasă, binefăcătoare pentru cultura ce au asimilat-o. Tematica abordată de cei doi scriitori este, în mare parte, diferită, deși ambii încearcă să alcătuiască monografii lirice ale satului transilvănean.

Coșbuc abordează teme și motive reprezentînd o împletire de clasicism și romantism, exprimînd senzația de robustețe, de energie, de optimism și dînd senzația de muzicalitate silabică și naturalețe în limbaj.

Datinile și obiceiurile, ritualurile, iubirea și natura, războiul de independență, istoria ca posibilitate de protest reprezentă opera bogată și foarte variată a lui Coșbuc, operă ce se bazează pe o solidă cultură clasică, o cunoaștere largă, cuprinzătoare a literaturii vechi și moderne.

În activitatea sa de traducător (asemănare ce îl așează mai aproape de Eminescu, cu înclinații spre literatura și mitologia indică, dar nu numai atât), Coșbuc a recepționat numeroase sugestii, motive și atitudini pe care le-a prelucrat în opera sa literară, adăugînd elementul autohton, deci îmbogățind patrimoniul literar românesc și universal.

Manifestările esențiale în universul literar al lui Goga prezintă intelectualii satului, luptătorii, artiștii, exploatarea socială și națională, natura ca permanență a spiritualității românești în context popular.

Poezia lui Goga este o poezie protestatară cu aspect mesianic, el fiind un poet profet, "interpret al năzuințelor unei întregi colectivități".

Sentimentul dezrädăcinării ce apare frecvent în poezia lui Goga îl așează pe acesta printre semănătoriști, mai accentuat decât pe Coșbuc. Scriurile sale au o notă sumbră, expresie a unei suferințe îndelung înhăbușite.

Astăzi în opera lui Coșbuc cît și în cea a lui Goga pulsează viața satului românesc sub aspect pitoresc, etnografic al tradițiilor, dar se oglindește și expresia luptei poporului român pentru dreptate socială și libertate națională.

Mesajul poeziei lui Coșbuc este mereu activ și actual, o moștenire prețioasă a epocii marilor clasici; Goga redă realist și obiectiv glasul celor mai durerioase patimiri ale țărănimii, îmbrăcate într-o limbă populară intelectualizată.

Atitudinea celor doi scriitori față de cultura strămoșească de tip rural reprezintă întoarcerea la obîrșia culturală, baza curentului semănătorist.

Mihaela Creangă (cl. a X-a)
Liceul Industrial "Tehnoton", Iași

Comentariul literar — compunere, în genere, acceptată, dar și contestată cu aceeași patimă rămîne un folositor exercițiu pentru elevi deoarece îi solicită să realizeze o lectură de profunzime, lectură fără de care nu se pot stabili "filiații" (3), "coordonate istorico-literare" (*id.*), nici sesiza valoarea estetică a textului lecturat, nici formula aprecierii asupra acestei valori. De asemenea, respectiva compoziție școlară își află locul — mai totdeauna — între subiectele de examen precum și printre temele ce se pot prezenta, oral sau scris, discută și evalua într-un timp scurt (10-15 minute), fapt ce nu afectează structura unei lecții curente. În sfîrșit, dar nu și în ultimul rînd, acest "tip" de compunere are o structură mai elastică decât aceea a *analizei literare*, gen de compoziție asupra căruia Al. Dima opină: "... nu există un model unic de analiză.../ mecanismul uniform al analizei nu poate duce decât la sacrificarea valorii specifice a operei." (8).

M. Eminescu, *Scrisoarea III*

Introducere:

1. "Localizarea" textului (momentul apariției; apartenență la curent/gen literar; precizarea speciei, a "seriei tematice" și a perioadei de creație; încadrarea fragmentului în opera și "geneza" operei).
2. Date despre autor (numai dacă prezintă relevanță).

Cuprins:

Precizarea "aspec- telor" propuse pentru comentare (în cazul nostru: structura de motive, compoziția, limbajul poetic) și mo-

Publicată în "Con vorbiri literare" la 1 mai 1881, *Scrisoarea III* aparține grupului de patru **Satire**, grup inclus de Titu Maiorescu în volumul de **Poesii** pe care îl editează la 21 decembrie 1883.

Ilustrativă pentru "a două fază a creației" / "În *Scrisori*, forma este pretutindeni bogată și strălucitoare." (11)/, poemă este o satiră romantică, prin excelență lirică, în care vibranta evocare a "vîrstei de aur" se armonizează cu pamfletul adresat pseudodelitelui aflată la cîrma societății, "clasă" incapabilă — în concepția Poetului — să distingă și să priceapă adevăratele valori culturale, morale, artistice, politice. Atitudinea violent-refractară a acestor "panglicari" îl va determina pe cel ce zămislește frumuseți și idei sublimi să se refugieză într-o lume a esențelor, inaccesibilă "canaliei de uliță".

Alcătuitoră ca o construcție antitetică — între un fabulos trecut istoric și un prezent derisoriu (ne referim la "prezentul" Poetului!), *Scrisoarea III*, opune, în fapt, motivul literar al "vîrstei de aur" (194 versuri) — constituind "teza" — pamfletului politic dezlănțuit — ca o veritabilă "antiteză" — pe 69 de versuri (209-278), după aceste secvențe urmînd

tivăția alegerii respectivelor aspecte.

"concluzia" (v. 279-282).

Echilibrul acestei "construcții logice" ar părea pericolit de existența unei a patra secvențe (v. 195-208) care, la o privire superficială, ar "izola" teza de antiteză; cele 14 versuri însă nu fac decât să "prelungească" firesc maiestuoasa atmosferă a primei părți, atmosferă care, cu esențele ei binefăcătoare, trebuie să ne apere de izurile pestilențiale* ale "prezentului mare".

Prima parte a poemei aparține, aşadar, motivului — cadru al "*vîrstei de aur*" în care se înglobează, succesiv, alte cîteva motive literare: a) motivul *visului* (v. 1-46), cristalizat într-o construcție metaorică rară: "Dară ochiunichis afară, înlăuntru se deșteaptă..." / În acest motiv, al *visului*, se circumscriu: motivul *lunii*, asociat celui al *metamorfozei* (v. 5-6); al *codrului* (ființă care "se înfloreasă" — v. 9); motivul *erotic* (armonizarea lumii cerești cu pămîntul, v. 15-20); cel al *expansiunii*, vizualizată prin copleșitoarea imagine a uriașului copac care umbrește trei continente (v. 22-39)/; b) un al doilea motiv *erotic*, aparținând terestrului (v. 49-56), prin care se realizează ieșirea din vis; c) *expansiunea imperiului* (conform legendei, v. 57-62), "fapt" relatat "cronicărește"; d) motivul *confruntării* — "diplomatică" și armate (v. 63-165) — În cadrul căruia se succed: motivul *codrului* (în construcție simetrică: "apărător" al neamului — v. 68; 136 — și, apoi, ca "tărîm de dincolo" — v. 172), cel al *identificării Conducătorului cu Neamul, cu Țara* (v. 79-84); 112-134; respectivul motiv literar reprezintă și unul din "polii" antinomiei, celălalt "pol" fiind dezinteresul și disprețul față de Neam și Țară, "trăsături" proprii politicienilor înfierați în pamphlet), al *lunii* (v. 172-173) și, pentru a treia oară, motivul *erotic*, "exprimat prin diafana scrisoare de dragoste" — în metru popular — "scrisă" de unul "dintre fiii falnicului domn" (v. 177-194), scrisoare ce încheie motivul "*vîrstei de aur*" și prima parte a satirei. Tonalitatea se schimbă în secvența de legătură (concentrată pe motivul *epigonismului*, v. 195-208), predominând amărăciunea și disprețul — "note" care iau locul exaltării și al admirării — pentru ca, în a treia parte, în pamphletul politic (v. 209-278), limbajul poetic să devină imprecație* și armă de distrugere în masă. În sfîrșit cea de a patra, — și ultimă — parte (v. 279-283) irupe prin cumplita invocare a neierătorului justițiar Vlad Tepeș, singurul în stare a restabilii ierarhia adevăratelor valori.

Încheiere:
Aprecieri generale
asupra textului comentat.

Scrisorile ilustrează etapa marii creații eminesciene, etapă încununată, în 1883, de publicarea poemului liric **Luceafărul**. Protestul romantic al Poetului împotriva unei societăți "însemnată" "cu pata putrejunii de natură" și-a găsit, în fiecare din cele cinci poeme, straiul "de purpură și aur" al limbajului poetic, limbaj sub al căruia "farmec limba română pare a primi o nouă viață" (Titu Maiorescu, *Prefață la volumul Poesii*, decembrie, 1883).

Comentariul literar poate avea ca "punct de plecare" notele de studiu — precum compunerea tip paralelă — dar și o "rezolvare grafică" cu ajutorul căreia s-ar releva conflictul ori dispunerea personajelor dintr-o operă dramatică sau epică.

I *Mitul Pămîntului — Mumă în epica modernă*

"... Ion e expresia instinctului de stăpînire a pămîntului, în slujba căruia

pune o inteligență ascuțită [...] și, cu deosebire, o voință imensă...

Sufletul său [...] simplu, frust și masiv [...] pare crescut din pământul iubit cu ferocitate /s. n. — F.G./ ... condiția lui umilă se topește în imensitatea simbolică a unei creații chtonice /s. n. — F.G./" (18).

"Pământul" e mumă la lumea întreaga, dar nu e mumă ca mumele celealte; el, ce naște, după ce îl crește, tot el îl măñincă, deoarece ori om, ori dobitoc, ori copac, ori floare [...] din pămînt cresc și tot în pămînt intră..." (19).

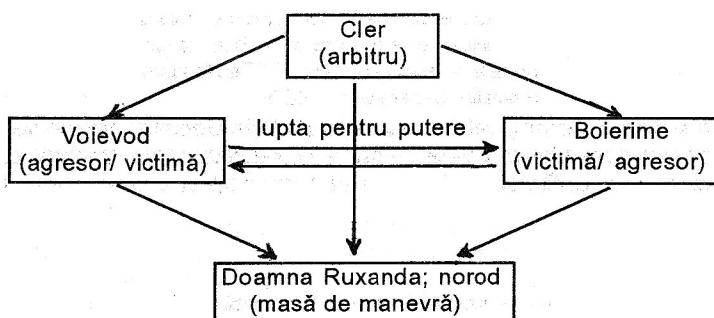
"Iubirea pământului-l-a stăpînit de mic copil [...] De pe atunci pământul-i-a fost mai drag ca o mamă... Cu o privire setoasă, Ion cuprinse tot locul [...] Simțea o plăcere atât de mare [...] Încît îi venea să cadă în genunchi și să-l îmbrățișeze [...] Nu se putu stăpini. Rupse un smoc de fire și le mototoli pătimăș în palme.

Sub sărutarea zorilor tot pământul [...] părea că respiră și trăiește [...] Glasul pământului pătrundează năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l. Se simțea mic și slab, cît un vierme [...] Brazda culcată îl privea neputinciosă, biruită [...] și atunci se văzu crescând din ce în ce mai mare [...] pieptul i se umflă, spinarea i se îndreptă, iar ochii i se aprinseră într-o lucire de izbîndă..." (20).

Obs. Insistența lui Rebreașu asupra "stării de patimă" a "personajului — axă" (18), (senzațiile contradictorii ale eroului — mai întîi "mic și slab" apoi "crescînd" urieșește — precum și lumina din privirile sale) revitalizează acele "situații" cu valoare de simbol, specifice, parcă, unui ritual închinat cultului ancestral al Pământului Viu (principiul feminin primordial în mai toate cosmogonile) și permite "topirea" condiției umile a protagonistului "în imensitatea simbolică a unei creații chtonice" (*id.*). Dispariția năprasnică a lui Ion se impunea ca un dat al sortii, ca unică finalitate a dublei ipostaze în care s-a situat personajul: fiu al unei Mume ce-și devorează progeniturile și bărbat care își împarte iubirea între Gaea și Florica. Într-un asemenea "triptic erotic" un alt personaj feminin nu poate îndeplini decît rolul de "uneală", de ființă sacrificabilă — și acesta este destinul Anei (21).

II Pentru a demonstra — prin opozitie — **anticalofilia** lui Camil Petrescu am ales, din prima parte a romanului **Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război** (22) fragmentul în care personajul Ștefan Gheorghidiu ascultă autenticul cîntec popular care are "un gust adevărat de piatră, de scoarță de stejar, de suflet pustiu...". Comentînd textul, am insistat asupra a două scurte fragmente / "E o betje de păcat în cîntecul de munte, căci în mai toate femeia e iubită, cu toată necredința ei (și e ciudată întîlnirea aici, dintre cea mai rafinată poezie baudlaireană și verlainiană, cu voluptatea străveche a păcatului)" și / "E o întîlnire cu cîntecul pământului, și stranie transpunere între chinurile iubirii mele de oraș și chinurile adunate, ca o drojdie, în sufletul ăsta obștesc de răspîntie." / deoarece tensiunea condensată în ele relevă — cu o dureroasă intensitate, aproape neegalată în restul paginilor — drama intelectualului robit ideii de iubire absolută.

III Dispunerea personajelor în nuvela **Alexandru Lăpușneanul** (C. Negruzz)

MIC DICTIONAR

Promotor: "/Din fr. *promoteur*/ Inițiator și animator al unei acțiuni, al unui curent etc." (Breban, V., **Dicționar General al Limbii Române/ DGLR/**, Editura Științifică și Enciclopedică, 1987, p. 835).

Venal, venalitate: "1. .../ lipsit de scrupule; 2. corrupt /.../, imoral" și "corupție, imoralitate, necinste" (**Dicționar de sinonime/ DS/**, Editura Albatros, 1972, p. 471).

Pestilential: "/Din fr. *pestilentiel* / ... 2. (Despre mirosuri) Uriț, infect, dezgustător." (**DGLR**, p. 465).

Imprecație: "/Din fr. *imprécaction*, lat. *imprecatio* (< *imprecari* "a dori cuiva rău")/ (Livr.) Blestem, ocară..." (**DGLR**, p. 467).

BIBLIOGRAFIE

1. Bărboi, Constanța, s.a., **Limba și literatura română în liceu // Transilvania**, Sibiu, 1986, p. 7-41.
2. Itu, Iustina, **Funcția formativă a orelor de literatură**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1981, p. 20-21.
3. Parfene, Constantin, **Literatura în școală**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1977, p. 49-61 și **Compozițiile în școală**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980, p. 229-231; 235-237.
4. Arghezi, Tudor, **Ce e poezia și Poezia // Ars Poetica**, Editura Dacia, Cluj, 1974, p. 292, 299; 163.
5. Tucicov-Bogdan, Ana, **Psihologie generală și psihologie socială**, vol. II, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973, p. 75-76.
6. Vlad, I., **Lectura — un eveniment al cunoașterii**, apud Iustina Itu, op. cit., p. 13.
7. Marino, Adrian, **Critică de interpretare**, ibidem, p. 14.
8. Dima, Al., **Dezbateri critice**, Editura Eminescu, București, 1977, p. 74-75.
9. Eminescu, M., **Poezii**, Editura pentru literatură, 1965, p. 20.
10. Mateevici, Al., **Limba noastră // Opere**, v. I., Știința, Chișinău, 1993, p. 161-162.
11. Ibrăileanu, Garabet, **Numele proprii în opera comică a lui Caragiale și Eminescu (Note asupra versului) // Studii literare**, 1930, p. 76; 175 și urm.
12. Coșeriu, Eugenio, **Introducere în lingvistică /.../, Editura Echinox**, Cluj, 1995, p. 17.
13. Graur, Al., s.a., **Introducere în lingvistică**, Ediția a III-a, Editura științifică, București, 1972, p. 312.
14. Philippidé, Al., **Despre un înțeles românesc al sentimentului naturii (II), Umanizarea naturii // "Contemporanul"**, nr. 5 (1420), 25 ianuarie, 1974, p. 3.
15. Simion, E., **Scriitorii români de azi**, v. I., Editura Cartea românească, București, 1978, p. 364-366.
16. Blaga, L., **Poezii**, v. I, Editura Albatros (Lyceum), București, 1980, p. 36.
17. Arghezi, T., **Versuri**, v. I, Editura Cartea Românească, 1980, p. 64-65;
18. Lovinescu, E., **Istoria literaturii române contemporane**, v. II, Editura Minerva, București, 1973, p. 257-259 și **Scrisori**, v. I, Editura pentru literatură, 1969, p. 364.
19. Pamfile, T., **Povestea lumii de demult. După credințele poporului român**, Academia Română, 8 februarie 1913, București, p. 8.
20. Rebreașu, L., **Ion**, Editura Minerva (Patrimoniu), București, 1974, p. 50-54.
21. Călinescu, G., **Istoria literaturii române. Compendiu**, Editura pentru literatură, 1968, p. 285.
22. Petrescu, Camil, **Ultima noapte de dragoste, Întâia noapte de război**, Editura Minerva (Patrimoniu), București, 1957, p. 163-167.

LIMBĂ, CUVÎNT, LIMBAJ (STIL)

Finalitatea demersului referitor la acest "compartiment" trebuie să fie preponderent *formativă* în sensul *creării* și, ulterior, al *cultivării deprinderilor* elevilor de a opera curent cu informația "stocată" în aceste fișe, a schița "harta romanizării", a argumenta latinitatea limbii noastre, a recunoaște, cu cât mai multă siguranță, cuvintele *moștenite* din *limba latină* sau *formate* pe "teritoriul" limbii române din *termeni latini ori romanici*, a stabili "locul" limbii pe care o vorbim în cadrul "familiei" lingvistice române, a înțelege importanța contextului pentru orice cuvînt și a ajunge să redacteze texte în diversele stiluri funcționale ale limbii.

Sursele de informare — numerotate în conformitate cu ordinea citării lor — sunt menționate la sfîrșitul fiecărei fișe.

LIMBA CA SISTEM ORIGINEA ȘI FORMAREA LIMBI ROMÂNE (fișă-conspect)

I. Limba este un "... sistem de izoglose /existînd — F. G./ în mod concret /.../ și în mod virtual, în conștiința vorbitorilor /.../ unei comunități /ca — F. G./ memorie a unor acte lingvistice precedente și ca posibilitate de a produce noi acte lingvistice mai mult sau mai puțin identice." (1).

II. 1. Încercări de definire a limbii române pentru a releva *latinitatea, unitatea și continuitatea* acesteia în spațiu *carpato-danubiano-pontic*:
2. "Voința" vorbitorilor de a folosi o limbă unitară, diferență de a popoarelor din jur:

"Limba română este limba vorbită în mod neîntrerupt în partea orientală a Imperiului roman, cuprinzînd provinciile dunărene romanizate (Dacia, Pannonia de sud, Dardania, Moesia superioară și inferioară) din momentul pătrunderii limbii latine în aceste provincii și pînă în zilele noastre" (2).

"... limba română nu este fiica, ci continuarea limbii latine vorbite odinioară în cele mai multe părți ale Imperiului roman de răsărit" (3).

"Limba română /.../ e latină în structura și lexicul ei fundamental. Tot ce privește situația omului pe pămînt și sub astre, ca ființă liberă, civilă, cu instituții și viață economică elementară, categoriile existenței în fine, intră în această zonă" (4).

"Acei care ne-au transmis limba latină, din tată în fiu, în aceste părți dunărene, au avut întotdeauna conștiința că vorbesc /această — F. G./ limbă spre deosebire de acei care vorbeau alte limbi. Se poate deci vorbi /.../ de "voința" vorbitorilor de a întrebuița o anumită limbă" (1).

"... poporul și limba română între Nistru, Tisa și Dunăre se înfățișează cu o unitate neîntîlnită nicăieri în Europa la alte popoare" (3).

III. Succintă retrospectivă asupra romanizării Daciei.

1. Etape pre-mergătoare: Consolidarea stăpînirii romane pe Dunăre: organizarea văii litoralului dunărean (46 d. Hr.); cucerirea Dobrogei și crearea Moesiei inferioare (86 d. Hr.).

2. Cucerirea (101 - 102 ; 105-106d. Hr.), colonizarea provinciei și integrarea ei în Imperiu:

"/scop — F.G.) / militar, în primul rînd, economic, în al doilea /rînd — F. G./" (1).

“... Dacia a fost colonizată cu coloniști aduși din provinciile romane occidentale, cu deosebire din Serbia, Bulgaria, Ungaria și Austria de astăzi; dar o mare parte au venit din Asia Mică (sec. al II-lea și al III-lea d. Hr). Toți acești coloniști de origini diferite, vorbeau limba latină și o întrebuințau ca o limbă a raporturilor zilnice” (1).

“Alipită Imperiului roman în 106, Dacia este în întregime romanizată în 150 d. Hr. (în 212 d. Hr. prin “Constitutio Antoniniana” /.../, locuitorii Daciei devin cetăteni romani în masă)” (1).

3. Teritoriul de dezvoltare al limbii române:

“Limba română s-a dezvoltat pe o bază teritorială romanizată, cuprinzînd provincia Dacia nord-dunăreană /.../ în primul rînd: Oltenia, Banatul și Ardealul, și, în al doilea rînd, Muntenia și sudul Moldovei, precum și zona sud-dunăreană învecinată de-a lungul fluviului, Dobrogea, iar la vest și sud-vest, provinciile romanizate ce au stat /.../ în strîns contact /.../ administrativ /.../, comercial, cu Dacia: Pannonia, Dardania, și cele două Moesii” (2).

4. “Starea” de bilingvism:

“... populația cucerită învățase limba latină și o întrebuința în raporturile cu administrația și cu coloniștii veniți din alte părți, limba locală rămînînd să fie folosită și mai departe în interiorul familiei, ca un grai specializat” (id.).

5. Abandonarea administrativă a provinciei:

“După părăsirea “oficială” a Daciei, de către Aurelian (275 d. Hr.), efectuată începînd cu 271 /.../, viața romană a continuat în provincia romanizată, și în special în Banat...”(id.) /vezi dovezile arheologice de la Dridu-Urziceni și Bucov-Ploiești ce atestă o populație protoromână în sec. IX—X d. Hr. — F.G./.

IV. Elemente care atestă latinitatea limbii române

1. Structura gramaticală a limbii (aproape în întregime de origine latină):

“/păstrarea celor — F. G./ trei genuri, declinarea, /cele — F. G./ patru conjugări, tipuri flexionare regulate și forme neregulate, elemente de relație /dar și — F.G./ crearea articolului, unele mijloace analitice folosite în flexiune/ diferențe care sînt — F. G./ rezultatul evoluției în sensul unor tendințe existente încă în latină /.../. Mai importantă /.../ este tratarea tuturor cuvintelor din limba română, indiferent de originea lor și de epoca intrării în limbă după același model al cuvintelor moștenite / formele de *indicativ* — *perfect compus* și *gerundiu* pentru a *bucura* (geto-dac), a *iubi* (sl.), a *bănuī* (mag.), a *sosī* (gr.) — F. G. / (5).

2. Vocabularul fundamental (cca. 60% de origine latină):

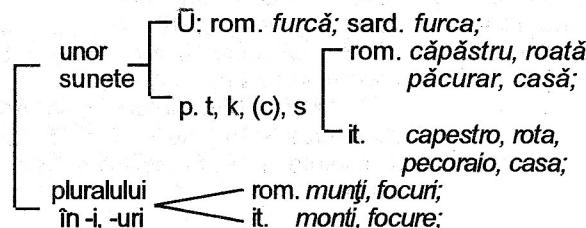
Din 100 cuvinte care denumesc părțile corpului omenesc — și noțiunile referitoare la ele — 92 sînt *latine*, 2 *geto-dace* (*ceafă*, *grumaz*), 3 *slave* (*trup*, *gîl*, *gleznă*), 1 *slavo-grec* (*mirosi*), 1 *turcesc* (*chior*), 1 neidentificat (*burtă*) (3). Exemplificare: *cap* (*rotund*); *creier*, *minte*; *păr* (*dès/rar*, *subțire*, *cărunt*; *coadă*; *a tunde*); *tîmplă*; *frunte* (*îngustă*, *lată*); *făță* — *ochi* (*albastru*, *negru*; *a vedea*, *chior* /*turc.*/, *orb*; *a plînge*, *lacrimi*); *ureche* (*a auzi*, *surd*).

V. Apartenența la "familie" și grup lingvistic.

1. Delimitarea grupului: "Româna face parte din grupul lingvistic apenino-balcanic, împreună cu dalmata, albaneza și dialectele centrale și meridionale italiene" (2).

2. Particularitățile fonetice ale grupului lingvistic apenino-balcanic:

a) păstrarea

b) modificarea unor

grupuri de sunete

K (c) I > ch

rom. *cheie*, *ochi*;

it. *chiave*, *occhio*

VI. Conturarea deplină a limbii române.

1. Influența creștinismului: "Creștinismul pătrunde în Dacia sub formă latină; generalizarea cultului creștin [...] se produce [...] în sec. al IV-lea d. Hr. /basilica, baptisare, comunicare (> cuminecătără), creationes (> Crăciun), crux — F. G. I" (2).

2. Delimitarea perioadei de formare a limbii cu ajutorul acțiunii legilor fonetice:

"... principalele legi fonetice ale limbii /au acționat — F. G. / numai asupra elementelor moștenite din latină /în sec. IV-VIII, a (+ n, m) > ă (â) — câmp dar hrană; I (intervocalic) > r — moară dar boală; t, d, s (+ i) > ț, z, ș — ține dar ocroti, zic dar grădină, șed dar silă; qu > p — apa; gu > b — limbă — F. G. / fapt ce demonstrează că limba română era formată în sec. al VIII-lea cînd intervine influența slavă [...] Cuvintele de altă proveniență nu au pătruns în sfera lexicului uzual decît în etapa a doua a românei comune / sec. IX-XII — F.G. I" (6).

3. Asimilarea perfectă a influențelor:

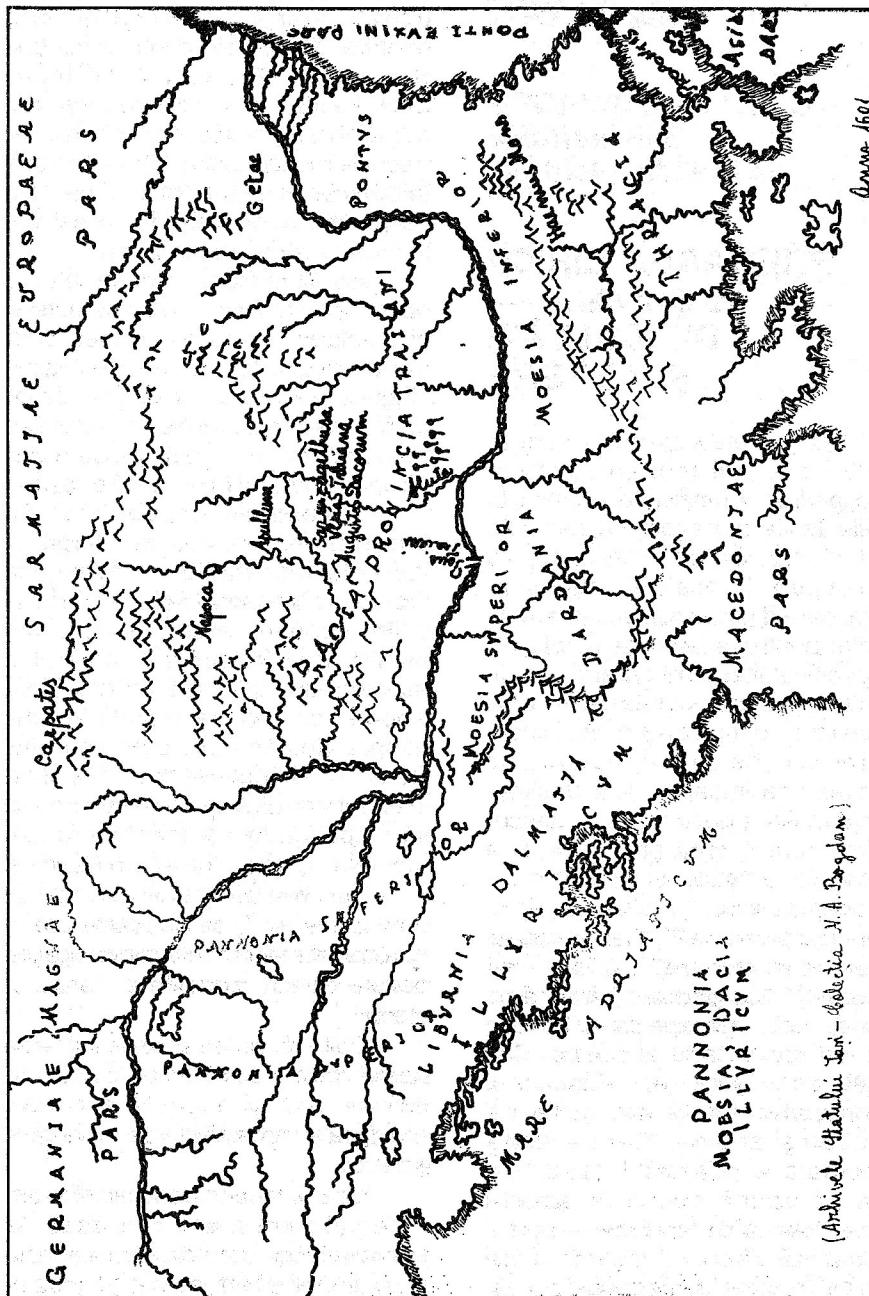
"Din gravele latinisme, din groteștile gîngăveli slave, din suduirile maghiare, din grecismele peltice a ieșit o limbă de o bogăție sonică extraordinară, care explică treapta nebănuită la care s-a ridicat poezia română, vrednică de orice mare literatură" (4).

BIBLIOGRAFIE

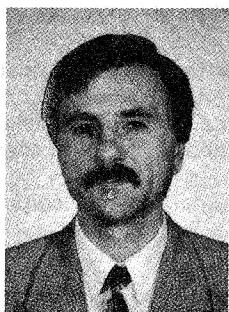
1. Coșeriu, Eugeniu, **op. cit.**, p. 18-19.
2. Rosetti, Al., **Istoria limbii române de la origini pînă în sec. al XVII-lea**, Editura pentru literatură, 1968, p. 77-78; 80-83.
3. Pușcariu, Sextil, **Limba română, I Privire generală**, Editura Minerva, București, 1976, p. 182-184.
4. Călinescu, G., **Istoria literaturii române. Compêndiu**, Editura pentru literatură, 1968, p. 16-17.
5. Avram, M., **Gramatica pentru toți**, Editura Academiei R.S.R., București, 1986, p. 11.
6. Dumitrescu, Florica, ș.a., **Istoria limbii române**, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 33-39.

EXERCITII

1. Schițați harta romanizării, pornind de la informațiile oferite de fișa-conспект și de la modelul ce însoțește fișa.
2. Alcătujiți o scurtă compunere în care să demonstrați latinitatea limbii române, având ca surse de informație **Manualul de limba și literatura română**, **Manualul de istorie și fișa-conспект**.
3. Completați lista cuvintelor ce denumesc părțile corpului omenesc — și noțiunile referitoare la ele (vezi fișa-conспект, IV/2).

Model pentru schițarea hărții romanizării.

Constantin ȘCHIOPU
Universitatea
de Stat din Moldova

PREDAREA LIRICII ÎN ȘCOALĂ — DIFICULTĂȚI ȘI REPERE

Interpretarea operei literare în spiritul cel mai modern, actual, descoperirea semnificației acesteia la lecțiile de literatură română necesită mult discernămînt, renunțare la stereotipuri, la acele practici simpliste, care diminuează atât interesul elevilor pentru obiectul de studiu, cât și specificul literaturii ca artă. Or, în practica școlară, comentarea unei opere literare, mai ales a celei lirice, se reduce fie la traducerea, la parafrazarea limbajului, la povestirea "conținutului" poeziei, sau la descoperirea temei, ideii principale și a mijloacelor artistice, care scot în relief această idee. Întrebări de tipul: "Unde merge mama?", "Care e scopul venirii ei la izvoare?", "Cum să întâlnesc cămășile?", "Ce gînduri o frâmîntă pe mama?" etc., aproape că nu lipsesc dintr-un comentariu al poeziei **Cămășile** de Grigore Vieru. Răspunsul la întrebarea finală din suita de întrebări și anume: "Care e ideea principală a poeziei?" (sau "Ce vrea să spună poetul în această poezie?") are rol de concluzie — poetul condamnă războiul aducător de moarte. În cazul studierii unei poezii

peisagistice elevii, de regulă, să întrebă: "Ce tablou creează scriitorul în pastel?", "Ce mijloace artistice a utilizat poetul pentru a crea acest tablou?". Întrebările date îi obligă pe elevi să povestească textul. Situația e mult mai complicată cînd se studiază poezia meditativă, filozofică, mai ales cea de factură simbolistă. Se uită că într-o poezie simbolistă trăirile, stările sufletești nu sunt relatate, ci sugerate printr-un simbol. și e ridicol cînd elevul, fie într-o lucrare scrisă, fie într-un răspuns oral, comentînd poezia **Plumb** de G. Bacovia menționează: "Poetul se află într-un cavou, unde sunt coroane, flori de plumb, aude scîrîjul acestora, începe să strige de frică" etc.

Un alt neajuns în interpretarea operei literare lirice ține de caracterul ei ambiguu. Un text e înțeles doar într-un singur fel, se admite doar o singură interpretare a lui și aceasta cam simplistă de multe ori. Totul sau aproape totul se reduce la "Ce a vrut să spună autorul în această poezie?"

În condițiile actuale, cînd din programele școlare au dispărut lucrările realismului socialist, ce promovau "idei principale" ca prietenia dintre popoare, rolul partidului comunista, rolul fratelui mai mare etc., acestea fiind înlocuite cu creații de valoare, se impune o nouă vizinie asupra desfășurării comentariului literar. Ion Coteanu afirma că analiza, interpretarea unei opere literare trebuie să răspundă la trei întrebări fundamentale: 1) ce spune opera (textul ei și nu ce vrea să spună autorul); 2) cum spune; și 3) de ce spune așa și nu altfel, ele reprezentînd interogațiile despre obiect, modalitate, cauze și efecte¹.

Căile de acces spre descifrarea operei literare sunt infinite, după cum infinite sunt și aspectele naturii acestora și modalitățile de exprimare artistică.

Una dintre perspectivele din care e definită poezia e cea dată de formaliștii ruși, conform căreia poezia e un limbaj diferit de cel al prozei.

Voină să comunice "altceva", poetii sănătăție că trebuie să spună și "altfel" nu numai în raport cu o comunicare obișnuită, ci și în raport cu alți poeti (anteriori sau contemporani). Pe această cale se obține expresivitatea poetică în genere și a fiecărui poet și poem în parte. Așadar, decodarea limbajului poetic, înțelegerea și punerea în lumină a sensurilor lui este o cale ce duce la descoperirea mesajului unei opere lirice. Identificarea modului în care expresia generează sens trebuie să constituie obiectul fundamental al unui comentariu școlar. Profesorul va demonstra elevilor că selecția și asocierea limbajului într-o poezie este un act de creație, deoarece fiecare poet își alege cuvintele în funcție de condiția sa interioară, de legile interne ale necesității momentului de creație. Într-un fel, își va ermetiza, bunăoară, esența gândirii, emoția poetică M. Eminescu și cu totul în alt fel G. Bacovia ori N. Stănescu.

Adrian Marino atrage atenția că punerea în evidență exclusivă a caracterului autonom și autotelic al limbajului "poetic-literar" reduce literatura la "propria sa tehnică de a se spune pe sine" la "propriul său subiect, care este limbajul, la propriul său scop, care este materialul lingvistic"².

Studierea limbajului poetic în procesul deschiderii mesajului unei opere lirice presupune, în primul rînd, descoperirea în fiecare expresie a ceea ce adaugă poetul la semnificația strict intelectuală a cuvîntului, adică semnificația afectivă asociată cu cea dintîi, extragerea, reliefarea acestui adaos conotativ din conținutul semantic al cuvîntului. De exemplu, în versul eminescian, "O, mamă, dulce mamă din negura de vremi..." adjecțivul "dulce" se îndepărtează de semnificația să primă, cea de gust plăcut al zahărului, sugerînd o atitudine, un sentiment de afecțiune. Cuvîntul "plumb" din poezia **Plumb** de G. Bacovia, pe lîngă semnificația de metal greu și moale, în relația "aripi de

plumb" sau "amor de plumb" sugerează o stare sufletească apăsătoare, grea, de sfîrșit, de prăbușire.

Întrucât poezia își "produce" propriul ei limbaj, dar nu-l inventează, ea transfigurează limbajul comun, îl transmută radical pe cel existent, făcînd din el o materie și un instrument³, e bine ca deschiderea sensului conotativ al cuvîntului să fie precedată de lucrul cu dicționarul explicativ, care le va oferi elevilor sensul (sensurile) prim al cuvîntului respectiv. Astfel, prin comparație vor remarcă, de exemplu, că între sensul denotativ al cuvîntului "leoaică" și cel din poezia **Leoaica tînără, iubirea** de N. Stănescu e o diferență considerabilă. Ceea ce se cuvine de reținut e faptul că sensul poetic nu este atât un "alt sens" decît cel obișnuit, cit un "alt fel de sens" (J. Cohen), că textul poetic are capacitatea de a impresiona, de a convinge și a emoționa racordînd gîndirea și sensibilitatea cititorului (elevului) la ideile și stările afective ale poetului, așa cum se conturează ele prin limbaj. Profesorul îi va ajuta pe elevi să înțeleagă caracterul figurat al expresiei poetice care nu se dobîndește doar prin simplă prezență cantitativă a figurilor de stil, ci îndeosebi prin rolul-cheie al acestora în însăși structurarea poemului: un poem are una sau mai multe figura-nucleu. Interpretarea, deci, va căuta suportul expresiv al semnificației poetice, îl va identifica și într-o metaforă, fie într-un simbol.

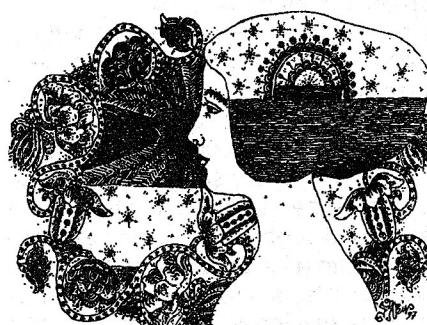
Bunăoară, cuvîntul-cheie, devine simbol, în poezia **Plumb** de G. Bacovia e "plumb", osatura semantică a poeziei **Rugăciune** de O. Goga o alcătuiesc termenii "rost-jale", "patimidurere", în **De-a v-ați ascuns...** de T. Arghezi jocul e simbolul vietii și al morții prin care trece fiecare om. Acești termeni vor constitui centrii nervoși ai actului hermeneutic la lectura de literatură.

Se știe că ambiguitatea, grație lărgirii în context a sferei semantice a cuvintelor, este unul dintre factorii care diferențiază limbajul poetic de cel

inexpresiv. Un limbaj ambiguu, obscur și apare elevului ca anormalitate asimilată cu dificultate (mai ales în cazul poeziei ermetice a lui Ion Barbu **Joc secund** sau a lui N. Stănescu). Or, elevul-cititor, avertizat asupra caracterului "deschis" al oricărei opere de valoare, întreazărește dincolo de obstacolele ambiguității sensuri profunde. Când nu le află, dezamăgirea se va răsfringe asupra operei. Decodificarea ambiguității textului se va face prin raportare la context: sensurile se deslușesc în cadrul poemului considerat ca entitate autonomă în plan expresiv și semantic.

De reținut că sistemul mesajelor în creațiile lirice, se realizează nu numai prin limbajul poetic conotativ, figurat, ci și prin cel propriu. În poezia **Bătrînii** de O. Goga, practic, lipsesc zorzoanele (figurile de stil) și totuși ea emoționează cititorul. Elevii vor observa că lexicul poetic cu sens denotativ din această poezie dezvoltă un lanț de sensuri, care, totalizate, întrupează gîndul pe care poetul îl transmite printr-un cod. Goga sensibilizează toate cuvintele utilizate, le atribuie un plus de individualitate. Regretul poetului izbucnește din simplitatea versului "M-aș fi-nsurat când isprăveam/ cu slujba la-mpăratul". Concentrarea atenției elevilor asupra limbajului denotativ din poezia **Plumb** de G. Bacovia îi va ajuta să dezvăluie o realitate exterioară, al cărei prizonier e poetul, realitate constituită din flori, coroane, sicri de plumb, funerar veșmînt. Elevii vor sesiza că cuvîntul "cavou" utilizat în prima strofă a poeziei cu sensul lui direct, denotativ, acela de criptă, gropniță, în contextul poeziei dobîndește un cifru al său, sugerînd atmosferă grea, apăsătoare în care trăia poetul, dar și propriul trup în care sălășluiua un suflet de plumb, fără speranțe de înseninare, ori orașul, societatea în care "oamenii devin nebuni".

Comunicarea poetică se deosebește de cea nepoetică și prin

faptul că limbajul celei dintîi este unul afectiv, că fondul ideatic al poeziei (mai ales în lîrica meditativ-filosofică) nu se constituie din concepte și idei pure, abstrakte, ci subiectivizate prin trăire. În acceptația modernă poezia este o expresie a eului, "vorbire" despre eu. "Scriu... și pentru a scăpa de realitate, dar și pentru a-mi afirma realitatea proprie, de asemenea pentru a-mi da seama mai bine, cine sunt", declară John Ashberry într-un interviu.

Poetul, în creația sa, poate genera euri sau fragmente de eu. Scindarea eului, dedublarea lui, eul multiplicat, eul personalizat, impersonal etc., exprimă după A. Mușina, tocmai acea situație paradoxală: nu poți comunica o emoție, nu poți transmite un conținut psihic, nu poți genera un cititor (adică să-l smulgi din masa amorfă a Publicului și să-l faci să trăiască poezia) decât în măsura în care ieși din tine însuți, devii impersonal⁴.

Direct ori indirect, explicit ori implicit, spiritul poetului este prezent în operă. Omul-poet vede în lumea reală ceea ce starea lui sufletească și gîndirea lui îl determină să vadă. Din această lume el alege și introduce în poem ceea ce îl exprimă ca afectivitate și inteligență. Emoția poate fi transmisă fie în mod direct (lirism confesiv), fie printr-un intermediar (lirism "obiectiv", în care intermediarul este eroul lîric sau un alt element al lîricii reale, care, devenit simbol, sugerează stări afective și viziuni subiective). Prin urmare, profesorului îi revine sarcina de a-l

ajuta pe elev "să vadă" că poezia e o construcție în interiorul căreia sălășuieste un suflet, că ea e o afirmare a eului într-o continuă încercare de a se defini pe sine. În final, elevul va putea să definească emoția dominantă a poeziei (regret, nostalgie, tristețe, bucurie etc.), să determine tipul de lirism (confesiv ori obiectiv), precum și ipostazele, înfățișările eului poetic, trăsăturile lui definitorii, relațiile care se stabilesc între el și lume.

Exemplificăm: înscrisă în contextul întregii opere blagiene, "lumina mea" semnalează una dintre ipostazele esențiale ale poetului. Acest "eu-lumină", prezent în **Eu nu strivesc corola de minuni a lumii**, dar și aproape în întreg volumul **Poemele luminii**, integrat și integrator în universul nocturn al corolei de minuni, respinge cealaltă ipostază a subiectului ucigaș de taine (o trăsătură distinctă a eului-lumină blagian): "Eu cu lumina mea sporesc a lumii taină".

În **Poemele luminii**, precum și în **Pașii profetului** descoverim un eu consubstanțial cu stihile, eul tinde să depășească limitele simțite ca provizorii ale trupului, fiind într-o predispoziție de extaz: "Săgeată vreau să fiu să spintec/ nemărginirea".

În volumul **În marea trecere** și în cele ce îl vor urma, eul blagian se caracterizează printr-o cvasiabsență a dinamicii: contemplare calmă, senin abandon de sine. Teribila tensiune a înfruntării cedează locul unei somnolențe. Eul își contemplă doar pierdere. În **Gorunul** apar eul liric și nostalgia morții ca împăcare și liniște supremă. Sufletul poetului e contaminat de moarte, dar și de eternitatea naturii. Putem vorbi aici despre o dematerializare a eului blagian. În cazul interpretării la lecție a poeziei **Testament** de T. Arghezi sub aspectul definirii ipostazelor eului, al atitudinilor acestuia, vom atrage atenția elevilor asupra alternării eului individual cu eul colectiv, care imprimă poeziei un joc colorat de atitudini, mai multă mobilitate de spirit. În primele strofe ale poeziei poetul vorbește de un "noi",

care înseamnă conștiința colectivității din care face parte, ca notă esențială distingându-se sentimentul solidarității. Pluralul la persoana I e un reflex al spiritului de integrare a poetului în colectivitatea socială. Simțind nevoia unei destăinuiriri, a unei mărturisiri directe și categorice, poetul, în versurile următoare, adoptă formele eului individual ("Eu am ivit cuvinte potrivite...").

În alte cazuri ale creației argheziene vom vorbi despre un eu general — entitate metafizică impersonală, despre eul dual (perechea de în-drăgostiți).

În orice domeniu, cercetarea are ca obiectiv cunoașterea și, pe această cale, explicarea. În sfera cercetării literare, cunoașterea înseamnă depășirea plăcerii empirice provocate de lectura operei și pătrunderea în straturile ei de profunzime, în vederea depistării sensurilor și a semnificațiilor "ascunse".

Într-un studiu despre poezie, un cercetător francez dezvăluie adevăruri adesea resimțite de cititori, chiar dacă nu întotdeauna mărturisite: "Poezia intimidează: Nu îndrăznești să ți-o apropii, pentru că nu știi cum s-o ie"⁵. A ști "cum să ie" poezia înseamnă a găsi căile de acces către universul ei. Reușita unui demers implică inițierea în vasta, subtilă și complexă problematică a poeziei.

NOTE

¹ Coteanu, Ion, **Cum vorbim despre text // Analize și texte poetice**, Editura Academiei, București, 1986, p. 18.

² Marino, A., **Hermeneutica ideii de literatură**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 276.

³ Dufrenne, M., **Poeticul**, Editura Univers, București, 1972, p. 102.

⁴ Mușina, A., **Eseu asupra poeziei moderne**, Editura Cartier, Chișinău, 1997, p. 148—149.

⁵ Joubert, Jean-Louis, **La poésie**, Paris, 1997, p. 101.

**Elena DOBZEU
Grozești, Nisporeni**

TEHNOLOGII DE ÎMBOGĂȚIRE A VOCABULARULUI

Dna Olga Cosovan, vorbind despre tehnologiile de studiere/ asimilare a vocabularului, menționa că totul pornește de la obiectivul de referință al disciplinei de limba și literatura română, care urmărește ca elevul "să înțeleagă structura și funcționarea limbii, ca sistem unitar în permanentă devenire și ca ansamblu al elementelor de construire a comunicării". Grăție străduinței dumneaei azi avem la dispoziție obiectivul practicii raționale și funcționale a sistemului lexical în gimnaziu.

În lucrarea de față acest obiectiv curricular este desfășurat în vederea facilitării muncii profesorului.

Pentru elevii clasei a V-a lexicul ca sistem unitar se reflectă în următoarele obiective de referință:

- să înțeleagă și să rețină cuvintele noi din mesaj;
- să selecteze și să rețină în serii sinonimice cuvintele receptate;
- să utilizeze corect relațiile semantice dintre cuvinte;
- să selecteze un vocabular adecvat;
- să valorifice posibilitățile de nuantare, oferite de sinonimia lexicală.

Și în următoarele conținuturi:

- cîmpuri lexicale;
- sinonime;
- antonime.

Important este ca elevul în cadrul orelor de limba română să-și îmbogățească vocabularul pornind de la clasificarea cuvintelor după sfera lor de întrebuițare, observînd astfel că sensurile lexicale reunesc cuvintele în grupe lexicosemantice.

De exemplu, avem de predat un subiect gramatical: **Substantivul**.

Pornim de la definiția ce îl caracterizează drept "parte de vorbire ce denumește obiecte", apoi trecem la partea practică, propunîndu-le elevilor un joc. Forma de activitate — lucrul în grup.

Fiecare grup va scrie pe o fișă substantive ce denumesc obiecte de uz casnic, folosite pentru prepararea bucătelor, spălarea lenjeriei etc. (Ele formează o paradigmă lexicală, întrucît apar, de obicei, în împrejurări lexicale de același tip.)

Elevii propun cuvinte, iar liderul le notează pe fișă. Apoi liderii trec în fața clasei și le scriu pe o coală de hîrtie cu titlul **Învață-te să înveți!** Cuvintele se scriu cu carioci, fiecare grup alegîndu-și culoarea, mărimea literelor și locul pe coala de hîrtie. Aceste detalii vor contribui la memorarea cuvintelor, mai ales în cazul celor ce au o bună memorie vizuală. La prima lecție elevii vor propune doar câteva substantive (căci cuvîntul deja lansat de unul dintre lideri nu mai poate fi reluat de către alțineva). Astfel, elevii își vor da seama că nu cunosc prea multe cuvinte din cîmpul lexical **Obiecte de uz casnic**, nemaivorbind de faptul că unii vor folosi regionalisme sau calchieri din rusește.

Pe parcurs vom completa coala cu noi și noi cuvinte, ca atunci cînd vom finisa subiectul grammatical **substantivul**, elevul să cunoască 25-30 de cuvinte ce denumesc obiecte de uz casnic. E nevoie ca elevul să lucreze și la domiciliu, consultînd dicționarele de sinonime, de neologisme, DEX-ul. Coala de hîrtie se află permanent în văzul copiilor, chiar și atunci cînd ei învață cuvinte noi care vizează un alt cîmp lexical. Vom propune aici doar unele dintre cuvintele care e bine să fie știute de un elev din clasa a V-a: *veselă, castron, vas, albie, cană, ulcea, cadă, baie, cazan, rezervor, robinet, lavoar, farfurie, recipient, vază, glastră, borcan, chisea* etc.

Conținuturile recomandă ca un elev din clasa a V-a să posedă un vocabular bogat ce ține de interiorul casei. De ce la lecția-compunere nu le-am propune elevilor tema **Casa mea?** Înainte de a purcede la scriere

se poate improviza o discuție orală și din experiență știm, că unii copii vor apela la rusisme, cum ar fi: *zal, creslă, stencă* etc.

Prin urmare, e nevoie să mai pregătim o coală de hîrtie care va cuprinde cuvintele din acest cîmp lexical. Elevii, familiarizați deja cu această formă de activitate, vor scrie mai întîi cîteva cuvinte, apoi vor reveni cu altele atunci cînd vor alcătui enunțuri cu următoarele cerințe:

— descrieți odaia preferată, folosind substantive comune, genul feminin, num. singular.

— enumerați obiectele îndrăgite din apartamentul (casa) voastră și motivați preferința.

Nominalizarea cuvintelor se face în patru etape:

I. cuvinte cunoscute, care se pot defini ușor (*vestiar, balcon, odaie, divan, fotoliu* etc.);

II. cuvinte cunoscute care se supun mai greu definirii (*antreu, terasă, sufragerie, anticameră, șifonier* etc.);

III. cuvinte necunoscute sau prea puțin uzuale, dar descifrabile prin structura lor (*foișor, pridvor, canapea, jilț* etc.);

IV. cuvinte necunoscute, propuse spre asimilare, descifrare, memorare (*belvedere, culoar, pasaj* etc.).

Astfel, vom obține cel de-al doilea cîmp lexical cu următoarele cuvinte: *antreu, vestibul, vestiar, marchiză, balcon, cerdac, foișor, pridvor, terasă, belvedere, cafas, galerie, dormitor, sufragerie, anticameră, hol, culoar, coridor, pasaj, odaie, cameră, șifonier, scrin, comodă, divan, canapea, fotoliu, jilț* etc. Examinarea atență a cuvintelor ne permite să delimităm cîteva domenii de definire, însă toate se includ în același cîmp lexical.

În cadrul studierii subiectului gramatical **Adjectivul** vom contura cîmpul lexical al calităților omenești. Pentru început organizăm un joc. Profesorul anunță că un elev din clasa a V-a a plecat cu părinții în altă țară. Se știe că el este sobru, reținut, sensibil, generos. Elevii sănă rugăți să spună cine este acest elev, apoi numesc cîteva calități ce-l caracterizează. Ei vor completa: e bun, blajin,

prietenos și cam atât.

Și de data aceasta profesorul le propune să lucreze cu DEX-ul sau cu dicționarul de sinonime pentru a constitui un cîmp lexical. Concomitent elevii completează și fișa de lucru individuală, care e păstrată în agenda de lucru. E bine ca elevii să revină la acest exercițiu/ joc, astfel încît pînă la finele anului de învățămînt să însușească următoarele cuvinte: *servabil, cuviincios, generos, decent; blajin, tolerant, calm, domol, pașnic; bun, caritabil, milos, filantrop, sincer, loial; temerar, voinic, inimos, viguros, tare, neînfricat; prudent, circumspect, atent, prevăzător; harnic, zelos, neobosit, energetic, activ; amabil, amical, gentil, cordial, civilizat; austri, sobru, reținut, cumpănit, stăpînit; cinstit, onest, virtuos*. Profesorul trebuie să insiste asupra utilizării cuvintelor neologice: *sobru, gentil, zelos, prudent, temerar, decent, tolerant, filantrop, onest* fie în descrierea portretelor literare, fie în caracterizarea omului drag: mama, tata, sora, prietena etc. Acest fel de alcătuire a cîmpului lexical poate fi folosit și la studierea temei **Sinonimele**.

Lucrînd asupra temei **Antonimele** vom construi un alt cîmp lexical: *rău, nesupus, nedomolit, hain, avan, crud; abject, josnic, ticălos, infam, mizerabil; avar, zgîrcit, egoist, atroce, fioros; cretin, asasin, fățamic, ipocrit, perfid; indolent, pasiv, agresiv, bătăios, arrogan* etc. Bunăoară, în cadrul studierii textului **Puiul** de I. Al. Brătescu-Voinești vom organiza o lectie-proces judiciar, la care elevii vor vorbi despre prepeliță ca despre o mamă miloasă, filantropă, temerară, prudentă și vor condamna puiul care nu-i decît rău și neascultător. În continuare, ei vor lucra cu DEX-ul și vor găsi sinonimele acestor cuvinte pe care ulterior le vor folosi în momentele potrivite.

Conținuturile circurculare pentru clasa a VI-a sînt:

— sinonimia;

— antonimia;

— șirurile sinonimice sau seriile sinonimice.

O atenție deosebită trebuie acordată **serilor sinonimice**. Vom porni de

la definiția că sinonimele sunt cuvintele care aparțin aceleiași părți de vorbire și se apropie unele de altele prin conținutul lor lexical, prin valoarea lor logico-obiectivă. Important este ca elevul să stie să delimitizeze un anumit cuvînt dintr-o serie de sinonime, căci aceasta denotă faptul cum el cunoaște și simte nuanțele gîndirii, cum înțelege valoarea stilistică a cuvintului ca expresie adecvată a unei anumite cugetări. Mai întîi exersarea este dirijată de profesor, apoi elevii în mod individual vor identifica seriile sinonimice în cadrul cîmpurilor lexicale în baza dicționarelor general, de sinonime și de neologisme.

Ce obiective vom realiza?

Elevul va fi în stare:

- să selecteze un vocabular adecvat;
- să distingă sensul de bază al cuvintelor de alte sensuri;
- să valorifice posibilitățile de nuanțare oferite de seriile sinonimice;
- să rețină cuvintele receptate în seriile sinonimice.

În cadrul studierii subiectului grammatical **Verbul** vom construi și șirul sinonimic al verbului *a arăta* din enunțurile:

1. Scriitorul **arată** consecințele războiului;
2. Scriitorul **relatează...**
3. Scriitorul **transmite...**

Împreună cu elevii vom depista șirurile de sinonime ale acestor verbe, care deseori în limbajul oral se reduc la verbul *a arăta*.

A arăta — *a indica, a demonstra, a preciza, a dezvăluia, a da la lumină, a dovedi, a exprima, a expune;*

A reda — *a reproduce, a prezenta, a reflecta, a oglindii, a înfățișa, a descrie, a exprima;*

A relata — *a povesti, a expune, a istorisi, a referi, a raporta, a prezenta, a spune, a exprima;*

A transmite — *a exterioriza, a formula, a vorbi, a zice, a spune, a comunica, a confirma, a sprijini, a consolida, a corobora.*

Așternînd pe coala de hîrtie un astfel de șir sinonimic, vom evidenția printre culoare deosebită neologismele mai puțin uzuale: *a corobora, a istorisi* etc. și, în același timp, vom

găsi dominantă lor care în acest caz este: *a exprima, a expune, a spune.*

În cadrul studierii unui text literar, unde elevii vor vorbi despre mesajul expus, transmis, istorisit de autor, îi vom atenționa, așa cum menționează și dna Olga Cosovan, că există:

1. variante imposibile: *scriitorul coroborează, raportează,*

2. variante acceptabile: *scriitorul istorisește, oglindește* etc.;

3. variante optime: *scriitorul povestește, spune, expune, exprimă.*

Studiind subiectul gramatical

Substantivul, vom propune, de exemplu, următorul enunț: *Un scriitor trebuie să fie liber în fața capacității lui de creație, să spună ce are de spus, în maniera și stilul lui, nu al altora* (M. Preda), cu următorul item:

— Substituiți cuvîntul subliniat din exemplul dat cu sinonimele depisate în dicționarele generale ale limbii române și în dicționarele de sinonime. Astfel, vor apărea multe cuvinte ca: *scrib, poet, bard, rapsod* etc. Împreună cu elevii vom găsi dominantă și vom construi șirurile sinonimice:

a) scriitor — *autor, poet, prozator, dramaturg;*

b) scrib — *grămătic, diac, conțopist;*

c) bard — *poet, rapsod, cîntăreț;*

d) diac — *cărturar, învățat, uricar, copist.*

Vom observa și vom comenta faptul că aceste cuvinte au un înțeles comun, însă nu sunt unități lexicale absolut identice, adică sinonime absolute, deoarece în afară de anumite apropieri semantice între cuvintele citate, există și deosebiri foarte însemnate de natură stilistică. Aceasta o demonstrăm prin analiza sensului cuvintelor. De exemplu:

Rapsod — autor de ample poeme epice care evocă evenimente de seamă din viața unui popor (DEX);

Bard — poet care compune și recită cîntece războinice și religioase (DEX).

Dar trebuie să analizăm și exemple de sinonimie totală. Propunem un text: *Trebuie să spun cu sinceritate că auzisem că e un excelent gazetar...* (C. Petrescu).

Avem a defini sensul contextual

al cuvîntului *gazetar* — *ziarist, publicist, jurnalist*. Aceste sinonime sînt absolute și nu le putem definitiva. De exemplu: *un excelent ziarist*. E bine și *un excelent publicist* etc.

În clasa a VII-a se studiază **Omonimele**, ele, din păcate, avînd rezervată numai o singură oră. Pentru tema **Conversia** programa școlară nu presupune nici o oră. De aceea, rămîne la latitudinea fiecărui profesor realizarea tehniciilor de exersare și de aplicare a lor. E de datoria profesorului să facă tot posibilul ca despre cazuurile de omonimie și conversie să se vorbească fie în cadrul studierii subiectelor gramaticale, fie în cadrul lucrărilor de evaluare, propunînd diverse tipuri de exerciții.

De exemplu, în cadrul studierii **Adjectivului** elevii vor utiliza agenda de lucru, unde vor avea structurat cîmpul lexical al colorilor (din cl. a V-a). Vor numi nuanțele ce țin de culoarea preferată a majorității: **roșu** — *zmeuriu, trandafiriu, roz, bordo, purpuriu* etc. Vor alcătui un enunț cu adjectivul *roșie*, apoi li se va propune un alt text: *Astăzi la supeu am servit și cîte o roșie destul de gustoasă*. Vom argumenta că aceste două cuvinte sînt omonime, precizînd sensul fiecărui. Și vom completa cunoștințele elevilor, spunîndu-le că astfel de omonimie este lexico-gramaticală care provine din schimbarea categoriei gramaticale a părților de vorbire și i se zice **conversiune**.

Vom pomeni de conversiune și atunci cînd vom studia **Adverbul**. Într-un exercițiu/ joc vom alcătui cîteva enunțuri în care cuvîntul *drept*, de exemplu, să fie adjectiv, substantiv, adverb.

Studiind **Verbul**, vom reveni la un exercițiu lexical care va concretiza și va lărgi orizontul de cunoaștere a omonimiei. Astfel, vom propune un exercițiu de transformare: *Pe ulîță trec două care*. Vom transforma cuvîntul subliniat din substantiv în verb și în pronume. Despre omonimie putem vorbi și în cazul textelor artistice. Bunăoară, vom găsi omonime lexico-grammaticale în poezia **Freamăt de codru** de M. Eminescu. La o lectură suplimentară sau atunci cînd vom

vorbi despre proverbele românești, nu vom uita să pomenim de **Marea** că e **mare** și încă are fund, dar *înima omului*; *Munții noștri aur poartă/ Noi cerîm din poartă-n poartă* etc. Iar atunci cînd vom vorbi despre arta comicului în textul **Bacalaureatul** de I.L. Caragiale, exercițiile de vocabular vor putea fi concepute ca un joc de cuvinte bazat pe omonimie, preferat de autor.

Costică se plînge lui Mitică la biră că suferă de insomnie și nu știe ce doctorie să mai ia ca să poată dormi.

Mitică îi recomandă:

— la o plachie de somn.

Studierea temei **Paronimele** va fi precedată de repetarea **Antonimelor** (fișă din agendă, cl. a V-a). Vom propune elevilor un sir de cuvinte: *legal, vizibil, moral, mobil, responsabil* etc., apoi le vom cere să numească antonimele lor: *ilegal, ilvizibil, imoral, imobil, irespnsabil* etc.

Astfel, elevii vor depista o mare diferență de sens produsă de o mică schimbare — adăugarea unei singure litere. Studierea **Paronimelor** ar trebui să se înceapă încă din clasa a V-a, odată cu **Sînonimele** și **Antonimele** și să continue în clasele IX-X, asi-

gurîndu-se continuitatea între ora din clasa a VII-a și cea din clasa a X-a, la care, studiind comedierea lui I. L. Caragiale, elevii să fie atenționați că paronimele constituie una dintre sursele comicului verbal caragiașesc. În piesa **O scrisoare pierdută** autorul folosește paronimele *scrupulos* și *scropulos*, producînd un rîs batjocoritor la adresa personajelor, iar în comediea **O noapte furtunoasă** Nae Ipingescu confundă cuvintele *impresie* și *expresie*. Ar fi bine să le propunem elevilor să depisteze asemenea exemple în mod individual. Să întocmească, de exemplu, o fișă cu paronime, folosite de I. L. Caragiale și să demonstreze că alături de alte procedee, atracția paronimică rămîne unul dintre mijloacele originale folosite de marele nostru dramaturg pentru a da viață personajelor sale.

În clasa a VIII-a conținuturile curriculare prevăd noțiunea de "cîmp semantic". Considerăm că dacă vom propune patru-cinci cîmpuri semantice, elevii își vor îmbogățî considerabil vocabularul. Forma de lucru este asemănătoare cu cea din clasa a V-a utilizată în cazul construirii unui "cîmp lexical".

Elevii fiind deja familiarizați cu expresiile frazeologice, le vom propune să precizeze cîmpul semantic al expresiei *A lăua capul cuiva*. Noi le-am recomandat să lucreze acasă cu DEX-ul și, astfel, elevul N. a depistat 56 de sensuri. În cadrul orei facultative, împreună cu ceilalți elevi, am identificat și am aranjat seriile respective de sinonime pentru fiecare sens și am notat cîmpul semantic respectiv pe o coală separată și în fișe. La altă oră am revenit la acest cîmp semantic și am comentat diferențele de sens.

Un alt cîmp semantic a fost construit avînd la bază expresia frazeologică *A-și ieși din fire*. De data aceasta, în cadrul orei facultative am lucrat cu dicționarele și am depistat 46 de sensuri. La domiciliu elevii au definitivat cîmpul semantic obținut.

Pentru elevii din clasa a IX-a e binevenită abordarea noțiunii de cîmpuri conceptuale. Aici se vor accentua obiectivele transdisciplinare pe diverse arii curriculare: cunoștințe de

geografie, muzică, tehnică etc. Pentru construirea cîmpurilor conceptuale putem rezerva cinci ore, cîte o oră în lună, în aşa fel ca elevii să se documenteze mai bine, folosind diverse tipuri de dicționare. Băieților le putem propune să lucreze asupra unui cîmp conceptual ce ține de domeniul tehnicii, de exemplu, automobilul. Ei vor depista cuvintele respective și le vor delimita în cîteva domenii de definire: **pieșe de schimb** — *termostat, bujie, șurub, siguranță, supapă, rulment, cilindri, generator, cauciuc, radiator, sateliți, piston, segmenti, piuliță, carburator, baterie* etc.; **produse petroliere** — *benzină, motorină, ulei de motor, petrol; metale* — *otel, plumb, cupru* etc.; **modele de automobile** — Ford, BMW etc.

Fetelor le vom propune, de exemplu, să alcătuiască un cîmp conceptual ce ține de domeniul muzicii: **note muzicale** — *do, re, mi* etc; **semne de alterație** — *diez, bemol, becar* etc.; **valori de note** — *optime, nuanțe dinamice* — *crescendo, presto* etc.; **instrumente muzicale** — *vioară, nai* etc.

În clasele liceale putem efectua dezvoltarea vocabularului în baza operelor literare, mai ales atunci cînd studiem particularitățile de ordin stilistic. Un loc de seamă poate reveni operelor lui Camil Petrescu **Patul lui Procust și Ultima noapte de dragoste, prima noapte de război**. Vocabularul plin de neologisme al lui Camil Petrescu se pretează pentru a propune elevilor mai multe obiective, printre care alcătuirea cîmpurilor lexicale, ce țin de diferite domenii.

Astfel, vom realiza consecutiv ceea ce ne-am propus la începutul cursului gimnazial: practica rațională și funcțională a sistemului lexical. Fiind antrenați permanent în activitatea de îmbogățire a vocabularului, elevii se pătrund de esența celor spuse de V. Alecsandri: *Limba este zaurul cel mai de preț pe care-l moștenesc copiii de la părinți, depozitul cel mai sacru lăsat de generațiile trecute și care merită să fie păstrat cu sfîrșenie de generațiile care îl primeșc.*

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN ȘCOALA NAȚIONALĂ

Programa de bacalaureat la limba și literatura română constituie un extras din programa de studiu în vigoare, reprezentând o esențializare a materiei în vederea direcționării pregătirii candidaților pentru examenul de bacalaureat.

Conținutul programei cuprinde 40 de capitole și teme și este unic pentru toate profilurile, prin asterisc specificându-se extinderile de materie pentru profilul umanist. În baza capitolelor și temelor incluse în programa de bacalaureat vor fi formulate subiectele pentru examenul scris și oral.

Proba scrisă la limba și literatura română se va susține, diferențiat, la toate profilurile — subiectele pentru profilul filologic având un grad sporit de complexitate. Examenul scris va urmări evaluarea nivelului de cunoștințe și competențe lingvistice/literare atins de absolvenții liceului și va fi structurat pe rezolvarea a două sarcini de lucru:

- elaborarea unei sinteze în baza unui subiect propus;
- realizarea unui comentariu literar în baza unui fragment de text studiat.

Examenul oral la limba și literatura română va avea drept obiectiv evaluarea capacitaților și a competențelor comunicative/literare ale candidaților. Proba orală se va susține numai la profilul umanist și va consta dintr-un set de bilete elaborate în baza aceleiași programe, fiecare bilet incluzând câte două subiecte de literatură și un subiect practic de limbă — rezolvarea unui test. Conținutul biletelor de examen va fi de un asemenea grad de complexitate care să permită tratarea integrală a celor trei subiecte în maximum 20 de minute.

CONȚINUTUL PROGRAMEI DE EXAMEN

1. Literatura populară. Teme și motive majore.
- 2.* Epica populară în proză. **Tinerețe fără bătrînețe și viață fără de moarte** (analiză literară).
3. Mituri românești. **Miorița, Mănăstirea Argeșului** (comentarii literare).
- 4.* Marii cronicari. Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce.
- 5.* Dimitrie Cantemir, personalitate multilaterală a culturii și literaturii române.
- 6.* Școala Ardeleană, expresie a iluminismului românesc.
- 7.* Programul revistei "Dacia literară". Contribuția ei la crearea unei literaturi naționale.
8. Grigore Alexandrescu. **Umbra lui Mircea. La Cozia** (comentariu literar).
9. Ion Heliade Rădulescu. **Zburătorul** (comentariu literar).
10. Costache Negruzzi. **Alexandru Lăpușneanul** (comentariu literar).
11. Vasile Alecsandri. **Pasteluri** (prezentare generală). Drama **Ovidiu*** (comentariu literar).
12. Bogdan Petriceicu Hasdeu. **Răzvan și Vidra** (comentariu literar).
- 13.* Titu Maiorescu, îndrumător cultural și literar.
14. Mihai Eminescu. Teme și motive majore ale operei. **Revedere, Sara pe deal, Floare albastră, Glossă*, Scrisoarea I*, Luceafărul, Sărmanul Dionis*** (comentarii literare).

15. Ion Creangă. **Amintiri din copilărie** (comentariu literar). **Poveștile** (prezentare generală).
16. Ion Luca Caragiale. **O scrisoare pierdută** (comentariu literar).
17. Ioan Slavici. **Moara cu noroc** (comentariu literar), **Mara*** (prezentare generală).
18. Barbu Ștefănescu Delavrancea. **Apus de soare** (comentariu literar).
19. Alexandru Macedonski. **Noaptea de decembrie** (comentariu literar).
20. George Coșbuc. Universul poetic. **Nunta Zamfirei** (comentariu literar).
21. Alexei Mateevici. **Limba noastră** (comentariu literar).
22. Octavian Goga. Universul poetic. **Rugăciune** (comentariu literar).
23. George Bacovia. Universul poetic. **Plumb** (comentariu literar).
24. Lucian Blaga. **Eu nu strivesc corola de minuni a lumii.** Drama **Meșterul Manole*** (prezentare generală).
25. Tudor Arghezi. **Testament** (comentariu literar). **Psalmi*** (prezentare generală).
26. Ion Barbu. **Riga Crypto și Iapona Enigel** (comentariu literar).
27. Mihail Sadoveanu. **Baltagul, Frații Jderi**, capitolul *Oamenii Măriei Sale* (comentarii literare).
28. Liviu Rebreanu. **Ion, Pădurea spînzurătilor*** (comentarii literare).
29. Camil Petrescu. **Ultima noapte de dragoste, Înțilia noapte de război** (comentariu literar).
- 30.* George Călinescu. **Enigma Otiliei** (comentariu literar).
31. George Meniuc. **Toamna lui Orfeu, Marea Neagră*** (comentarii literare).
32. Ștefan Augustin Doinaș. **Mistrețul cu colți de argint** (comentariu literar).
33. Nicolae Labiș. **Moartea căprioarei** (comentariu literar).
34. Nichita Stănescu. **Leoaică tineră, iubirea, În dulcele stil clasic*** (comentarii literare).
35. Grigore Vieru. Universul poetic. **Cămășile, Harpa*** (comentarii literare).
36. Dumitru Matcovschi. **Părinții, Doina*** (comentarii literare).
37. Marin Preda. **Moromeții**, volumul I (comentariu literar).
38. Ion Druță. **Toiagul păstoriei** (comentariu literar), **Povara bunătății noastre*** (prezentare generală).
39. Vladimir Beșleagă. **Zbor frînt** (prezentare generală).
- 40.* Horia Lovinescu. **Moartea unui artist** (comentariu literar).

În pregătirea pentru examen, elevii vor utiliza manualele școlare în vigoare: *Limba și literatura română*, clasa a IX-a; *Limba și literatura română*, clasa a X-a; *Limba și literatura română*, clasa a XI-a; *Limba și literatura română*, clasa a XII-a.

Capitolele despre poezia și proza basarabeană contemporană, care lipsesc în manualele editate la București, sînt oglindite pe larg în carte *Literatura română din Republica Moldova* de Ion Ciocanu (Chișinău, "Litera", 1998).

De asemenea, recomandăm consultarea îndrumarului pentru examene *Limba și literatura română: cum rezolvăm un test, cum scriem o compunere* de Tatiana Cartaleanu și Olga Cosovan (Chișinău, "Liceum", 1997), precum și a cărților de comentarii și sinteze literare.

Maria HADÂRCĂ,
specialist principal al Ministerului Educației și Științei

**"ESTE A TA VIAȚA
PE CARE O TRĂIEȘTI
ȘI NU CEA PE CARE
ȚI-O IMAGINEZI"**

*Dialog: Leo BORDEIANU —
acad. Petru SOLTAN*

— **Stimate domnule Petru SOLTAN, mă folosesc și de acest prilej pentru a vă felicita cu ocazia conferirii titlului de Doctor Honoris Causa de către Academia de Studii Economice. Cum vă simțiți în noua postură?**

— Pentru un om, viața înseamnă succes și proprietatea de a-l resimți. O paranteză: nereușitele sănt tot succese, însă cu semn negativ. Simpla adresare "Puiul mamei" sau acordarea Premiului Nobel reprezintă aceeași autosenzare de confort psihologic, deși e vorba de manifestări absolut diferite. Decernarea acelaiași titlu de către Universitatea "Babeș-Bolyai" din Cluj (acasă aprecierile sănt făcute adesea cu întîrziere) mi-a creat un confort psihologic enorm, însă cel de la Chișinău e mai dulce.

— **Domnule academician, fiind autorul unor importante lucrări în domeniul matematicilor și al economiei și având o bogată experiență de implementare a rezultatelor științifice în economia națională, vă rugăm să formulați punctul Dvs. de vedere asupra impactului dintre știință și activitatea practică de după 1989.**

— Într-un sistem cu planificare centralizată acest impact are un efect pozitiv determinat de comenziile speciale, pe cînd într-o societate cu autogestionare bazată pe hazard el nu poate fi decît negativ, desigur, în ansamblu. Cauzele sănt multiple. În acest sens, doar indicul integral —

Acad. Petru SOLTAN

insuficienta noastră competență — ar fi un răspuns aproape de adevăr.

Am mai spus-o și o repet: la ora actuală în societatea noastră persistă un paradox fără măsură al degradării noastre. Pe de o parte, pentru a prospera e nevoie de a produce mărfuri competitive pe piețele interne și externe, iar pe de altă parte, se tăie rădăcinile acelor instituții, inclusiv, a celei de bază a societății — familia —, unde se nasc continuatorii de neam, instituții de care depinde creșterea competenței, a culturii tehnologice, a inteligenței în genere, și a tot ce e necesar pentru menținerea demnitatei noastre.

A nu ști să te folosești de marele potențial intelectual al societății e un mare păcat. Nu e vorba numai de lumea academico-universitară, dar și de înțelepciunea țăranului și a meșteșugarului, nemaivorbind de reprezentanții culturii.

În perioada menționată s-a simțit nevoia investițiilor financiare, însă, repet, cele mai mari investiții le constituie oamenii noștri. Crearea în societate a unui climat psihologic în care fiecare să vrea să se manifeste la maximum, să devină om valoros, este una dintre cheile ieșirii din criză.

— **Fiind președinte al Comi-**

siel pentru Știință și Învățămînt a primului Parlament democratic, ce ați vrut să faceți și nu ați reușit? Care au fost limitele invizibile pentru un ochi neinițiat?

— Există o legendă medievală despre o prințesă și un nobil, îndrăgostit la culme, care însă nu se puteau căsători deoarece ea era obligată să devină consoarta unui principă. În aceste condiții prințesa i-a propus iubitului să fugă, la care nobilul i-a răspuns că nu poate proceda astfel, că trebuie să se poarte cuviincios și lucrurile se vor rezolva pozitiv de la sine. Însă atunci cînd principalele a devenit rege, nobilul și-a pierdut nu numai mireasa, ci și viață.

Această parabolă conține și răspunsul meu.

Cercetarea lingvistică se supune acelaorași legități ca și în cazul științelor exacte și aici pentru a demonstra ceva e nevoie să pornești de la niște date inițiale și să operezi numai și numai cu argumente științifice. În această ordine de idei, cum calificați faptul că parlamentarii din 1994 au “decretat” drept limbă de stat a Republicii Moldova inexistentă limbă “moldovenescă”?

— Un neamț afirma: lucrul făcut odată strîmb îți face, în cele din urmă, și viața strîmbă. Problema denumirii limbii noastre a fost rezolvată, legiferată pentru totdeauna la 1859, cînd s-au pus bazele formării Statului Român. Deci, zicerea neamțului, din punct de vedere cibernetic, își răsfrînge sensul și asupra unei societăți ce are la bază o lege strîmbă. Majoritatea decisivă a parlamentarilor din 1994 nu erau suficient de competenți. Dar, un organism cu astfel de particularități își are coloana vertebrală extrem de flexibilă și se îndoiește ca o nuia după direcția vîntului.

— Ce este pentru Dvs. credința?

— Credința e o autogestiune. Această noțiune include în sine toate caracteristicile ce determină o perso-

nalitate. Credința în Dumnezeu e un remediu fundamental ce-ți menține puritatea psihicului, sistemului de gîndire și a celui imunitar. Credința într-o ipoteză îți organizează și creierul, și organismul pentru a o demonstra sau pentru a o dezminții. Acest proces de organizare este singura cale spre un cuget independent, spre obținerea competenței — picătură cu picătură, chiar dacă ajungi la un rezultat negativ. Credința că poți face un lucru e condiția inițială de a porni să-l faci, iar în caz de reușită apare necesitatea de a-l repeta. Începi să crezi în existența unui drum mai scurt, ceea ce poate să te ridice la un grad mai înalt de înțelegere. Astfel, având adevărul-axiomă din **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul** de Nicolae Mătcaș, te organizezi mai ușor în lupta pentru dreptate. Noțiunea de moldovean nu conține nimic rușinos și ne mîndrim cu ea, însă aceasta e subordonată noțiunii de român. În familia de fasole există un sort numit “cojofene”, cel puțin la noi în Transnistria și a numi întreaga familie cu acest nume e o judecată de copil, care încă nu știe să deosebească noțiunile. Din aceste considerente, a încerca să pui în corespondență denumirea teritoriului cu denumirea limbii băstinașilor, înseamnă a-ți tăia creanga de sub picioare. O piatră transformată în nisip e dusă la vale mai lesne de ape. Cu părere de rău, în Basarabia, și mai ales în Transnistria, sunt mulți care macină această piatră.

— Din păcate, sindromul limbii “moldovenesci” nu este unicul existent în mintile anacronice din zonă. În partea de est a republicii circumsanțele îl mai păstrează și pe cel al grafiei rusești. Cum credeți, pînă cînd?

— Nu cred că la ora actuală cineva ar putea indica un termen concret. Cercurile cu aspirații imperiale din Federația Rusă au interesele lor. Nici Ucraina nu este indiferentă, ea declarînd existența a două minorități: română și moldovenească. Nemaivor-

bind de faptul că cercurile ultranationaliste îi consideră pe moldoveni niște ruteni ucrainizați. Mai sunt și alte forțe influente interesate de existența așa-zisei republici moldovenești nistrene. Dar a scoate grafia rusească din uzul limbii române acolo, însemnă a distrugă construcția făcută din minciună și foc de pușcă. Fruțele caractere latine ale graiului nostru au fost smulse cu řenile de tancuri, separației lăsând în pace surioarele acestora din limbile franceză, germană și engleză, care se predau în școală. Asociația de Cultură și Drept "Transnistria" nu știe să-și facă publicitate, însă și cu aportul nostru s-a revenit la grafia latină în opt școli românești din teritoriul controlat de separațisti. Permanent trimitem încoloziare, cărți în grafie latină, organizăm întâlniri cu scriitori valoroși, invităm colective artistice etc. Referitor la grafie, forurile superioare nu au luat nici o atitudine, cu toate că aceasta este una dintre cauzele principale ale diferendului transnistrean. Ba mai mult, ai impresia că influența Tiraspolului asupra Chișinăului e mai mare decât cea în sens invers. Doar o

internăționalizare mai pronunțată a problemei ar putea ameliora situația.

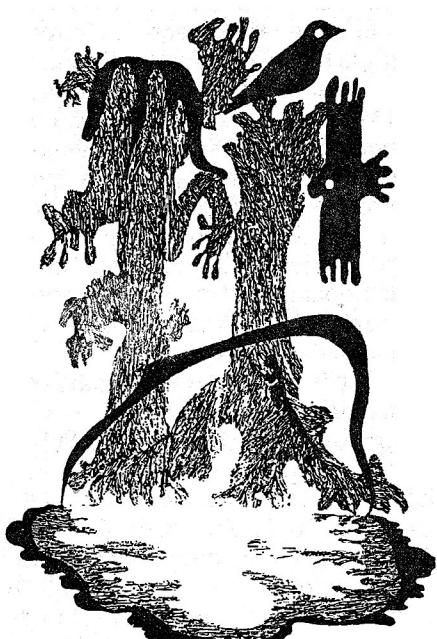
— Nu suntem în stare să plăsăm în Constituție numele corect al limbii noastre, nu-l putem elibera pe Ilie Ilașcu... Dacă v-ați întîlni cu el, ce i-ați spune în primul rînd?

— Situația lui Ilie Ilașcu și a camarazilor săi constituie o mare problemă politică, având un singur subtext: orice element de românism va avea aceeași soartă, va fi împușcat. Însă cei de la Tiraspol, precum și cei ce se ascund în spatele lor n-au reușit să-și ducă intențile pînă la capăt. Opinia tuturor românilor de bunăcredință, vocea instituțiilor internaționale le-au potolit elanul. Ba chiar și dregătorii respectivi au simțit că Lumea se schimbă, se schimbă vertiginos și... nu în favoarea lor.

Aceuntrările întreprinse de asociația noastră sunt doar niște picături în marea bătălie pentru eliberarea necondiționată a curajosului Ilie Ilașcu și a camarazilor săi. Noi l-am propus în mod oficial pentru distincția "Prix européen des droits de l'homme 1998" a Consiliului European. Unicul document referitor la eliberarea necondiționată a lui Ilie Ilașcu și a camarazilor săi înaintat la Summit-ul C.S.I.-ului, întrunit la Chișinău în 1998 a fost semnat de asociația noastră și de Uniunile de creație din Republica Moldova.

Presupun că dacă Ilie Ilașcu să dezice de apartenența la Marele Popor Român și ar spune că e moldovean, ar putea fi printre noi, pe unde lăudat, pe unde împroșcat cu pietre. Însă el niciodată nu-și va permite să facă așa ceva. Acum, dacă l-aș întîlni, în primul rînd mi-aș cere iertare pentru replica mea nefondată la adresa lui. Și dacă m-ar ierta și mi-ar permite, l-aș îmbrățișa frătește. Domnia Sa, ca un adevărat profet, a prevăzut actuala situație din Transnistria, noi cu toții rămînind surzi la vorbele lui.

— Stimate domnule Petru Soltan, sănăteți bine cunoscut și prețuit în cercurile politice pentru

luciditatea analizei situațiilor și pentru atașamentul față de adevăr. Aveți un "scenariu" propriu al desfășurării evenimentelor din Transnistria?

— Erorile ne învață multe. Silogismele ce reies din prevestirea lui Ilie Ilașcu sănt pesimiste. Numai vînzoaleala din cele două camere legislative ale Federației Ruse referitor la recunoașterea de iure a aşa zisei r. m. n. cît face. Președintele nostru tace. Doar Domnul Dumitru Diacov și-a permis un avertisment, și acela însă cam timid. Poate un Summet la Chișinău al marilor puteri de pe glob ar fi în stare să pună punctul pe i, dar... cu cel puțin două condiții: 1) Federația Rusă, moștenitoare a unei mari culturi, să ajungă la o adevărată democrație și o corectitudine față de popoarele dezmembrate și ținute sub călcii timp de secole; 2) Valoarea noastră intelectuală — academicienii, profesorii universitari și școlari, tehnicienii, agricultorii și mai ales reprezentanții artelor frumoase — să formeze o plasă protectoare în calea degradării și să-și organizeze cu insistență activitatea în problemele de stratificare firească a valorilor.

— Dincolo de politică și de diversele probleme care ne copleșesc, vă rugăm să ne vorbiți despre Transnistria, despre satul în care v-ați născut ca despre un loc-matrice existențială.

— Noțiunea de Transnistria are mai multe semnificații în funcție de localizarea marginii de neam în diferite perioade de timp. Să ne oprim pentru început la cea mai veche dintre ele. În Biblioteca Așhabadului se află, o cronică de origine turcică, cu o elegantă ligatură, scrisă în secolul IX d. Hr. în limba arabă. Cronicarul scrie că dușmanul numărul doi, după ruși, săt români ce țin de apa Românilui — Nipru. Desigur, e vorba de adversarii popoarelor de proveniență turcică, pe cind acestea încă nu ajunseseră în peninsula Anatolia. Această frontieră de est a românilor e recunoscută și de o hartă veche din muzeul Pușkin

din satul Konstantinovka, regiunea Pskov, numai că vechea Țară a neamului nostru e numită Dacia, iar între paranteze, Valahia (vezi *Scrișoare din Sankt-Petersburg*, „Literatură și artă”, nr. 43, 1998).

Realitățile Transnistriei din acea perioadă interferează cu actualitatea. În anturajul Sfîntului Părinte de la Roma se află un bun român și un mare erudit cu un nume frumos, Edgar Papu, care a fugit din Țară pe timpul lui Ceaușescu. Cînd la Roma a apărut traducerea în italiană a renumitei cărți *Originea ceangăilor din Moldova* de Dumitru Mărtinaș (Bacău, 1998), Edgar Papu organizează o audiență la Sfîntul Părinte a doi valoroși români, Ioan Coja, actualmente senator, și Vasile Ungureanu, cei care avuseseră grija de traducerea și reeditarea cărții. După ce aceștia s-au întors în Țară, Edgar Papu se grăbește să-i ofere telefonic domnului Coja niște detalii surprinzătoare: „... să nu vă mirați că Papa Ioan Paul al II-lea v-a primit aşa de bine, căci Sfîntul Părinte — Padre Voicila, cum îi spun apropiatii săi, este de origine română și ține mult la lucrul acesta... Da, este descendant dintr-o familie de moldoveni care, împreună cu tot satul, a urcat spre miază-noapte de răul tătarilor, în urmă cu vreo două secole și ceva. Din acei moldoveni se trage Papa Ioan Paul al II-lea...”.

E cunoscut faptul că în istoricul Stat Moldova nu existau tătari. Ei doar arăduau pentru un scurt timp păsunile limitrofe Mării Negre, fără a avea dreptul să-și facă cel puțin colibe și erau în slujba administrației turcești de pe teritoriul dintre Nistru și Nipru, unde populația românească băstinașă, fapt atestat documentar, era în majoritate absolută.

Tin în mînă cartea *România de la est de Bug* (București, 1994) de Anton Rațiu, scrisă în timpul celui de al II-lea război mondial la îndemnul lui Anton Golopenția, directorul Oficiului de Studii din cadrul Școlii de Sociologie din București, al cărei manuscris a fost salvat cu riscul vietii în timpul regimului totalitar din Româ-

nia. În această carte găsim și enumerarea numelor de familie ale locuitorilor din satele românești de aici. La pagina 66 se remarcă faptul că în localitățile Tîrgu Frumos (actualmente Nova Grigorievca) și Vizireni (acum Arnavutovca) este atestat renumitul nume de familie — Voicilă, precum și alte nume românești — Cotruș, Furdui, Loghin, Iovită, Farcaș, Druță, Barbu, Bogza, Bostan, Vasilache, Smochină, Dinu, Doga, Vieru, Untilă, Cimpoi, Vartic, Drăgan, Zamfir etc. Ipoteza mea este că strămoșii Sfîntului Părinte se trag din acea Transnistrie.

Transnistria (a doua semnificație) — fișia dintre Bug și Nistru — își are și ea istoria sa. Pe la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial acolo locuiau circa un milion de români. și “păcatul” le-a fost că s-au lăsat bătuți de nemți și administrații de Statul Român. Am luat între ghilimele acest cuvînt din considerentul că în '45 el a slujit drept pretext pentru a băga în prima linie a frontului pe moldovenii din această Transnistrie. și, precum povestea cu durere un bătrîn de pe la Nani (acum, Anan'evo), fetele de mărătit, nevăstuicile tinerele, mult timp după terminarea războiului își tot așteptau flăcăii urși și bărbătii în floarea vîrstei. E cunoscută această statistică. Ea e fixată și pe monumentele celor căzuți din fiecare sat cu populație românească.

Un fin poet din Nazăr-Taica, dascăl de școală, Nicolae Turcanu, în 1941 nu e mobilizat în Armata Roșie pe motiv de maladie grea — era bolnav de ftizie. Administrația românească din Transnistria îl transportă la București pentru tratament. Ajuns la destinație și coborînd din tren, poetul exclamă: “Bună ziua, dulce Românie! și adio — niciodată!” Se întoarce acasă vindecat. În 1944, cînd administrația R.S.S.M. era la Soroca, el se duce să ceară un post de profesor, oricare ar fi școală. Un scriitor, cu un nume răsunător în trecut, îl recunoaște și informează K.G.B.-ul. Este trimis pentru zece ani în Imperiul Ghețărilor.

A treia Transnistrie o reprezintă cele cinci raioane ale Republicii Moldova: Camenca, Rîbnița, Dubăsari, Grigoriopol și Slobozia, la care se mai cere adăugat și orașul Tiraspol. Am cutreierat-o în lung și-n lat. Pe unde desculț (Pîrîta, Coșnița, Coșnița Nouă, Doroțcaia, Pohrebea, Pohrebea Nouă, Șipca, Carantin, Dubăsari, Mahala, Corjevo, Cocieri, Malovata, Roghi, Ciorna), pe unde în pantofi zdrențuiți (Sucleia, Caragaș, Slobozia, Nazăr-Taica, Ciobruciu), pe unde cu mașina (absolut toate celelalte). Chinurile acestei Transnistrii sunt cunoscute deja. Populația românească de acolo e în descreștere, chiar dacă este majoritară în raport cu celelalte etnii.

Despre satul meu, Coșnița, am scris în repetitive rînduri. O seliște străveche, pe care eu o cred cu rădăcinile scufundate în arealul getic. Pe timpuri, în sat a fost o mare mănăstire de bărbăți, al cărei cimitir, e rupt de apele repezi ale Nistrului, numit și Turlă, dar această rupere mai continuă. În stratul de lut galben al malului înalt și abrupt, la mare adîncime, se întinde și acum pe o distanță de circa un kilometru, un sirag de oseminte de culoarea laptelui, ghilite de apele timpului. Drumul Cel Mare care coboără din dealul Troian de la cotitura rîului se stinge la capătul renomitei Păduri de la Coșnița, chiar acolo unde era Vadul lui Vodă — trecătoare peste Nistru. (Menționez că noțiunea de troiene de nea sau nisip în Coșnița nu este utilizată). Cimitirul din centrul satului, care pe timpuri se întindea pe zeci de hectare avea cărări trasate dreptunghiular, morminte bine jaloneate, lespezi memoriale, pe care erau sculptate simboluri creștine și epitafuli, unele — cu litere grecești. O biserică din piatră, nemaipomenit de mare, a fost construită în secolul XIX pe parcursul a douăzeci de ani. Pe o piatră de la temelia altarului se mai poate descifra anul — 1828. Desigur, biserică este înălțată pe locul unei foste biserici din lemn.

Un capitol aparte îl constituie

arhaismele. Iată doar cîteva dintre ele: *urdină* — ordine, *țarc* — cerc (de origine traco-dacică), *ghiabla* — drac, *tiulpan* — lalea și.a.

Coșnița, însemnind în graiul maramureșenilor "stup de albine", era pînă prin '43 un colț de rai cu o populație cuvîncioasă și cu un grai românesc extrem de mustos. Focul și para prin care a trecut apoi i-au deformat și trupul și spiritul, dar în memoria mea Coșnița a rămas ca o aleasă mireasă și doar moartea ar putea să-mi steargă această imagine cu gust de miere.

— Ați avut pe parcursul vieții niște momente decisive, care v-au schimbat spre bine sau spre rău cursul existenței?

— Aș începe cu copilăria. Mama mea, s-a stins din viață la vîrstă de 31 de ani, avînd deja șapte copii. Chiar fiind pe patul de moarte nu o părăsea simțul frumosului: casa era curățică, cu flori frumoase pe sobă, cu briile trase ca struna în jurul casei și pe la garduri, busuiocul era udat la timp. Tatăl meu, mort la 62 de ani, a mai îmbelșugat casa cu trei copii. Era priceput la toate, fără a avea vreo școală specială. Eu cred că am moștenit de la mama inconștientă atracție spre frumos, iar de la tata — înăscuta curiozitate.

— Ce Miză puneteți pe întîmplare?

— Un mare scriitor francez, André Maurois, la întrebarea *de ce are nevoie un om pentru a se realizea în viață*, a răspuns: de un pic de har, de o muncă istovitoare din noapte pînă în noapte și de un pic de noroc. După părerea mea, norocul e întîmplare. Evenimentele ce se produc la întîmplare, stocastic, joacă un rol fundamental în evoluția universului, în special a umanității, prin urmare, și a omului.

— Puteți spune că ați avut noroc?

— Am avut noroc, și nenoroc. Dacă am avea o viață infinită, atunci valoarea norocului ar fi egală cu cea a ghinionului. Dar în cazul vieții noastre finite, nașterea e un noroc, moar-

tea e un nenoroc, și dacă am porni de la aceste extreme spre mijloc, cîntarul cu cele două terezii — una care acumulează norocul și alta — nenorocul — ar tot balansa de la o întîmplare la alta, tinzînd spre echilibru.

Eu, bunăoară, am avut noroc de o excelentă profesoară la matematici, doamna Irina Bordeianu despre care nu o dată am vorbit în diverse emisiuni televizate și radiofonice și o spun și acum nu pentru a-ți face un compliment dumitale, care ești feciorul Domniei sale. Acest suflet de mare pedagog a știut să aprindă în mine dragostea pentru abstractizare. Îi voi fi recunoscător atât timp cât mi se va menține umbra sub soare. Dar am avut și pedagogi, tot la matematici, care m-au dezgustat într-atîr, încât îmi era nu numai matematica urîră.

— Stimate domnule academician, știindu-vă drept un etalon al omului de știință, vă solicităm opinia în ce privește algoritmul de formare al unui veritabil cercetător științific?

— Un astfel de algoritm, la modul absolut, nu există. Și explicația e simplă. Necunoscutul și orice așchie a acestuia impune specificul lui de descifrare, practic inedit. Marele Isaac Newton, cînd a fost întrebat cum a ajuns la Legea gravitației universale, a răspuns simplu de tot: "Permanent gîndindu-mă la ea."

Desigur, e nevoie de niște preuze, deja formulate de noi mai sus, în rest, totul depinde de acumularea pe terezii. Nu înzadar creatorul ciberneticii, Norbert Winer, a zis: "Fiecare dintre noi reprezintă o formă restantă a propriului succes". Din aceasta se desprinde și algoritmul respectiv, practic, specific.

— Timpul v-a făcut să vă modificați punctul de vedere asupra științei?

— Pe scurt — nu. Dar întrebarea implică mai multe clarificări de poziții. Mai întîi, ce numim știință, apoi — clasificarea acesteia, un aspect cu totul relativ, suportînd modificări de la

generație la generație și multe altele.

— În cartea sa *Nandrișii. Povestea unui neam bucovinean*, academicianul Nicolae Corlăteanu abordează într-un mod inedit problema metamorfozei țăran-intellectual, referindu-se atât la rezultatele strălucitoare, cât și la unele eșecuri cauzate de brusca schimbare a "uneltelelor" de lucru. Generația Dvs., în urcușul ei fulminant, a suferit multe pierderi?

— O experiență cu rezultate negative în fizică e considerată tot un rezultat. Un rezultat ce indică faptul că în direcția dată calea e închisă. Eu afirm următorul postulat: este a ta viață pe care o trăiești și nu cea pe care îți-o imaginezi. Iar pentru a avea o existență plină de demnitate, reacționează doar la lucrurile realizabile din imaginație. Ceea ce ai pierdut, clasifică drept experiențe greșite.

— Am avut frumoasa ocazie nu numai să vă ascult prelegerile (la Facultatea de Matematică și Cibernetică a U.S.M.) și să vă citesc lucrările științifice, dar să vă cunoșc și unele lucrări artistice. Având marea tentație a matematicilor, sănătei, totuși, un Homo universalis. Cum s-a produs impactul Dvs. cu literatura universală, în general, și cu cea română, în particular?

— În virtutea unor premise ereditare unii, mai ușor devin fizicieni, alții — agronomi și.a.m.d. Dar se întâmplă că în fața unui, să zicem, matematician apar probleme din alt domeniu, care nu pot fi rezolvate cu algoritmii acumulați, ce țin de o anumită emisferă cerebrală și persoana în cauză pune în aplicare cealaltă emisferă, responsabilă de artă, de logica frumosului. Astfel, matematicianul încearcă să rezolve problemele puse în fața lui, de societate, bunăoară, problemele ce pot fi soluționate doar prin metode narrative. Pe valul refacerii societății, a renașterii naționale, m-am simțit obligat să recurg la pîrghiiile literaturii. Abilitatea respectivă e o consecință a curiozității mele, care m-a făcut pe parcursul vietii să cunosc, desigur, în măsura posibilităților, multe opere literare, căutînd instinctiv contacte cu cei ce produc plastică expresiilor, țesătura dramelor, aroma aforismelor și mai ales, a metaforelor, acestea din urmă fiind organic legate de modelarea prin noțiuni matematice. Literatura română, proza rusească, clasica universală au format niște imperii aparte în creierul meu, ajutîndu-mă, incontestabil, și în arta matematicilor.

— Aveți niște autori preferați?

— Aceasta ține de timp și de vîrstă. Acum prefer literatura antică. Pentru mine autori sînt zei, iar între zei nu poți face diferență.

— Atîi risca să dați o definiție a prozei și a poeziei?

— Nu, pentru că este imposibil. Stanislav Lem, la întrebarea ce este matematica a răspuns că nu știe, însă îi cunoaște pe cei ce se ocupă de ea. Aceștia sînt niște croitori îscusiți, care fac modele și le înmagazinează într-un depozit infinit, cu gîndul că ele vor folosi cîndva, cuiva. Unele se demonstrează, altele sînt imitate, dar nu toate sînt purtate. M-aș încumeta să extind situația și asupra prozei și poeziei, dacă nu chiar și asupra tuturor artelor frumoase.

— Ce gen muzical vă este mai aproape de suflet?

— De cînd mă țin minte, nu mă pot sătura de inegalabila muzică populară românească, ale cărei rădăcini țin de talpa timpului.

— Dacă printr-un miracol atîi reveni în anii copilariei, v-ați lansa în același domeniu de activitate?

— Asta nu mai știu. Hazardul e în mîinile Celui de Sus.

— Stimate domnule Petru Soltan, vă mulțumim pentru bunăvoiea cu care ați dat curs invitației "Limbii Române" de a lua în dezbatere dureroasele probleme ce ne animă sau ne domină, pentru doza de speranță și de curaj cu care ați venit la noi și la cititorii noștri.

Valeriu RUSU
Aix-en-Provence — Marsilia

**UN OM GENEROS,
UN PROFESOR
EXCELENT**
**80 de ani de la nașterea
lui B. Cazacu***

Am acceptat propunerea făcută de forurile culturale și științifice din Chișinău de a scrie cîteva rînduri despre Profesorul Boris Cazacu, cu conștiința că fac un gest științific și moral care ar putea lumeni, cu o rază personală, ultimele 3-4 decenii de viață universitară și academică bucureșteană.

Dar mai ales fac acest lucru sperînd că rîndurile mele vor arăta cît de mare nevoie avem, acum, de o bună așezare a inițiativelor și a valorilor noastre culturale din trecut spre a realiza unirea tuturor forțelor de bine și frumos, în folosul Țării, al culturii și al limbii române.

După studiile făcute la Liceul "Mihai Viteazul" din București, marcate de profesori strălucitori ca Octav Șuluțiu, Mihail C. Gregorian, Bazil Munteanu, Clidian, Dabija, Turianu, Vicol, Costică Marinescu etc., Profesorul B. Cazacu (a evitat mereu să scrie și prenumele: Boris, deși nu era cu nimic "mai prejos" decît Cazacu!), a fost cel care mi-a însoțit primii pași la Facultatea de Filologie

* B. Cazacu (1919-1987; n. Chișinău), lingvist român. Profesor universitar la București. Cercetări în domeniul istoriei limbii literare și al dialectologiei (*Studii de dialectologie română, Istoria limbii române literare*, în colaborare). Studii de geografie lingvistică referitoare la repartiția dialectală a limbii române. Coordonator al *Noului atlas lingvistic pe regiuni - Oltenia*. Membru corespondent al Academiei Române.

(*Dicționarul enciclopedic ilustrat*, Editura Cartier, Chișinău, 1999).

din București (5-7, str. Edgar Quinet), în acei ani teribili 1953-'54.

Afară de calitățile sale de profesor, în cel mai profund și distins sens, B. Cazacu era un om generos, bun, sensibil la greutățile și suferințele altora și un iubitor fără margini al copiilor (o durere lăuntrică, adîncă, se citea în sufletul său, căci nu avusese parte de acest dar în familia sa).

Războiul (fusese concentrat ca subofițer în ultimele luni ale anului 1944; mîna sa rănită m-a impresionat întotdeauna), temerile, teroarea trăită de toți basarabenii care venise cu războiul în Țară că vom fi deportați spre Siberia — amenințare prezentă pînă în martie 1953 — și alte evenimente personale au făcut însă ca B. Cazacu să nu ia apărarea directă a cuiva (nu înseamnă că nu proteja și ajuta, cum putea mai bine, pe oamenii din jurul său), să nu-și asume riscuri (mai ales grave). Gesturile sale de bine (și au fost destule în viață sa: D. Șandru, Ion Diaconu, Ovid Densusianu-fiul, Gabriel Tepelea, I. Onu etc.) erau făcute "căzăceaște", cum spuneam noi, elevii săi, cu grijă, cu tact, cu diplomatie, cu discreție, sau "iepurește", cum îi spunea profesorul nostru al tuturor, Al. Rosetti.

Metafora rosettiană era expresivă, nu avea nimic rău în ea (să ne amintim că același Rosetti numise "pe veci" pe un alt fost elev și colaborator al său, "titircă inimă rea"!) și era hrănită, fără îndoială, de fizicul lui B. Cazacu (ah, mustața al cărei vîrf îl mușca mereu, cu un gest unic!), dar și de comportamentul său general.

Eram student în anul al II-lea... La cursul său de dialectologie m-a remarcat și a început să-mi aducă reviste, cărți cu asupra de măsură, să citesc (și astăzi cînd plec în fiecare zi de la Marsilia la Aix cu valiza plină de cărți românești, inclusiv basarabene, pentru studentii mei francezi, merg pe drumuri bătute de B. Cazacu).

Apoi, trebuind să facă un studiu despre limba lui Anton Pann, mă invita la el acasă — în acea construcție baroc-bizară, din Calea Rahovei, 108 — să-l ajut să scoată fișe, să le claseze...

Pe la 11,00 noaptea oboseala își

Dragă Valeriu,

Îți scriu din Praga, unde am venit pentru 2 zile (ședința Atlasului lingvistic european). Mulțumesc pentru vestile din 13.11.'72. Mi-am reluat activitatea (la Universitate și la Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei — V.R.), la 24 februarie, cînd mi s-a terminat condecorul medical. M-am refăcut, dar nu complet; pe lîngă necazurile pe care le cunoști (Tatiana a fost operată, era în spital — V.R.), am mai avut unul: în februarie a murit soacra-mea! În lipsa mea maestrul nostru (Al. Rosetti — V.R.) a încercat mai multe schimbări; unele i-au reușit: înlocuirea dumitale la "Revue" (Roumaine de Lingüistique, ca secretar de redacție; cu Theban — V.R.) și la Societate (de Lingvistică Română, unde eram secretar general adjunct, iar Al. Rosetti, Secretar General; cu Vincenz — V.R.). A încercat și pe mine să mă înlocuiască (cînd am fost în spital — am să-ți dau amanunte la întoarcere!). N-a reușit: mă îngropă și îmi mînca coliva cam devreme! Nu ștîu încă ce va fi la vară cu cursurile (Cursurile de vară ale Universității București, care se țineau la Sinaia — V.R.). Am să-ți scriu cînd voi avea date precise. S-a făcut mult caz de plecarea dumitale al doilea an în Franța (prietenii — V.R.). În tot cazul, după cum ne-am înțeles, în toamnă, vino, te rog, la Centru (de cercetări fonetice, și dialectale, unde funcționam ca șef sector dialectologie și secretar științific — V.R.). Omagii doamnei, îmbrățișări pentru România.

B. Cazacu.

Scrisoare trimisă din Praga, 24 martie 1972, de profesorul B. Cazacu, lui Valeriu Rusu, la Universitatea Provence, Aix-en-Provence, Franța.

spunea cuvîntul. Profesorul se ducea tiptil (cît putea să i-o permită corpul său bine "clădit" — era un fundaș temut în echipa de fotbal a Liceului din Chișinău) la frigiderul de pe culoar și improviza o gustare însotită de un pahar de vin... apoi continuam pînă spre ora 1,00 chiar 2,00 după miezul nopții. Cîteodată, cînd ora nu era prea tîrzie, intervenea și o mînă de femeie: soacra, distinsă și discreta doamnă Slama, pe care B. Cazacu o respecta și o adora.

Cîte nopți, cîte nopți le-am petrecut împreună... a fost cea mai fericită universitate pentru mine: introducerea în tainele cercetării, dialogul permanent cu profesorul, consultarea bibliotecii sale și mai ales a teancurilor interminabile de cărți și reviste, neranjate, neclasate, abia sosite din Cîrcoosul atât de rîvnit în acei ani de un tînăr cercetător!

Cînd lucram la ediția Ovid Denșușianu, **Opere**, pe care aveam s-o publicăm la "Minerva", mă invita pe la ora 7,00 seara în biroul său (era prorector al Universității București) din str. Pitar Mos. Lucram ce lucram, apoi ne deplasam spre casa din Calea Rahovei, 108, fără a uita să facem o escală la celebrul restaurant "Bumbești" (plasat la cîteva sute de metri

înaintea casei sale), unde o frîptură (sau un platou de ficat, rinichi și morițe), însotită de o salată din "grădina ursului" și de un bun vin roșu ne dădeau curajul să continuăm lucrul pînă spre 2,00—3,00 dimineață... Locuim pe atunci într-o singură cameră, în str. M. Eminescu, 37 B.

La masă, Profesorul Cazacu era un adevarat gascon, "gourmand" și "gourmet", în același timp. Mînca cu o poftă de invidiat. Îl asemănam în mintea mea cu Taras Bulba.

O dată l-am cunoscut pe B. Cazacu și în postura de d'Artagnan, celebrul mușchetar francez: cînd a vorbit, în Amfiteatrul "Al. I. Odobescu" al Facultății de filologie, despre statutul celor trei dialecte românești sud-dunărene, susținînd că sunt **dialecte, nu limbi independente** (cum afirmase că Al. Graur, I. Coteanu, care erau "în bânci", în primele rînduri ale amfiteatrului).

Atunci am înțeles că "lepurele", cum îi spunea Rosetti, nu era decît o mască, cu trudă construită prin deceții de nesiguranță și totalitarism, ca să-și protejeze un suflet, în fond, luptător. Nu cred că mă înșel.

Am regretat numai că mai tîrziu nu l-am regăsit pe B. Cazacu în același rol de d'Artagnan, anume cînd

se susținea (sau nu se combătea, și e totuna) că există o nouă limbă romanică, limba moldovenească: ce ereziel, admisă chiar și în **Atlasul Limbilor Romanice**, în al cărui comitet de redacție B. Cazacu era vicepreședinte.

Am făcut și "școala de teren", ca dialectolog, însotindu-l în anchete pe B. Cazacu în Vrancea, unde urmărea să surprindă dinamica "isogloselor" între graiurile moldovenești și munteniști. Știa să se adapteze fără nici o stîngăcie ambianței țărănești. O dată și-a încălcăt programul riguros al Profesorului și m-a împins și pe mine la "păcat": ia, du-te, Valeriu, și prinde doi-trei păstrăvi în Putna (care curgea pe lîngă casa gazdei noastre), să mîncăm cu ceva mămăliguță!, mi-a

zis... Și chiar doi păstrăvi am prins, pe care i-am împărțit la trei (noi doi și gazda!)... dar și azi, cînd mănînc (din cînd în cînd) păstrăvi dolofani cum-părăți la "Monoprix" sau în vechiul port (Vieux Port) al Marsiliei, tot de gustul celor doi păstrăvi pescuiti de mine în Putna, prin anii '60 îmi aduc aminte!

Perioadei de formare i-a urmat perioada de afirmare: anchetele, elaborarea și publicarea **Noului Atlas Lingvistic pe regiuni: Oltenia** (5 volume publicate, cu colegii Teaha și Ionică), **Muntenia și Dobrogea** (cu un colectiv largit).

Am regretat — și i-am spus-o și atunci — că nu a găsit timp (e drept, funcțiile, sarcinile se înșirau ca mărgelele: profesor, șef de catedră, decan, prorector, director al Cursurilor de

vară de la Sinaia, director adjunct și apoi director al Centrului de cercetări fonetice și dialectale al Academiei, membru în zeci de comisii și comitete naționale și internaționale) să facă (căci semnă lucrările ca director, redactor responsabil) cărui cîteva an-

chete de teren cu noi, anchetatorii și autorii acestor atlase. Spun aceasta numai cu regret, căci, evident, toti am fi beneficiat de o asemenea conlucrare.

Acesta a fost, poate, punctul de plecare al unor neînțelegeri, ciocniri, neconcordanțe între Profesorul — căruia îi datoram, generații de dialectologi ai Școlii Lingvistice de la București, orientarea și formarea noastră ca specialiști în cercetarea graiurilor populare — și tinerii săi colaboratori, aspirind, în mod natural, să se afirme, chiar asumându-și riscurile unei anumite independențe (e adevărat, aceste neînțelegeri, ciocniri, neconcordanțe, naturale, aş zice, între generații diferite, au fost alimentate, devenite în sens negativ și chiar exploataate de cățiva dintre foștii săi elevi, care nici pînă astăzi n-au găsit timp și mijloace să arate că sederea în preajma Profesorului Cazacu a fost, și pentru ei, benefică, un moment de reflecție și de angajare lucidă pe calea onestă a științei).

Plecarea mea în Franța (ca lector, apoi ca "maître de conférences"), la Aix-en-Provence, în anii 1970-'74 — forțind lucrurile, chiar contra voinței lui B. Cazacu, și fiind ajutată, fără rezervă, de Ministrul Mircea Malită, în prima sa zi de instalare la Ministerul Învățămîntului, căci, e drept, ca secretar științific și șef sector dialectologie la Centrul de cercetări fonetice și dialectale al Academiei eram util atât timp cât directorul, profesorul Cazacu, abia avea timp să treacă pe la Centru pentru a îscăli hîrtiile gata pregătite —, a adîncit o anumită râceală între noi.

Primul Colocviu Internațional (franco-român) de dialectologie, pe care l-am organizat la Aix-en-Provence împreună cu colegul Jean-Claude Bouvier, invitat cincisprezece dialectologi români, dintre care au venit numai doi... a mai adăugat o picătură la această râceală, căci aveam undeva impresia că B. Cazacu, cu poziția pe care o avea la

Academie, la Universitate, nu făcuse totul pentru a se obține aprobările necesare deplasării colegilor români (inclusiv B. Cazacu!), pe care îi invitase la acest Colocviu din Aix-en-Provence.

În lipsa mea, prăpastia s-a adîncit între Al. Rosetti și B. Cazacu (căci unii dintre colegi în loc să-i ajute să aplaneze "conflictele", le aprindeau și mai tare... evident, în folosul lor propriu, uitînd interesele comune: salvarea Centrului de fonetică și dialectologie).

La reîntoarcerea mea în țară, 1974, trecerea Centrului de fonetică și dialectologie la Consiliul Culturii și Educației Socialiste ("lucrată" de Al. Rosetti și Mihai Pop) a constituit o catastrofă.

Urma, într-o simbătă dacă nu mă înșel, o ședință decisivă în acest sens. Pe scările Centrului din Calea Victoriei, nr. 194 (nu la "Grajd", în fundul curții, unde funcționase pe tim-puri "secția de fonetică și dialectologie" a Institutului de Lingvistică, și unde primisem altădată pe profesorii Roman Jakobson, Alexandre Isachenko, Saumian, Corlăteanu, Gsel, Berejan, Sorbală, Borodina, Budagov etc., dar acum rămăsese numai "Bibliotecă", păzită strășnic de D. Zagărodnî și Geta Lohan) i-am spus lui B. Cazacu: veniți miîne, va fi luptă pe viață și pe moarte. Mi-a răspuns (obosit, dezamăgit, știind poate că lupta e pierdută?): nu pot, am treabă. Te duci tu.

A fost un moment care m-a descuprănit. Ce puteam face eu, tînăr încă cercetător, căruia i se mai puseseră și eticheta de "franțuzit", contra mașinii de strivit conștiințe și suflete a Consiliului Culturii și Educației Socialiste, a cărui emblemă, Suzana Gîdea, spunea totul chiar și numai prin numele său?!

Recunosc că, chiar și această "lecție", nedorită atunci, care m-a afectat mult în acele momente, a fost, mai tîrziu, pentru mine, utilă, chiar fertilă: ea m-a făcut mai tenace, niciodată nu am abandonat o cauză, chiar dacă totul părea deja pierdut!

Anii 1974-1987... Integrați la Institutul de cercetări ethnologice și dialectologice, conduși de oameni nechamați, care nu aveau nimic cu știința și nu aveau nimic sfînt în ei...

Bătălii surde (rareori deschise!), (mici) bătălii cîştigate, (mari) bătălii pierdute...

Rar ne încrucişam paşii, pe cărări mereu înveninate de aceiaşi impostori, căci între noi doi nu intervenise nici un gest rău, indecent, necuvîncios.

Prin 1980 am luat iniţiativa elaborării **Tratatului de dialectologie românească**, care avea să apară în 1984, sub conducerea mea. L-am invitat pe Profesorul B. Cazacu la discutarea planului acestui Tratat care urma să fie elaborat de foştii săi elevi. Mi-a trimis o carte de vizită: "fiind ocupat, regret că nu pot participa".

August 1987... Profesorul Cazacu se întoarce singur de la un congres din Germania (doamna Tatiana Slama-Cazacu mai rămăsese cîteva zile prin străinătate). Se întoarce "singur", cu un infarct "în spate". Internat. Decedază. Singur (soacra sa murise mai demult, februarie 1972, mărind vidul din jurul Profesorului, mai ales după mutarea în casa din str. Mihail Moxa, în spatele Academiei).

Am participat cu inima tristă, grea, la înmormîntarea Profesorului Cazacu, la Cimitirul Bellu din Bucureşti.

Căci a fost un mare Profesor, în ciuda anilor foarte grei pe care i-am traversat împreună, adesea cu gîndul şi fapta sa drept reazem.

Cînd îi dădeam un articol, o comunicare, spre lectură (inclusiv în calitatea sa de redactor-șef la numeroase publicaţii de specialitate: "Fonetica şi dialectologie", "Revue Roumaine de Linguistique", "Limbă şi Literatură" etc.) ne amîna zile, săptămîni de-a rîndul, purtînd paginile noastre în servietă-i imensă, mereu doldora. Dar o dată citit(ă) articolul (comunicarea), de la idee pînă la ultima virgulă, totul era însemnat de mîna-scrisul lui B. Cazacu.

Dacă în anul IV, la o lucrare de seminar pe care o făcusem despre limba şi stilul din **Sultânica** de B. Delavrancea, exigentul lorgu lordan mi-a scris cu mîna sa: "lucrare bine făcută şi mai ales bine scrisă", datoram, măcar în parte, aceasta, şi "lecţiilor" lui B. Cazacu.

Tot ce a scris şi a publicat B. Cazacu se poate grupa în două direcţii

principale:

— dialectologie,
— istoria limbii române literare.

Iată cîteva titluri: **Studii de dialectologie română**, 1966, atlase, texte şi glosare dialectale, publicate sub conducerea lui B. C.; **Studii de limbă literară**, 1960; **Istoria limbii române literare**, în colaborare cu Al. Rosetti şi Liviu Onu, 1961, ed. a II-a, 1973; **Pagini de limbă şi literatură română veche**, 1964 etc.

Experienţa sa în conducerea Cursurilor de limbă, literatură şi civilizaţie românească, de la Sinaia, l-a determinat să publice, în colaborare cu un colectiv, manualul **Cours de langue roumaine** (cu variante în engleză, germană).

Nu intru în detaliu, căci detaliile nu sînt nici semnificative şi nici nu ne multumesc cîteodată, văzute din perspectiva zilei de astăzi.

E firesc să fie aşa.

Imaginea pe care o păstrez, şi căreia îi voi rămîne mereu fidel, este a unui om **generos**, poate prea **singur** în intimitatea sa (şi de aceea doritor de a fi mereu încunjurat de oameni — şi B. Cazacu nu-şi putea permite, ca Al. Rosetti, luxul unei selecţii a oamenilor "à la Rosetti") şi dispus să se **risipească** cu o voinţă nedisimulată (şi fără cel mai mic gest de protejare) în lucrări şi **iniţiative collective**, un **excellent profesor**.

Este o mărturisire sinceră, pe care o port în mine neşirbită, din acel august 1987, cînd îmi luam rămas bun, în tăcerea absurdă a acelui moment (peste cîteva zile plecam "în exil"), de la Profesorul B. Cazacu.

Nu am avut loc, atunci, decît la "masa anonimă a tăcerii" (zeii şi zarurile au conlucrat întru aceasta!).

Ca bun dialectolog, format la şcoala lui B. Cazacu, transcriu acum, fidel, gîndurile care mă copleşneau în acel moment unic, moment care mă îmbărbăta atunci mai mult poate decît decenii de colaborare elevată.

Căci dacă încetezi a fi copil în ziua în care ai pierdut pe ultimul tău părinte, în acelaşi fel, elevul îşi assumă, adesea, destinul său, întreaga răspundere pentru iniţiativele şi faptele sale, abia cînd profesorul este "dincolo".

**Dr. Dr. med. Coriolan BRAD
Düren, Germania**

PROFILUL MORAL AL EXILULUI ROMÂNESC

Epoca pe care o trăim este una dintre cele mai frămîntate epoci pe care le-a parcurs omenirea. Dacă lumea în considerare convulsurile sociale ce s-au produs în această perioadă cu consecințe dintre cele mai tragice, cred că le putem compara cu marile schimbări sociale din perioada de apariție a creștinismului.

Transformările sociale apărute după cel de al doilea Război Mondial ne-au determinat să trăim într-o lume a nesiguranței și a singurătății. A dispărut beneficia apropiere a omului față de semenul său, deoarece comunismul a înlocuit sensul social și uman al moralei creștine cu o morală proprie. Pentru el moral este numai ceea ce servește interesele proletariatului, or, morala se referă la o succesiune de valori legate de comportament, obiectivitate, adevăr și prezentare. Excesele comuniste săvîrșite împotriva dreptului uman nu pot fi considerate morale. Acest sistem politic diabolic a schimbat personalitatea morală și civică și a adus lumea într-o situație dramatică.

Condițiile materiale precare, lipsa de libertate, marginalizarea sau lichidarea elementelor capabile, au determinat o evadare în Occident, a unui număr semnificativ de persoane aparținând élitei intelectuale: medici, ingineri, scriitori, artiști din toate domeniile, precum și a altor persoane incomode regimului; un exod cum nu a mai fost decât pe timpul năvălirilor barbare.

Mircea Eliade în mai multe dintre lucrările sale consemna: "Exilul face

parte din destinul poporului român... Înstrăinarea, destărarea, dorul de țară, amărăciunea și singurătatea, toate aceste sentimente pe care le cunosc exilații astăzi, nu sunt necunoscute poporului român". E posibil ca nostalgia după locul natal, după mormintele părinților și ale strămoșilor și fericirea ca scop final al existenței noastre să ne fie transmise genetic de Ovidiu, neîmpăcatul exilat de la Tomis.

A te autoexila este un act de curaj, fiindcă exilul este un drum lung, cu multe obstacole, drum pe care știi când pornești, dar nu știi unde, cum și când vei da de capătul lui și de multe ori nu te vei întîlni cu fericirea, care ai vrea să-ți fie scopul final al strădaniilor și vieții tale.

Stabilirea de contacte cu personalități din sfera politicii internaționale pentru organizarea acțiunilor protestare, devine o credință stringentă a exilului românesc.

Din zecile de organizații ale exilaților români pe arena activităților protestare și a manifestărilor patriotice în mod deosebit s-au impus: Consiliul Național Român, înființat de gen. Rădescu în 1945, condus apoi de Constantin Vișoianu, autodizolvat în 1976 din cauza unor neînțelegeri de ordin intern și reactualizat în 1979 sub patronajul M.S. Regele Mihai I de Nic. Penescu; Cercul Democrat al Românilor din Germania; Asociația Românilor din Franța; Uniunea Mondială a Românilor Liberi; Congresul Mondial Românesc și Congresul Românilor din Exil. Pluralitatea organizațiilor demonstrează evident că exilul românesc n-a fost unit într-o formă omogenă, deși necesitatea unirii în asemenea ocazii s-a dovedit imperios necesară în favoarea acțiunilor și a rezultatelor. Lipsa de fraternitate comunitară a redus mult din acțiunile și credibilitatea lui în fața instituțiilor internaționale. Motivele malefice care au pus stăvilă unificării exilului românesc se pot rezuma în:

- atrofierea sentimentului datoriei față de țară și poporul român;
- arivismul, xenofobia, pasiu-

nile politice maladive, dorința unora de a fi conducători deși erau total lipsiți de capacitate politică;

— carentă opiniilor catalizatoare, prejudecăți și inerții în gîndire. Se lansau opinii dar după zile întregi de discuții nu ajungeau să fie finalizate;

— imposibilitatea unora de a se acomoda cu noua morală, după ce ani în sir au fost îndoctrinați cu morală proletară;

— prezența în rîndul exilaților a turnătorilor și informatorilor manevrați de securitate.

Sînt factori care au îngreunat crearea unei instituții reprezentative unice a exilului românesc.

Făcînd abstracție de oportuniști și delatori, exilul românesc are merite și succese deosebite atât prin acțiunile individuale cât și prin cele conjugate ale acestora care au considerat morală ca mod de viață și unirea ca mod de acțiune.

Structura exilului a fost eterogenă, cuprinzînd generații diferite, precum și persoane cu concepții politice, sociale și religioase diferite. Meritul lui incontestabil este că nu a promovat niciodată politica vreunui partid, dar a reprezentat cu multă competență în afara granițelor României cea mai intransigentă opozitie anticomunistă, motiv pentru care a fost supus unei permanente reprezentiuni. A făcut politica țării și a neamului în limita moralei creștine și civice. A acceptat aforismul platonian în virtutea căruia: "Morala determină politica" și îmi permit să adaug că: "Fapta morală va impune verdictul" și a refuzat dogma machiavelică în virtutea căreia: "Politica nu are nimic de a face cu morala".

Rezumativ obiectivele exilului au fost:

— lupta împotriva regimului comunist din România;

— restaurarea unui regim democratic și redobîndirea suveranității naționale;

— respectarea drepturilor și libertăților tuturor românilor indiferent de

apartenența politică, religioasă și socială;

— reîntregirea teritorială a României și apărarea drepturilor noastre legitime asupra Transilvaniei;

— păstrarea nealterată a culturii, credinței și a tradițiilor strămoșești.

Nu sînt istoric, dar cred că nici un sistem politico-social nu a avut o viabilitate atât de efemeră ca sistemul comunist. Nici nu putea avea altă soartă un sistem inconciliabil și incongruent cu civilizația modernă și incompatibil cu aspirațiile unei lumi moderne și cel mai tragic, impus prin forță. Ideologia lui elaborată de clasicii marxism-leninismului pe baza experienței "Comunei din Paris" nu putea asigura homeostază unui sistem politic echilibrat și de perspectivă, la care crima era legiferată ca sistem de stat.

Protestele exilului împotriva unui asemenea regim s-au concretizat fie prin acțiuni individuale, fie prin proteste în grup organizate de asociațiile exilului. Printre cei care au dus o asemenea acțiune pe cont propriu doresc să-l citez în primul rînd pe M.S. regele Mihai I, acesta fiind de o probitate generoasă, modest, cu sincere și permanente sentimente de dragoste de țară. Fără publicitate s-a angajat într-o permanentă campanie de salvare a României din brațele odiosului regim, în Europa și America. Nu trebuie uită și Pamfil Şeicaru, Nic. Penescu, Cicerone Ionițoiu, Camilian Demetrescu, Monica Lovinescu, Paul Goma etc. La toate Conferințele și Simpozioanele internaționale cu subiectul nodal "drepturile omului", New-York, Stockholm, Madrid, Belgrad etc. exilații români au trimis memorii denunțînd crimele, lipsa de libertate, despotismul și nesiguranța din România.

Exilații români au participat protestatar și în cadrul unor organizații internaționale cu profil anticomunist: Asociația Națiunilor Europene Captive, constituită la New-York în 1960, la care au participat din partea românilor exilați Const. Vișoianu, Brutus

Coste și Augustin Popa, sau Asociația Națiunilor Captive din Germania — Europa, care cuprinde toate statele ce au fost sub dominație sovietică.

Ca un sentiment al datoriei, exilul românesc a manifestat un interes deosebit pentru reîntregirea teritorială a României. Cu multă competență s-au implicat asociațiile: Anti-Jalta, Pro Basarabia și Bucovina și Pro Transilvania. Dacă am militat pentru redobândirea Basarabiei și Bucovinei am făcut-o în virtutea unui drept legitim al nostru, ca proprietari de drept asupra acestor regiuni. Dacă am scris să ne apărăm Transilvania, nu am scris în ideea de a ne alinia guvernului comunist din România, nici din fanatism, nici din șovinism, ci numai din instinctul dreptății și al adevărului bazat pe realitatea istorică. Propaganda iredențiștilor maghiari luase proporții incomensurabile și este bine sătuit că o minciună de multe ori poate fi convertită în adevăr.

Păstrarea nealterată a culturii, a credinței și a datinilor strămoșești sănătate impuse de moralitate. Ca răspuns la distrugerea tezaurului cultural s-au creat biblioteci ale exilului. Demnă de amintit este Biblioteca Română din Freiburg, care s-a remarcat pe plan internațional nu numai prin numărul mare al cărților și al valorii lor, căci aici se păstrează multe din ceea ce tovarășii au dorit să distrugă, dar și prin organizarea simpozionelor anuale cu participarea celor mai distinși scriitori și istorici din exil.

Ziarul "Cuvântul Românesc" a promovat o politică morală, democrat-creștină în sensul salvator al societății românești.

Scriitorii, istoricii și mulți dintre intelectualii exilului pe lîngă pasiunea profesională, păstrînd sentimentul de dragoste de neam și țară, au adoptat și pasiunile politice, împinsî de dorința de a-și apăra patria supusă celor mai draconice chinuri și injustiții. Vorbind despre oamenii de litere ai exilului se poate spune cu fermitate că și-au păstrat cu sfîrșenie identitatea și

apartenența la neamul lor, respectînd aforismul lui Barrès: "Moral este să nu vrei să fii liber de neamul tău", contrazicînd parțial aserțiunea lui Renan: "Omul nu aparține nici limbii, nici neamului său; el nu-și aparține decît sieși căci este o ființă liberă, adică o ființă morală". Au demonstrat că pot gîndi tot atât de bine, tot atât de profund și constructiv cu toate că au fost dezrădăcinați din pămîntul natal. Remarcabile exemple sănătate Mircea Eliade, Emil Cioran, Eugen Ionescu, Vintilă Horea etc. care au devenit somitați ale culturii universale. Ca ripostă la inumanul regim comunist un grup de scriitori: I. Cârje, G. Dumitrescu, R. Radina, C. Ionițoiu, D. Bacu, Z. Pană, P. Goma, E. Ierunca, G. Mazilu etc. pentru stabilirea adevărului istoric au tratat în operele lor ceea ce nu ar fi putut face în țară: crima, teroarea, jaful și mizeria aduse de armatele cotropitoare, fapte care ulterior au fost permanentizate de cozile lor de topor.

În categoria virtuților, alături de dreptate, stoicism, stăpînire de sine și pietate, stă și sentimentul religios. Aserțiunea că exilul s-a rupt de Biserica-Mamă este infamă și total lipsită de adevăr. Exilul n-a rupt legătura cu Biserica-Mamă, exilul în mod deliberat a rupt legătura cu conducătorii ierarhici ai Bisericii Ortodoxe din România (BOR), care s-au identificat excesiv cu politica guvernului comunist. Ierarhii BOR n-au protestat când comuniștii și conducătorii lor iubiți au distrus intelectualitatea română în închisori și lagăre de concentrare, când au îngrădit activitatea religioasă și au distrus biserici, mănăstiri, monumente de artă, când au distrus viața monahală prin scoaterea maicilor și a călugărilor din mănăstiri și întemnițarea starejilor, fără să mai amintim și de ignorarea familiilor preoților întemnițați. L-au slăvit pe "conducătorul iubit" într-un mod cu totul nejustificat, accentuîndu-i paranoia, nesocotind prejudiciile aduse credinței creștine. În urma unei călătorii făcute în China, în iunie 1971,

Ceaușescu lansează o campanie de intensificare a luptei ideologice comuniste antireligioase". Această scandaluoasă acțiune demolatoare de credință și neam este apreciată de ierarhii BOR ca "luminos program ce deschide orizonturi noi în activitatea muncii creațoare a poporului român".

Cea mai infamă acțiune a fost colaborarea lor cu securitatea. Pentru români exilați a fost cît se poate de deprimant cînd postul de televiziune bavarez din Germania în cadrul emisiunii "Report" a transmis un documentar despre activitatea subversivă a unor preoți români trimiși în Germania de Patriarhia bucureșteană, documentar cu titlul "Spioni în sutană". Acest documentar nu a făcut cînste BOR-lui și a constituit în același timp și un act de trădare al românilor din exil de propriii lor preoți. Certitudinea acestei colaborări a fost confirmată și de mărturisirile Î.P.S. mitropolit Nic. Corneanu care a recunoscut că în străinătate era contactat de personalul ambasadelor române care nu erau decît "angajați ai securității". De fapt, este singurul ierarh care a avut curajul să recunoască inconsistentul ajutor al ierarhilor Bisericii Străbune și și-a cerut iertare de la credincioșii lăsați să se frâmînte într-o derută morală și socială.

Protestele împotriva acestor vandalismi nu au venit din țară, au

venit din partea exilului, care a manifestat un interes deosebit în a pune stăvîlă dezastrului necugetat. S-au trimis proteste la U.N.E.S.C.O., s-au organizat manifestații de protest în fața ambasadelor române din Europa și America, manifestații de protest pe străzile orașelor Bonn, Paris, Madrid, Geneva, New-York iar patriarhului Iustin Moisescu i s-a trimis scrisoarea "Manifestul pentru credință", în care se exprima solidaritatea preoților și mirenilor din exil cu tot sufletul românesc împotriva aservirii Bisericii unor forțe oculte, străine de aspirațiile poporului român.

Poate se vor găsi preoți și înalți prelați care vor spune că elogiole slujăgnice și atitudinea de subordonare au fost impuse de conjunctura politică. Sîntem de acord că Biserica n-ar fi putut schimba politica comunistă, dar ar fi putut-o influența aşa cum s-a petrecut în Polonia și Ungaria, unde pentru cardinalii Wischinzki și Mindszenty mai importantă a fost credința decît scaunul ierarhic. S-ar fi putut lua și la noi ca exemple atitudinea episcopului de Oradea Nic. Popovici sau a patriarhului Nicodim Munteanu, care s-a opus transformării Bisericii într-un instrument de propagandă comunistă, a cărui moarte plină de mister nici azi nu este lămurită și n-ar fi exclus ca executorii ei să fi ocupat posturi importante în ierarhia bisericească.

Dacă am parafraza o dogmă din testamentul politic al lui Richelieu și am aplica-o la conducătorii BOR din timpul perioadei comuniste din România, aceasta s-ar formula aşa: "Deoarece pierderea onoarei este mai gravă decît cea a vieții, un mare prelat trebuie mai curînd să-și riște propria persoană, decît să-și calce misiunea ce i-a fost încredințată de Dumnezeu".

Este dureros că în prezent în afara granițelor României sînt două Biserici ortodoxe ale aceluiași popor român, care nu se vor uni atîta împînă cît ierarhii BOR sînt cei care și-au cîstigat scaunul ierarhic contrar Canonului 30 al Apostoliilor și al celui

de al VII-lea Sinod Ecumenic, care titrează: "Episcopul care își obține scaunul prin stăpînitorii lumești să fie depus și afurisit".

Comuniștii au crezut că vor putea șterge din memoria timpului crimele comise de ei în numele unei doctrine anacronice și perimate. Ca un omagiu adus celor care cu sângelul lor și-au scris numele pe pereții închisorilor, exilații români din inițiativa lui Cicerone Ionițoiu și Remus Radina au înălțat în memoria acestor martiri ai neamului un monument simbolic în cimitirul parizian Montmartre, unde în fiecare an la Înălțarea Domnului se celebrează un parastas la care participă persoane ce au în familiile lor fie un mort, fie rude care au făcut ani grei de pușcărie.

N-a rămas necinstită de români exilați nici memoria celor ce s-au jertfit pentru întregirea neamului și-și dorm somnul de veci în cimitirele din țară sau din străinătate. De ziua eroilor în cimitirul românesc din Soulzmat din Alsacia, la comemorarea acestor eroi, făuritori de țară și neam, participă români nu numai din vestul Europei dar și din America, îmbrățișându-se frățește peste crucile sfinte ce străjuesc morminte de eroi.

Am prezentat numai cîteva secvențe din viața zbuciumată a acestui exil, pentru a demonstra profilul moral al exilului românesc. Acțiunea lui este morală conform filozofiei antice și moderne prin faptul că a încercat să demonstreze lumii libere existența națiunii române și crimele și suferințele la care poporul român a fost supus de un sistem politic ce nu avea nici o legătură cu națiunea română. Și acum cred că este legitimă și întrebarea, cine să trădători, scursori, cîrcotași, pleavă subumană, lepre, noi care dintr-o poruire morală ne-am apărât țara și neamul, sau cei care ne-au caracterizat prin asemenea invective și s-au pus în slujba demolatorilor de neam și țară?

Am considerat anul 1989 că ar putea fi o piatră de hotar între crimă

și umanitarism, între tiranie și libertate, între dictatură și democrație. Speranțele noastre nu sunt după cum ne-au fost aşteptările. Din partea guvernelor ce s-au perindat în România după anul fatidic 1989 nu s-a observat nici cel mai neînsemnat gest de recuperare a exilului. Mai mult, și ceea ce ne-a fost furat a fost vîndut celor care sănt responsabili de dezastrul țării. Recuperarea capitalului intelectual din exil și odată cu acesta și a unui însemnat capital valutar, ar duce mai repede la reînvierea României, dar din păcate, noi, cei din exil și în prezent sătem discriminați. Sunt convins că cei care se vor întoarce în țară nu-și vor pune pasiunile profesionale și politice în slujba concurenței, ci le vor adăuga celor loiali, în interesul reformei morale, sociale și economice de care România are nevoie stringentă.

Un conducător nu este apreciat numai după faptele de arme, ci și după bunăstarea pe care o asigură țării pe care o conduce. Antonius Pius (138—161) este considerat de istoricii antici și moderni ca unul dintre marii împărați ai Romei grație sentimentului datoriei, modestiei, loialității, abnegației personale, fiindcă principiile de guvernare internă se rezumau în Drepitate, Fericire și Credință.

Concomitent cu privatizarea economică în România este nevoie de privatizarea și promovarea moralei creștine și civice, de analizarea imperativelor moralității pentru a separa pe cele bune de cele rele. Trebuie privatizat curajul onest, corectitudinea și cinstea căci numai așa se va îndrepta România spre fericire, scopul final al existenței noastre, fiindcă faptele morale vor impune verdictul.

Prof. Nicolae MORAR
Facultatea de Litere,
Filosofie și Istorie,
Universitatea
de Vest din Timișoara

SPIRITALITATEA ROMÂNEASCĂ ÎNTR-TRADIȚIE ȘI ACTUALITATE

România este o țară situată la porțile orientului, acestui orient care, întîi cu Asia Mică, apoi cu Grecia, cu Ierusalimul și din nou cu Asia Mică (Siria), cu Alexandria și în fine cu Bizanțul a oferit spiritualității apusene repere ideatice semnificative¹. Din acest motiv, într-o perioadă când se vehiculează ideea conform căreia etosul românesc este lipsit de orizontul modernității, apreciem că o abordare diacronică și sincronică a particularităților spiritualității românești este potrivită și binevenită.

1. ARHETIPURI STRĂVECHI

Spiritualitatea românească, născută într-un spațiu al confluențelor, este complexă. Originile ei sunt străvechi și au un fundament eminent religios. Credința geto-dacilor și virtuțile morale practicate de către aceste populații sunt elementele de bază pe care mai tîrziu se vor structura valorile definitorii ale spiritualității ortodoxe românești.

Informațiile istorice pe care le avem despre geto-daci parvin din mai multe izvoare: scrise, orale și arheologice.

Izvoarele scrise sunt indirekte, deoarece de la geto-daci nu au rămas mărturii scrise. Scriitori clasici grecoromani consemnează date referitoare

la zeitățile și specificul religiozității geto-dacilor, care permit reconstituirea aproximativă a credinței strămoșilor poporului român.

Herodot (484—425 î. Hr.), în lucrarea *Istoria* oferă mai multe informații despre religiozitatea geto-dacilor; Hellenicos (secolul V î. Hr.), în opera *Obiceiuri barbare*, face referiri la Zamolxis, numindu-l zeu, rege și medic al geto-dacilor; Platon (427—347 î. Hr.), în dialogul *Charmenides*, îl prezintă pe Zamolxis ca medic care vindecă bolile printr-o metodă specială — psihoterapie; Strabon (secolul I î. Hr.), în lucrarea *Geografia*, dă amănunte despre marii preoți ai dacilor, Zamolxis și Deceanu².

Izvoarele orale, care informează despre aspecte străvechi ale spiritualității românești, sunt încă vîi în folclorul românesc. De exemplu, *primatul sufletului și problema veșniciei* au fost teme preferate de cugetarea geto-dacică. Despre ele relatează folclorul românesc.

Balada *Miorița*, una dintre cele mai vechi și dense creații populare anonime românești, conservată de către memoria vie a poporului, relatează, prin intermediul unui păstor, despre atitudinea liniștită a românului în fața morții. De asemenea, basmul românesc oferă explicații cu privire la sensul existenței. Dintre acestea cele mai interesante sunt cele ce fac trimitere la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească persoanele care aspiră la un mod superior de existență. Involuntar, în centrul atenției sunt aduse personaje retrase departe de comunitățile umane și care corespund prin regimul lor de viață cu cel al preoților geto-daci, adeptii unei vieți ascetice³.

Descoperirile arheologice au dat la iveală urmele unui important număr de sanctuare geto-dacice în munții Carpați în formă patrulateră și circulară — sanctuarele patrulatere sunt realizate din coloane de lemn sau de piatră, așezate pe tamburi de calcar;

sanctuarele circulare sănt realizate din coloane de piatră, fixate pe tamburi de calcar. Existența acestor sanctuare constituie un argument pentru caracterul urano-solar al religiei geto-dacilor și un sistem de evaluare a actului liturgic și a funcției sale sacramentale. Cu toate că există aceste "documente" minime, care fac trimitere la religiozitatea geto-dacă, reconstituirea modului de a teologhisi al strămoșilor poporului român este greu de stabilit.

Unii cercetători români vorbesc despre caracterul monoteist al religiei geto-dacilor, bazîndu-se pe informațiile lui Herodot, care arată că "traci cînd tună și fulgeră, trag cu săgețile în sus spre cer și amenință pe zeu, considerînd că nu este altul decît al lor"⁴.

În ciuda acestor păreri izolate, majoritatea specialiștilor români și străini, în domeniul credințelor religioase ale lumii antice, apreciază faptul că Zamolxis era zeitatea supremă a geto-dacilor, căreia i se subordonau alte zeități, cum ar fi: Gebeleizis (zeul cerului înnourat și pluvial, dirigitor al furtunii și al fulgerelor) și Bendis (zeitate feminină a dragostei și maternității, a lunii și a pădurilor). Cert este faptul că Zamolxis a fost un factor important de menținere a unității religioase și etnice a triburilor geto-dacice⁵.

Din relatările istoricilor antichității precreștine ne rețin atenția informațiile referitoare la metodele întrebuiințate de către geto-daci în vederea realizării progresului religios moral al ființei umane.

Pentru geto-daci, atingerea nemuririi și a beatitudinii erau considerate atât un rezultat al credinței mărturisite, cât și al eforturilor de a îndeplini codul de principii morale, impuse de către autoritatea religioasă. Stilul de viață propus în vederea superiorizării naturii umane se rezumă la cultivarea unor virtuți cum ar fi: cumpătarea, evlavia și dreptatea. În sprijinul acestei idei vin izvoarele antice care arată că preotii geto-daci

se fereau să mănînce carne: "Ei se hrănesc — scrie Strabon — cu miere, lapte, brînză, ducînd un trai liniștit, motiv pentru care au fost numiți evlavioși"⁶, iar istoricul Iordanes relatează despre preotul geto-dac Deceneu că "a introdus în popor disciplina morală, îmblînzind moravurile lor barbare. I-a învățat să trăiască după legile naturii și după propriile legi scrise, să fie superiori altor popoare în judecată, să petreacă în fapte bune"⁷.

Din cele arătate mai sus, se poate observa faptul că religia geto-dacilor și modul lor de viață sănt factorii pe care i-au valorificat primii misionari creștini în procesul de creștinare a acestor populații. Totodată, elementele caracteristice spiritualității geto-dacilor vor fi preluate de către spiritualitatea creștină românească și vor fi convertite de către aceasta pentru a sluji intereselor noii credințe. Deși nu se poate vorbi de un precreștinism al geto-dacilor înainte de răspîndirea creștinismului în spațiul dacic, se poate afirma că au existat suficiente temeuri în religia geto-dacilor care au favorizat răspîndirea creștinismului în rîndul dacoromanilor, strămoșii poporului român⁸.

2. SINTEZA CREȘTINĂ

Procesul de formare a poporului român are la bază două elemente: unul autohton, geto-dac, și altul de ocupație, roman.

În urma războaielor dintre anii 101-102, respectiv 105-106, Imperiul roman a reușit să-i învingă pe geto-daci conduși de regele Decebal și să transforme cea mai mare parte a teritoriului Daciei în provincie romană. În amintirea victoriei sale asupra Daciei, împăratul Traian a ridicat la Adamclisi, în Dobrogea, monumentul Trophaeum Traiani (anul 109), iar la Roma — Columna lui Traian (anul 113).

După cucerirea Daciei a avut loc un intens proces de romanizare. Timp

de patru secole (secolele II-VI d. Hr.), cele două culturi și civilizații s-au influențat reciproc, cultura și spiritualitatea românească fiind rezultatul acestei simbioze fericite. Acest fenomen a dus la transformarea locuitorilor Daciei într-o populație daco-romană care și-a însușit modul de viață, limba și numele romanilor.

Primele mărturii sensibile în favoarea vieții creștine pe teritoriul Scîtiei Mici și a Daciei Carpatice datează din secolele III-IV d. Hr. Între acestea amintim: monumentele funerare, opațele creștine, lămpile de bronz cu semnul crucii, reliefuri cu simboluri creștine și gema cu scena *bunului păstor*, cea mai reprezentativă fiind gema de la Potaissa⁹.

Conform informațiilor cuprinse în tradiția Bisericii Ortodoxe Române, credința creștină a fost răspândită în spațiul daco-roman de către Sfântul Apostol Andrei. Misiunea Sfântului Apostol Andrei în secolul I al erei creștine în rîndul geto-dacilor este consemnată de către unii scriitori și părinti bisericești.

Prima și cea mai importantă informație apare la istoricul Eusebiu de Cezareea: "Cînd Sfintii Apostoli și ucenici ai Mîntuitorului Iisus s-au împrăștiat peste întreg pămîntul, lui Toma, după spusele tradiției, i-a căzut la sorti țara Partiilor, lui Andrei, Scythia, lui Ioan, Asia, unde și-a petrecut viața, pînă ce a murit la Efes"¹⁰. Alte izvoare referitoare la transmiterea Evangheliei de către Sfântul Apostol Andrei sănt cele hagiografice.

În **Pătimirea Sfântului Andrei**, păstrată în limba greacă în sinaxarul Bisericii constantinopolitane, se afirmă că "după înălțarea Domnului la cer s-a tras la sorti, unui apostol căzîndu-i o țară, altuia alta, pentru propovăduirea Evangheliei și astfel lui Andrei i-a căzut toată regiunea Bitiniei și Pontului, provinciile romane Tracia și Scîția"¹¹.

Sfântul Hippolyt al Romei, mort ca martir în anul 235, scrie că: "Andrei a vestit (Evanghelia) scîților și tracilor"¹². Mărturia lui Hippolyt are

meritul de a confirma activitatea Sfântului Apostol Andrei în Scîția Mică și, implicit, este un argument în favoarea răspîndirii creștinismului printre locuitorii Pontului Euxin în secolul apostolic. Venirea Apostolului Andrei la Tomis este motivată și de faptul că aici era capitala provinciei, iar politica urmată de către apostoli a fost aceea de a vesti Evanghelia, mai întîi la orașe, unde mediul de audiență era mai mare și apoi la sate¹³. De asemenea, la creștinarea timpurie a geto-dacilor o contribuție deosebită și-au adus coloniștii și militarii, precum și administrația romană din Dacia¹⁴.

Despre primele episcopii întemeiate pe teritoriul locuit de către daco-romani există informații începînd cu secolul al IV-lea. Numele primului ierarh consemnat în scările istoricilor bisericești Sozomen și Teodorel al Cyrului este episcopul Bretaniun (Vetranium). Împrejurările în care este menționat numele lui se leagă de venirea împăratului Valens în părțile Dunării de Jos pentru a respinge agresiunea gotică. La Tomis în anul 369 d. Hr., a fost întîmpinat de ierarhul tomitan în catedrala orașului. Împăratul roman, susținător al erziei ariene¹⁵, a încercat să-l determine pe episcopul Bretaniun să îmbrățișeze mărturisirea de credință ariană. Episcopul tomitan s-a pronunțat însă ferm în favoarea dogmelor formulate la sinodul I ecumenic. Nemulțumit de poziția ierarhului Bretaniun, Valens a cerut ca acesta să fie exilat¹⁶.

Un alt ierarh tomitan este Teotim, despre care se afirmă că a luat parte la un sinod ce a avut loc la Constantinopol în anul 400 d. Hr. În lista celor ce au semnat documentele sinodului, Teotim este menționat pe primul loc, ceea ce denotă că se bucura de o stimă deosebită din partea celorlați episcopi. Tot despre Teotim aflăm că nu a subscris la condamnarea lui Origen, declarînd: "Nu vreau să necinstesc pe acela care a adormit de mult în credință și ca martir și nu îndrăznesc să săvîrșesc ceva nelegit condamnînd lucruri pe

care cei dinaintea noastră nu le-au înlăturat”¹⁷. Lui i-a urmat episcopul Timotei, care a participat la lucrările sinodului al III-lea ecumenic; numele lui apare în actele sinodului, fiind cel de-al 170-lea semnatar al acestora: *Timoteus, episcopus provinciae Scythie civitatis tomorum*¹⁸.

Viața creștină a continuat pe teritoriul locuit de români și în secolele următoare. Cele dintii formațiuni statale românești apar între secolele VIII-IX d. Hr. În această etapă istorică este menționat un așezămînt episcopal ortodox în cadrul voievodatului românesc de la Alba Iulia (Bălgad). În anul 1968 s-a descoperit sub actuala catedrală romano-catolică din orașul transilvănean o rotondă cu absida semicirculară. Aici este posibil să fi fost sediul episcopului ortodox, aflat în preajma unui voievod român. Arhitectura edificiului este de tip bizantin. Această descoperire arheologică denotă faptul că a existat o episcopie în cadrul voievodatului românesc, fapt normal, înscris în logica dezvoltării vieții creștine la români¹⁹.

În sprijinul începiturilor vieții creștine din zona Dunării de Jos stau și numele creștinilor care au suferit moarte martirică la Noviodurum, a căror trupuri au fost depuse în Biserica din localitatea Niculițel. Numele acestora sunt: Zotikos, Attalos, Kamasis și Philippus. Aceștia au fost martirizați în secolul al IV-lea. Acest *martirion* este cel mai vechi dintre cele cunoscute pe teritoriul României, ca de altfel și bazilica în care au fost depuse trupurile lor²⁰.

În sfîrșit, vechimea creștinismului la români poate fi demonstrată pe baza noțiunilor fundamentale ale credinței și cultului creștin. Aceste cuvinte fac parte din fondul principal al vocabularului eclesiastic românesc: *adorare = preamarirea lui Dumnezeu*; *basilica = biserică* — cuvîntul a fost utilizat mai întîi ca termen arhitectonic (secolul al IV-lea), iar mai tîrziu ca noțiune prin care era desemnată întreaga comunitate creștină²¹; *bene-*

facio = binefacere; *commemorare = a-ți aminti de un decedat*; *cuminecare = împărtășirea cu trupul lui Hristos*; *credere = a crede*; *Dominus și Domnus = Domnul*; *Filius = Fiul lui Dumnezeu*; *nuntiae = nuntă*; *peccatum = păcat* §.a.²²

La rîndul lor, sărbătorile creștine principale au nume latinești. În acest sens amintim: *dies Dominica = dumînică*; *Creatio = Crăciun sau Nașterea Domnului*; *Pascha = Paște*, *Floralia = Florile*; *Rosalia = Rusaliile* §.a.²³

Din cele prezentate, rezultă că pe teritoriul fostei Dacii creștinismul s-a răspîndit încă din epoca apostolică și că au existat centre creștine importante și personalități care s-au impus în viața Bisericii atât prin modul de viață, cât și prin preocupările lor teologice.

3. SPIRITUALITATE ȘI CULTURĂ

Ortodoxia poporului român se caracterizează prin sentimentul statonniciei. Analiza folclorului arată că unele dintre obiceiurile credincioșilor români se află în legătură directă cu pagînismul roman.

Un semn caracteristic pentru ortodoxia românească este pătrunderea lui Hristos în creațiile și legendele populare. În ce privește spiritualitatea cultivată de către Biserica Ortodoxă Română, ea se reflectă în gingășia colindelor, întrucît poezia, indiferent de mesajul ei, reflectă “icoana părții eterne din viața popoarelor, fiind singurul lucru care se păstrează din tot trecutul lor” (Aristotel)²⁴.

Colindul românesc prezintă cele mai importante momente din viața Mîntuitorului Iisus Hristos — nașterea, moartea și învierea. Referindu-ne doar la primul moment biografic din viața Fiului lui Dumnezeu, colindul lasă impresia că nașterea lui Iisus are loc într-un sat de păstori români din Carpați. Stîlpii colibelor ciobanilor se prefac în făclii, nuiilele gardului de la

iesle lucesc ca niște diamante, iar paiele sclipesc ca niște lumini măruntele:

**În iesle pe flori de fin
Unde Dumnezeu năștea,
Pajiștea verde creștea
Din ploiciuni*, făclii ardea,
Din grădele**, făclii ardea
Din grădele luminele
Din păițe luminițe.**

**În iesle de boi se născu
Cel ce toate le făcu.
În paiele grâului, pe flori dalbe a
finului.
Ce pari îs prejur de iesle?
Ce nuiele-s printre pari?
Sînt nuiele argințele
Fiul Sfînt e-n fășetele²⁵.**

Urmînd logica analizelor referitoare la implicația elementelor teologale în viața spirituală a poporului român, trebuie să subliniem faptul că cultul Maicii Domnului a pătruns adînc în conștiința religioasă a poporului nostru. Încă din primele veacuri după Hristos atât în Răsărit, cît și în Apus cultul Mariei a apărut ca o reacție contra ereziei nestoriene²⁶. În teologia folclorică românească, cultul Fecioarei premerge însă veacului al VIII-lea, calendarul Bisericii consemnând abia prin secolul al VIII-lea d. Hr. celebrarea celor patru sărbători consacrate Născătoarei de Dumnezeu.

În poezia colindelor Maria este înfățișată ca o femeie deosebită, precuroară, interesată de drama existențială a omului, ea însăși participînd la această suferință:

**Secať voi, izvoarelor
— rostește Maria în ziua supliciului
Fiului său —
Uscați-vă, mărilor,
Uscați-vă, codrilor,
Și florile cîmpurilor²⁷.**

Din acest motiv, Născătoarea de

Dumnezeu este invocată în cererile credincioșilor pentru a interveni salvator în destinul acestora. (Amințim basmele românilor în care eroii apeleză la sprijinul Fecioarei Maria, întrucât îi cunoaște bunătatea și dragostea din experiențele de viață²⁸.)

Folclorul românesc este, de altfel, principala sursă din care s-au alimentat autorii principalelor opere elaborate ale culturii române. Tipologia omului religios — reliefată deosebit în creațiile folclorice — este baza pe care primii scriitori români își vor organiza discursul sapiential. Acest fapt este confirmat de către prima operă reprezentativă pentru cultura românească veche: **Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie**.

Neagoe Basarab (1481-1517) și-a petrecut copilăria și adolescența în atmosfera vieții de mănăstire. În mediul monahal românesc voievodul român a cunoscut operele de referință ale spiritualității răsăritene. Influențat de mesajul acestor scrieri, voievodul român a redactat o lucrare în care prezintă propriile sale gînduri cu privire la actul pedagogic la care trebuie să subscrive orice conștiință doarică să intre într-un destin fericit. Deși cartea nu este gîndită în spiritul unui tratat teologic, meritul voievodului român este acela că a reușit să îmbine, într-o expunere nouă, ideile întînlite în opere patristice de referință, cum ar fi: **Scara Sfîntului Ioan Kalimax, Umiliința Sfîntului Simion Monahul, Omiliile Sfîntului Ioan Gură de Aur** și a.

Principalele idei teologice din cuprinsul lucrării sunt următoarele:

Dumnezeu este, în același timp, Unitate și Trinitate. Dumnezeu Tatăl este Entitatea absolută (arche). Din El ia ființă Fiul — prin naștere — și Duhul Sfînt — prin purcedere;

Lumea sensibilă este opera Divinității, cu precădere a Logosului;

Omul este creat de către Dumnezeu și este purtătorul chipului Divinității în istorie și creație;

Prin întruparea lui Hristos, naturii

*Pari, tărușii.

** Nuiele din care era împlnit gardul ce împrejmua aşezările umane.

umane î s-a deschis posibilitatea comuniunii personale cu Tatăl, Fiul și Duhul Sfînt.

Asemenea gînditorilor renascentiști (Marsilio Ficino, Pico della Mirandola), Neagoe accentuează importanța rațiunii în efortul omului de a se apropiă de Dumnezeu: "Mintea — scrie voievodul român — este cap și învățătură dulce și sfîrșitul ei este preamărit. Mintea este un dar și o comoară netrecătoare care nu se epuizează niciodată. Mintea cea curată se urcă deasupra cerurilor și prezintă demnitatea trupului și a sufletului înaintea Atotțitorului. Mintea trează este prietenul cel mal bun și mai cinstiț al împăraților și domnilor. Cinstiții înțelepciunea, ca să împărații în veci". În zborul mintii către Dumnezeu, Neagoe cere celui ce cugetă la cele supranaturale să implice virtutea și să elibereze spiritul de afectele și impulsurile primare ale voinei: "Înții de toate (rafinarea spiritului) presupune tăcerea. Tăcerea face oprire. Oprirea face umilință și plîngere, iar plîngerea face frică și frica face smerenie. Smerenia face socoteală de cele ce vor să fie, iar acea socoteală face dragoste și dragostea face sufletul să vorbească cu îngerii. Atunci va prîncepe omul că nu este departe de Dumnezeu"²⁹. Această poziție ilustrează faptul că domnitorul român are o vizion complexă despre problema religioasă, religiozitatea subiectului uman fiind considerată mai mult decât un simplu proces emotiv sau voluntar. În viziunea neagoeană, religiozitatea este un fenomen amplu, în care intuiția critică și discernământul joacă un rol fundamental, deoarece numai un act gnomic de mare profunzime poate indica persoanei umane traseele de acces spre mediul de viață divin.

Un alt cărturar român care s-a remarcat prin profunzimea ideilor sale a fost domnitorul Dimitrie Cantemir (1673-1723). Opera sa cea mai importantă este *Divanul lumii cu înțeleptul sau Gîlceaava înțeleptului cu lumea*.

Lucrarea este scrisă sub formă de dialog. Unul dintre partenerii de discuție este *Înțeleptul*, iar celălalt e *lumea*. Prin intermediul înțeleptului, autorul caută să demonstreze că lumea sensibilă e amăgitoare și trecătoare, fericirea adevărată agonisindu-se prin dragostea de Dumnezeu.

Elementul de nouitate din carteia lui Cantemir este disputa gînditorului român cu ideile epocii date. Prin gestul său el a pus bazele rationalismului ortodox, care reprezintă o etapă cu totul nouă în gîndirea sud-est-europeană. Astfel, umanistul român subliniază importanța procesului cunoașterii în viața subiectului uman și afirmă răspicat faptul că "omul se deosebește de animalele nerationale prin minte și învățătură"³⁰. Cantemir arată că procesul gnomic trebuie pus în slujba adevărului, deoarece Dumnezeu cunoaște atât gîndurile cât și faptele omului: "Acest Dumnezeu vede nu numai faptele tale, și încă în întunericul cel mai dens al nopții... pentru Dumnezeu nimic nu este ascuns, el pătrunde în inimile noastre și este prezent în gîndurile noastre"³¹.

Umanismul lui Cantemir rezultă din arta selectării acelor modele de virtute care sunt importante pentru realizarea unui mod superior de a fi al omului, chiar dacă acestea nu vin din surse creștine clasice. În acest sens, domnitorul român nu ezită să recomande calitățile morale ale unor personalități din lumea precreștină: "Și de la păgâni să culegi pildele virtuților, de exemplu: pilda dreptății de la Aristide, Camillus și Fabricius; suportarea săraciei de la Cuius, Menenius și Quintius Cincinatus; pilda înfrînării și a cumpătării de la Belerofon, Xenocrate, Scipio și Tiberiu; pilda răbdării și a stăpînirii mîniei de la Srychtas, Socrate, Platon, Phocion, Pericle, Filip regele Macedoniei și Antigon I; exemple de seninătate ia de la Heraclit, Stilpon și Zenon, iar pilda de iubire a adevărului și de a nu minți în chip grosolan, de la Epaminondas și de la Pomponius Aticus.

Aceste virtuți vrednice de laudă să nu le slăvești numai prin vorbe, ci să le imiți și prin fapte. Rușine să le fie acelor creștini care se laudă cu vorba că au adevarata cunoștință a adevaratului Dumnezeu, că vreme nu au acele progrese întru virtuți pe care leau arătat cei mai sus pomeniți, care erau lipsiți de o asemenea cunoștință a lui Dumnezeu³².

Exemplul oferit de Neagoe Basarab și, mai tîrziu, de Cantemir va fi urmat de către spiritele luminate din secolele următoare, care deși se distanțează conceptual de tematica religioasă, continuă să opereze cu paradigmă preluate din fondul etnic al spiritualității ortodoxe. În situația aceasta se află creația poetică și filosofică, reprezentată prin Mihai Eminescu, Lucian Blaga și Constantin Noica.

Prin intermediul arhetipurilor cultivate de către primii scriitori români, urmașii acestora ajung să vorbească despre *nemarginile de gînd*, care se ascund în intimitatea spiritului uman (Mihai Eminescu), despre **Marele Anonim** și despre *diferențialele divine* (Lucian Blaga), despre calitatea gîndului de a nu fi tautologic, precum și despre miracolul limbii române, care poate deveni emblematică pentru arhitectura culturală a Europei secolului XXI (Constantin Noica)³³.

Eminescu surprinde caracterul tainic al spiritului uman și capacitatea acestuia de a plonja în oceanul sacru al formelor pure:

**Zidite-n dome mîndre, de cugetări
castele**
**Se darămă la suflare-ți și-n taină
se desfac**
**Sau la dorința-ți numai se mișcă
ca mergele**
**Și sun cîntări, ce vibră — se-ntu-
necă și tac;**
**Astă nemărginire de gînd ce-i
pusă-n tine**
O lume e în lume și în vecie ține
(Feciorul de împărat fără stea)³⁴.

Ghidate de rațiune și de mediul ambiental compus din *semnele*

Divinității, personajele eminesciene — indiferent care le-ar fi numele — avansează spre tărîmul nevăzut al Ființei. Hyperion (*cel ce vedea peste*) este identificat cu partea tainică a naturii fiecărui om. El este sursa ontologică a umanului. Cu ajutorul lui, subiectul uman poate să-și depășească propriile limite și condiționări, ajungînd la cunoașterea de sine, ideea de altfel fiind de origine creștină — *In interiore homine habitat veritas* = *În interiorul omului locuiește adevărul* (Fericitul Augustin).

Marele poet român are meritul de a fi accentuat particularitățile etosului românesc: "Orice civilizație adevărată nu poate consista decît dintr-o parțială întoarcere la trecut, la elementele bune, sănătoase, proprii de dezvoltare... Din rădăcini proprii, în adîncimi proprii, răsare civilizația adevărată a unui popor; nu din maimuțarea obiceiilor străine, limbilor străine, instituțiunilor străine"³⁵. De asemenea, Eminescu susține că românii trebuie să înainteze spre o civilizație proprie, păstrînd tradițiile istorice "așa cum ele s-au stabilit în cursul vremurilor". Mersul ascendent spre o cultură adevărată nu se face prin schimbări brusante, ci încet și gradat: "cine-și închipuiește că poate progresă prin salturi, nu poate face decît a da înapoi"³⁶.

Lucian Blaga (1895-1961) este poetul-filosof care observă că specificul condiției umane este de a se afla într-o căutare continuă a misterului. În logica blagiană domină aspirația de contopire cu substanța Marelui Tot. Ca și trăitorii creștini din perioada de aur a vieții creștine, el propune subiectului uman cunoașterea prin contemplare a lumii și puterea așteptării:

**Pămîntule, dă-mi aripi:
sägeată vreau să fiu, să spintec
nemărginirea,
să nu mai văd în preajma mea
decît cer,
deasupra cer,
și cer sub mine —
și-aprins în valuri de lumină
să joc**

străfulgerat de-avînturi
 nemaipomenite
 ca să răsuflă liber Dumnezeu în
 mine
 Să nu cîrtească:
 "Sunt rob în temniță!"
 (Vreau să joc)³⁷.

Pentru Blaga, cosmosul este un mediu al epifaniilor Ființei. Cu toate că lumea sensibilă este locul marilor teofanii, el caută să vadă stelele interioare, "stelele mele", conștient fiind că *lumina interioară* a spiritului uman este cea care amplifică misterul existenței și îl eternizează. și aceasta pentru că eul liric caută fondul comun dintre intimitatea omului și esența lumii.

În opinia poetului-filosof temnița trupului trebuie sfârmată prin asceze și ritualuri sacre, pentru ca să se elibereze zeul din inima omului.

Inima este un simbol al centrului. Ea este idiograma purității, a exploziei spirituale, a ieșirii din indistincția primordială, o formă de manifestare a Unului și a Multiplului.

Prin sistemul său ideatic gînditorul nostru reușește o sinteză între zone ale culturii universale, demersul său artistic fiind o cosmică palinodie a incinerării fecunde a ființărilor, într-o mare trecere rituală și universală³⁸.

Constantin Noica (1909-1987) a analizat posibilitatea spiritului uman de a surprinde manifestările Ființei în istorie și creație. După gînditorul nostru, există două ipostaze ale devenirii: *devenirea întru devenire și devenirea întru Ființă*. Accesul spre lumea Ființei se realizează însă numai în măsura implicării subiectului uman în procesul *devenirii întru Ființă*.

Pentru a realiza această experiență sublimă, omul trebuie să conștientizeze faptul că este *născut întru ceva*. Starea aceasta echivalează cu momentul intrării subiectului uman în sfera de atracție a unei idei modelatoare, a unui sens superior de viață și a adevărului. Circumscrierea omului în această atmosferă se confirmă fie printr-un act creator (de natură materială sau spirituală),

fie prin dragoste, prin logodire și contopire cu sinele celuilalt.

După Noica, în spiritualitatea românească fenomenul devenirii întru Ființă este prezent în ambele variante: prin actul de creație, de natură materială și spirituală, și prin disponibilitatea îmbrățișării, prin iubire, a generalului. În acest sens, argumentele aduse de către filosof sunt: profunzimile limbii române, care ilustrează o încercare subtilă de teoretizare a modului de așezare în echilibru a omului cu lumea, și iubirea împărtășită celuilalt — înțeles ca formă de epifanizare în istorie a chipului Ființei³⁹.

Pentru autorii români, creația literară este o dimensiune a tradiționalismului exprimat artistic. Ei urmăresc să prezinte un cod al desăvîrșirii umanului, plecînd de la matricea stilistică a etosului românesc. Chiar dacă tiparele clasice ale meditației religioase sunt voalate în operele lor, ele continuă să alimenteze fondul ideatic al creației literare și filosofice. Astfel, arta discursului subscrive la normele metodologice impuse de exigențele academismului, în timp ce neliniștea faptului de a fi continuă să fie marcată de temele autohtone ale ontologiei umanului.

4. POLISEMII ARTISTICE

Particularitățile spiritualității românești pot fi identificate și la nivelul artei.

Prin actul artistic, omul a încercat să ordoneze aspectele haotice ale existenței, subordonîndu-le unor realități cu valoare arhetipală. Prin acest gest s-a reușit prelungirea existenței individuale dincolo de timp.

Pentru români, zidirea de monumente reprezintă crearea unui spațiu de armonie și echilibru, ca replică la agresiunile mediului existențial. Gestul este o proiecție obiectivă a individualului din natura umană și a generalului din natura cosmică. Construcția apare astfel ca un dublu al personalității celor care au înălțat-o, fiind

imaginea odihnitoare a ființei umane; ea este locul de refugiu al oricărei sensibilități răvășite, care a pătimit în freamătușul lumii. Monumentele rituale românești sănt o imagine a caracterului ordonat al universului și sugerează că omul percepse sacralitatea spațiului. Prin durata lor în timp, acestea ilustrează faptul că ctitorii lor și-au strămutat condiția într-o formă de existență superioară, într-un spațiu virtual, cîmp al realităților sublime. Pe baza acestor considerente, putem afirma că arta românească este o supradeterminare a personalității românlui și a existenței sale terestre și cosmice. Prin intermediul ei, elementele ostile, care bulversează existența umană, sănt readuse în perimetru armoniei cosmice.

Se știe că cele mai vechi biserici au fost construite din lemn, prin suprapunerea orizontală de bușteni. În jurul acestora se aşezau metereze de pămînt. Deși nu s-a păstrat nici o biserică dintre acestea încă de secolul al XVI-lea, este cert că ele erau alcătuite din trei încăperi: pridvorul sau narthexul, pronaosul și naosul propriu-zis, cu o încheiere dreptunghiulară sau poligonală spre răsărit, care cuprindea altarul. Această reconstituire se face pe baza elementelor existente în arhitectura din secolele imediat următoare.

Arhitectura în piatră și cărămidă datează din secolul al XI-lea. Cele mai vechi construcții sănt: biserică din Râmet, biserică din Densuș, cărora li se alătură biserică Sfîntului Nicolae din Rădăuți, biserică Sfânta Treime din Siret, și. a.

Sub aspectul arhitecturii, bisericile românești sugerează viața viitoare. Ele ne duc cu gîndul la corăbiile ce plutesc prin suvoiul timpului și se îndreaptă spre limanul vietii de după moarte. Orientarea axială a spațiului este de la apus spre răsărit.

Răsăritul închipuie venirea lui Iisus, venirea în potirul liturghiei, și a doua venire, la sfîrșitul timpului; latura de miazăzi ilustrează spectacolul de lumină al întregii creații; latura de

miazănoapte este chipul creației după cădere, pe drumul lung al mîntuirii; latura de apus sugerează sfîrșitul prin moarte al vieții omenești, fiind locul în care orice om începe să mediteze asupra temelor esențiale ale existenței.

Interiorul acestor biserici cheamă la o călătorie din timp spre veșnicie și dă impresia unei peșteri⁴⁰. Călătoria în biserică sugerează asumarea muceniciei sfintilor în vederea întîlnirii cu Hristos. Acest itinerar spiritual începe pe un fond clar-obscur, dar sfîrșește în dimensiunea luminoasă a unui spațiu care, prin turla centrală, însurubată în cer, alungă orice incertitudine, pentru că Hristos-Pantocrator se descoperă ca realitate și sens al întregii creații. În felul acesta, căutările și frămîntările de conștiință ale pelerinului se încheie prin soluția pe care imaginea însăși o sugerează, respectiv întîlnirea credinciosului cu obiectul credinței lui.

Un specific aparte al bisericilor românești, în special al celor din Bucovina, îl constituie pictarea peretilor exteriori. Deși în arta bizantină erminia stabilește temele precise care trebuie să apară în reprezentările iconografice, în picturile de pe peretii mănăstirilor din Moldova este prezentă o metodologie particulară a reprezentării picturale. Totul este strict bizantin și, în același timp, foarte nou⁴¹. Prin intermediul picturilor exterioare, credinciosul este chemat să contemplă mîntuirea și să observe că ea se poate realiza oriunde, pentru că Dumnezeu însuși este omniprezent.

Frescele exterioare ale mănăstirilor din Moldova au un accentuat rol pedagogic. La privirea de ansamblu a picturii, observatorul nu e scos din sine însuși, deoarece ceea ce vede nu este despărțit de mediul înconjurător. El se găsește în mijlocul unui peisaj colorat cu verdele ca fond, oferindu-i-se totodată o gamă a tuturor culorilor, încît privirea trece cu ușurință de la obiectul văzut la ansamblul natural, în care acesta este așezat⁴². Prin această perspectivă, locașul de cult

marchează o admirabilă suprapunere de niveluri: unul vertical, metafizic, celălalt orizontal, sensibil. Ambele registre vin să confirme privitorului că revelația este un proces deschis, la care poate participa printr-un susținut efort contemplativ.

Coloristica exterioară, luminoasă, poate fi comparată cu cîntarea liturgică din interior, vie și bogată în vocale. De asemenea, ea este un mijloc prin care se cultivă iubirea de țară, de lege și de neam. Registrele picturale redau, prin contrast, chipul senin al fidelilor lui Hristos, pe de o parte, iar pe de altă parte, fizionomiile dezumanizate ale agresorilor străini (otomani). Prin aceste imagini se subliniază diferențele dintre cele două doctrine religioase: teologia creștină, fundamentată pe învățătura despre mîntuire și fericirea veșnică, ilustrată prin figurile apolinice ale sfîntilor; teologia mahomedană, bazată pe comandamente morale de sorginte socială, reprezentată prin imaginile dezumanizate ale soldaților turci și

simbolurile atașate acestora — coarde, păr, coadă și a. —

Prin urmare, arta ecclastică transpune, într-o formă sensibilă, temele fundamentale ale etosului românesc. Prin intermediul simbolurilor artistice, gîndul uman — marcat de sentimentul dependentei de Sacru — reușește să orizontalizeze transcendenta și să o circumscrive în perimetru cunoașterii și al trăirii religioase.

Elementele cuprinse în canonul artei ecclastice au trecut și în arta modernă românească. Una dintre personalitățile cele mai fecunde în procesul cosmicizării elementelor funcționale ale spiritualității românești este Constantin Brâncuși (1876-1958).

Brâncuși are meritul de a fi intuit modul în care pot fi resăltate formele în semnificativ. Pentru realizarea acestui proiect el se dedică cercetării modului în care este posibilă întoarcerea lucrurilor din zona plăcutului la categoriile superioare, metafizice ale seninătății și sublimului. În locul reducerii obiectului la concret, artistul a realizat o insolită și penetrantă recuperare a concretului, ca treaptă intermedieră pentru recuperarea abstractului generalizat.

Brâncuși nu operează cu colosalul, ci preferă o medie existentială subtil monumentalizată, puțin peste cea corespunzătoare din lumea realului. Ansamblul realizat de către artistul român la Tîrgu Jiu — **Masa Tăcerii, Poarta sărutului și Coloana fără de sfîrșit** (care înglobează și biserică principală a orașului) — confirmă faptul că Brâncuși a încercat să introducă în viziunea sa despre artă timpul și veșnicia, spațiul și infinitul, creînd astfel imaginea tărîmului armoniilor sublime.

Operele artistului au o funcție polisemantică. Asemenea credinciosului care stă înaintea altarului și meditează asupra problemelor religioase, privitorul care se aşează în fața monumentelor de la Tîrgu Jiu, sau în fața unei vitrine din muzeele lumii care dețin lucrări ale artistului nostru,

sesizează că acestea îl obligă la un intens exercițiu meditativ. Deși în fața lor privitorul are sentimentul singurătății și al înstrăinării, o discretă dar fermă articulație previne blocajul, transformând dialogul cu formele sensibile într-un act revelator de mare densitate.

Prin intermediul creațiilor sale artistice, Brâncuși evită posibila alunecare a privitorului în arbitrarul subiectiv, în speculații teoretice determinate de erudiție. Vizavi de operele brâncușiene, orice om poate intui faptul că acestea sunt simboluri menite să favorizeze translația mentală dintr-un orizont într-altul, asemenea icoanelor din biserică, și că realitatea ultimă la care ele conduc este Sacrul⁴². Ele vin să demonstreze faptul că întregul cosmos nu este altceva decât un mediu divin și că originea tuturor lucrurilor este cuprinsă în fascinanta Rațiune dumnezeiască.

Așadar, spiritualitatea românească este marcată profund de mesajul creștin. În structurile ei se topesc elemente ale credinței ancestrale geto-dacice, dar și un fond remarcabil de învățături de origine creștină, care au preluat și modelat elementele arhaice, făcîndu-le să se plieze pe suportul doctrinei Bisericii. Din acest motiv, este impropriu să se afirme că spiritualitatea românească se mișcă pe palierul valorilor minore, copiind sau imitînd, stîngaci, modele culturale europene, insuficient înțelese de către reprezentanții culturii românești. Ea este europeană tocmai prin diversitatea elementelor care o compun și se armonizează cu valorile spirituale universale, întrucât reprezintă un mod regional de abordare a temelor esențiale ale meditației despre om și lumea în care acestea trăiesc.

Într-o preluare exterioară, apelul la arhaic poate însemna demisia din actual. Dar întîlnirea cu semnele spiritualității apuse poate duce și la resuscitarea sensurilor inhibate de îndelunga uzură, la soluții întemeiate pe structura trainică, verificată a

simbolurilor. Elementele smulse din angrenajele consacrate sau din izolarelor relicvară, puse în contexte noi, în structuri acreditate de solicitările contemporane, deschid orizonturi neașteptate. Acestea nu numai că ne redescoperă răspunsuri la cele mai actuale întrebări, dar ne ajută să învățăm din nou cum să reevaluăm sensurile ultime ale existenței.

NOTE

¹ Noica, C., **Simple introduceri la bunătatea timpului nostru**, Editura Humanitas, București, 1992, p. 235.

² *** Izvoare privind istoria României, v. I, Editura Academiei, București, 1970, p. 101.

³ Șaineanu, L., **Basmele românilor**, Editura Minerva, București, 1978, p. 131-138.

⁴ Herodot, **Istoriile...**, trad. rom., Editura Academiei, București, 1961, p. 345-346.

⁵ Ciobotea, D., **Elemente ale religiei geto-dace favorabile procesului de creștinare a strămoșilor** // "Studii teologice", nr. 7-10/1976, p. 614-615.

⁶ Strabon, **Geografia**, v. II, trad. rom., Editura Academiei, București, 1959, VII p. 3-4.

⁷ *** Izvoare..., v. I, p. 228.

⁸ Morar, N., **Precreștinismul în spațiul Carpato-dunărean** // "Calendarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Timișoarei", Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1997, p. 122.

⁹ Gema de la Potaissa este o piatră de inel din onix, descoperită în secolul al XIX-lea (1840). Gema înfățișează scena *bunului păstor*. Ea reprezintă un bărbat în picioare, care poartă pe umeri un miel. La picioarele păstorului, un alt miel privește în sus. În stînga bărbatului este incizat un copac cu două crengi înclinate deasupra capului acestuia. Pe una din crengi este reprezentată o pasăre, iar în partea dreaptă se vede o corabie, din care un om cade în apă în fața unui monstru marin. În jurul corabiei sunt incizate literele: I X T I S (Russu, I., **Materiale paleo-creștine din Transilvania** // "Studii Teologice", nr. 5-6/1958, p. 319-321).

¹⁰ Bardy, Gustave, **Eusebe de Cesaree**, Histoire ecclesiastique, Paris, 1952, p. 96.

¹¹ *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, Opera et studio, H. Delehaye, Bruxelles, 1902, col. 265-266.

¹² P.G.X., 951.

¹³ Popescu, Emilian, *Izvoarele apostolice ale creștinismului românesc* // "Studii teologice", nr. 1-3/ 1994, p. 88.

¹⁴ Coman, Ioan, *Scriitori bisericești din epoca străromână*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 54-55; Pârvan, Vasile, *Contribuții epigrafice la istoria românilor*, București, p. 74.

¹⁵ Arianismul (de la numele preotului Arie sec. IV d. Hr.) afirmă că persoanele Sfintei Treimi se află într-un raport ierarhic. Calitatea de Dumnezeu revine numai Tatălui, în timp ce Fiul și Duhul Sfint sînt ființe create și subordonate Tatălui.

¹⁶ Rămureanu, I., *Sfinți și martiri la Tomis*, Constanța // *Actele martirice*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980, p. 325-341.

¹⁷ Socrate, *Hist. eccl.*, P.G. 67, 701; ap. E. Popescu, *Sfîntul Teotim Episcopul Tomisului // Sfinți Români și apărători ai legii strămoșești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 166-172.

¹⁸ Zeiller, J., *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris, 1918, p. 172.

¹⁹ Birdaș, E., *Din adîncuri de vreme*, Editura Episcopiei Caransebeșului, Caransebeș, 1995, p. 15-16.

²⁰ Popescu, E., *Sfinți martiri de la Niculitel: Zoticos, Attalos, Kamasis și Philippos // Sfinți Români și apărători ai legii strămoșești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987, p. 173-178.

²¹ Românilor sînt singurul popor latin care folosește pînă astăzi termenul biserică cu dublu sens: locaș de cult și comunitate a credincioșilor.

²² Graur, Al., *Fondul principal al limbii române*, Ed. Academiei, București, 1957, p. 1-106.

²³ Rosetti, Al., *Istoria limbii române*, v. I, *Limba latină*, Editura Academiei, București, 1968, p. 77-191.

²⁴ Ap. Burckhardt, Jacob, *Prelegeri asupra istoriei universale*, Leipzig, 1905, p. 69.

²⁵ Viciu, Al., *Colinde din Ardeal*,

datine de crăciun în credințe populare, București, 1914, p. 24-27.

²⁶ Nestorianismul (de la numele călugărului Nestorie sec. V d. Hr.) afirmă că Fecioara Maria nu trebuie numită Născătoare de Dumnezeu. Maria a fost o creatură omenească și este imposibil de imaginat ca Dumnezeu Fiul să fie născut de o ființă creată.

²⁷ Furtuna, D., *Cuvinte scumpe, taciale, povestiri și legende românești*, București, 1914, p. 42.

²⁸ Săineanu, L., *op. cit.*, p. 111-119.

²⁹ Învățărurile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie, Editura Minerva, București, 1984, p. 142.

³⁰ Cantemir, D., *Divanul sau Gîlceava înțeleptului cu lumea*, Editura Minerva, București, 1990, p. 310.

³¹ *Idem*, p. 347.

³² *Idem*, p. 343.

³³ Noica, C., *Rostirea filosofică românească*, Editura Eminescu, București, 1987, p. 111-142.

³⁴ Eminescu, M., *Poezii*, Editura Pentru Literatură, București, 1969, p. 140.

³⁵ Eminescu, M., *Opere*, v. XII, Editura Academiei, București, p. 379.

³⁶ Eminescu, M., *Opere*, v. IX, Editura Academiei, București, 1980, p. 184.

³⁷ Blaga, L., *Opere*, v. I, Editura Minerva, București, 1982, p. 11.

³⁸ Mioc, S., *Anamorfază și poetică*, Editura Facla, Timișoara, 1988, p. 90.

³⁹ Noica, C., *Devenirea într-o ființă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 140-160.

⁴⁰ Nyssen, W., *Pămînt cîntind în imagini*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1978, p. 26.

⁴¹ *Idem*, p. 21.

⁴² *Idem*, p. 18.

⁴³ Petringenaru, A., *Imagine și simbol la Brâncuși*, Editura Meridiane, București, 1983, p. 69-74; 123-125.

Dumitru CRUDU
Chișinău—Brașov

ANDREI BODIU

Nu întâmplător, credem noi, cuvintele care se repetă cel mai des în poezia lui Andrei Bodiu ţin de determinarea unui spațiu precis, fix și a unui timp subiectiv concret. Am putea spune, sperînd că nu exagerăm, că aceste cuvinte cheie, esențiale sunt cele care conturează momentul și locul în care elementele biografice devin credibile și autentice, iar narăjunea poetică discontinuă ajunge să se transforme într-un spectacol existențial de amploare. Să fim și mai preciși. Unele dintre aceste cuvinte sunt adverbele "aici" și "acum", care, uneori, apar separat, iar altele formeză aceeași sintagmă: "Aici stau eu. În căminul /16/; "Iată-mă întins în pat la 21 de ani sau / stînd la o masă cu o carte în mînă. Aici / și acum. În camera 319..."; "Aici stau eu." etc. După părerea noastră, atât aceste adverbe, cît și altele de acest tip, au menirea de a surprinde și de a fixa un real inconfundabil, personalizat și, în cele din urmă, un eu aflat într-un moment de răscrucere. Perspectiva din care este privită lumea este determinată de ceea ce se întâmplă aici și acum, într-o cameră studențească, de exemplu, aşa cum se întâmplă și în poemul "319" (un text selectat de 7 ori în diferite antologii apărute în ţară și în străinătate). În felul acesta însă, prin impunerea unei perspective noi, o perspectivă care vizează insolitarea, Andrei Bodiu aduce o nouitate esențială în cadrul poeziei realului. În primul rînd, poetul brașovean privește și explorează realitatea chiar din interiorul ei, inaugurînd un unghi de vedere implicit și imanent. Cadrul, personajele care apar, situațiile noi (cotidianul este redus la o serie de situații exemplare) sunt, de asemenea, și o modalitate prin care eul capătă consistență și anvergură. Totodată, observăm că Andrei Bodiu excezează printr-o sărăcire intenționată a discursului poetic de podobă și ornamente inutilă. După cum presupunem noi, figurile stilistice / imaginile, atunci cînd sunt folosite, întrerup textul, dîndu-i o dimensiune contrapunctică. Altfel spus, la Andrei Bodiu rădăcinile mecanismelor stilistice sau retorice apar într-o zonă în care textul își găsește motivațiile

profunde, care îñin chiar de ontologie. În felul acesta, poetica cotidianului devine autentică, iar poezia lui Andrei Bodiu — una dintre realizările literare importante ale acestui timp. Bineîntîles că tehnica tranzitivității este cultivată pentru a atinge transparența realului, pentru a ajunge în acele spații unde sălășluișește adevărul senzorial peste care se suprapune adevărul textului poetic: "îñi pot spune / din cîte știu / orașul are școli și pușcărie și o / primărie și personalități și orice om poartă haine..." Descoperim în aceste versuri nude, directe, că poetul ne spune intenționat niște lucruri știute, chiar arhiștiute, pe care nimeni nu le mai ia în seamă. Totuși, de cele mai multe ori, acestea au ceva frapant și uimitor, atunci cînd le citim. Andrei Bodiu utilizează aici un procedeu al răsturnărilor neașteptate, al unor răsturnări de natură stilistică. Adică, după ce face o enumerare a instituțiilor orașului, amintindu-ne că acesta are primărie, școli și pușcărie, poetul mai adaugă un amănunt semnificativ, acela că orice om poartă haine. Iar acest amănunt neașteptat produce și acea răsturnare stilistică despre care vorbeam mai sus, conferindu-i poemului o dimensiune dramatică. Astfel, poemele lui Andrei Bodiu cresc din aglomerarea acestor detalii stilistice, esențiale pentru coagularea vizunii antropocentrice a poetului, conform căreia între aparență și realitate nu există nici un fel de deosebire: "și tu nu ești decât/ unul dintr-o mulțime aliniată/ în timp ce eu/ mă plimb pe stradă/ firul care mă leagă/ e mult mai subțire..." Ajungînd aici, percepem că între cotidian și eu nu mai există nici un fel de granită și nici o deosebire: "pe, întuneric deschid ușa și ceilalți. /E un curent îngrozitor/ "Cine a umblat la tablou?" Dar, fiindcă aceste granițe sunt sterse, numai poezia va mai fi cea care se va interpuне între eu și lume, încercînd să descopere din nou diferențele și caracteristicile individualității. După părerea noastră, prin valorificarea unei dimensiuni experimentale, poezia lui Andrei Bodiu a reușit să transforme poezia cotidianului dintr-un curent tematist în unul existențial: "Am să privesc mai bine tabloul/ cînd lumina bate direct cînd/ apune soarele voi scrie despre/ el și despre/ poezia pe care am scris-o/ ieri despre el dar acum/ mă apropi de tine în urechi/ îmi/ răsună zgomotul ușii liftului/ sau al marelui săn-tier sau/ al acordeonului pe care-l/ ține în mînă tînărul muncitor." Prezent și în antologia "Experimentul literar românesc postbelic", apărută la editura "Paralela 45", Andrei Bodiu este unul dintre cei mai importanți poeți români de astăzi.

MARIUS DANIEL POPESCU

Unii dintre poetii publicați în antologia "Experimentul literar românesc postbelic", apărută la editura "Paralela 45", este și Marius Daniel Popescu. Alcătuită de Monica Spiridon, Ion Bogdan Lefter și Gheorghe Crăciun, această antologie ne oferă o imagine completă despre ceea ce a însemnat experimentul pentru configurarea literaturii române din ultimele decenii și pentru cristalizarea "proiectului de postmodernism". În acest sens, Marius Daniel Popescu, poet elvețian ce scrie în română și franceză, poate fi privit ca un autor care a cultivat experimentul cu fanatism, încercând să descopere teritoriile literare necunoscute și, în mare parte, neexplorate pînă atunci. Cu toate că a plecat din România imediat după Revoluție, Marius Daniel Popescu nu s-a desprins și nu s-a rupt de Școala de la Brașov (Alexandru Mușina, Marius Oprea, Andrei Bodiu, Simona Popescu, Caius Dobrescu), din care, dacă am judeca după poezia pe care o scrie, face și el parte. Stabilit în Lausanne, unde este sofer de troleibuz și profesor de poezie la penitenciar, Medepeul (așa cum îi spun prietenii săi) crede, la fel ca și mulți colegi de ai săi din Brașov, că "literatură fără experiment nu există" (Gheorghe Crăciun). Așa stînd lucrurile, am simplificat foarte mult datele problemei afirmînd că poetul elvețian de limbă română scrie o poezie a cotidianului, această zonă a realității fiind prezentă din plin în poezia sa. Literatura sa depășește temele și intenționalitățile din care se compune. Mai întîi de toate, la Marius Daniel Popescu cotidianul nu este o temă, nu este o figură de stil sau un procedeu retoric, nu este pigmentul semnificantului sau al semnificatului, ci este un loc de întîlnire a antiliteraturii cu experimentul. De cele mai multe ori, cotidianul este prezent sub o singură fațetă, iar în plan discursiv sub înfățișarea unui singur procedeu, al enumerării. Astfel procedează Marius Daniel Popescu și în poemul intitulat **BULETIN OFICIAL** care seamănă cu o pagină ruptă din condica de înregistrare a nașterilor: "noaptea trecută/ pe strada armoniei, /la maternitatea orașului, /au fost înregistrate /douăzeci și două de nașteri/ o fetiță de 2,700 kg./un băiat de 3, 200 kg, doi gemeni băieți, /unul de 2,300 kg/ iar celălalt de 2,400 kg.../ o fetiță de 1,900 kg /un băiat de 2,900 kg, /restul s-au născut morți". Da, întradevar, limbajul este antipoetic. El este descărnăt de orice podoabă stilistică, astfel încît nu vom întîlni aici nici măcar un singur epitet sau o stingheră compa-

rație. În felul acesta, sătem aruncați într-o zonă exhaustivă a antiliteraturii, cu toate că maternitatea se află pe strada armoniei. O zonă unde retorică/ stilistică/ discursul/ ideologia/ esteticul sănătatea fără milă de Marius Daniel Popescu, acest poet elvețian de limbile română și franceză, și profesor de poezie la penitenciarul din Lausanne. Cu toate acestea, senzația care ne rămîne după terminarea lecturii este că nu am părăsit granițele poeziei, chiar și dacă ne-am rătăcit la periferia orașului. Experimentul pe care îl face M.D.R. este să plece în construirea textului poetic de la reportaj. De la o realitate seacă și nudă, ce ține de fapt divers, ordonată pe două planuri, ambele aflate în opozitie. Într-o parte fiind copii vii, avînd sex și greutate, iar în cealaltă, cei morți și lipsiți de orice atribut. Mareea subtilitate a poeziei ar trebui să-o căutăm în versul final, unde copiii morți nu numai că nu au greutate, sex, dar nu au nici unicitate, ei făcînd parte din "restul s-au născut morți". O dată cu acest vers ne dăm seama că relatarea nudă este, de fapt, una dramatică, iar reportajul este o poezie de o maximă subtilitate în care lipsa epitetelor sau a comparațiilor sănătatea și figură de stil. În **COARDĂ DE CHITARĂ**, M.D.P.-ul povestește despre cum Miron a fost găsit mort, în garaj, adică descrie un alt fapt divers: "Miron a fost găsit mort, în garaj/ cu burta spintecată de cujî/ hainele pline de sînge făcut/ colac lîngă roata de rezervă/ și cu buzunarele pline de/ porumb, orez, grîu, cicoare, orz/ mărăc, ovăs, muștel, măcieș, în/ bumbac, sunătoare răpită, soia." Vezi spune, textul acesta ne șochează prin faptul că este unitar în susținerea lipsei, golului poeziei. Ei bine, această poezie, prin enumerarea absurdă din final, instituie o inedită rețea de semnificații, reconstituind biografia decedatului. Procesul-verbal de natură polițienească, întocmit de M.D.P., are darul de a distruge vechile structuri poetice ale poeziei cotidianului, cele culturale, și de a inaugura o nouă direcție. Marius Daniel Popescu descoperă cotidianul în toată nuditatea sa, fără a fi ajutat de cultură.

Experimentul său constă în refuzul retoricii poeziei cotidianului, în acceptarea antiliteraturii și în revînderearea poeziei realului de la procesele verbale polițienești, condicele de la maternitate sau morgă, etichetele de pe conserve sau de la inscripțiile din toaletele publice sau de la cele zgîriiate pe scaunele din troleibuze.

**Eugenia CUCOŞ
Chişinău**

**Conferința
TERMINOLOGIE
ȘI LIMBAJE
SPECIALIZATE**

O fericită coincidență a făcut ca în ziua de 17 decembrie 1998 Conferința științifico-didactică **Terminologie și limbaje specializate** să debuteze o dată cu străvechea sărbătoare a românilor — Saturnalia. Pe vremuri această sărbătoare constituia un bun prilej pentru colocvii agreabile. Mai multe zile la rînd românii își petreceau timpul în con vorbiri savante și vorbe de duh.

Conferința științifico-didactică **Terminologie și limbaje specializate**, organizată de Centrul Național de Terminologie (C.N.T.), Catedra de Corespondență și Limbaje Economice a A.S.E.M. și Asociația Națională de Terminologie "TermRom — Moldova" sub patronajul Uniunii Latine, a fost deschisă printr-un mesaj de salut rostit de dl Sergiu Chircă, prim-prorector al A.S.E.M. În alocuția sa dl S. Chircă a remarcat rolul important al terminologiei pentru economia națională și, mai cu seamă, pentru pregătirea tinerilor specialiști, referindu-se totodată la situația limbii române vorbite în Republica Moldova ca factor primordial al culturii și spiritualității noastre.

Sirul de vorbitori a fost deschis de dl Valeriu Culev, vicedirector general al Departamentului Relații Naționale și Funcționarea Limbilor, cu comunicarea **Banca de date terminologice (B.D.T.) și promovarea limbii române**. Dl V. Culev a menționat că prin promovarea terminologiei se cultivă o limbă română corectă, exactă. Un instrument de muncă pentru terminologi este B.D.T. care însumează tezaure de cuvinte din diverse domenii. Pentru crearea B.D.T. este necesar cõncursul specialiștilor din diverse domenii.

Activitatea Direcției de Terminologie și Industrie Lingvistică (D.T.I.L.) în cadrul Uniunii Latine și legăturile ei cu alte organisme care activează în

domeniul terminologiei a fost titlul comunicării dnei Angela Soltan, corespondent al Uniunii Latine în Republica Moldova, care s-a referit la structura și la scopurile acestei organizații. Acest organism internațional dezvoltă proiecte în trei direcții: promovarea și predarea limbilor, terminologia și ingerinaria limbii, cultura și comunicarea. Autoarea s-a referit la obiectivele care trebuie atinse în viitor privind terminologia și a făcut un apel de colaborare cu organismele internaționale în scopul punerii în circuitul internațional de valori a terminologiei românești.

Profesorul universitar, dr. hab. Anatol Ciobanu în comunicarea **Cuvîntul: unitate lexicală și terminologică** a examinat aspectele teoretice ale terminologiei, relațiile de interdependentă și caracteristicile celor două planuri ale cuvîntului — semnificantul și semnificatul.

Comunicarea **Actualități din domeniul terminologiei** prezentată de Eugenia Cucos, secretar științific al C.N.T., a oferit participanților la conferință o amplă informație despre seminarul științifico-practic cu titlu **Consolidarea unei baze de date terminologice** ce a avut loc în martie 1998 la București.

Despre sarcinile școlii superioare în formarea specialiștilor a vorbit dna dr. Ana Ghilaș, conferențiar la Institutul Internațional de Management. A fost prezentată o experiență proprie și eficientă de înșușire a limbajelor specializate de către studenți în cadrul cursurilor interdisciplinare.

Dna dr. Maria Onofraș, cercetător superior la Institutul de Lingvistică al A.Ş.M., în comunicarea **Termenii în limbajul publicistic** s-a referit la rolul presei în îmbogățirea și modernizarea vocabularului, la termenii utilizati în limbajul publicitar etc.

În continuare, dna dr. Albina Dumbrăveanu, director al C.N.T., a elucidat problema împrumuturilor neologice, în special, a anglicismelor în limbajul publicitar.

Dna dr. Maria Graur-Vasilache, conferențiar la A.S.E.M., în comunicarea **Unele dificultăți la înșușirea și utilizarea termenilor economici** a pus în discuție problema neologismelor, a împrumuturilor, a sinonimiei și a metaforei în terminologie. Autoarea a adus exemple sugestive în acest plan, făcînd trimiteri și la operele cunoșcuților lingviști români — Al. Graur, I. Iordan. Un aspect original al comunicării a fost cel legat de transparenta unor termeni economici.

DI dr. I. Pîrjachi, conferențiar la A.S.E.M., în comunicarea **Unele probleme de terminologie internațională în economie** a analizat mai mulți termeni din domeniul în care activează și a făcut propuneri și completări pe marginea temei abordate în cadrul conferinței.

Despre inteligențialitatea mesajului și funcția acestuia în relațiile de comunicare, despre metoda chestionării și, în special, despre principiile de ordonare a limbajului unui chestionar destinat pentru prospectarea pieței a relatat dna Raisa Borcman, conferențiar la Catedra de Corespondență și Limbaje Economice, în comunicarea **Inteligenta limbajului — factor persuasiv al chestionarului de anchetă**.

La conferință au mai participat: L. Cornea (**Caracterizarea structurală a îmbinărilor terminologice în limbajul managementului**), L. Bîrsan (**Determinologizarea unor termeni economici din domeniul finanțier-bancar**), G. Petrea (**Unele aspecte ale formării termenilor noi, motivarea și semnificarea termenilor economici**).

Conferința științifico-didactică **Terminologie și limbaje specialize și-a atins scopurile**. Fiind o primă întrunire de acest fel, organizatorii, dar și participanții ei, și-au exprimat dorința de a participa la noi ediții ale ei, precum și la seminare, mese rotunde, la inaugurarea unor rubrici de terminologie în revistele de specialitate și la editarea unui buletin informativ în probleme de terminologie cu sprijinul unor organisme internaționale. Pe această cale ținem să exprimăm sincere mulțumiri tuturor participanților și invitaților conferinței pentru valoarea comunicărilor și pentru sugestiiile făcute. Un gînd de recunoștință adresăm tuturor membrilor Catedrei de Corespondență și Limbaje Economice, în special, dnei dr. Maria Graur-Vasilache și dnei conferențiar Raisa Borcman, dlui prim-prorector Sergiu Chircă, pentru buna organizare și desfășurare a conferinței.

**Albina DUMBRĂVEANU
Ion DUMBRĂVEANU
Chișinău**

CONSIDERENTE PRIVIND EXPANSIUNEA ȘI UTILIZAREA UNOR ANGLICISME ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Din capul locului trebuie să subliniem că nu intenționăm să ne pronunțăm în mod categoric împotriva anglicismelor ca atare. Ar fi o absurditate să combată împrumuturile dintr-o limbă străină în general și mai cu seamă dintr-o limbă de circulație internațională cum este engleză, a cărei influență crescîndă se simte tot mai mult nu numai asupra limbii române, ci și asupra altor limbi, cum ar fi franceza, germana sau rusa, limbi cu mari tradiții și bogate literaturi și limbaje în toate domeniile ce țin de dezvoltarea și progresul uman, ce caracterizează epoca modernă. Am îndrăznit să afirmăm, în această ordine de idei, că a combate anglicisme și a te pronunța împotriva expansiunii lor în diferite limbaje și metalimbane, adică în diverse terminologii, e ca și cum ai lupta cu morile de vînt. „Influența engleză nu este un fenomen lingvistic legat de anumite structuri politice, ci un fenomen internațional (european și mondial) cu multiple explicații” — sublinia recent Mioara Avram într-un studiu special dedicat problemei în discuție. Or, e tot atât de adevărat, că și “atitudinea de respingere a influenței engleze este un fenomen internațional, cel puțin european” — notează aceeași autoare. E știut cu ce s-au soldat protestele împotriva franglezii (termen lansat de R. Etiemble — “Parlez-vous français?” — în 1964, pentru franceza “împănată

cu anglicisme"). Înlocuirea împrumuturilor din engleză cu echivalente existente, sau, create ad-hoc a eşuat. Acest lucru îl denotă edițiile recente ale dictionarelor franceze de uz curent, care înregistrează numeroase anglicisme, ce sunt, de altfel, comune și limbii române.

Anglicismele care pătrund sau au pătruns recent sau anterior în limba noastră merită să fie examineate și studiate cu toată atenția și în toată complexitatea lor, inclusiv și sub aspectul culturii limbii și necesității acestora (a anglicismelor) în respectivele limbaje (metalimbaje) specializate și în limbajul de uz general, adică ușual. Or, anglicismele prezente în stilul publicistic și publicitar țin de diferite sfere și domenii de activitate socială, politică, economică, culturală etc.

O primă caracteristică, care ar justifica prezența anglicismelor în limba noastră ar fi cea a caracterului univoc al acestora. Cu alte cuvinte, univocitatea cuvintelor de origine engleză (ca, de altfel, și de oricare altă origine) fac posibilă și chiar nevoie expansiunea anglicismelor în limba noastră. Anume o atare caracteristică sau calitate a anglicismelor imprimă limbajelor și structurilor respective precizie și concizie. Despre acest lucru ne vorbește, în primul rînd, faptul că de cele mai multe ori noțiunile și realitățile (realitățile) pe care le exprimă anglicismele sunt redată prin monolexeme (derivate sau, mai rar, compuse) și nu prin locuțiuni sau analitisme terminologice polilexemice. De exemplu, noțiunea (sau conceptul) de "curs de echilibrare a unei monede naționale" este redată prin anglicismul recent *fixing*, adică printr-un singur lexem; noțiunea de "societate care controlează alte societăți mai mici" — prin termenul *holding*, "furnizarea de consultații prioritare la organizarea întreprinderilor" — prin lexemul-termen *consulting*, noțiunea de "asociere a două sau a mai multe întreprinderi din țări diferite, în vederea realizării unui program specific" este redată prin termenul compus *joint-venture* și.a.m.d.

Evident, în toate cazurile exemplificate mai sus se face și o economie

a mijloacelor de expresie verbală, dat fiind că noțiunile citate în majoritatea absolută a cazurilor sunt exprimate printr-un singur lexem și nu prin analitisme kilometricre.

Același lucru se poate spune și despre alte anglicisme recente în limba noastră, care prin concizia și univocitatea lor semantică își justifică pe deplin prezența în limbajele și stilurile respective cum ar fi termenii de origine engleză ce țin de diferite grupuri tematice, terminologii speciale etc., ca *broker, body-guard, folk, manager, mass-media, pop-art, marketing, show, staff, sponsor, design, rocker, killer, cash, speaker, fair-play, fan, smog, briefing, camping, hippy, auditor, a clona, clip*. Uneori prezența unor analitisme sau sintagme de origine engleză se justifică prinț-o necesitate stringentă, în anumite limbaje, mai ales în cel publicitar, dat fiind că nu au un echivalent adecvat și, mai cu seamă, concis în limba română. De exemplu, sintagma *cash and carry* "achitare a mărfuii în numerar și transportarea ei de către cumpărător".

O serie de anglicisme par să se fi încrețătenit în limbajele respective ale limbii române într-atât, încât au și unele derivate după modele derivative cu sufixe productive, precum urmează: *brokeraj, brokerare, a bodyguarda, bodyguardism, dopaj, folkist, hippysm, lobbysm, lobbyst, hobbyist, a manageriza, a stressa, stressant, a mass-mediatiza, racketist, a monitoriza, reportericesc* și.a. Altele, cu prefixe sau cu elemente de compunere de origine latină tind să se încrețăteni în limbajul publicitar și publicistic, anume în virtutea faptului că au în componența lor formanți români (mai rar, grecești), ca de exemplu, *video-clip, super-show, super-star, agro-business, super-trust, minishow, internet, interpol, teleshoping, micro-computer, telespeaker* și.a.

De cele mai multe ori anglicismele sunt legate nemijlocit de niște realități anglo-americane și, în consecință, au intrat în limbajele respective o dată cu acestea din urmă, de exemplu, *hamburger* "unitate comercială unde se vînd chiftele prăjite,

servite într-o chiflă tăiată în două"; *hot-dog* "punct de comercializare a tartinelor dintr-un cîrnăț sau crenvurșt cald pus într-o pîniță despiciată"; *fast-food* "restaurant de tip american, unde se mânîncă repede și, în principiu, ieftin" (a se compara și abrevierea antroponimică *Mc Donald's*, care este "numele unei serii de restaurante de origine americană").

Un alt argument care justifică prezența anglicismelor în anumite limbaje rezidă în faptul că echivalentele (aparent) românești nu acoperă pe deplin noțiunile exprimate de anglicismele respective. De exemplu, anglicismul *killer* nu desemnează un simplu "ucigaș", ci un "ucigaș de profesie plătit"; *fan* desemnează nu un simplu "admirator", ci un "admirator entuziasmat"; *show* nu înseamnă un spectacol oarecare ci "un spectacol de varietăți, muzică ușoară, susținut de un singur actor/cîntăreț sau de o formă"; *blues* nu desemnează o simplă (oarecare) formă muzicală, ci o anume "formă muzicală, elaborată de negrii din Statele Unite, caracterizată printr-o formă armonică constantă și un ritm în patru tempi". Situația e similară și pentru multe alte anglicisme ca *bluesman*, *charter*, *design*, *designer*, *summit*, *fax*, *know-how*, *lease*, *smog*, *western*, *science* — *fiction*, *racket*, *rocker* și altele.

În rîndurile de mai sus ne-am străduit să argumentăm și să justificăm expansiunea și prezența în limba română a unor anglicisme recente sau mai puțin recente. Bineînteles, nu am insistat asupra unei cronologii stricte a expansiunii și pătrunderii anglicismelor în discuție. Accentuăm, totuși, că majoritatea absolută a anglicismelor analizate mai sus au pătruns în română vorbită în spațiul basarabean în ultimele două decenii.

Dar acceptarea sau respingerea unui anglicism concret trebuie să se facă, după părereea noastră, reieșind, în primul rînd, din necesitatea/non-necesitatea; precum și din caracterul facultativ al acestuia în limba română. Necessitatea cutării sau cutării termen de origine engleză în limba română trebuie privită, respectiv, din punctul de vedere al prezenței sau lipsei

totale a unui echivalent adekvat, ce ar exprima noțiunea sau realitatea pe care o desemnează cuvîntul împrumutat din engleză. În cazurile cînd cuvîntul împrumutat nu aduce nimic nou prin expresivitatea sa, adică nu adaugă nimic la structura semantică a echivalentului existent în limba română pentru exprimarea unei noțiuni, anglicismul respectiv este redundant și chiar de prisos. De exemplu, nu vedem nici o justificare a necesității și prezenței în limba română a anglicismului *star* (stea) pentru cuvîntul *vedetă* (de origine franceză), care s-a încetățenit demult în limba noastră. Acesta din urmă nu cedează prin nimic anglicismului în discuție, nici în planul conținutului, nici în cel al conotativității, adică al expresivității. Dimpotrivă, cuvîntul *vedetă*, care de altfel s-a adaptat perfect și la normele ortografice și ortoepice ale limbii române, e mai expresiv și mai aproape de spiritul și originea romanică a limbii noastre și n-ar trebui, credem noi, să fie înlocuit prin anglicismul *star*. Același lucru se poate afirma și cu privire la anglicismele *training* pentru românescul "antrenament" (și chiar costum pentru sport), *top* pentru "clasament", *shop* pentru "magazin"; *goalkeeper* pentru "portar", *lunch* pentru "masă ușoară de prînz",

love-story pentru "poveste de dragoste", *parking* pentru "parcare", sau la americanismul *OK* folosit în limbajul coločial cu sensul de "(foarte) bine" sau "de acord".

O problemă aparte o constituie aspectul grafic și ortoepia, adică pronunțarea anglicismelor. Sîntem de părere că anglicismele intrate în limba română în ultimele decenii, adică, anglicismele recente, trebuie ortografiate în exclusivitate ca în limba de origine și pronunțate (cel puțin aproximativ) ca în limba engleză. De exemplu, anglicismul *service* trebuie ortografiat și pronunțat ca în limba engleză și în nici un caz prin forma "service" sau pronunțat ca în limba română cu ce final, adică "service". Or, adaptarea unui anglicism la normele ortografice și ortoepice ale limbii române, este un proces de lungă durată și doar utilizarea lui frecventă îi poate marca "destinul". De altfel, uzul determină în ultimă instanță încetătenirea propriu-zisă în limba noastră a cuvintelor străine, inclusiv a anglicismelor.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

Avram, Mioara, **Anglicismele în limba română actuală** // *Conferințele Academiei Române. Ciclul limba română și relațiile ei cu istoria și cultura românilor*, Editura Academiei Române, București, 1997.

Bogdan, Mihail, **English Loan-Words in Romanian** // *Actes de X Congrès International des Linguistes, Bucarest, 28 août — 2 septembre 1967*, vol. IV, București, 1970.

Dimitrescu, Florica, **Dictionar de cuvinte recente**, ediția a II-a, "Logos", București, 1997.

Dimitrescu, Florica, **Dinamica lexicalului românesc — ieri și azi**, Cluj — București, 1995.

Dicționarul explicativ al limbii române (DEX), Ediția a II-a, Univers encyclopedic, București, 1996.

COMUNICAT DE PRESĂ AL ASOCIAȚIEI EUROPENE DE TERMINOLOGIE

Pe data de 6 decembrie 1998, la inițiativa Asociației Europene de Terminologie (AET), s-au reunit la Paris membrii biroului AET și reprezentanții sau președinții următoarelor asociații de terminologie: AETER, ELETO, BriTerm, DTT, TermRom-București, TermRom-Moldova, DANTERM, Termip, Ass.I.Term, NL-Term și Pro-TLS în vederea organizării unei "Conferințe pentru colaborare în domeniul terminologiei în Europa" ("Conference sur la coopération dans le domaine de la terminologie en Europe").

Conferința se va desfășura în zilele de 17, 18 și 19 mai 1999 la Paris sau în regiunea pariziană, organizarea fiind asigurată de Uniunea Latină.

Obiectivul acestei conferințe, care nu e un coločiu științific, este multiplu: ea va aborda, pe de o parte, problemele practice cu care se confruntă zilnic terminologii și specialiștii care activează în domeniul terminologiei, iar pe de altă parte, va formula soluții și va pune bazele unei infrastructuri terminologice pentru Europa.

La sfîrșitul conferinței se va alcătui un document în care vor fi consensurate măsurile ce vor fi adoptate pentru a face față necesităților în domeniul terminologiei și bazele diferitelor forme de cooperare.

În ianuarie 1999 va fi lansat un apel pentru comunicări; acestea vor fi publicate în actele conferinței.

Pentru informații o puteți contacta pe dna Helmi Sonneveld, președinta AET:

A. van Duinkerkenlaan 39
NL-1187 WD Amstelveen / Olanda
Tel.: (31 20) 645 1793
Fax: (31 20) 453 7583
Poșta electronică: [topterm @euromonet.nl](mailto:topterm@euromonet.nl)

**Acad. Silviu BEREJAN
Redactor-șef al RLŞL,
Chișinău**

PATRU DECENII DE ANEVOIOASĂ CALE SPRE ADEVĂR*

"Revista de Lingvistică și Știință Literară", organ a două institute academice ce studiază limba, literatura și folclorul românesc, împlinește chiar în aceste săptămâni respectabila vîrstă de 40 de ani, ea fiind unica revistă academică de filologie română în Republica Moldova, care surmontând enorme și necurmate dificultăți (în primul rînd de ordin financiar), publică studii și cercetări de lingvistică, de istorie și teorie literară, de folcloristică.

Nr. 3/98 pe care îl lansăm aici, la *Casa Limbii Române*, datorită bunăvoiței gazdelor, consemnează acest eveniment, fiind astfel un număr jubiliar, în care s-au publicat autori dintre cei mai prestigioși, prezinenți, de altfel, și ei la sărbătoarea de astăzi.

Pentru o viață de om 40 de ani înseamnă floarea vîrstei, apogeul forțelor creative, pe cînd pentru o publicație periodică, și încă într-un domeniu ce se află permanent pe muchie de cuțit, acest număr de ani constituie de fapt un record *sui generis*, căci puține sînt organele de presă și publicațiile periodice (chiar și cele științifice) ce au rezistat timpului și tuturor vicisitudinilor legate de schimbările de poziții și de atitudini.

Pe parcursul celor 40 de ani ce s-au scurs filologii din Republica Moldova, cei de la instituțiile academice, precum și cei de la instituțiile de învățămînt superior și din alte centre și instanțe de filologie, au trecut "prin grele și înjositoare furci caudine", cum scrie acad. Nicolae Corlăteanu

în articolul său inaugural din acest număr al revistei, pînă cînd "s-a întrezărit speranța unor activități științifice mai intense în stabilirea adevarului asupra situației limbii, literaturii, istoriei noastre naționale" (p. 5).

Revista a trebuit să se conformeze stării de lucruri existente, dar puține au fost cazurile cînd s-au făcut afirmații concrete, directe, ostentative despre două limbi, despre neacceptarea necondiționată a comunității lingvistice, literare și culturale cu restul masivului romanic oriental; aceste lucruri erau cu atenție ocolite și voalate. Patriarhul lingvisticii noastre observă că în problema dată "s-a recurs atunci la diverse strategeme esopice pentru ca prin limbă să fie întreținută și apoi înviață conștiința națională" (ibidem).

Eforturi îndelungate au trebuit să se depună de asemenea pentru ca cel puțin o parte a românilor basarabeni să conștientizeze, după spusele aceluiași Corlăteanu, că "limba de toate zilele, limba de conversație, de comunicare cu sătenii sau cu oamenii mai puțin versati în treburile lingvistice nu poate și nu trebuie confundată cu limba aleasă, cu limba prelucrată de scriitorii precclasci și clasici timp de secole în scrieri religioase și laice, cu limba reglementată apoi prin norme unitare pentru toți cei ce aparțin neamului românesc" (ibidem).

Au fost scrise și publicate zeci și sute de articole și studii, o mare parte dintre care s-au depozitat și între copertele revistei noastre, prin care se demonstrează că ceea ce numeam anterior "limbă moldovenescă" nu este altceva decît bine cunoscuta "limbă română", pe care am studiat-o totii anii precedenți și am promovat-o sub această denumire impropriu. Toate cercetările realizate pînă atunci, manualele și dicționarele, zecile de monografii personale și colective, studiile publicate în paginile RLŞL (LLM), veneau să "depună" mărturie că vocabularul și structura gramaticală ale aşa-zisei "limbi moldovenesti" sunt chiar vocabularul și structura gramaticală ale limbii române, care a fost tot timpul principalul nostru obiect de studiu, dar sub o altă denumire, singura permisă de regimul totalitar.

Studierea și promovarea (mult

Discurs rostit pe 30 noiembrie 1998 la *Casa Limbii Române*.

temp camuflată) a limbii române a culminat în august 1989 cu adoptarea legislației despre limba de stat și despre revenirea la alfabetul latin (român).

Activitatea lingviștilor, în general, și a RLŞL, în special, de după această dată a fost subordonată aproape în întregime scopului de a oficializa limba de stat a republicii cu denumirea ei firească, **limba română**, denumire ce a pătruns apoi în mass-media și în învățămînt.

Însă, ignorînd argumentele specialiștilor din republică, din Țară și din străinătate, deputații agrarieni și socialisti s-au pronunțat, după cum se știe, în vara anului 1994, pentru menținerea în *Constituție* a denumirii vechi "limba moldovenească", care "înfrumusețează" pînă astăzi Legea Fundamentală a Republicii Moldova.

Post-factum Parlamentul a găsit de cuvință să solicite și părerea Academiei în această privință.

Drept răspuns a urmat declarația Institutului de Lingvistică, apoi cea a Prezidiului A. Ș. M., prin care s-a pus punctul pe i. Sub aspect legal, însă, lucrurile au rămas în continuare neschimbată.

Toate aceste evenimente și-au găsit reflectarea corespunzătoare în paginile RLŞL, inclusiv în materialele Conferinței științifice cu genericul "Limba română este numele corect al limbii noastre".

RLŞL a contribuit substanțial de asemenea și la integrarea procesului literar basarabean în contextul literar românesc, lucru pe care îl ilustrează cu prisosință materialele publicate în ultimii zece ani în rubricile sale permanente: *Istoria literaturii vechi*, *Istoria literaturii contemporane*, *Istoria literaturii moderne*, *Istoria și metodologia criticii literare*, rubrici, în care și-au editat studiile Mihai Cimpoi, Haralambie Corbu, Mihail Dolgan, Eliza Botezatu, Nicolae Bilețchi, Ion Plămădeală (Chișinău), Dan Horia Mazilu, Eugen Simion, Constantin Rezachevici, Stancu Ilin, Ion Oprîșan, Gheorghe Vrabie (București), Adrian Voica, Dan Mănuță, Maria Platon, Ion Apetroaie (Iași) și mulți alții cercetători literari.

În ansamblu, RLŞL constituie, fără nici o exagerare, o veritabilă

istorie a studierii filologiei române în Basarabia, o istorie a filologiei academice de la noi, o istorie a institutelor noastre filologice — I.L.F. și I.L.

Prin susținerea sistematică a rubricii *Critică și bibliografie* s-au promovat și s-au popularizat an de an nu numai publicațiile de profil apărute în republică și în Țară, ci și cele editate pe alte meridiane. Articolele și studiile prezentate cititorului de RLŞL în cele 176 de numere apărute pînă acum, constituie nu numai o întreagă bibliografie, ci și o sursă mai mult decît enciclopedică pentru cei ce vor căuta o informație științifică și o apreciere calificată de epocă a lucrărilor ce au văzut lumina tiparului în acest fragment de timp (40 de ani).

Informații ample dau și rubricile *Actualizări*, *Restituiri*, *Portrete literare*, *Note și comunicări*, în care se prezintă, pe lîngă studii de valoare din trecut, figuri de scriitori și de cercetători filologi din întreaga arie culturală românească, mai puțin cunoscuți inteligențialului basarabean. Anume aici, în rubricile numite, se pot găsi materiale despre doctrina științifică a lui E. Coșeriu, despre activitatea lexicografică a lui Mihail Ciachir, despre marele Sadoveanu, despre scriitorul basarabean Dimitrie Balica, despre folcloristii Petre Ștefănuță și Simion Teodorescu-Kirileanu, despre preocupările lingvistice ale lui Șt. Ciobanu, despre oameni de litere ca Artur Gorovei și Teodor Burada, despre literatura germană din Basarabia antebelică și despre tezaurul de manuscrise de la Mănăstirea Neamț, despre urmașii lui Alecu Donici, despre onomastica lui Titus Hotnog, despre Vasile Alexandrescu Urechia, despre August Scriban sau Petru Caraman, despre "Astra" basarabeană, despre folcloristul Simion Florea Marian, etimologul Vasile Bogrea și lingvistul Leca Morariu din Bucovina, despre Miron Pompiliu sau Cezar Boliac, despre presa germană din Basarabia, despre publicistul Gheorghe Gore, despre profesorul Octavian Nandriș și lexicograful Vasile Breban și multe-mulți alte date informative de certă valoare istorică.

Reflectarea întrunirilor filologice care au avut loc în republică și în alte țări și la care au participat repre-

zentanți ai institutelor academice a fost de asemenea o preocupare sistematică a RLŞL, realizată prin rubrica *Cronica vieții științifice și prezentată practic în fiecare număr de revistă*. Cronicile publicate cu regularitate în rubrica dată constituie un tablou reprezentativ al activismului cercetătorilor lingviști și literați în decursul celor 40 de ani de apariție a revistei, tablou de mare interes pentru istorie, căci reflectă o activitate mai puțin vizibilă, despre care nu întotdeauna poți găsi la necesitate, informațiile căutate și care sunt, în afară de aceasta, aproape exhaustive.

Unele acțiuni de o importanță deosebită pentru viața științifică actuală și-au găsit oglindirea și în rubrici speciale prin publicarea luărilor de cuvînt, a raportelor și a comunicărilor participanților, cum ar fi *Congresul al V-lea al Filologilor români, Conferința: limba română este numele corect al limbii noastre* ș.a.

Permanente sunt rubricile *Aniversări, Omagieri, În memoriam*, din care cititorii află date informative și axiologice despre cei mai reprezentativi cercetători filologi (lingviști, literați, folcloriști), care au împlinit o anumită vîrstă (60, 65, 70, 75, 80 de ani) sau despre cei trecuți în neființă.

Împreună cu colegiul de redacție am găsit că e rațional să dedicăm numere aparte, în întregime sau parțial, aniversărilor unor personalități ce au colaborat eficient direct sau indirect la RLŞL sau la dezvoltarea științei filologice din republică, din Țară și din alte țări, precum și unor evenimente de anvergură pentru viața științifică și culturală a republiei. Astfel, avem numere consacrate special aniversării a 80-a a patriarhului lingvisticii noastre, acad. N. Corlăteanu (nr. 3/95), aniversării a 75-a a celebrului nostru Conațional, prof. E. Coșeriu (nr. 5/96), Semicentenarului A.Ş.M. (nr. 4/96).

RLŞL a întreținut și rubricile didactice *În ajutor școlii și Cultura vorbirii*, consacrate integral activității filologice **practice**, dar și rubrici de **teorie**, cum ar fi *Lingvistică teoretică, Lingvistică generală, Teorie literară, Metode de cercetare lingvistică, Literatură comparată* ș.a.

Revista a găzduit studiile unor specialiști din alte țări de talia lui Eugeniu Coșeriu, Klaus Heitmann, Klaus Bochmann (Germania), Efrosinia Dvoicenco-Marcova, Raymund Piotrowski, Gheorghe Stepanov (Russia), Maria Manoliu-Manea (S.U.A.), Laslo Galdi (Ungaria), Vladimir Grigorean (Armenia), Stanislav Semcinski (Ucraina), precum și un număr mare de remarcabili filologi din Țară: Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ion Chițimia, Ion Coteanu, Gavril Istrate, Dumitru Irimia, Dan Mănuță, Eugen Simion, Stelian Dumistrăcel și mulți-mulți alții.

S-au publicat periodic și editoriale în care s-au abordat problemele ardente și materialele de atitudine față de anumite situații din realitatea curentă. Unul dintre ele a servit chiar drept prototip al denumirii comunicării mele de astăzi: *Anevoiosul proces de demonstrare a adevărului evident* (nr. 5/95), altul a fost dedicat prof. E. Coșeriu la 75 de ani: *Conațional inegalabil, contemporan cu noi* (nr. 5/96).

La 80 de ani i-am omagiat pe cunoscuții filologi ieșeni, lingvistul Gavril Istrate și literatul Constantin Ciopraga, precum și pe slavistul rus Samuil Bernstein.

* * *

Hazardul a făcut ca lansarea de astăzi a numerelor festive ale celor două publicații periodice basarabene — “Revista de Lingvistică și Știință Literară” și “Limba Română”, care au menirea să cerceteze și să popularizeze știința filologică românească (una cu numărul ce marchează aniversarea sa de 40 de ani și alta cu al 40-lea număr de la fondare) să coincidă în timp cu sărbătorirea celor 80 de ani de la Marea Unire. Jocul acesta de cifre ($40 + 40 = 80$) am dori să fie de bun augur pentru revistele omagiate în tocmai ajunul sărbătorii tuturor românilor. Însă din păcate, avem temerea că numărul 3 al RLŞL ar putea fi și ultimul...

**Ilinca ROŞCA
Chişinău**

"LUPTA PENTRU ADEVĂRUL ȘTIINȚIFIC CONTINUĂ"

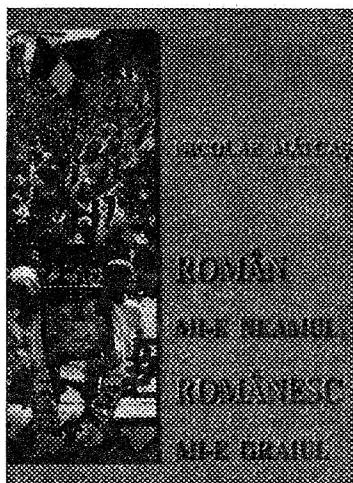
Ca o sfidare a vremurilor acestui sfîrșit de mileniu, ca o replică celor ce-și macină ura în neputință, Casa Limbii Române anunță cu eleganță unei stăpîne depline lansarea cărții **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul*** de prof. N. Mătcaș, prin care autorul ne aduce mărturia de slujire acestui popor, dovada unei vieți "irosite" în lupta pentru triumful unei idei, credința în permanența limbii și a neamului românesc.

În după-amiaza zilei de 6 ianuarie 1999, la Casa Limbii Române au venit să salute această carte și pe autorul ei oameni cu simțire românească, personalități ale vieții culturale și științifice: dnii I. Ungureanu, I. Ciocanu, acad. S. Berejan, N. Dabija, I. Hadârcă, acad. P. Soltan, I. Ețcu, V. Melnic, atașatul cultural al României la Chișinău, dna Nicoleta Toia ș.a.

În cuvîntul de deschidere, dl. Al. Bantș, redactor-șef al revistei "Limba Română", urează *Bun Venit* tuturor prietenilor Casei Limbii Române, precum și celor care pentru prima oară au pășit pragul acestui lăcaș, exprimîndu-și totodată regretul că la acest eveniment de excepție lipsește I. Dumeniuk, cel care, împreună cu N. Mătcaș, au pus bazele reformei în învățămînt, în concepția despre limbă, cel care a ctitorit Departamentul de Stat al Limbilor și revista "Limba Română".

Cartea dlui profesor N. Mătcaș, continuă domnia sa, este scrisă cu gîndul la ctitorul de azi și de mîne, la destinul basarabenilor, în general, este o carte de polemică bine documentată, o replică la opusul unui oarecare P. P. Moldovan **Moldovenii în istorie**, apărut în 1994.

Autorul a avut răbdarea să coboare la izvoare, să caute sursa și să de-

monstreze o dată în plus adevăruri incontestabile...

Cartea **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul**, menționează dl acad. S. Berejan, este o a doua antologie la tema dată, prima fiind **Limba română este patria mea**. Volumul de față este la fel alcătuit pe bază de studii, recenzii, articole, apărute inițial în revista "Limba Română", iar de această dată, și în alte publicații de la noi și din Tară. Autorul a reunit aceste materiale pentru toți acei care vor să cunoască adevărul despre limbă, istorie, neam, cultură...

Cartea vine ca o anticipare a aniversării celor zece ani de la intrarea limbii române în drepturile sale firești.

În anii '88-'89 N. Mătcaș a fost unul dintre cei care a contribuit la inițierea procesului de regenerare a limbii române în Basarabia, duce mai departe firul gîndului N. Dabija. Ca membru al Comisiei Interguvernamentale în problemele limbii și ale alfabetului, N. Mătcaș a prezentat argumente întru susținerea adevărului științific și istoric.

Consider că **Român mi-e neamul, românesc mi-e graiul**, subliniază prof. V. Melnic, ar trebui să fie o carte de căpătăi pentru bibliotecile și școlile noastre și nu numai pentru ale noastre, ci și pentru cele rusești, bulgărești, evreiești etc. Trebuie să se știe odată și pentru totdeauna că, dincolo de scorîrile moldoveniștilor primitivi există o singură limbă și o singură națiune — cea română. Deși această problemă a fost discutată la nivel internațional, unii reprezentanți ai fostului și ai actualului parlament continuă să vehiculeze teoria celor două limbi și două națiuni.

* Cartea a fost editată de Revista "Limba Română" și Asociația Culturală "Grai și suflet", 1998.

Problema limbii trebuie rezolvată la nivel de stat, continuă dl. I. Ciocanu, șef direcție la Departamentul Relații Naționale și Funcționare a Limbilor. Cum ar putea un simplu Departament să rezolve această chestiune cînd însăși procuratura în structurile ei nu respectă legislația lingvistică?

În această ordine de idei, munca profesorului N. Mătcaș este valoroasă și utilă mai ales pentru acei care nu știu Adevărul.

În spatele unui V. Stati sau a unui P. P. Moldovan, afirmă I. Ungureanu, stă cineva și acest cineva este Statul. Din tot spațiul ex-sovietic noi suntem un pămînt unde munca de Sisif este o permanență. Mereu suntem nevoiți să demonstrăm că nu suntem cămilă, vorba lui N. Dabija. De ce îndrăznesc cei care au venit peste noi să ne spună: "Не разжигайте страсти, господа!"? Numai pentru că în spatele lor stă o forță? Nu. Pentru că noi nu știm să ne impunem.

Este un rătăcit acela care s-a născut pe acest pămînt și nu vorbește limba **Mioritei**, a lui Eminescu, atunci cînd este liber să facă acest lucru.

Adevărul e că noi și cînd suntem liberi, suntem sclavi! Cei care mai continuă să-și negligeze limba și neamul sună ori creațuri ale Satanei, cum îl place lui Gr. Vieru să spună, ori patologii ale materiei.

Să zicem că un V. Stati a fost infectat de propaganda sovietică, dar cum să-l înțelegem pe Liviu Drăguș, român din moș-îstrămoși, care vine de la Iași și ne propune să soluționăm problema limbii după modelul sîrbocroat: limbă sîrbocroată — limbă moldo-română?

N. Stănescu spunea: "Limba română este patria mea". Din moment ce Patria noastră este limba română, cel ce trădează limba română, își trădează Patria. Examenul la limba română este un examen la verticalitate, la cumpădenie, la cinstirea părinților.

Din acest punct de vedere, lucrarea lui profesor N. Mătcaș este o serioasă carte de opozitie.

Concluzia firească a celor spuse de dl. I. Ungureanu, constată acad. P. Soltan, este lipsa de organizare a forțelor sănătoase din republica noastră. Or, fără această organizare nu putem izbîndi.

Cu multă căldură și respect, scriitorul I. Hadârcă mulțumește profesorului N. Mătcaș pentru cartea **Roman mi-e neamul, românesc mi-e graiul**, cea mai frumoasă lecție de știință, de

etică, de bărbătie, de dragoste față de țară și față de limba română.

Cred că din acest moment, afirmă domnia sa, carteau și început să lucreze în conștiința publică destul de bulversată și contrariată la ora actuală.

Lubiți frați întru crez și ideal, **Roman mi-e neamul, românesc mi-e graiul** este o continuare a cărții **Coloana infinită a graiului matern**, scrisă împreună cu fratele meu de suflet Ion Dumeniuk. De fapt, carteau precedentă se încheia cu următoarea sintagmă: "Lupta continuă". Cartea de față se încheie cam cu aceleași cuvinte: "Lupta pentru adevarul științific continuă", mărturisește dl. profesor N. Mătcaș.

Ceea ce m-a indignat mai mult în carteau celor ce se ascund după pseudonimul P. P. Moldovan e că s-a speculat cu numele sfintei ale culturii noastre. I-au făcut moldoveniști pe I. Creangă, A. Russo, M. Kogălniceanu, V. Alecsandri. Nu i-au putut atinge numai pe M. Eminescu.

În fața auditoriului, domnia sa evocă momente emoționante din acea bătălie crîncenă care s-a dat la începutul redeșteptării noastre naționale...

Sînt un mare fricos, se destăinuie dl. N. Mătcaș, mi-e frică de minciună. Mi-e frică întotdeauna că minciuna va intra în sufletul omului înaintea adevarului.

În orice ființă,oricit de mică ar fi, există un suflet, trebuie doar să găsești cheia pentru a ajunge la el. Aceasta a fost convingerea noastră cînd am făcut tot ce am putut împreună cu I. Dumeniuk, ne mărturisește autorul. Cred, totuși, în oameni, în capacitatea lor de a găsi adevarul...

Toate elogiole nu trebuie să mi se aducă mie, ci nouă, pentru a ne întări în convingerea că suntem cineva, pentru a ne uni eforturile și a fi vigilienți. În momentele cele mai grele trebuie să ne amintim că alături avem frați care gîndesc ca noi, care speră ca noi, care au același crez ca noi.

Dacă cineva o să găsească în carteau mea măcar un rînd care să-i deschidă înțelegerea, voi rămîne cu sentimentul datoriei împlinite.

În încheierea tulburătoarei întîlniri, profesorul N. Mătcaș, mulțumește din suflet celor care au contribuit la apariția cărții, precum și celor care l-au sprijinit mereu în lupta pentru idealurile naționale.

IMAGINI ALE SUFLETULUI ROMÂNESC

Cartea a fost și este cel mai sigur mijloc prin intermediul căruia noi, vorbitorii aceleiași limbi, reușim să ne menținem în perimetru spiritu-lătitii neamului. O doavadă concluzientă în acest sens este și setul de cărți editate recent de către Institutul Național pentru Societatea și Cultura Română (Iași), condus de domnul Cătălin Bordeianu, unele dintre ele fiind lansate la *Casa Limbii Române* pe 19 octombrie 1998. Este vorba, în primul rînd, de ***Antologia literaturii și artei din comunitățile românești***, volumul I — *Banatul jugoslov*, ce face parte dintr-o serie din şapte volume. Aici e cazul să amintim și de un alt proiect al Institutului: ***Atlasul comunităților românești — o recuperare etnosocioculturală*** (10 volume).

O revelație pentru publicul chișinăuan îndrăgostit de cartea românească a constituit-o caseta bibliofilă ***Voivodina în patru prieteni***, cuprinzînd volumele: *Metagalaxia minoritară* de Slavco Almăjan, *Cămașa de rigoare* de Ioan Baba, *Europoeme* de Pavel Gătăianu și *În zodia bordeiului* de Vasile Barbu.

În mod deosebit a atras atenția cartea ***Les mots d'or roumain*** de Cătălin Bordeianu, care însumează poeme de o rară frumusețe scrise în limba franceză, autorul înlăturînd astfel bariera lingvistică ce apare la receptarea literaturii române în țările europene.

Alte două cărți sunt legate de numele pictorului român stabilit în Germania, Ioan Sabin Ștefănuță. Prima carte — ***Atelier*** (Editura Fiat Lux, București) reprezintă o suită de eseuri ce învăță cititorul să mediteze împreună cu artistul plastic asupra tainelor meseriei sale și asupra rosturilor creației artistice. Autorul însuși ne mărturisește: "Secvențele din ***Atelier*** sunt scurte, se succed

repede și se manifestă precis. Trenuri cu gînduri își schimbă destinația din gară în gară.

În timpul acestor călătorii, noi (eu și dumneavoastră), care ne aflăm pe peron, trăim bucuria sosirii, tumultul și exuberanța întîlnirii și regretul profund al despărțirii. Toate sunt trăiri de scurtă durată, căci în curînd vor sosi din alte direcții trenuri noi.

Atelierul nostru este ca un Peron.

Mersul firesc al întîlnirilor și al despărțirilor alcătuiește devenirea fără sfîrșit a personalității unui om" (*Tabloul Atelierului*).

A doua carte este un volum de versuri ilustrat de Ioan Sabin Ștefănuță, avînd-o drept autoare pe poeta basarabeană Elisabeta-Lidia Hlib.

Lucrările lui Ioan Sabin Ștefănuță, expuse cu genericul ***Miniaturi românești***, au trezit un viu interes al participanților la întîlnire. Valorificînd motivele folclorice, dar și cele ale artei moderne — românești și universale —, utilizînd mai multe modalități de expresie, pictorul reușește să pună în lumină surprinzătoare imagini ale sufletului românesc.

Despre volumele lansate și despre expoziția de pictură au vorbit, făcînd o analiză pertinentă și dînd doavadă de spirit critic, scriitorii Ana Banton, Ion Hadârcă, Grigore Vieru și.a.

În continuare reproducem discursul domnului Cătălin Bordeianu, director al Institutului Național pentru Societatea și Cultura Română (Iași):

*Institutul nostru și-a propus să readucă firesc din comunitățile românești literatura și arta, aşa cum este ea, în lumină și umbre, pentru a fi cunoscută. Am început în ordine alfabetică și într-o ordine de suflet în *Banatul jugoslov*, cu credința mărturisită acolo și aici, că sunt mai multe cele bune care ne leagă decît cele puține rele care ne despart. și în acest sens comunității românești de acolo i-am consacrat primul volum al ***Antologiei literaturii și artei din comunitățile românești***, o lucrare de 700 de pagini, în care fiecare autor are rezervat un spațiu cam de 50 de*

pagini și care, probabil, va fi pentru iubitorii limbii române un instrument de lucru. Nu ne-am propus o selecție de autori, ci ne-am propus să redăm o imagine vie și concretă a ceea ce înseamnă acolo cultura și civilizația românească. Pentru că la Uzdin, "buricul pământului", cum se spune, se vorbea de românitate încă din anul 720, anul de atestare a satului Toraf. Un fapt m-a făcut să fiu și eu emoționat și acolo, și acum. Într-o bună zi apa din satul respectiv a secat. Și oamenii de acolo, cam 5000 de familii au hotărât să facă flinți de piatră și să aducă apa de la 20 de kilometri. Timp de un an și mai bine cît au durat lucrările la canalizare oamenii aceia s-au mișcat, au adus natura înapoi, dar nu au plecat de unde au simțit românește, unde au fost educați în spiritul limbii române și unde au hotărât că au datoria să rămînă în continuare.

Același lucru se pare că trebuie făcut peste tot de poporul înconjurat de propriul său popor, este vorba de cele 10 milioane de români din afara Țării. Ceea ce ne lipsește acum, nu este efortul individual pe care fiecare încercăm să-l facem, ci absența unor politici culturale coerente, care să repună elitei intelectuale locul pe care îl merită, pe care l-a avut, pe care îl are în propășirea culturii și civilizației românești. Acest lucru se materializează de obicei în programe și de cele mai multe ori în cărți.

Astăzi lansăm și volumul *Voivodina în patru prieteni* ce cuprinde, pe lîngă cele trei cărți de poezie ale unor autori reprezentativi: Ioan Baba, Pavel Gătăianu și Vasile Barbu, și o carte deosebită pe care v-o recomand, *Metagalaxia minoritară* ce vorbește despre statutul celui care trăiește în afara granițelor firești ale Țării.

Alături de acestea mai sunt două exemple de interculturalitate. Este vorba de cartea lui Sabin Ștefănuță, intitulată *Atelier*, o carte a unui artist plastic român, dat afară din Uniunea artiștilor plastici și reprimit după 1989. Dar Sabin Ștefănuță se ambiționează de 14 ani, de cînd trăiește în Germania, să dovedească prin ceea ce face că simte și creează în spiritul iden-

tității sale — a culturii și civilizației românești. *Expoziția intitulată Minaturi românești* nu face decît să ilustreze acest lucru. Cartea aceasta de mărturisiri este plină de patimi și durere, ea arătând ce înseamnă să fii apropiat culturii române și cu cît ești tu mai apropiat, cu atît se găsesc cît mai mulți să te depărteze de ea. În același timp el a făcut un cadou unei concetețene intru literatură de-a dumneavoastră, de aici și de-a noastră bineînțeles, că toți locuim în limba română, Elisabeta-Lidia Hlib, căreia îi ilustreză această carte de versuri.

Cred că, cu atît cu cît vom fi în timp mai de nerecunoscut că suntem de aici și de dincolo cu atît vom reuși să fim identici cu noi însine. Și mă bucur că aceste bariere se sparg și că, așa cum spune Grigore Vieru, vom locui toți în limba română, iar această *Casă a Limbii Române* va fi o biserică. Nu cred că există o răspplată mai mare pentru cel care scrie dacă unul dintre cuvintele sale gîndite, roștite râmne o faptă de credință. Fapta noastră de credință este că, dacă locuim în limba română, avem o Casă.

Consiliul director al Casei Limbii Române mulțumește distinsilor oameni de cultură Luminița și Cătălin Bordeianu pentru valoroasa donație făcută instituției chișinăuiene. Setul important de carte destinat bibliotecii noastre, precum și cele douăzeci de minaturi semnate de Ioan Sabin Ștefănuță ce împodobesc una dintre sălile Casei Limbii Române, tot prin generozitatea conducerii Institutului Național pentru Societatea și Cultura Română din Iași, vor constitui de aci înainte una dintre fireștile și necesarele puncte de legătură dintre noi și cei aflați departe de Patrie.

Ana BANTOŞ
Chişinău

METAFORĂ ȘI CALCUL

După un deceniu de la adoptarea grafiei latine în spațiul românesc de la est de Prut, iată că și Anatol Codru și-a văzut poeziile în haina multînvîntă a scrisului nostru. I-au apărut simultan două volume: primul, **Bolta cuvîntului**, este constituit preponderent din reeditări, iar al doilea, **Înțimplarea mirării**, aproape în întregime este alcătuit din versuri noi.

În anii '60-'70, cînd autorii basarabeni își concep arta poetică în limitele unei gîndiri circumscrise, comunicarea fiind "organizată" după anumite criterii, Anatol Codru se remarcă prin insistența și consecvența cu care optează în favoarea unui mit propriu. Îl preocupă mecanismul cunoașterii poetice și în aceasta rezidă caracterul inovator al versului său. De menționat că poetul nu este adeptul simplității. "Piatra", la care revine frecvent, este simplă, dar numai în aparență. În cadrul unei întîlniri cu cititorii, ce a avut loc într-o seară de decembrie 1998 la Casa Limbii Române, autorul precizează că la început piatra se identifică, pentru el, cu orașul, prin contrast cu satul, cu pămîntul și cu vegetația abundență sau cu "holda ierbii". Motivul pietrei este fascinant prin puterea de a sugera protestul. Piatra este o formă agresivă, aşa precum erau și timpurile, potrivnice poeziei. **Împotrivirea pietrei** — necesitatea acțiune de răspuns mobilizator pentru a învinge o forță rigidă. Anatol Codru găsește sursa de alimentare pentru versurile sale în dorința de a opune agresivității pietrei un protest mai mare — cel al puterii de penetrație a cuvîntului. Antrenat într-o asemenea acțiune, cuvîntul nu poate fi altfel decît plin de energie ambițioasă, contorsionat, răsucit, scos din echilibrul fad. Din aceste motive se pare că uneori, în

topica versurilor lui Anatol Codru cuvîntul își schimbă locul obișnuit, inclusiv în expresii consacrate. Bunăoară, zicerea populară "bun ca pîinea cea caldă" este "răsturnată" în brazda versului în felul următor:

Întîi, Suflete, că i-ai dat
Pîinea cea bună la inimă,
De hrânit tinerii poeți
Pînă la nunta lor

(La baștina lui Petru Zadnipru).

Plugul este împlinitat într-un sol arid în care trebuie să fie desferecate izvoarele:

De la izvoare, dar să nu le strici,
Pornește plugul, dacă e pîrloagă,
De la fîntîni, dacă-s o piatră
seacă,
De la credință, dacă vrei să-nvingi

(Cînd ari adînc).

Având în adîncurile sale o motivație din care se hrănește, o sursă care se împotrivește deconspirării, aşa cum există lucruri implicate ce nu se pretează uzurii publicitare, versul lui Anatol Codru este tensionat de un fel de gelozie a deconspirării. Încărcătura obsesională ce dă viață poeziei sale este condiționată de o anume stare determinată de voința de relevare interioară și de nedorința de banalizare a acesteia prin cuvîntul capabil să o divulge. E ca și cum eul s-ar deschide amplu în interioritatea sa, iar ieșirile în afară și le-ar sigila prin fragmente de stînci greu de urnit din loc. Attitudinea autorului față de cuvinte este marcată de o îndîrjire asemănătoare **îndărătniciei pietrei**, expresie ce coincide și cu unul dintre titlurile volumelor sale de poezie. Ce este, în definitiv, această **îndărătnicie**? Ea divulgă, mai întîi, o realitate a culturii basarabene din deceniile trecute, și anume, nevoie de caracter. În plină epocă totalitaristă, ce impunea un mod de comunicare bazat pe stimularea reflexului de subordonare a individului, vocația scriitorului constă în a proteja mentalul de ideologicul abuziv. Dar acest lucru nu era lipsit de consecințe: în estul Europei, precum se știe, se scria o poezie incomunicabilă, trăsătură explicitată la Anatol Codru, parțial, prin neîncrederea în capacitatea omului

de a fi sincer. Nevoia de redescoperire a sincerității este determinată de necesitatea de a trăi în Adevărul care poate fi atins numai datorită continuității memoriei. *Mecanismul* atingerii acestuia în poezie include ritualul, la care Anatol Codru va recurge ca la un exercițiu de memorie. Este un exercițiu dictat nu doar de necesitatea întrepătrunderii substanței poetice cu gîndirea științifică (tehnocrată), ci și de imperativul continuității noastre ca neam, ca națiune.

Mișcarea în poezia lui Anatol Codru este condiționată de un subtext adînc al sensibilității ce se desfășoară în chip de pustiu cu nisipuri pline de liniște și inerție înselătoare sau în chip de mare "cu valul și adîncul răzvrătit" și cu sareea, care în poezia **Drob de țară**, nu e altceva decât dovada destinului unei /unor părți de români. Această poezie ilustrează capacitatea autorului de a nu trece nepăsător pe lîngă istoria noastră comună, pe lîngă faptul devenit obișnuită, care unui poet nu poate să-i apară pur și simplu banal, ci ca și potențială sursă de energie necesară mersului înainte. Din această perspectivă, calitatea omului de a fi sincer presupune capacitatea sa de a fi erou. Este vorba de un eroism ce nu se pretează tratamentului cu laude sau cu admirație și care este răsplătit prin cunoașterea sentimentului de iubire pentru cele sfinte, precum și prin cunoașterea libertății interioare. Autorul își propune, prin intermediul poeziei, să releveze faptul că nu sîntem doar simpli muritori. Sîntem, putem fi veșnici și aceasta se poate împlini grație poeziei. Astfel se vrea cîtă **Întîmplarea mirării**. A fi liber să trăiești la modul concret lipsa de constrîngeri este unul dintre dezideratele sale și acesta este destinul pe care și-l alege poetul. Cizelarea acestui mod de a fi în poezie, punerea într-o lumină tot mai clară a conștiinței de sine presupune o permanentă corelare a eului prezent cu un eu colectiv din trecut și din viitor. De aici gravitatea versurilor sale.

În poezia lui Anatol Codru este prezentă o cunoaștere la modul platonic, echivalentă cu reamintirea, ideea de frumos fiind asociată binelui. *Instrumentarul* cunoașterii — *piatra* sau *sarea* — corespunde perfect unui

atare scop.

Mult timp în poezia autorului originar din Transnistria nu se remarcă dezbinarea lăuntrică, sau, atunci când era prezentă, se consuma la nivelul expresiei, concepute ca punte de legătură între poet și lume; la nivelul cuvîntului purtător de mesaj și, concomitent, deconspirator al eului sacru. În poezia de dată mai recentă, căderile de zăpadă la întimpla poetului, *gropile cu var* îspitesc echilibrul și armonia interioară. Echilibrul riscă să fie dereglat în momentul în care mizeria aspiră a vietii se furîsează în forul interior al personajului lîric. Viziunea clară a libertății abia de aici începe: de la asumarea dezechilibrului din realitatea cotidiană. Dacă pînă la un punct Anatol Codru i-a conferit libertății sale lăuntrice o expresie mitică, ea fiind conturată ca un fapt psihologic, apoi recentele sale poezii se impun prin ieșirea din *mitic*, din psihologic și printr-un accentuat element publicistic, constituindu-se uneori ca o căutare metafizică, alteori ca un protest vehement. Acesta din urmă, dezvăluindu-se în funcție de limbajul adoptat, determină o apropiere a opțiilor sale de cea a poeziei basarabene de ultimă oră. De menționat, în aceste împrejurări, spiritul polemic al personajului lîric: *Mă uit la mine / Și îmi zic: "Auzi, străinule, / De ce îți-ăs lipsi; / Dacă nu m-am născut / Și va trebui/ Să mor pentru tine?"* Această undă săgalnică, atinsă de tristețe și gravitate, lasă să se întrevadă perspectiva unor întrebări cu "bătaie" exactă, precum: *De ce cuvintele-s îdei / Și îți războaiele în gură?* sau *De ce-i mai mare lacrima/Decât adîncul care-o plinge?* Polemica se desfășoară, de fapt, într două moduri de a fi: unul conceput ca joc intelectualizat, în stil tehnico- iar celălalt raportat la omenescul dintotdeauna, asociat cu rotunjimea pînii care este pururi *sățul lumii* *înregi:* *Eu am calculat / Eu numai decât am calculat, / Că dreptul de a metaforiza/ Presupune mai întîi șansa de a te omeni / Pînă la coamele plugului, / Sporind astfel pînile / Ca pe niște planete în balanța universului (Metaforă).* Calculul se justifică, astfel, doar cu condiția *șansei de a te omeni*, metafora fiind generată de un spirit plin de discernămînt.

**Anatol CODRU
Chișinău**

TOTEM

S-au trecut atîtea vremi,
Deși încă e devreme...
Gheața mișună de viermi,
Focul putrezește-n lemne.

S-au trecut atîtea lumi,
Ca să nu se mai întoarcă...
Munții-s dincolo de culmi,
Marea-i dincolo de lacrimi.

S-a dus ultimul cuvînt,
S-au dus ultimele soarte.
Și-a rămas, c-ar fi fiind
Viața dincolo de moarte...

ȘI-ACEASTĂ GALAXIE-A GURII...

Există-un fel de a trata
Particular la modul sincer:
De ce-i mai mare lacrimă,
Decât adîncul care-o plînge?
De ce cuvintele-s idei
Și țin războaiele în gură,
Sau fericesc fără măsură
În lupta noastră un temei?
Ce-i pîinea, încă nunta ce-i,
Și moartea ce-i, ce e fintîna,
Ce-i pasărea, ce-i stei și tei,
Aripa ce-i și ce e mîna?
Ce-i laptele și acești miei,
Roata aceasta, împrejurul,
Și-această galaxie-a gurii
Pe întrebarea noastră, ce-i?!

* * *

O dogoare îmi sfîșie gura mea meșteră —
Mi-e foame, mi-e sete, dar apa e lincie.
Dați-mi să-nfulec pulpană de peșteră,
Turnați-mi în cană puțină provincie.

Un dor îmi provoacă în carne cărbunii —
Să ard pînă-n pietrele din temelie.
Dați-mi să beau nemurire cu pumnii,
Rupeți din nimb, vreau să mînc veșnicie...

* * *

Mă uit la mine
Și-mi spun: "El îmi lipsește,
El, care mai trebuie să se nască,
Să refuze dorința mea
De a-l avea".
Mă uit la mine
Și îmi zic: "Auzi, străinule,
De ce ți-aș lipsi,
Dacă nu m-am născut
Și va trebui
Să mor pentru tine?"

ȘI VA FI ATÎT DE SIMPLU...

Bate frig de la origini,
Cerul scapăra polei,
Și-o să-ncep și eu a ninge
Peste toți străbunii mei.

Din milenii în milenii
Auzi-vei, vei vedea,
Cum vor trece sănii, sănii,
Peste căruntea mea.

Și va fi întruna timpul,
Și de pretutindeni — eu,
Și va fi atît de simplu,
Și va fi atît de simplu,
Parcă-a nins cu Dumnezeu!...

Dumitru CRUDU
Chișinău — Brașov

**O CARTE
FUNDAMENTALĂ —
ANTOLOGIA POEZIEI
ROMÂNE DE LA ORIGINI
PÂNĂ AZI**

O carte cum este *Antologia poeziei române de la origini până azi*, publicată la editura "Paralela 45", Brașov, este "unică în literatura noastră" (Al. Cistelecan). În primul rînd, pentru că este utilă și absolut necesară oricărui cititor de poezie. Fiind exhaustivă în ce privește desfășurarea diacronică, această antologie reușește să evite cîteva capcane esențiale și să suprime nenumăratele goluri care au împînzt dintotdeauna poezia română. Această antologie scoate din uitare autori care nu au mai fost reeditați de zeci sau chiar de sute de ani, începînd cu o mare parte dintre poetii din secolul XIX și terminînd cu simboliștii minori sau cu avangardiștii anilor '20-'40 ai secolului nostru.

Unul dintre aceste nume de referință este și cel al pașoptistului Alexandru Depărățeanu, poet și dramaturg, a cărui capodoperă *Viața la țară*, a apărut postum în 1866, dar nu este cunoscută nici astăzi suficient de bine de marele public. Gherasim Luca, Stephan Roll, Sașa Pană, Virgil Gheorghiu sau Paul Păun n-au mai fost reeditați de cîteva decenii, cu toate că avangarda este unul dintre cele mai importante momente ale poeziei noastre. Ei bine, Dumitru Chioar și Ioan Radu Văcărescu, autori *Antologiei poeziei române de la origini până azi*, au fost în stare să readucă în atenția cititorilor zeci de nume de poeti, pește care, se parea că s-ar fi așternut pentru totdeauna praful. "Nu numai prin propoziții" această carte este un monument, ci și prin modul în care echilibrează epocile literare, prin ri-

goarea ierarhizărilor, oferind o imagine sintetică a poeziei române ce pune în valoare nu doar diferențele marcante dar și nuanțele", consideră Alexandru Cistelecan.

Epocile și curente literare (clasicism, romanticism, pașoptism, neoclasicism, semănătorism, poporanism, modernism etc.) sunt surprinse într-o derulare firească. O nouitate ar fi prezența unor capitole care se numesc *Experiențe Poetice Fundamentale*, care sunt intercalate la sfîrșitul unor epoci literare. În felul acesta, experiența poetică a lui Alexandru Macedonski nu mai este una neoclasică, romantică sau modernă, ci este una fundamentală. "Numim "experiențe poetice fundamentale" acele sinteze originale ale tendințelor unei epoci, care au încoronat căutările estetice ale precursorilor și ale contemporanilor sau care au deschis orizonturi estetice noi, ieșind din clichéle modei și inventînd o formulă poetică personală, cu o influență decisivă și de durată în evoluția poeziei", afirmă autorii antologiei. Din această perspectivă, poetii fundamentali ai literaturii române sunt Mihai Eminescu, Alexandru Macedonski, Ion Barbu, Ion Vinea, Tudor Arghezi, George Bacovia, Lucian Blaga, Leonid Dimov, Mircea Ivănescu și Nichita Stănescu. De asemenea, antologia în cauză ne oferă nu numai o listă completă de poeti, ci și texte cele mai reprezentative ale poeziei române de la origini până azi. De exemplu, un autor minor ca Mihail Săulescu este prezent în această antologie cu capodoperele sale *În mine, Pe strada astă tristă*, scoțînd în evidență spiritul vremii. Analogarea poetilor pe curente și școli literare relevă o altă calitate a cărții, cea de valorificare a poetilor. Se vede foarte bine după lecturarea, de exemplu, a avangardiștilor, a modului în care aceștia au încercat și au reușit să schimbe poezia. Un cititor atent ar putea să observe că nu numai Virgil Gheorghiu sau Virgil Teodorescu, dar și ceilalți avangardiști, au căutat să revoluționeze poezia pornind de la demistificarea retoricii. Așadar, *Antologia poeziei române de la origini până azi* este un punct de plecare pentru rescrierea și reconsiderarea poeziei române.

UNIVERSUL ÎN CASA FIECĂRUI COPIL

Pe parcursul întregii istorii a civilizației umane, frumusețea și măreția cerului înstelat a emoționat omul și i-a stimulat cugetul spre a pătrunde în mulțimea de taine ale Universului. De fapt, chiar istoria civilizației poate fi urmărită prin evoluția conceptiilor oamenilor despre Univers (tabloul actual al lumii fiind într-o mare măsură o reflectare a gîndirii științifice contemporane). Puțin cîte puțin omul a dezlegat enigmele naturii iar azi încearcă să ridice vălul de pe cele trei mari taine ale ei: geneza și evoluția Universului, apariția și evoluția vieții, apariția omului și a gîndirii. În mare parte, cu cele mai importante cunoștințe ale științei contemporane, în ce privește vizuirea generală despre univers, ne familiarizează cunoșcutul cercetător și popularizator al științei, doctor în fizică, Ion Holban.

Cartea **Universul** (de fapt, o enciclopedie pentru adolescenți, apărută la editura Arc) este o ediție de lux nu numai după formă (cartea este viu și multicolor ilustrată, istorisirile sunt captivante), ci și după conținut (în carte sunt prezentate cele mai noi date și viziuni despre structura și evoluția Universului, interconexiunea dintre macro și microunivers, legile fizice ce domină lumea, sistemul nostru planetar, fenomenele din atmosferă (cum ar fi furtunile magnetice și aurorele polare generate de vîntul solar) și despre multe alte aspecte legate de Cosmos). După cum se poate observa din lectura cărții, autorul însuși nu poate să-și ascundă uimirea când se referă la nivelul atins de știința contemporană și de puterea de pătrundere a rațiunii umane.

Ion Holban concepe cartea ca pe o simbioză a două compartimente majore ale fizicii moderne — fizica

macrouniversului și fizica particulelor elementare, demonstrînd că cheia explicației structurii și evoluției Universului se găsește în albia științei apărute în ultimele decenii — cosmo-fizica sau fizica cosmoparticulelor (engl. *cosmoparticle physics*). În cadrul acestei științe evoluția Universului este privită ca un sir neîntrerupt de fenomene fizice ce au loc în cel mai înzestrat (și unicul) laborator științific — cel al Naturii.

Expunînd realizările de ultimă oră ale științei astrofizice, ideile și concepțiile noi din acest domeniu, de multe ori mai puțin evidente, autorul manifestă cunoștințe profesionale profunde, înțelegere subtilă a fizicii proceselor și măiestrie în expunerea materialului factologic pe înțelesul celor neinitiați. Materialul este prezentat prin prisma perpetuării vieții în Univers, ceea ce este foarte important. (Nivelul înalt al expunerii se datorează și faptului că și-a făcut studiile la Institutul Unificat de Cercetări Nucleare de la Dubna, mai apoi timp de douăzeci de ani a fost autorul emisiunilor radiofonice lunare pentru copii "Fizica în jurul nostru", din 1968 publică în permanență articole de popularizare a științei.)

Deși numărul de probleme abordate, de date și rezultate incluse în carte este impunător și poartă un caracter enciclopedic, cartea are un volum relativ mic — 48 de pagini. Lucru foarte important, întrucât elevii și studenții de azi au un ritm de viață accelerat, ei, zic părinții, "n-au răbdarea" (dar în fond, timpul) să studieze cărți enciclopedice de proporții. Encyclopædia **Universul**, are menirea de a satisface curiozitatea elevului, de a-l familiariza cu problemele de bază ale astrofizicii și de a-i forma viziuni științifice în ceea ce privește geneza, evoluția, structura Universului, apariția vieții în el, locul omului în această lume nesfîrșită.

Valeriu CANTER

**CONCURSUL DE CREAȚIE
AL REVISTEI "LIMBA ROMÂNĂ"
EDIȚIA A II-A**

Revista "Limba Română" în colaborare cu Casa Limbii Române și Direcția Cultură a municipiului Chișinău organizează ediția a II-a a Concursului de creație ce se va desfășura pe parcursul anului 1999.

Concursul, incluzând trei probe —

poezie,
proză
și
lucrări didactice
la limba și literatura română
(experiență, analize, comentarii, interpretări) —,

va fi deschis pentru toate categoriile de cititori și, în primul rînd, pentru elevi, liceeni, studenți, cadre didactice.

Cele mai bune lucrări vor fi publicate în revistă și în volume ce vor face parte din colecția *Biblioteca revistei "Limba Română"*.

Premiile vor fi acordate de către organizatorii și sponsorii concursului.

Juriul concursului va fi format din personalități ale vieții literare, culturale și științifice din republică.

Premierea cîștigătorilor va avea loc pe data de 15 ianuarie 2000 la Casa Limbii Române din Chișinău.

Lucrările cu specificarea "Pentru concurs", dactilografiate la două rînduri și însotite de curriculum vitae, o poză și de adresa exactă, eventual și de numărul de telefon, vor fi prezentate pînă la 31 decembrie 1999 la redacție (Casa Presei, str. Pușkin nr. 22, Chișinău) sau expediate prin poștă pe adresa: Căsuța poștală nr. 83, bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012.

Informații suplimentare la telefonul 23-44-12, revista "Limba Română", Chișinău.

COLEGIUL DE REDACȚIE

LIMBA ROMÂNĂ

DROB DE ȚARĂ

Norii-n Ardeal sunt bocet și-ndurare,
Și-s oasele tocate-n suferință.
Și-s ocnele ce strigă din părinți,
Care cu lacrimi înmulțit-au sarea

Cea care nu se vinde pe arginți,
Cea care e mai scumpă decât pare,
Că-ar fi că este Sarea-n altă țară
Mai că a noastră - din ghețari fierbinți,

Care din noi s-au rupt și-au făcut marea
Cu valul și adâncul răzvrătit.
Ardealul ne e plînsul infinit,
În solnițe să-l aibă fiecare

Român, care de sare e albit,
Să-și poarte-n oase drobul lui de țară.

Anatol CODRU

